

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

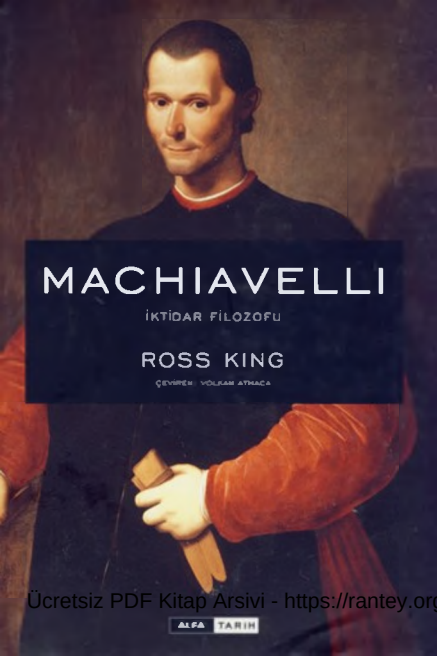
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

A portrait of Niccolò Machiavelli, a man with dark hair and a slight beard, wearing a dark blue or black tunic with a red collar. He is holding a book in his hands. The background is a dark, textured brown.

MACHIAVELLI

İKTİDAR FİLOZOFU

ROSS KING

ÇEVİREN: YÖLKAN ATMACA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

MACHIAVELLI

İKTİDAR FİLOZOFU

ROSS KING

ÇEVİREN: VOLKAN ATMACA

Volkan Atmaca, 1978'de İstanbul'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi'nde felsefe okudu. Mimarlık, felsefe ve tarih alanında çeviri ve redaksiyon yapıyor.

MACHIAVELLI

İKTİDAR FİLOZOFU

ROSS KING

ÇEVİREN: ~~VOLKAN ATMAÇ~~

ALFA TARİH

Alfa Yayınları 2197

Tarih/Biyografi 2

MACHIAVELLI
İktidar Filozofu

Ross King

Özgün adı: Machiavelli: Philosopher of Power

İngilizce Aslından Çeviren: Volkan Atmaca

1. Basım : Mayıs 2011

ISBN : 978-605-106-334-8

Sertifika No: 10905

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Rana Alpöz

Dizi Editörü Hülya Hatipoğlu

Redaksiyon Aziz Ufuk Kılıç

Kapak Tasarımı Gökhan Burhan

Grafik Uygulama Kâmuran Ok

© 2007, Ross King

© 2011, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın Türkçe yayın hakları AnatoliaLit Ajansı aracılığıyla Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Tel: (212) 674 97 23 Faks: (212) 674 97 29

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Ticarethane Sokak No: 53 34410 Çağaloğlu İstanbul, Türkiye

Tel: (212) 511 53 03 - 513 87 51 - 512 30 46 Faks: (212) 519 33 00

www.alfakitap.com

info@alfakitap.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Christopher Sinclair-Stevenson'a

TEŞEKKÜR

Profesör William R. Cook, Dr. Mark Asquith, Larry Goldstone, Nancy Goldstone ve yayın temsilcim Christopher Sinclair-Stevenson'a, metnin baskı öncesi taslaklarını okuyup değerli yorum ve önerilerini benimle paylaştıkları için teşekkür borçluyum. Lauro Martines sorularımı her defasında içtenlikle cevapladı, Gary N. Curtis mantıksal hataları görmemi sağladı. Her türlü çabalarından ötürü James Atlas, Jessica Fjeld ve Janet Min Lee'ye de minnettarım. En çok da karım Melanie'ye teşekkür etmeliyim, Machiavelli'nin evlilikle ilgili görüşünü çürüterek beni mesut ettiği için.

İTALYA

geç 15. yüzyıl

0 50 100
mil

1. BÖLÜM

1498 yazında Floransa'da Arno Nehri'nin yanındaki çayırlarda tuhaf görünümlü yeni bir böcek türü ortaya çıktı. Bu bir tırtıl sürüsüydü; tırtılların altın renkli gövdesinde bir insan yüzü vardı (gözler ve burun ayırt edilebiliyordu), kafanın üzerindeyse yine altın renkli bir hale ve küçük bir haç. Tırtıllar hızla "Girolamo Kardeşin tırtılları" olarak anılmaya başladı.

"Girolamo Kardeş" Ferraralı Dominiken rahibi Girolamo Savonarola'ydı. Bu yeşil gözlü karizmatik rahip, cehennem ateşi vaazlarıyla Floransa'nın ruhani ve siyasi yaşamına altı yıl boyunca hükmetmişti. Şehrin üzerindeki tılsımlı etkisi nihayet 1498'de kırılmıştı. 1497 yazında Papa VI. Alexander tarafından aforoz edildi ve bir yıl geçmeden, 23 Mayıs 1498 sabahında, şehir meydanında asıldı. Suçu, bir vakanüvisin sözleriyle, "Floransa'ya nifak sokmak ve bütünüyle Katolik olmayan bir öğretiyi yaymak"tı.¹ Darağacından indirilen cesedi meydanda yakıldı, külleri de Vecchio Köprüsü'nden Arno Nehri'ne döküldü. Küller akıntıyla birlikte nehrin aşağısına doğru sürüklendi. Sürüklendiği yerde birkaç hafta sonra esrarengiz bir şekilde tırtıllar türeyecekti.

Mayıs 1498'de Floransa'da şehit edilen yalnızca Savonarola değildi. Onunla birlikte iki Dominiken papazı idam edilmişti. Savonarola'nın diğer

1 Francesco Guicciardini, *The History of Italy*, çev. Sidney Alexander, Macmillan, New York, 1969, s. 127. "Girolamo Kardeşin tırtılları" için bkz. Luca Landucci, *A Florentine Diary from 1450 to 1516*, ed. Iodoco del Badia, çev. Alice de Rosen Jervis, J.M. Dent & Sons, Londra, 1927, s. 144-45.

müritlerinin (hasımları onlara *Piagnoni* [Ağlaklar] adını vermişti) uğradığı akıbet de aynı ölçüde nahoştı. Rahibin en güçlü siyasi müttefiki olan Francesco Valori bir tahrayla katledildi; Valori'nin karısı bir tatar yayından fırlatılan okla can verdi. Düzinelerce *Piagnoni* para cezasına çarptırıldı ya da politik haklarından mahrum bırakıldı. Savonarola'nın başrahip olarak hizmet verdiği San Marco Manastırı'ndan birçok rahip sürgün edildi. Manastırın *La Piagnona* adı verilen çanı bile cezadan kurtulamadı; kuleden söküldü ve diğerleri gibi Floransa'dan sürülmeden önce halkın gözü önünde kırbaçlandı.

Floransa yürütme konseyi Signoria'nın resmi görevlerdeki Savonarola taraftarlarını derhal tasfiye etmeye başlamasıyla birlikte cezai yaptırım hükümetin en yüksek mercilerine kadar ulaştı. Dış politikayla uğraşan *Dieci di Libertà e Pace*'nin (Özgürlük ve Barış Onlusu) on üyesi birden, tıpkı ceza yargılamasından sorumlu *Otto di Guardia* (Nöbetçi Sekizli) Konseyi'ndeki sekiz adam gibi, görevinden azledildi. Mevkisini kaybedenler arasında Alessandro Braccesi adında bir kançılar da vardı. Onun yerine yirmi dokuz yaşında bir siyasetçi adayı getirilmişti, adı da Niccolò Machiavelli'ydi. Böyle önemli bir görevi üstlenmek için oldukça genç sayılırdı, hele ki oy verme hakkı yaşının yirmi dokuz olduğunu düşünürsek. Floransa'da çoğu genç erkek yirmi dört yaşına kadar babasının vesayeti altında yaşırdı; yasal olarak reşit sayılmak için yirmi sekizine kadar bekleyenler de vardı. Machiavelli ise toyluğunu ve tecrübesizliğini müthiş zekâsı, kusursuz eğitimi ve tükenmek bilmeyen enerji ve hırsıyla telafi edecekti.

Machiavelli 3 Mayıs 1469 tarihinde Floransa'da doğmuştu, Bernardo Machiavelli ve karısı Bartolomea'nın en büyük oğluydu. "Yoksulluk içinde doğdum," diye yazacaktı sonradan Niccolò, "bolluk içinde yüzmeyi değil, kıt kanaat geçinmeyi öğrendim erken yaşta."² Yazdığı birçok şey gibi bu iddiası da biraz abartılıydı. Annesi köklü ve seçkin bir aileden geliyordu; babası ise, Güney Floransa'nın bağlarla kaplı engebeli tepelerindeki geniş arazileri nesiller boyu elinde tutan varlıklı bir klandan. Bernardo Machiavelli'nin hiç de zengin bir adam olmadığı doğrudur. Bir keresinde vergi beyannamesinde kendisini, çok doğru bir ifadeyle, "kazançlı işi

2 James B. Atkinson ve David Sices (yay.haz. ve çev.), *Machiavelli and His Friends; Their Personal Correspondence*, Northern Illinois University Press, Illinois, DeKalb, 1996, s. 222. Bundan sonra Machiavelli'nin şahsi mektuplarından yapılan alıntıların hepsi bu kitaptandır.

olmayan”³ biri olarak tarif etmişti. Gerçi Floransa’nın Vecchio Köprüsü yakınındaki Santo Spirito mahallesinde büyük bir evde oturuyordu ve şehrin dışında, Percussina’daki Sant’ Andrea köyünde üzüm bağları, elma bahçeleri, zeytin ağaçları ve hayvanlarıyla tam teşekküllü bir çiftliğin sahibiydi. Köydeki mülkleri arasında bir han ve bir mezbaha vardı.

Bernardo Machiavelli hukuk eğitimi aldıktan sonra noterlik yapmıştı. Mesleğinde pek gayretli ve başarılı olmasa da parlak hukuk zekâsıyla Floransa’da haklı bir üne kavuştu. Saygıdeğer bir bilim adamı olan Floransa Başyargıcı Bartolomeo Scala’yla dostluk kurdu. Scala, *Yasalar ve Yasal Hükmeler Üzerine Diyalog* başlığını taşıyan 1483 tarihli incelemesinde ondan bir hukuk uzmanı olarak övgüyle söz etti. Ancak Bernardo’nun en dikkat çekici özelliği kitaplara düşkünlüğüydü. Meslek eğitimi sırasında Latince gramer dersi alacak, el yazısını geliştirecek, vasiyatname düzenlemeyi, iş ve evlilik sözleşmeleri onaylamayı öğrenecekti. Bu tür evrak işlerinden vakit buldukça insan ilişkileri üzerine uzun uzun kafa yorardı. 1470’lerden beri, eline geçen her klasik edebiyat eserini okuyordu. Scala, *Diyalog*’unda Platon, Justinianus, Cicero ve Lactantius gibi yazarların yanında, onun da bilgisine başvurarak Bernardo Machiavelli’ye hak ettiği değeri vermiş oldu. Bernardo, Livius ve Macrobius gibi yazarların kitaplarını kendi kütüphanesi için satın almaktan imtina etmemişti kuşkusuz; kimi zaman bunun için hiçbir masraftan kaçınmazdı. Parası yetmediğinde, Santa Croce mahallesindeki kütüphane gibi çeşitli kurumlardan ödünç kitap alırdı. Sahip oldukları içinde en çok değer verdiği şeylerden biri Livius’un *Roma Tarihi* kitabıydı. Kitabın bir kopyasını Floransalı matbaacısından bir yer adları dizini hazırlama karşılığında ücretsiz olarak temin etmişti. On bir yıl sonra, 1486’da, kitaba deri cilt yaptırdı; karşılığında mücellite köydeki çiftliğinden getirttiği üç şişe kırmızı şarap vermişti.

Klasik edebiyat ve tarih önünde huşuyla eğilen yalnızca Bernardo değildi elbette. Floransa’da zihinsel meşguliyeti teolojiden dünyevi araştırmalara (bu bir zamanlar klasik edebiyatın temelini oluşturuyordu) kaydıran yeni entelektüel ve sanatsal faaliyetlerde (bu yönelime sonradan “Hümanizm” denecekti) antik dünyanın kültürüne yoğun ilgi vardı. 1375-1406 yılları arasında Floransa Kançılarlığının başında bulunan Coluccio Salutati

3 Catherine Atkinson, *Debts, Dowries, Donkeys: The Diary of Niccolò Machiavelli's Father, Messer Bernardo, in Quattrocento Florence*, Peter Lang, Frankfurt, 2002, s. 154.

adlı bir bilgin, güncel ahlak ve siyaset meseleleriyle ilgili İncil’de bulunmayan birtakım önemli derslerin klasik metinlerden çıkarılabileceğini savunmuştu. O ve tilmizleri antik dünyanın metinlerine uygulamalı etik çerçevesinde yaklaşıyor, onları yurttaşlık ve ahlakla ilgili pratik bilgilerle dolu gündelik yaşam kılavuzları olarak görüyorlardı. Antik Yunan ve Romalıların eserlerinin, başka şeyler yanında çocuk eğitimi, hitabet, yurttaşlık ve devlet yönetiminin –ki bunlar bireyi veya toplumu mutlu ve müreffeh kılacak eylem ve uğraşlardı– ideal biçimini gösterdiğine inanıyorlardı.

Hümanistler 15. yüzyıl Avrupalılarına dünyaya ve insanın dünyadaki yerine yeni bir gözle bakmayı önerdiler. Başka kaynakların yanı sıra Yunan filozof Protagoras’ın “insan her şeyin ölçüsüdür” savından ilham aldılar. Ortaçağ Hristiyanları için bir toplumda devlet, yasalar ve ahlak kuralları Tanrı tarafından belirlenirdi. Oysa 15. yüzyıl hümanistleri için, tıpkı Antik Yunan ve Romalılar için olduğu gibi, bu kurumlar insan ürünüydü, haliyle sorgulamaya ve değişime açıktı. Çoğu dindar birer Hristiyan olmasına rağmen hümanistler aşkın değerlerden ziyade dünyevi işlere merak duyuyordu. İnsanın doğası konusunda Hristiyanlık anlayışını eleştirerek klasik görüşü ön plana çıkarıyorlardı: İnsan, ilk günahla doğru yoldan sapmış ve Tanrının lütfuyla kurtuluşa muhtaç bir varlık değil; özgür, yaratıcı, iradeli, hem yüksek akla hem de sefil tutkulara meyilli bir varlık olarak görülüyordu.

Bernardo oğlunu Floransa’da yeşeren hümanist kültürden her ne pahasına olursa olsun yararlandırmakta kararlı görünüyordu. Niccolò, yedi yaşına bastıktan üç gün sonra, evden üç adım ötede bulunan Santa Trinità Köprüsü yakınlarındaki mahalle okulunda Üstat Matteo adlı bir hocanın gözetiminde temel düzeyde Latince öğrenmeye başladı. Birkaç yıl boyunca, Paolo da Ronciglione adında çok daha maruf bir ustanın himayesinde Latince kompozisyon ve aritmetik dersleri aldı. Paolo kimi çevrelerde adından saygıyla söz edilen bir hoca olduğu kadar, büyük hümanist bilgin Cristoforo Landino’nun hem arkadaşı hem de meslektaşındı. Landino 1481’de yayımlanan Dante tefsiriyle Floransa şehrinin ileri gelenlerini öylesine mest etmişti ki –o günlerde hemen her şair ve bilgene duyulan hürmetin nişanesi olarak– bir şatoyla ödüllendirilmişti.

Machiavelli Landino’nun şiir ve hitabet sanatı dersleri verdiği Studio Fiorentino’ya (1348’de kurulan üniversite 1473’te Piza’ya taşınmıştı)

girmeye hak kazandı. Okul yıllarına dair hemen hiçbir şey bilinmese de, Machiavelli'nin Studio'nun canlı entelektüel ortamında sivrildiğini varsaymak yanlış olmaz. Dostlarının gözünde etkileyici biriydi. Kürdan bacakları, zayıf çenesi, çökmüş avutları ve kısacık siyah saçlarıyla çelimsiz olduğu kadar çirkin bir tipti. Öte yandan keskin bir mizah anlayışı vardı, sofü görünümüne karşın neşeli ve şakacıydı. Çoğu portresi –ölümünden sonra yapılmıştır gerçi ama– dudaklarına ironik bir tebessüm konduracaktı. Sıkı bir klasik edebiyat okuruydu, ama kumar oynamak ve fahişelerle yatıp kalkmak gibi daha az ulvi uğraşlardan da geri kalmazdı. Bir arkadaşının söylediğine göre “hayli sevimli ve matraktı”, bir diğerine göreyse, şakaları ve nükteleriyle herkesi “gülmekten kırıp geçirirdi”. “Machia” diyorlardı ona; iftira ya da şaibe anlamına gelen *machia* ile yapılmış bir kelime oyunuydu bu: Sivri dili ve kaba şakalarıyla az kişiyi gücendirmemişti.

Studio, hümanist müfredatın çekirdek disiplinleri olan retorik, dilbilgisi, şiir, tarih ve ahlak felsefesi alanlarında Machiavelli'ye sağlam bir temel kazandıracaktı. Machiavelli bu dönemde bir metin üzerinde titizlikle çalışmış görünüyor (7.400 mısralık şiiri eliyle kopya etmiş). Bu, Romalı filozof Lucretius'un *De rerum natura*'sıydı (Şeylerin Doğası Üzerine). Eserin yeniden keşfedilen tek bir el yazması vardı, o da 1417'de Floransa'ya geri getirilmişti. Lucretius'un temel savı genç Machiavelli'nin büyük ilgisini çekmiş olmalı: Lucretius, akla başvurarak ve doğanın içindeki işleyiş düzenini yakından inceleyerek korku ve dinsel bağnazlığı defetmeyi salık veriyordu.⁴

Machiavelli şiirle de felsefe kadar yakından ilgiliydi. Gençlik yıllarına ait şiir denemelerinden üçü, illüstrasyonlarını ressam Sandro Botticelli'nin çizdiği bir şiir kitabında toplandı. Kitapta Lorenzo de' Medici'nin de on şiiri vardı. Lorenzo, 1469'dan (tesadüfe bakın ki, Machiavelli de aynı yıl doğmuştu) 1492'de ölümüne kadar Floransa'nın *de facto* hükümdarıydı, lakabı da “Muhteşem”di. Mediciler Floransa şehrinin en varlıklı ve en muktedir ailesiydi. Lorenzo'nun büyükbabası olan Cosimo de' Medici Avrupa'nın en zengin bankerinin oğluydu ve 1434'te mevcut hükümetin devrilmesinden sonra Floransa'nın fiilen tek hâkimi olmuştu. Aile cumhuriyet kurumlarına sadıkmış gibi görünüp, iktidarı yandaşlarının elinde toplayarak şehrin kontrolünü altmış yıl boyunca elinde tutmuştu.

4 Lucretius'un el yazması için bkz. Sergio Bertelli, “Noterelle Machiavelliane: Un Codice di Lucrezio e Terenzio”, *Rivista Storica Italiana* 73, 1961, s. 544-53.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://irantey.org>

Hem Cosimo hem de Lorenzo cömert ve ferasetli birer sanat hamisiydi; kilise ve sarayları finanse ediyor, Floransa dışındaki Villa di Careggi’de toplanan ünlü Yeni Platoncu Akademi’ye maddi destek sağlıyorlardı. Ancak Machiavelli’nin Medici ailesiyle nasıl yakınlık kurduğu hâlâ bir sırdır. Lorenzo’nun el üstünde tuttuğu hümanist bilgin, sanatçı ve filozoflardan oluşan çevrenin (aralarında genç Michelangelo’nun da bulunduğu seçkin bir grubun) üyeleri arasında Machiavelli de –en azından bir süre– vardı. Machiavelli, şiirlerinden birini Lorenzo’nun en küçük oğlu Giuliano de’ Medici’ye adamıştı (şiirlerin derlendiği 1490’ların başında Giuliano yeniyetmelik çağındaydı). Bu birliktelik ne menem bir birliktelikti bilmiyoruz, ama Medici ailesi 1494’te Lorenzo’nun en büyük oğlu (“Bahtsız” anlamına gelen *Lo Sfortunato* lakabıyla anılan) Piero’nun kibri ve beceriksizliği yüzünden çıkan halk ayaklanması sonunda sürgüne gönderilince büyük ölçüde sona erdi.

Machiavelli, yirmili yaşlarının son demlerini yaşarken, meziyetlerini sergileyebileceği bir meslek edinmişti. Siyaset Machiavelli’nin kanında vardı. Önceki iki yüzyıl boyunca klanın pek çok üyesi Floransa’da siyasi görevlerde bulunmuştu. Hükümet içindeki en yüksek makam olan başyargıçlığa* farklı dönemlerde toplam on üç Machiavelli yükselmişti. Dante’nin çağdaşı Giovanni Machiavelli’nin kariyeri diğerlerine nazaran oldukça renkliydi; bir rahibi öldürmesine ve tecavüzle suçlanmasına karşın birçok kez yüksek mevkilere getirildi. Adından sıkça söz ettiren iki Machiavelli daha vardı: Bernardo’nun ikinci dereceden akrabaları olan Francesco ve Girolamo. Cosimo de’ Medici’nin oligarşik rejimine başkaldırma suçundan her ikisinin de kellesi uçuruldu.

Akrabalarının akıbeti gözünü pek korkutmamış olacak ki, Niccolò, Savonarola’nın alaşağı edilmesinden önceki çalkantılı aylarda siyasete girmekten çekinmedi. 1498 yılının başında Signoria’daki Birinci Sekreterlik görevine talip oldu; cumhuriyetin yönetim konseyinin idari işleriyle ilgilenen bir makamdı bu. Yarıştığı üç rakip karşısında, muhtemelen Savonarola karşıtı olduğuna ilişkin söylentiler yüzünden,⁵ yeterli oy toplayamadı.

* *Gonfaloniere* (ed.n)

5 Dostları Machiavelli’nin Savonarola karşıtı olduğunu teyit etse de, onun bunu açıkça dile getirdiğini gösteren hiçbir sağlam kanıt yoktur. Konuyla ilgili olarak bkz. Nicolai Rubinstein, “The Beginnings of Niccolò Machiavelli’s Career in the Florentine Chancellery”, *Italian Studies*, 11, 1956, s. 72-91; Nicolai Rubinstein, “Machiavelli and the World of Florentine Politics”, *Studies on Machiavelli*, yay.haz. Myron P. Gilmore, Sansoni, Floransa, 1972, s. 6.

Ancak rüzgâr dönünce çok geçmeden emeline ulaşacaktı. Üç ay sonra, Savonarola'nın idamı ve kanlı *Piagnoni* mezaliminden hemen sonra çok daha iyi bir göreve getirildi. Cumhuriyetin elçilerini ve diğer memurlarını atamakla yükümlü heyet olan Seksenlik Konsey, 28 Mayıs 1498'de onu önemli ve prestijli bir mevkiye, İkinci Kançılarlığa, namzet gösterdi. Göreve atanması için ismi Büyük Halk Konseyi denilen üç bin yurttaşlık bir meclisin onayına sunuldu. Machiavelli'nin karşısında yine üç rakip vardı, ama bu sefer seçilen o oldu; 19 Haziran günü, Alessandro Braccesi'nin yarıda bıraktığı iki yıllık görev süresini tamamlamak üzere iş başına getirildi. Sonradan adı zalim, demir yumruklu hükümdara çıkacak olan adam, hemşerilerinin oylarından aldığı güçle iktidara gelmişti.

Floransa, surları içinde yaklaşık elli bin kişinin yaşadığı bir şehirdi; 1494'te Medicilerin sınırışı edilmesinden sonra cumhuriyet olarak yeniden kurulmuştu. Büyük Halk Konseyi cumhuriyetin temel taşıydı; yirmi dokuz yaşını doldurmuş Floransalı erkeklerden oluşan meclis, yasamada oy kullanma ve devletin yürütme organı olan Signoria'nın önerdiği memurları seçme hakkına sahipti. Signoria sekiz Signori (Lord) ile devletin başındaki Başyargıçtan oluşmaktaydı. Bu dokuz adam, Özgürlük ve Barış Onlusu ve Nöbetçi Sekizli gibi çeşitli konseylere danışarak cumhuriyetin politikalarını belirliyordu. Bu makamlar arasındaki yazışmalar (raporlar, mektuplar, sözleşmeler) Kançılarlık sekreterleri tarafından yürütülürdü.

Floransa Kançılarlığı sıradan bir bürokratik kurum değildi. Bir yüzyılı aşkın bir süredir Floransa'nın en parlak edipleri, şairler, tarihçiler, Latince ve Yunanca uzmanları, burada istihdam edilmekteydi. Hükümet yazışmaları her zaman Latince yapıldı ve öneminden dolayı dilde en yüksek standardı oluştururdu. Coluccio Salutati resmi belgelere klasik eserlerden alıntılar ve değinmeler serpiştirme uygulamasını başlatmıştı. Birinci Kançılar tarafından 1498'de seçilen Marcello Virgilio Adriani bu dört başı mamur edebi yazım geleneğini başarıyla sürdürdü. Bu Yunanca uzmanı, Kançılarlıktaki memuriyetinin yanı sıra, Studio Fiorentino'da şiir ve retorik dersleri veriyordu. Alessandro Braccesi de görevini başarıyla sürdürmüş, üç ciltlik bir Latince şiir derlemesi hazırlamış ve gelecekte Papa II. Pius adıyla anılacak olan Aeneas Silvius Piccolomini'nin 1440'larda yazdığı *Historia de duobus amantibus* (İki Âşığın Hikâyesi) adlı müstehcen aşk öyküsünü İtalyanca'ya çevirmişti.

1498’de Kançılarlıkta on beş yirmi kadar sekreter çalışıyordu, çoğu da noter ya da hümanist bilgin olarak yetişmişti. Bunların yarısı, dış yazışmalara bakan Birinci Kançıların denetimi altındaydı. Diğerleri İkinci Kançılara hizmet ediyordu. Bu makam, hükümetin gitgide artan yazışma trafiğinin yükünü hafifletmek için 1437’de kurulmuştu. Niccolò Machiavelli, İkinci Kançılar sıfatıyla, iç yazışmalarla ilgilenecekti – en azından görev tanımı buydu. Gelgelelim Signoria, harcamaları kısmak için yabancı ülkelere çoğu zaman kançılarları gönderiyordu. Bu hükümet temsilcileri, gerçek bir elçiyle aynı otoriteye sahip olsalar da, onun siyasi saygınlığından ve harcamaya yetkisinden yoksundular. İkinci Kançılar, cumhuriyetin dış politikasıyla ilgili kararları denetleyen Özgürlük ve Barış Onlusu Konseyi’nin idari işlerine de bakardı. Nitekim Machiavelli, Kançılarlığa seçildikten bir ay sonra, 14 Temmuz günü Onlar Konseyi’ne sekreter olarak resmen atandı. Bu görev, masa başına çakılıp devletin iç işleriyle ilgili raporlar hazırlamak yerine, atına atlayıp Floransalı temsilci ve elçilerle birlikte yurtdışına gitmesini gerektiriyordu. Niccolò bu sayede dünyayı tanıyacaktı.

Machiavelli’nin İkinci Kançılar unvanıyla aldığı ücret 128 florindi. Floransa’da hünerli bir zanaatkârın ortalama yıllık kazancının seksen ile doksan florin arasında olduğu düşünülürse, bu –bolluk içinde– yaşatacak kadar dolgun değilse de– doyurucu bir maaştı. Emrinde birçok memur çalışıyordu; bunların arasında arkadaşı Biagio Buonaccorsi ile (kâşif Amerigo Vespucci’nin bir kuzeni) Agostino Vespucci adında bir noter de vardı. Emrinde çalışanların hepsi Palazzo della Signoria’nın* ikinci katında, kuzeye bakan daracık bir odaya yığılmıştı. Floransa’nın hükümet binası kaleyi andıran heybetli bir yapıydı. Machiavelli’nin bürosuna, çok daha geniş bir mekândan, Signori’ye ayrılan yemek odası Sala dei Gigli’den (Zambaklar Salonu) geçilerek ulaşılıyordu. Zambaklar Salonu’nun dekorasyonu, mermer girişi ve altın yaldızlı tavanıyla hayli gösterişliydi. Donatello’nun mermerden yapılmış Davut heykeli salona yukarıdan bakıyordu; duvarlar Michelangelo’nun ilk ustası olan Domenico Ghirlandaio’nun aziz fresk-

* Bugün Palazzo Vecchio olarak bilinen binanın adı, Machiavelli’nin görevde olduğu dönemde Palazzo della Signoria’ydi. Ben de tarihsel doğruluk adına kitapta bu adı kullandım. Medici ailesinin saray olarak kullandığı bina, ailenin 1549’da Arno Nehri’nin diğer yakasındaki “yeni saray” a (Palazzo Pitti) taşınmasından sonra, “eski saray” anlamına gelen bugünkü adını almıştır.

leriyle kaplıydı. Zambaklar Salonu'nun dekorasyonunda dikkati çeken bir parça daha vardı: 1400 yılı civarında kapılardan birinin üzerine bir Kader Çarkı freski yapılmıştı. Freskin yanında, vefasız ve kaprisli tanrıça Fortuna'ya güvenilmemesi gerektiğini belirten bir sone yazılıydı.⁶ Savonarola ve yandaşlarının dramatik bir şekilde iktidardan indirilmesini izleyen günlerde bu uyarı daha bir anlam kazanmıştı. Gerçi talih, 1498 yazında, iktidara giden yolda ilk adımlarını atmaya hazırlanan Niccolò Machiavelli'nin yüzüne gülüyor gibiydi.

6 Nicolai Rubinstein, *The Palazzo Vecchio, 1298-1532: Government, Architecture and Imagery in the Civic Palace of the Florentine Republic*, Clarendon Press, Oxford, 1995, s. 50. Bu Kader Çarkı freski uzun süre önce harap edilmiştir.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

2. BÖLÜM

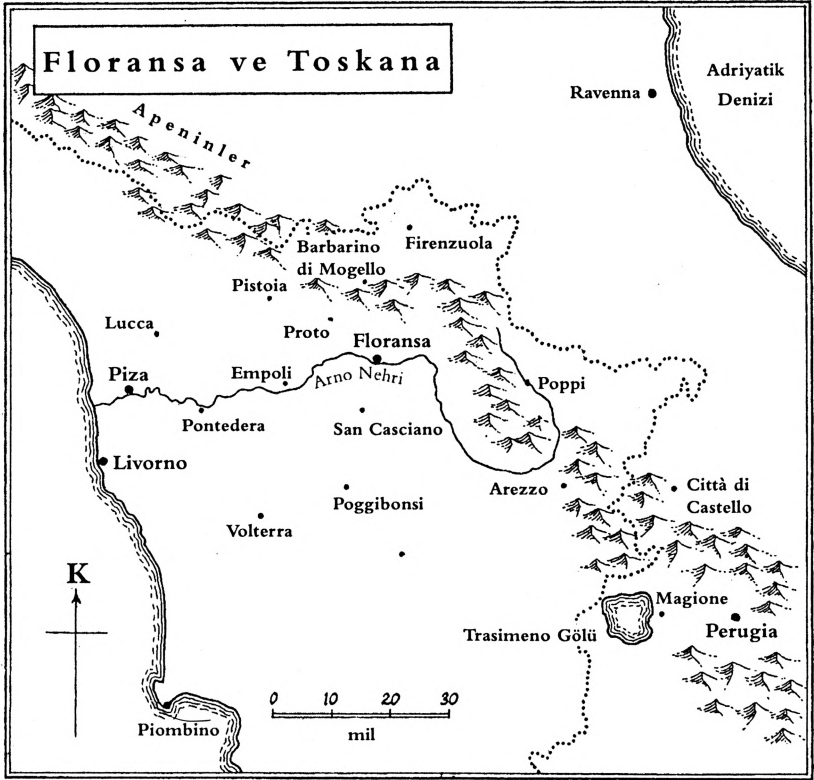
Domenico Ghirlandaio, Floransa'daki Santa Maria Novella Kilisesi'nde Vaftizci Yahya'nın yaşamını konu alan freskini tamamlarken, imzasının altına süslü bir cümle kondurdu: "Zaferleri, sanatları ve binalarıyla meşhur bu pek güzel şehrin refah, sağlık ve huzur içinde yaşadığı 1490 yılında." Bu refah, sağlık ve huzur pek uzun sürmeyecekti. Muhteşem Lorenzo ile Girolamo Savonarola'nın ölümleri arasındaki yıllar (1492-1498) kargaşa ve felaket getirmişti. Hasadın kısmen şiddetli fırtınalar yüzünden art arda kötü gitmesi kıtlığa yol açmıştı; 1497 baharında yoksullar Floransa sokaklarında açlıktan kırılıyordu. O yaz güneş tutulması eşliğinde her gün yüzlerce insan veba ve hummadan hayatını kaybetmişti. Veba Floransa'yı ilk defa ziyaret etmiyordu, bir buçuk yüzyıldır düzenli aralıklarla geliyordu ve son olarak Savonarola'nın öldüğü ay görülmüştü. Bu yetmezmiş gibi, *il male francese* (Fransız hastalığı) olarak bilinen yeni bir hastalık ortaya çıkmıştı: frengi. Hastaların vücudunda iri iri çıbanlar çıkıyor, bazıları görme yetisini kaybediyordu. Floransa sakinlerinden Francesco Guicciardini'ye göre, hastalık "o kadar korkunçtu ki, tarihin en vahim felaketlerinden biri dense yeri ydi". Mamafih birçok kişinin görüşüne göre, o yıllarda Floransa'nın, hatta bütün İtalya'nın başına gelen en büyük facia, Yarımadanın Fransa Kralı VIII. Charles tarafından işgal edilmesi ydi.

1490'larda İtalya Yarımadası bir düzineden fazla bağımsız krallık, dükalık, derebeylik, şehir devleti ve cumhuriyet arasında bölünmüştü. Bunların

içinde beş hâkim güç vardı. Kuzeydeki büyük aktörlerden biri, Sforza ailesinin kontrolündeki Milano Düklüğü, diğeri de, kanalları ve lagünleriyle egemenlik sahası iç kısımlara kadar uzanan Venedik Cumhuriyeti'ydi. Elli yıldır Aragón kraliyet ailesi üyeleri tarafından yönetilen Napoli Krallığı Güney İtalya'nın üçte birini elinde tutuyordu, merkezdeki bölgeyi ise büyük ölçüde Papalık Devletleri işgal etmişti. Güneyde Roma'dan kuzeyde Bologna'ya kadar Yarımada'yı çaprazlamasına kateden 400 km uzunluğundaki toprak parçası papanın hâkimiyeti altındaydı. Floransa beşinci büyük güçtü, Piza şehri de dahil olmak üzere Toskana'nın kırsal bölgesinde 900 bin hektardan fazla bir alana yayılıyordu.

Bu beş büyük güç, tarihe Lodi Barışı olarak geçen saldırmazlık antlaşmasını karşılıklı olarak imzaladıkları 1454'ten beri birbirleriyle az çok barış içinde yaşıyordu. Ancak Napoli Kralı I. Ferdinando'nun, diğer adıyla Don Ferrante'nin, 1494'te ölmesiyle birlikte dengeler büyük ölçüde bozuldu. Fransa'nın ihtiraslı genç kralı, "Dost Canlısı Charles" lakabıyla hiç de bağdaşmayan eylemlere girişmekte gecikmedi. VIII. Charles, 1389'da Napoli Krallığı tacı giyen Anjou'lu II. Louis'nin torununun oğluydu. Yeni Milano Dükü Ludovico Sforza'nın kışkırtmasıyla hiçbir dayanağı olmadan Napoli Krallığı üzerinde hak iddia etti. Sonunda, 1494 Eylül'ünde Fransa kralı, otuz bin kişilik ordusuyla Alpler'i geçerek İtalya'daki tüm güçleri, Don Ferrante'nin ölümünden sonra tahta oturan oğlu Kral II. Alfonso ile kendisi arasında saf tutmaya zorladı.

Floransalılar ilk başta Alfonso'yu desteklemişti. Ancak Floransa'nın Fivizzano'daki kalesini kolayca, üstelik de hunharca ele geçirerek şehre korku salan Fransız ordusunun Toskana topraklarına ayak basması, bazılarının, en azından Bahtsız Piero'nun, saf değiştirmesine yetti. Muhteşem Lorenzo en büyük oğlunun pervasızlığı ve kibri yüzünden bir gün Medici hanedanlığının başına dert açacağını vaktiyle öngörmüştü. Telaşa kapılan Piero, Signoria ya da halka danışma zahmetine girmeden, Piza kalesi de dahil olmak üzere Floransa'nın birçok kalesini alelacele Charles'ın emrine bırakınca, Lorenzo'nun tahmini kısa sürede doğrulanmış oldu. Hükümdarın bu kadar korkakça boyun eğmesi Floransa halkını öfkелendirdi, birkaç gün sonra Piero ve ailenin geri kalanı "Halk ve Özgürlük!" nidaları eşliğinde sürgüne yollandı. Floransa halkı özgürlüğünü kazanmıştı, ama neredeyse onun kadar değerli bir şeyi kaybetti: Piza şehrini.

Fransız işgalinde Floransalıları en çok utandıran olay bu kayıptı. Floransa, komşusu olan bu zengin liman şehrine 1406'dan beri hükmediyordu. VIII. Charles, Floransa'yla imzaladığı antlaşmada, Napoli'yi alır almaz Piza'yı iade edeceğini taahhüt etmişti. Ancak bu iadenin zor olduğu anlaşılıyordu, zira Pizalılar, dönemin tarihçilerinden birinin söylediği gibi, "Floransa denetimine oldum olası karşıydı". Sonraki birkaç yıl Floransalılar bu değerli müstemlekeyi geri almak için savaş meydanlarında çarpışmış, ama her seferinde hüsrana uğramışlardı. 1498 Mayıs'ında Pizalılar Floransalıları San Regolo'da bozguna uğratmış ve komutanları Ludovico da Marciano'yu esir almıştı. Floransa için bundan daha onur kırıcı bir şey olamazdı.

Niccolò Machiavelli 1498'de Kançılarlığa girdiğinde, Piza'nın geri alınması Signoria ve Onlar Konseyi'nin en önemli gündem maddelerinden

biriydi. Floransa'nın kendine ait bir ordusunun olmayışı ve diğer pek çok İtalyan ülkesi gibi, savaşmak için birilerine, daha küçük ve yoksul İtalyan ülkelerinden gelen paralı askerlere ücret ödemek zorunda kalışı, sorunun vahametini daha da artırıyordu. Floransa gibi, yurttaşların kendilerini savaş yerine ticarete adanmış şehirler için, *condottieri* denilen bu ücretli askerler kaçınılmaz bir dertti. Sorunun temelinde şu yatıyordu: Vatan sevgisi yerine altın kesesi için savaşan adamlardan, patronları hesabına kahramanlığa soyunmaları her zaman beklenemezdi, hele ki başıboş, kaçamak ve ikiyüzlü tavırlarıyla dillere destan olmuş *condottieri*'den.

Floransalılar, cesedi Piza zindanlarında çürüyen zavallı Ludovico da Marciano yerine, askeri taarruzlarına komuta edecek birini arıyordu. 1498 Haziran'ında ordunun başına Paolo Vitelli adında anlı şanlı bir *condottiere* getirildi. Vitelli, Umbria'daki Città di Castello şehrinden zalimliğiyle ünlü bir komutanın oğluydu. Daha otuz yedi yaşında olmasına rağmen, ilk savaş deneyimini yaşadığı on üç yaşından beri İtalya'nın hemen her yerinde çarpışmıştı. Pek çok *condottieri* gibi, balta ve kılıcı tüfeğe tercih eden eski kafalı bir askerdi. Esir aldığı tüfekli askerlerin gözlerini oyması ve kollarını kesmesiyle biliniyordu. At sırtındaki şövalyelerin modern silahlar yüzünden kıkıkkırık piyadelere postu deldirmesi ağrına gidiyordu besbelli.

Vitelli'nin göreve getirilmesinden bir ay sonra Signoria ikinci bir paralı asker daha işe aldı: Toskana'nın liman şehri Piombino'nun yanı sıra Elba ve Monte Cristo adalarının hükümdarı olan Jacopo d'Appiano'ydu bu. Kırk sekiz yaşındaki Jacopo d'Appiano da geçmişte Napoli, Milano ve Siena adına savaşmış kıdemli bir *condottiere*'ydi. Floransalılar hizmetlerine karşılık olarak ona 25.000 altın ödedi; şehrin gümrük ve diğer dolaylı vergilerden elde ettiği yıllık kazancın 130.000 altın civarında olduğunu düşünürsek oldukça yüksek bir meblağdı bu. Yine de sözleşme şartları Jacopo'yu tatmin etmemişti; 5.000 altın daha istiyordu. Bunun üzerine 1499 Mart'ında Machiavelli'ye, Jacopo'nun Piza'nın 32 km dışındaki Pondera kasabasında bulunan karargâhına gitmesi emredildi. Signoria'dan aldığı talimatlar belliydi, bunlara yakında fazlasıyla aşinalık kazanacaktı. Talebinin Floransa hükümeti tarafından olumlu karşılandığına Jacopo'yu inandırması, ama bunu Signoria'yı aynı sorumluluk altına sokmayacak şekilde, olabildiğince muğlak ve genel ifadelerle yapması gerekiyordu. İşin özeti, boş vaatlerde bulunacaktı.

İlk diplomatik görevinde Machiavelli'nin etkileyici konuşma sanatında edindiği tüm becerileri sergilemesi gerekecekti. Babasının 1480'de Zanolı adında Floransalı bir kırtasiyeciden, o zamana kadar yazılmış en ünlü retorik incelemelerinden biri olan Cicero'nun *De oratore*'sini ödünç aldığını biliyoruz. Bu özel kopyayı okumuş muydu bilinmez ama —o zaman daha on bir yaşındaydı— Niccolò, eğitiminin sonlarına doğru bu ünlü çalışmayı kesinlikle inceleyecekti. Cicero iyi bir hatip olmak için gerekli vasıfların yanında, hatiplerin yetilerini geliştirmek için yapabilecekleri pratik egzersizler de tarif ediyordu: ses eğitimi, jest ve mimik kullanımı, konu hâkimiyeti, bellek tazeleme, dinleyicinin saygısını kazanma vesaire. Cicero'nun tanımladığı şekliyle hitabet sanatı, (Jacopo d'Appiano'yla yapılan müzakerelerde olduğu gibi) müttefiklerine her zaman senet [*deed*] yerine sözler vermeyi yeğleyen Floransa hükümetinin oldukça değer verdiği bir meziyetti. Ne de olsa Birinci Kañçılar Adriani de üniversitede hitabet sanatı hocasıydı. Machiavelli, incelik gerektiren ikna sanatındaki hem sözlü hem de yazılı becerileri sayesinde Kañçılarlıktaki mevkisini sağlama almakla kalmamış, ayrıca Piombino derebeyinin tepesini attırmamak gibi son derece nazik bir elçilik görevini üstlenmişti.

Yine de, aldığı hitabet sanatı eğitimi onu Piza dışında bataklık ve engebeli bir araziye kurulan askeri karargâhtaki görevine hazırlayamazdı. Boş vaatlere karnı tok, gözünü para bürümüş komutanlar ile hazineden zırnık koklatmayan Signoria arasında uzlaşma sağlamak için at sırtında onca yolu tepmeye zamanla alışacaktı. İlk *condottiere* deneyiminin tatsız geçmesi hiç de sürpriz değildi. Jacopo, serkeşliği yüzünden vaktiyle papanın hışmına uğrayıp aforoz edilen kurnaz bir siyasetçiydi. Buna rağmen görev başarıyla sonuçlandı; Jacopo Floransa'yı koruma ve Piza'ya saldırma taahhüdüne sadık kaldığı sürece sorun yoktu.

Machiavelli bu işten yüzünün akıyla çıkmıştı, hatta öyle ki birkaç ay sonra, yaz ortasında, ilkiyle neredeyse aynı olan bir başka görev için yenden yollara düşecekti. “Devasa iş yükünden” yakındığı Kañçılarlığı ardından bırakarak, Floransa'nın kuzeydoğusunda, Apeninler'in diğer tarafındaki Forlì'ye doğru 80 km boyunca at sürdü. Bu seferki görevi, Ottaviano Riario adında üçüncü bir *condottiere*'yi, geçen Haziran ayında süresi dolan sözleşmesini ücret artışı olmadan yenilemeye ikna etmekte. Ancak Ottaviano Milano'ya gittiği için, Machiavelli (henüz yirmisine basmış) genç askerin

annesi Caterina Sforza'yla görüşecekti. Signoria'nın böylesi bir çetincevizi ikna etmek için Machiavelli'yi göndermiş olması, İkinci Kançılara ne kadar çok güvendiğini gösteriyordu.

Caterina Sforza, Jacopo d'Appiano'dan çok daha ürkütücü, nevi şahsına münhasır bir karakterdi. Otuz altı yaşına geldiğinde, trajik ve tantanalı mazisiyle çoktan efsane olmuş bir kahramandı. 1476'da Milano Katedrali'nin basamaklarında suikasta kurban giden zalim ve şehvet düşkünü Milano Dükü Galeazzo Maria Sforza'nın gayrimeşru kızıydı. Yakınlarının katledilmesi on üç yaşından itibaren gitgide alışacağı bir durum haline gelecekti. On beş yaşında Papa IV. Sixtus'un yeğeni ve Imola ve Forlì Derbeyi Girolamo Riario'yla evlendi. Girolamo 1488'de suikasta uğradı. Yedi yıl sonra ikinci kocası Giacomo Feo'yu da benzer bir son bekliyordu. Üçüncü kocası, Muhteşem Lorenzo'nun uzaktan akrabası olan Giovanni de' Medici'ydi, o da doğal nedenlerden ötürü 1498'de öldü. Caterina bu trajediler karşısında hiçbir zaman karalar bağlamadı. Edepsizliği herkesin dilindeydi, lakabı da "cadalog"du. Tek başına Forlì şatosuna kaçarak ilk kocasının katillerinden paçayı kurtarmıştı. Suikastçılar, teslim olmazsa küçük çocuklarını öldürmekle tehdit edince, -efsane bu ya- o da surların üzerine çıkmış, eteğini sıyrıp cinsel organını cümle âleme göstererek düşman çatlatmıştı: "Yenilerini dökecek kalıp bende nasıl olsa!" Yakın zaman önce Papa VI. Alexander'a suikast girişiminde bulunarak, ne kadar cüretkâr biri olduğunu kanıtladı: Bir veba kurbanının kafasına sarılmış bez parçasını çıkarıp, içine bir deste mektup koyarak papaya göndermişti.

Kızıl sarı saçları ve porselen gibi cildiyle Caterina, cüretkârlığıyla olduğu kadar güzelliğiyle de meşhurdur. Yüz kremlerinde kullanılacak malzemeleri ayrıntılı olarak tarif ettiği bir defter tutuyordu (aynı defterde, etkisini yavaşça gösteren zehir tarifleri de vardı). Siması Floransalı ressam Lorenzo di Credi tarafından ölümsüzleştirildi; Forlì'deki hediyelik eşya dükkânlarında satılan küçük portre resimleri kapış kapış gidiyordu. Machiavelli'nin Kançılarlıkta çalışan dostu Biagio Buonaccorsi'nin de bu küçük resimlerde gözü kalmıştı: "Orada Majestelerinin kâğıt tabakası üzerine portreleri yapılıyor. İlk postayla bana bir tane gönderir misin?" "Olur da gönderirsen," diye de uyarmıştı, "kâğıdı düzürken düzgün kıvr da kırılmasın."

Machiavelli cadalogun kaprislerinden o kadar bezmişti ki güzelliğinin büyümesine kapılacak durumda değildi. Forlì'ye geleli neredeyse iki hafta

olmasına rağmen görüşmelerde bir arpa boyu bile yol alınamamıştı. Caterina bin dereden su getiriyordu. Tam anlaşılmaya varmışken son anda çark ediyor, benim feda edecek ne askerim ne de barutum var diyerek masadan kalkıyordu. Floransa diplomasinin alameti farikası olan “zarif ama boş” sözlere pek aldırmış değildi. Machiavelli, hiçbir ilerleme kaydedemediği için burnundan soluyordu, sonunda memnuniyetsizliğini “hem söz hem de jestle” (kuşkusuz Cicero’nun beklediği incelik ve nezaketten yoksun bir biçimde) belli edip ağustos başında Floransa’ya geri döndü. Ama nasıl olsa Floransa, Caterina’nın askeri ve barutu olsa da olmasa da, Piza saldırısında mutlu sona ulaşacakmış gibi görünüyordu.

Biagio Buonaccorsi, Floransa’ya dönüşünden birkaç gün önce Machiavelli’ye şöyle yazmıştı: “Piza harekâtında durumumuz giderek düzeliyor.” Gördüğü hiç de hayal değildi. Paolo Vitelli Floransa ordusunun başına geçeli bir yıl olmuştu. O zamandan beri Pizalılarla, karşılıklı olarak köylerin basıldığı, sığırların çalındığı, ekinlerin yakıldığı, kalelerin kundaklandığı düşük yoğunluklu bir savaş sürdürülmekteydi. Ağustos ayı geldiğinde Vitelli nihayet Piza’yı gözüne kestirmişti. Ağabeyi Vitellozzo’nun doldurmasına gelerek şehrin yakınındaki Ascanio kalesini bir çırpıda ele geçirdi (kaleyi savunan nişancıların ellerini kestirmeyi de ihmal etmedi), sonra da 190 topla Piza’nın üzerine gülle yağdırmaya başladı. 6 Ağustos’ta topçu birliği şehrin çevresini kuşatan surların 35 metrelik kısmını yerle yeksan etmişti. Dört gün sonra askerler Piza şehrine sızarak ordu komutanını esir aldılar. Birkaç gün sonra da, Hazreti Meryem Yortusu’nda, kiliseyi ve şehrin surları içindeki civar mahalleleri ele geçirdiler. Asi şehir yaklaşık beş yıllık bağımsızlıktan sonra yine Floransa’nın insafına kalmış görünüyordu.

Yine de Signoria işi şansa bırakmadı. Bombardıman devam ederken Impruneta’daki Meryem Ana tasvirinin Floransa’ya getirilmesini emretti; şehir Vitelli’nin Piza’yı fethetmesi için dua edecekti. Meryem Ana tasviri Floransa’nın en nadide ikonuydu. Efsaneye göre Aziz Luka tarafından yapılan tasvir, 1000 yılı civarında Floransa’nın 11 km güneyindeki Impruneta’da, Santa Maria Kilisesi’nin temeli için yapılan hafriyat sırasında topraktan çıkarılmıştı. Kazma vurulduğunda tasvirin acıyla inlediği rivayet edilirdi. Mucizevi tasvir o zamandan beri kilisede tutulmaktaydı, ancak ihtiyaç duyulduğunda –daima çıplak ayaklı bir kabile tarafından ve üzeri özenle örtülmüş

bir şekilde— getirilirdi. Geçen beş yılda en az dört farklı vesileyle Floransa'ya taşınmıştı. 1494'te hasat için havalanın düzelmesini ve 1496'da Livorno halkının kırk Piza askerini topluca katletmesini sağlamıştı mübarek.

Bu son vakada, 24 Ağustos günü, Impruneta'dan gelen kafilenin kırdı giderken başına bir kaza geldi; tasvir bir zeytin ağacının dalına takılmıştı. Herkes bu kazayı hayra yordu. Ama hiç de öyle olmadı. Piza şehri fethedilemedi. Pizalıların zehirli oklarla pusuya yattığı söylentileri Vitelli'nin askerlerini tereddüte düşürmüştü. Zaten Vitelli de son darbeyi vurmaya pek niyetli görünmüyordu. Büyük Halk Konseyi'nin şehri talan etme yetkisi vermemesi savaşa şevkini kırmıştı (kendisi ve adamları ganimet alamadıktan sonra savaşmak neye yarardı). İtaatsizliği ihanet şüphelerini doğurdu; eylül ayının başında kuşatmayı kaldırma kararı alması (güya askerleri sıtmaya yakalanmıştı) şüpheleri daha da artırdı. Bu hezimetle Floransa ağır ve utanç verici bir darbe yemişti. Bir gözlemcinin dediği gibi, “Floransa için için kayınıyordu.”

Vitelli'nin Piza'yı fethedememesi anlaşılır gibi değildi. Bu durum karşısında işkillenip öfkeye kapılanlar arasında Niccolò Machiavelli de vardı. Machiavelli, daha önce Jacopo d'Appiano ve Caterina Sforza'nın nasıl küçük hesaplar peşinde koştuklarına bizzat şahit olduğu için, Vitelli'nin Floransa'ya pahalıya mal olan duraksamasını, vatansever idealler yerine para için savaşanların güvenilmezliği ve riyakârlığına bağladı. Vitelli kuşatmayı ya korkaklıktan ya da —çok daha kötüsü— düşmanla gizlice anlaşma yaptığı için kaldırmıştı; her iki halde de suçluydu. Ama Machiavelli ikincisi olduğundan emindi. Ona göre Vitelli kesinlikle bir “hain”di, kuşatmanın başarısızlığa uğramasında bütün “kabahat”in onda olduğunu iddia ederek ateş püskürüyordu. *Condottiere*'nin “sonsuz dek cezalandırılmayı” hak ettiğini yazmıştı.

Gereken ceza yakında verilecekti. Vitelli tutuklanıp Floransa'ya getirildi. Mahkemede, elde yeterli kanıt olmamasına rağmen, Pizalılardan rüşvet almaktan suçlu bulundu. Ağır işkence gördükten sonra ekimin ilk günü boynu vuruldu. Meydan aşırı kalabalık olduğundan infaz Palazzo della Signoria'nın tepesindeki bir salonda gerçekleştirildi. “Başının aşağıya atılması bekleniyordu,” diye yazmıştı bir tanık. “Aşağıya atılmadı, ama bir mızrağın ucuna saplanıp salonun penceresinde sergilendi, herkesin görebilmesi için de yanında bir meşale yakıldı.”

Vitelli'nin, doktoru da dahil, birçok yakın arkadaşı aynı dönemde tutuklandı. Bunlardan birinin adı “melek yüzlü” anlamına gelen Cherubino'ydu; kısa süre sonra Palazzo del Podestà'nın penceresinde asıldı. Paolo'nun ağabeyi Vitellozzo –ki o da gaddar sıfatını fazlasıyla hak eden bir *condottiere*'ydi– Floransa adaletinin pençesinden kurtulmayı başardı. Geriye kalan 200 askeriyle birlikte tabanları yağladı. Floransa yakında onu elinden kaçırdığına pişman olacaktı.

3. BÖLÜM

Machiavelli'nin İkinci/Kançılarlıktaki görev süresi Piza hezimetinden birkaç ay sonra sona erecekti. Kançılar ilk seferinde genellikle iki yıllığına seçilirdi, oysa Machiavelli 1498'de seçildiğinde görev süresi, Alessandro Braccesi'nin memuriyet döneminden kalan yirmi ayla sınırlı tutulmuştu. 27 Ocak 1500'de Machiavelli adı –iki yıl geçmeden– üçüncü kez Büyük Halk Konseyi'nin onayına sunuldu. Piza fethindeki başarısızlıktan sorumlu tutulmamış olacak ki, usulünce yeniden göreve getirildi. Bu sefer, mevzuata uygun olarak, bir yıllığına seçildi. “Atıldığı tehlikeler dikkate alınarak,” bir yıl daha cumhuriyet hizmetinde çalışma garantisi yanında, altı altın florinlik devlet maaşıyla onurlandırılacaktı. Piza henüz fethedilmemiş, üstüne üstlük Fransa ile Milano arasında açık bir savaş patlak vermişken, kuşkusuz onu çok daha zorlu görevler bekliyordu.

Mayısta babası vefat ettiğinde Machiavelli Piza'ya doğru yola çıkmaya hazırlanıyordu. Bernardo'yla oldukça yakındı; her ikisinin de kitap tutkusu, siyaset merakı ve keskin bir mizah duygusu vardı. Annesi 1496'da hayata gözlerini yummuş, iki ablası da çoktan dünya evine girmişti. Niccolò kilise bünyesinde çalışmayı planlayan küçük kardeşi Tutto'yla birlikte Floransa'daki evde yapayalnız kalmıştı. Bernardo'nun pek dindar olduğu söylenemezdi, yine de ruhuna adak adanması için manastıra bir altar panosu bağışladı. Naaşı Floransa'daki Santa Croce Kilisesi'nde bulunan aile kabrine defnedildi. Birkaç yıl sonra akıllara ziyan, tüyler ürpertici bir sahtekârlık

olayı ortaya çıkarılacaktı: Meğer mezara kaç zamandır kaçak naaş defnediliyormuş! Santa Croce rahibi izinsiz gömülen bu cesetlerin mezardan çıkarılmasını istediğinde, Niccolò'nun verdiği cevap hem babanın hem de oğulun mizacını yansıtıyordu: “Bırakın yatsınlar,” diye yazdı Niccolò, “babam muhabbeti çok sever, ne kadar çok kişi ona yarenlik ederse, o kadar çok memnun olur.”⁷

Machiavelli resmi görevlerinden dolayı yas tutmaya pek vakit bulamadı. Bernardo'nun vefatı üzerinden daha iki ay geçmemişken, temmuz ayının ortasında Fransa'ya yola koyuldu: Hedef 725 km uzaklıktaki Lyons şehriydi. İtalya dışına ilk seyahatiydi bu; daha önce gittiği yerler Floransa'dan atla en fazla birkaç günlük mesafedeydi. Harcırah olarak seksen altın verildi. Yolda ona seçkin bir kişi, önceki Fransa elçisi Francesco della Casa, arkadaşlık edecekti. Signoria'dan verilen emir pusulasında “Son sürat gideceksiniz!” yazıyordu; yol üzerindeki her handa durup at değiştirerek, takatleri kesilinceye kadar doludizgin sürmeleri emredilmişti.⁸ Bu seferki görevde Machiavelli, Jacopo d'Appiano gibi kırtıpıl bir eşkıya reisiyle değil, Avrupa'nın en güçlü adamlarından biriyle, Fransa Kralı XII. Louis'yle görüşecekti.

Yolculuğun gerekçesi belliydi: Piza meselesi. Haziranın sonunda, Paolo Vitelli'nin kuşatmayı kaldırmasından on ay sonra, Floransalılar asi şehre yeniden saldırdılar. Bu sefer birlikler Fransa'nın gönderdiği İsviçreli ve Gaskonyalı paralı askerlerden oluşuyordu, zira (1498'de VIII. Charles'tan sonra tahta oturan) XII. Louis Floransalılara 50.000 altın karşılığında Piza'yı iade edeceğine dair söz vermişti. Ne var ki evdeki hesap çarşıya uymadı. Geçen yaz olduğu gibi yine dehşet verici bir manzara vardı: Topçular şehrin surlarını yerle bir ederek birliklerin önünü açmıştı. Gelgelelim İsviçreli ve Gaskonyalı askerler şehre girmeye pek hevesli değildi. Bunlar Vitelli'nin adamlarından bile yüzüstü çıkmıştı. Gaskonyalı askerlerin çoğu şehri yağmalamak için firar etti. İsviçrelilerin yaptığı alçaklık yenilir yutulur cinsten

7 Catherine Atkinson kısa süre önce bu çarpıcı hikâyenin içyüzünü ortaya çıkardı. Hadisenin aslında çok daha sonra, 1584'te, meydana geldiğini ve sözü geçen Bernardo Machiavelli'nin Niccolò'nun babası değil oğlu olduğunu savundu. Biyografi yazarları büyükbaba ile torunu birbirine karıştırmış anlaşılan. Bkz. *Debts, Dowries, Donkeys*, s. 135-36.

8 *Legazioni e commissarie*, 3 cilt, yay.haz. Sergio Bertelli, Feltrinelli, Milano, 1964, 1. cilt, s. 70. Bundan sonra Machiavelli'nin diplomatik yazışmalarından yapılan alıntıların hepsi bu kitaptandır.

değildi: Hükümet temsilcisini yakalayıp rehin olarak Floransa'dan fidye talep ettiler.

Machiavelli bu kaotik ve utanç verici manzarayı ibretle izlerken, della Casa'yla birlikte Fransa kralının huzuruna çıkmak için görevlendirildi. İkili Fransa kralına bu olayda Floransa'nın hiçbir suçu olmadığını ispatlamak ve hatanın Fransız komutanda olduğunu (Signoria onu "fesatlık ve korkaklık"la itham ediyordu) bildirmekle yükümlüydü.

Machiavelli ve della Casa 26 Temmuz günü Lyons'taki Fransız sarayına vardılar; Mont Cenis geçidi üzerinden Alp Dağları'nı aşmış ve günde ortalama 80 km yol katetmişlerdi. Güçbela Lyons'a ulaşmışlardı ki, kral ve maiyetinin gezintiye çıkması üzerine (XII. Louis hem alageyik avlama tutkusu, hem de veba salgınlarından kaçma telaşıyla bir türlü yerinde durmuyordu) yeniden atlarına binerek 200 km kuzeybatıya, Burgonya'nın kalbindeki Nevers'e gitmek zorunda kaldılar. Nevers'de tam soluklanacakken yeniden yollara düştüler. Kral ve maiyetinin bu seferki uğrağı 145 km kuzeydeki Montargis'ydi. Montargis'de de çok kalmadılar, sarayın tantanalı gezintisi devam ediyordu. Paris yakınlarındaki Melun'a, çok geçmeden oradan da 160 km batıdaki Blois'ya hareket ettiler. Burası Floransa'dan yaklaşık 1.200 km uzaklıktaydı; Agostino Vespucci'nin Machiavelli'ye yazdığı bir mektupta, hayretler içinde kalarak söylediği gibi, "adeta... başka bir dünyaydı."

Machiavelli ve della Casa, ne saray erkânından ne de Kral Louis'nin gözde danışmanı Rouen Kardinali Georges d'Amboise'dan yüz bulabildiler. İki Floransa temsilcisi Kral Louis ve Rouen (Machiavelli ona "Roano" adını takmıştı) ile ilk kez Nevers'de karşılaştı. Sonraki birkaç hafta boyunca süren müzakereler Floransa ile Fransa arasındaki ilişkileri düzeltmeye yetmedi. Kral Louis, Floransa'nın finanse etmesi koşuluyla, Piza'ya karşı savaşı sürdürmeye rıza gösteriyordu. Dahası, Floransa'nın İsviçreli isyancı askerlerin ücretlerini de ödemesini istiyordu. Şehri yeniden ele geçirmek için Fransa'nın yardımına muhtaç olan Floransa'nın bu talepleri geri çevirecek gücü yoktu. Ancak Floransa hükümeti ikircikli ve kaçamak bir tavır sergileyerek –ki bu tavır gitgide Floransa dış politikasının alameti farikası haline gelmişti– bu talepleri geçiştirmeye çalışıyordu. Bu oyalama taktiklerinden kral kadar Machiavelli de usanmıştı. Devlet ricaline gönderdiği raporlarda bir noktaya işaret ediyordu: "Fransa kralının saygısını kazanmak için ya güçlü bir ordunuz ya da uçlanacak paranız olacak." Ne yazık ki

Floransa'da her ikisi de yoktu. Machiavelli araya fitne sokmaktan da geri durmadı: "Sizin için 'Kim ki onlar!' diyor."

Machiavelli, kendisini gitgide çileden çıkaran âmirlerine yönelik sarfedilmiş bu hakaretimiz sözü iletmekten kuşkusuz büyük keyif almıştı. Palazzo della Signoria'daki ricalin çok sık değişmesinin Floransa hükümetinin kalıtsal sorunlarından biri olduğu sonucuna varmıştı. Sekiz Signori ile onların başındaki Başyargıç iki aylığına göreve seçiliyordu. Görev sürelerinin bu denli kısa olmasının sebebi, yalnızca lonca üyelerinin seçilme hakkına sahip olmasıydı. Kamu hizmeti süresi de muhakkak kısa tutulmalıydı, yoksa lonca üyeleri boş yere işinden gücünden olurdu. Oysa ticaret ve iş hayatı için iyi olan, siyaset için iyi değildi. Palazzo della Signoria'da yeterli tecrübe ve donanımına sahip olmayan adamlar göreve getiriliyor, sonra da siyaset meseleleriyle yeterince haşır neşir olmadan apar topar görevden alınıyorlardı. Bu da, tecrübe ve süreklilik eksikliğinin yanı sıra, hükümet nezdinde kararlı ve kesin bir politikanın kurumsal ölçekte izlenememesine yol açıyordu. Hal böyle olunca ortalık "Bilgeler iyi olan yerine en az kötü olanı seçer" ya da "Zorda kalmadıkça riske girmemeli" gibi yavan özdeyişlerden geçilmiyordu.⁹ Machiavelli, hele ki kariyerinin bu ilk evrelerinde, kuru sözlere metelik verecek adam değildi.

XII. Louis gibi güçlü, üstelik de inatçı adamlarla müzakere edecek kişilerin, Machiavelli ve della Casa'ya göre daha çok yetkiyle donanmış olması gerektiği ortadaydı. Buna rağmen ayak sürüme politikasında ısrar eden Signoria, Floransa elçisini Fransa'ya göndermek için haftalarca bekledi. O sırada Nantes'da bulunan Machiavelli'nin beklemekten nevri dönmüştü ki, aralık ortasında, elçinin nihayet yola çıktığı haberi geldi. Eve dönüş yolculuğu için gerekli izni alan Machiavelli'nin keyfine diyecek yoktu. İtalya'ya dönerken, hem askerlerinin hem de diğer hükümdarların kaprislerini sineye çeken ve genellikle oyalama ve yan çizme taktiklerine dayalı

9 Aktaran Felix Gilbert, *Machiavelli and Guicciardini: Politics and History in Sixteenth-Century Florence*, Princeton, University Press, Princeton, 1965, s. 33. Yeri gelmişken, bu siyasal sistemin Floransa'da her şeye rağmen iki yüz yıldan fazla bir süre geçerliliğini koruduğunu belirtelim. Bu da gayet istikrarlı bir devlet yapısının oluştuğunu gösteriyor. Signoria diğer konseylerin desteğini alıyordu. Onların üyeleri daha uzun süre görevde kalırdı ve kademeli seçimler sayesinde Signoria üyeleriyle eşzamanlı çalışırlardı. Leonardo Bruni, 1403 yılı civarında yazdığı *Laudatio Florentinae Urbis* adlı eserinde, bu yönetim şeklinin "işlerliği" ve "yeterliği"nden övgüyle bahseder.

bir dış politika izleyen hükümetin hataları üzerine düşünmek için bol bol vakti olacaktı.

Machiavelli Floransa'ya dönmeye can atıyordu. Kançılarlıktaki dostları, varlığıyla çevresine neşe saçan Machiavelli'yi özlemişlerdi, keza Machiavelli de onları. Ekim ayında Vespucci'den bir mektup almıştı. Vespucci, Biagio ve diğer sekreterlerden bahsederken şöyle yazıyordu: “Herkes geleceğin günü iple çekiyor. Eğlenceli, şen şakrak ve keyifli sohbetini arıyoruz. Sesin kulaklarımızda yankılanıyor, dinledikçe rahatlıyor, neşeleniyor, dinçleşiyoruz.” Görünüşe bakılırsa, Floransa’da “Machia”nın dönüşünü dört gözle bekleyen biri daha vardı. Andrea di Romolo adında bir Kançılarlık sekreteri, tanıdık bir fahişenin Ponte alle Grazie yakınlarında yolunu gözlediğini yazdı: “İncirleri soymuş,* seni bekliyor... Kimden bahsettiğimi biliyorsun.”

Machiavelli 14 Ocak 1501’de Floransa’ya geri döndü, tamı tamına altı aydır evden uzaktaydı. Döndüğünde kederi, kaygıyı ve sevinci bir arada yaşadı. Büyük ablası Primavera ahirete göçmüştü, daha otuz beş yaşındaydı. Ardında bir koca ve Giovanni adında on dört yaşında bir oğul bırakmıştı. Machiavelli yoldayken Giovanni ağır bir hastalık geçirdi. Mahzun kardeşi Tutto o yılın “talihsizlikler”le geçtiğini yazmıştı.

Machiavelli’nin düşünmesi gereken bir mesele daha vardı: yeniden seçilme. Bir yıllık görev süresi ayın sonunda doluyordu. Vespucci çok önceden onu uyarmıştı; geri dönmezse koltuğu tehlikedeydi. Neyse ki ataması usulüne uygun olarak yeniden yapıldı. Artık iyi bir tatili hak ediyordu. Özel işlerini bahane ederek âmirlerinden izin istedi. Dediğine bakılırsa, “kendi özel işleri tamamen alt üst olmuş vaziyetteydi”.

* [with open figs] İtalyan argosunda kadın cinsel organı için kullanılan *fica* ile incir anlamına gelen *fico* arasında bir kelime oyunu.

4. BÖLÜM

Romagna olarak bilinen İtalya bölgesi, Bologna'dan güneydoğudaki Adriyatik sahiline doğru yaklaşık 145 km boyunca uzanıyordu. Cetvelle çekilmişçesine düz bir çizgi halinde ilerleyen eski Roma yolu Via Aemilia üzerindeki, surlarla çevrili bir dizi şehri içine alıyordu: Imola, Faenza, Forlì, Cesena ve Rimini. Yolun güneyinde kalan Urbino ile Apenin Dağları'nın diğer tarafındaki Città di Castello da bölgeye dahildi. Romagna Papalık Devletleri'nin bir parçasıydı; her bir şehir, papanın vekil tayin ettiği bir papaz (*vicario*) tarafından yönetilirdi ve papaya yıllık vergi (*census*) öderdi. Papazlar genellikle belirli bir aileden seçilirdi: Faenza'da Manfredi, Rimini'de Malatesta, Pesaro'da Sforza, Città di Castello'da Vitelli. Papanın uyruğu olsalar da çoğu aile güçlü ve bağımsız bir konuma sahipti. Dışarıya sattıkları hizmetlerin başında savaş gelirdi, zira Vitelli gibi birçok aile aslen *condottieri*'ydi. Dante'nin iki yüzyıl önce *İlahi Komedya*'da söyledikleri 1500 yılında hâlâ geçerliliğini koruyordu: "Romagna olmaz, hiçbir zaman da olmadı / Savaşsız, ezenlerinin yüreğinde."¹⁰ Kendi tiranları bile bazen papaya savaş açardı. "Rimini Kurdu" Sigismondo Malatesta bunlardan biriydi. İlk iki karısının canına kıyan bu zalim ve günahkâr komutan, 1468'de Papa II. Paul'ü öldüreceğini ilan ederek Roma'nın yolunu tutmuş, ama amacına ulaşamamıştı.

Bu mütecevaz ve çıkarıcı hükümdarlar yüzünden Romagna, Papalık Devletleri'nin en zayıf hattı haline gelmişti. Burası yüzyıllardır denetimsiz

10 *Inferno*, XXVII, 37-38. satır. Burada ve kitap içindeki diğer alıntılarda şu baskıdan yararlandım: *The Divine Comedy*, çev. C.H. Sisson, Oxford University Press, Oxford, 1993.

ve istikrarsız bir bölgeydi, yabancı kuvvetlerin saldırısına açıktı ve papa'nın güvenliği için tehdit oluşturunuyordu. Papalığın karşı karşıya bulunduğ u tehlikeler yakın zaman önce, Romagna şehirlerinden Imola ve Forlì'nin hükümdarı olan Caterina Sforza'nın Papa VI. Alexander'a, önceki adıyla Rodrigo Borgia'ya, suikast girişiminde bulunmasıyla iyice su yüzüne çıkmıştı. Sforza'nın menfur saldırısı başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra, 1499 Mart'ında Alexander, "günah kızı" adını verdiği kadının ülkesinden kovulması için ferman yayınladı. Sforza'nın toprakları 1499'un sonunda papanın yirmi dört yaşındaki oğ lu Cesare Borgia tarafından bir çırpıda işgal edildi. Caterina kaçarak soluğ u Forlì kalesinde almıştı, ama bu sefer surların tepesine çıkıp soğukkanlılıkla düşmana meydan okumaya kalkmadı: Garnizondaki 400 askeri kılıçtan geçirildi, kendisi de tutuklanıp Roma'ya götürüldü.

Papanın hedefinde yalnızca Caterina Sforza yoktu. Alexander, Cesare'yi bütün Romagna'nın hükümdarı yaparak Kilise için çok daha güvenilir bir müttefik yaratmayı arzu ediyordu, asıl derdiyse bir Borgia hanedanlığı kurmaktı. Önceki on yıl boyunca oğ lunu kendi emellerine alet etmişti. Cesare on beş yaşında Pamplona Piskoposu ve on yedisinde, yani babasının papa olarak seçilmesinden bir yıl sonra, Valencia Kardinali oldu. Cesare'nin kilisedeki yükseliş i göz kamaştırıcıydı; rahip olmak için takdis edilmemiş olmasına ve bir vakanüvisin kinayeli bir dille söylediğ i gibi "rahipliğ e hiç mi hiç gönlü olmamasına" rağmen kilisenin basamaklarını bir bir çıkmıştı. Ağabeyinin öldürölmesinden sonra –ki birçok kişi bu ölümde Cesare'nin parmağ ı olduğ una inanıyordu– 1497'de kardinalliğ ini ilan ederek daha dünyevi bir kariyere doğru yelken açmıştı. Ertesi yıl, babasının Kral XII. Louis'yi karısından boşatmasının mükâfatı olarak, Valentino Dükü oldu (bu unvan ona İtalya'da "Valentino" lakabını kazandırdı). Cesare'nin gözü açılmıştı: Babası gibi o da, yalnızca bir kez ayak bastığı Rhône kıyısındaki bu ücra topraklardan çok daha geniş bir dükalığın hayalini kuruyordu.

VI. Alexander, vergilerini ödemedikleri gerekçesiyle Pesaro, Rimini ve Faenza papazlarını aforoz etti ve Kilisenin tazminat olarak topraklarına el koyduğunu ilan etti. Bir sonraki adım 1500 Ekim'inde atıldı. Niccolò Machiavelli o sırada Fransa'da temsilci olarak bulunuyordu. Cesare Borgia, Fransız ve İspanyol paralı askerlerinden oluşan on bin kişilik bir ordunun başına geçerek Romagna'ya ikinci kez saldırdı. Pesaro karşı koymadan tes-

lim oldu, Rimini'nin düşmesi de çok sürmedi. Yalnızca Faenza ciddi bir direniş gösterdi, ancak o da uzun süren bir kuşatmanın ardından nihayet 1501 Nisan'ında fethedildi. Papa Alexander hiç vakit kaybetmeden oğlunu Romagna Düklüğü'yle ödüllendirdi ve onu bu idare edilmesi güç bölgenin tek hâkimi yaptı.

Cesare Borgia yeni gösterişli unvanı ve geniş ordusuyla iftihar ediyordu. İki harekatta da düşmanı çarçabuk dize getiren ordusu varken sırtı kolay kolay yere gelmezdi. Üstelik hem papanın hem de Fransa Kralı XII. Louis'nin desteğini (kralın akrabası olan Charlotte d'Albret'i 1499'da kendine zevce yaptı) arkasına almıştı. Yeni yerler fethetme iştahının kabarması hiç de sürpriz değildi. Kaç zamandır Borgia'nın Floransa'ya saldırmayı ve Medici'yi yeniden iktidara getirmeyi planladığına ilişkin söylentiler doluyordu ortalıkta. Daha geçen sonbaharda Agostino Vespucci, Fransa'da bulunan Machiavelli'ye bu kaygı verici gelişmeleri aktarmıştı. Borgia'nın Paolo Vitelli'nin ağabeyi Vitellozzo'yu görevlendirmesi kaygıları daha da artırdı. Vitellozzo, Floransa'dan ölen kardeşinin intikamını alacağına yemin etmişti. Piza surlarının önündeki o titrek adam gitmiş, yerine kimsenin gözünün yaşına bakmayan cabbar bir asker gelmişti. Floransa'nın Piza hezimetinden sonra yakalaması için peşine taktığı, Ludovico'nun biraderi Pirro da Marciano'yu derdest edip kellesini uçurdu. Sonraki on sekiz ay boyunca Cortona çevresindeki bölgeyi yağmaladı, Perugia kapılarına dayanarak, yüzlerce adamın öldüğü kanlı bir çarpışmaya girdi ve Borgia'nın Faenza işgaline bin piyadeyle destek verdi. 1500 Eylül'ünde en korkunç katliamını gerçekleştirdi: Umbria'daki küçük Acquasparta şehrini talan edip kaleyi ateşe verdi, hükümdarı Altobello da Canale'yi de öldürüp cesedini parçalara ayırdı.

Vitellozzo Floransa'ya içten içe dış biliyordu. Borgia onun dileğini yerine getirecekti sanki, zira ordusu Mayıs ayı başında Floransa topraklarına girmişti. Jacopo d'Appiano'yu Piombino'dan defetmeyi planlıyordu, bunun için Floransa'dan Toskana boyunca serbest geçiş izni talep etti. Borgia'nın, Signoria'dan gelecek cevabı beklemeden, tehditkâr bir edayla Floransa üzerine ilerlemesi Toskona'da panik yarattı. Dehşete kapılan bir Floransalıya göre, askerler köylerde cirit atıyordu, daha şimdiden "yağmaya ve her türlü cürmü işlemeye" başlamışlardı. Köylüler en değerli eşyalarını hayvanlara yükleyerek can havliyle şehrin surları ardına sığındılar.

Floransa işi ağırdan aldığı için tehdit karşısında hazırlıksız yakalanmıştı. Şehrin dışına kamp kuran Borgia'yla görüşmek üzere (bir grup paralı askerle birlikte) apar topar elçiler gönderildi. Ama nafile, gafil avlanmışlardı. Elçiler Borgia'nın tüm taleplerine boyun eğerek yılda 36.000 altın ödemeyi kabul ettiler. Düpedüz haraçtı bu. Floransa, toplam bütçesinin neredeyse dörtte biri tutarında ağır bir borcun altına girdi. 1494'te olduğu gibi onuru ayaklar altına alınmıştı. Borgia'nın cüretkâr hamlesi askeri güçsüzlüğünü Floransa'nın yüzüne bir tokat gibi çarpmıştı.

Yıl 1501'di. Machiavelli aynı aylarda Pistoia meselesiyle uğraşıyordu. Pistoia, Floransa'nın 30 km kadar kuzeybatısında, Arno Nehri'nin bir kolu üzerine kurulmuş küçük bir şehirdi. 14. yüzyılın ortasından beri sürekli Floransa'nın hâkimiyeti altındaydı. Ama barışı sağlamak hiç de kolay olmamıştı. Pistoia dönemin çetin şartlarına göre bile zorlu ve tehlikeli bir şehirdi. Birbirine düşman olan Cancellieri ve Panciatichi aileleri arasında devamlı çatışma çıkıyordu. Machiavelli Fransa'dayken Cancellieri ailesi diğerini şehirden sürmüştü; şehirde soygun ve katliam almış başını gidiyordu. Silahlı hizipler kırdaki tepelik arazilerde muharebeye girince şiddetli kargaşa Pistoia surlarının dışına taşıtı. Floransa'da bu tür başıbozukluklara örtmeceli bir dille *umori* yani "huysuzluklar" ya da "haşarılıklar" adı veriliyordu. Machiavelli şubat başında, Fransa'dan döndükten tam iki hafta sonra, hükümeti temsilen *umori*'yi durdurmak ve asayiş sağlamak üzere geniş yetkilerle donatılarak şehre gönderildi.

Durum hiç iç açıcı değildi. Machiavelli şehre varalı daha birkaç gün olmuşken, binlerce Pistoialı arasında çıkan bir çatışmada 200 kişi hayatını kaybetmişti (şehrin nüfusu dikkate alındığında azımsanmayacak bir sayıydı bu). Machiavelli on gün kaldıktan sonra Floransa'ya geri döndü. Ancak nisanda yeniden tırmanan çatışmalarda elliden fazla kişi öldü. Temmuz başında Palazzo Panciatichi yanıp kül olduğunda 300'e yakın kişi savaş meydanında can vermişti. Panciatichi ailesinin fertlerinden bir düzinesinin başı mızrakların ucuna saplanarak şehrin sokaklarında teşhir edildi. Diğer kesik başlarla da (tenisin ilkel bir versiyonu) *palla* oynandı. Bunun üzerine Machiavelli yeni bir ateşkes antlaşması hazırlamak için gerisingeri Pistoia'ya döndü.

Machiavelli, göreviyle ilgili ciddi şüpheler taşıyor olsa gerekti. On yıl kadar sonra, hiziplere bölünmüş bir şehre düzen getirmenin üç farklı yolu

olduğunu savunacaktı: Hizip liderleri infaz edilebilir, sürgüne gönderilebilir ya da silahlarını indirip barış yapmaya zorlanabilirdi. “Bu üç yoldan,” diye yazdı, “sonuncusu en zararlı, en az kesin ve en etkisiz olanıdır.” Gelgelelim Floransa, kendisinin de üzülmeye başladığı gibi, Pistoia’da hep bu politikayı izledi. Machiavelli ilk eylem planının, Pistoia gibi bir şehirde asayişin sağlamanın en iyi yolu olduğuna inanıyordu. Ama bir konuya da dikkat çekiyordu: “Gerçi bu tür kararlı eylemler yüce ve soylu duygular gerektirdiğinden zayıf bir cumhuriyetin harcı değildir.”

Machiavelli’nin ikinci Pistoia ziyareti sırasında yine bir katliam yaşanmıştı. Neyse ki, yaz bitmeden önce taraflar arasında uzlaşma sağlandı: Pistoia Signoria’sına her hizipten dört adam seçilecekti. Ama barış ortamı fazla uzun sürmedi, bir hafta sonra çatışmalar yeniden patlak verdi. Bunun üzerine Machiavelli Floransa’ya döndü, halletmesi gereken bir iş daha vardı. Otuz iki yaşındaydı, artık evlenme vakti gelmişti.

Gelinin adı Marietta Corsini’ydi. Evlilikleriyle ilgili hemen hiçbir detaylı bilgiye sahip değiliz (düğün tarihi bile kesin olarak bilinmiyor). Marietta hakkında az da olsa bir şeyler söylenebilir. Machiavelli gibi o da soyluluk derecesi önemsiz ama köklü bir ailenin kısmen yoksul bir kolundan geliyordu: Corsini, Floransa’nın güneyindeki Poggibonsi çevresinde toprakları olan soylu bir klandı. 14. yüzyılın ortasında Peruzzi ve Bardi’deki Floransa bankalarının iflası klanın mahvına sebep olmuştu. Ailenin en tanınmış üyesi, 14. yüzyılda yaşamış olan Fiesole psikopozu Andrea Corsini’ydi. Meryem Ana’nın kendisine görüldüğü ender kişilerden biriydi, nitekim 1629’da azizlik mertebesine yükseltilecekti.

Bunun öncelikle bir aşk evliliği olmadığını söylesek yanlış olmaz. O dönemde bir erkek için, evleneceği kadının drahomasının ve kalçalarının (doğurganlık göstergesi) büyüklüğü her şeyden daha önemliydi. Machiavelli evlenmeden önce Marietta’nın babası Luigi ve biraderi Lanciolini ile pazarlığa oturmuştu. Floransa’da evlilik işlerini genellikle çöçatanlar ayarlardı; taraflar arasında, hukuki sözleşmelerle belgelenen ve törenlerle kutlanan birtakım anlaşmalar yapılırdı. Bu törenlerden birinde (*impalamento*) damat müstakbel eşinin elini tutarak şahitler huzurunda evlenme teklif ederdi. Bir diğer törende (*sponsalia*) her iki ailenin erkek fertleri bir araya gelip drahoma ve gelinlik masrafı gibi önemli parasal konuları tartışırlardı. Son aşamada (*nozze*) gelin düğün kafesi tarafından kocasının evine törenle uğurlanırdı.

1501 yazının sonunda Marietta, Machiavelli'nin Vecchio Köprüsü'nün güney ucu yakınındaki Via della Piazza'da (bugünkü adıyla Via Guicciardini) bulunan evine teslim edilecekti. Yeni evi üç veya dört konutluk bir kompleksin parçasıydı; bu evlerde 14. yüzyılın ortasından beri Niccolò'nun akrabaları oturmaktaydı. Evler ortak bir avluya açılıyordu; bir locanın güneşten koruduğu avluya *cortile di Machiavelli* yani "Machiavelli Avlusu" adı verilmişti. Niccolò'nun en az bir hizmetkârı vardı. Evin zemin katında şarap kileri ve tahıl ambarı, birinci katında yatak ve oturma odaları, en üst katında da mutfak bulunuyordu. Evin arkasındaki dar yoldan, hizmetçilerin barındığı iki katlı küçük bir müstemilata geçiliyordu. Floransa'daki birçok evde olduğu gibi pencereler demir parmaklıklarla kaplıydı. Bunlar hırsızları dışarıda, kadınları içeride tutacak şekilde tasarlanırdı.*

Pencerelerin önündeki parmaklıklar gerçekten de Casa Machiavelli'yi Marietta'ya zindan edecekti. Marietta'nın kaderine küseceği günler çok olacaktı, bunda da haksız sayılmazdı. Machiavelli ideal bir koca sayılmazdı. Kuşkusuz hemen her İtalyan erkeği gibi o da Gratian'ın *Decretum*'unda (Bernardo Machiavelli bu kitaba dünya para harcamıştı) yazan hükümlere katılıyordu. Ne diyordu o kitapta: "Kadınlar erkeklere boyun eğmelidir." Başka ne diyordu: "Kadınların otoritesi yoktur." Machiavelli'nin Kançılıktaki seleflerinden biri olan hümanist bilgin Leonardo Bruni, yakın zamanda erkeğin kudretinden söz ederken, ona toz kondurmuyordu: "Erkek hanenin reisidir, deyim yerindeyse, kendi evinin kralıdır."

Machiavelli'nin sorunu ise otoriter bir koca olmasından ziyade karısını sürekli ihmal etmesiydi. İleride göreceğimiz gibi, sadakatsizlik ezkaza yaptığı bir şey değildi, yıllarca fahişeler ve metreslerle düşüp kalktı. Yıllar sonra bir dostu ona şöyle yazacaktı: "Kendini gerçekten tanımış olsaydın asla evlenmezdin." Machiavelli bekârları kıskandığını söylerdi, yazılarında söz evliliğe gelince duygusuz hatta müstehzi bir adam olup çıkıverirdi: "Metresi olan her adam," diye yazdı sonradan, "evlendiğine yanar." Bir novellasının başında yeraltı tanrısı, çoğu melunun, başına gelen her musibetten evlilik belasını sorumlu tutmasını yadırgar. Livius tefsiri ise kocalarını zehirleyen Antik Roma kadınları imgesiyle son bulur. Öte yandan Marietta, kocasının yanında olmasından gerçekten mutlu olan ve devlet görevi dolayısıyla

* Machiavelli'nin uzun süre önce yıkılan evi, bugün Guicciardini sokağında 16 nolu binanın bulunduğu yerdeydi.

Floransa dışına her çıkışında hasretini çeken zeki ve (sinir nöbeti geçirdiği zamanlar hariç) şefkatli bir kadındı.

Gerçekten de Machiavelli evlendikten hemen sonra iş yüzünden yuvasını terk etti. Ekimde Pistoia’da birbiriyle çatışan hiziplerle yeniden görüşmek üzere atına atlayıp yollara düştü. Kısa süre sonra Marietta hamile olduğunu öğrendi. Machiavelli’nin, istese bile, karısına ayıracak vakti yoktu. Ertesi yıl, muhtemelen Marietta’nın kızlarını doğurduğu günlerde, çok daha önemli bir göreve gönderildi: Cesare Borgia’nın sarayında Floransa’yı temsil edecekti.

5. BÖLÜM

Romagna'yı fethettikten ve Floransa'ya gözdağı verdikten bir yıl sonra Cesare Borgia yeni bir zafer daha kazandı. 1502 Haziran'ında Urbino Düklüğü'nü, her zamanki pişkinliği ve kalleşliğiyle, düşmanını arkadan vurarak ele geçirmişti. Şehrin hükümdarı Guidobaldo da Montefeltro'ya Camerino'nun işgali için yardım çağrısında bulunmuş, zavallı Guidobaldo da sözüne güvenip topçu birliğini Camerino seferine göndermişti. Birlik şehirden ayrılır ayrılmaz Cesare iki bin İspanyol paralı askeriyle Urbino'yu işgal etti. Bu onun en muhteşem zaferiydi; 12. yüzyılın ortasından beri Montefeltro ailesi tarafından yönetilen zengin ve güzel şehri hâkimiyeti altına almıştı. Bu fetih sayesinde edindiği güç kuşkusuz İtalya'daki diğer güçlerin gözünü korkuttu.

Floransa'da herkes Cesare'nin tehlikeli yükselişini konuşuyordu. Şehir yeniden çalkalanmaya başladı. Söylentiye göre, Borgia'nın bir sonraki hedefi Floransa'ydı. Signoria da bu durumdan etkilenmiş olacak ki, Borgia, Urbino işgali arifesinde, bölgesel ittifakla ilgili önemli konuları görüşmek için elçileri huzuruna çağırdığında, tereddüt etmeden isteğini yerine getirdi. Niccolò Machiavelli Floransa'nın seçkin bir ailesine mensup olan Volterra Piskopozu Francesco Soderini'yle birlikte dosdoğru Urbino'nun yolunu tuttu. San Giovanni Yortusu'nun kutlandığı 24 Haziran gününün akşamında Urbino'daki Palazzo Ducale'ye vardılar ve derhal Borgia'nın huzuruna çıkarıldılar.

1502 yazında Floransa yine hassas bir dönemden geçiyordu. Piza hareketinde gidişat hiç iyi değildi: Baharda Floransa, (“kazma” anlamına gelen *marra*’dan türetilmiş) *marraiuoli* adı verilen haydut sürüsünü, köyleri yakıp yıkmaları için Piza’nın üstüne salmıştı. Ancak Pizalılar *marraiuoli*’yi yakalayıp astılar, cesetlerini de doğrayıp lime lime ettiler. Floransa topraklarındaki ekin ve bahçelerde kendi “kazmaları”nı sallayarak misilleme yaptılar. Haziran başında Arezzo şehrinde çıkan isyan her şeye tuz biber ekti. Şehir 1384’ten beri Floransa’nın kontrolü altındaydı. İsyancı Aretini ailesi Vitellozzo Vitelli’yi yardıma çağırdı. O da binlerce askeriyle seve seve yardıma koştu. Kardeşinin intikamıyla yanıp tutuşan *condottiere*, Floransa’nın Val di Chiana’daki mevzilerini kolayca ele geçirdi ve Arezzo’da kurtarıcı olarak karşılandı. Borgia, Vitellozzo’nun yediği haltlardan haberi olmadığını iddia etse de, Floransa’da hemen herkes Valentino Dükünün bu olayda parmağı olduğuna inanıyordu. Ancak her zamanki gibi elleri kolları bağlı olduğundan ses çıkaramıyorlardı.

Machiavelli ve Piskopoz Soderini Urbino’daki görkemli Palazzo Ducale’de Cesare Borgia’nın karşısına çıktıklarında vaziyet böyleydi. Machiavelli, Floransa’da nefret ve korku uyandıran Borgia’ya özel bir hayranlık duydu. Parlak şöreti bir yana, Borgia gerçekten de becerikli ve etkileyici bir gençti. Perugia Üniversitesi’nde ve Machiavelli’nin bir zamanlar öğrencisi olduğu Piza’daki Studio Fiorentino’da ne kadar sağlam bir eğitim aldığı her halinden belli oluyordu. Beş di’de akıcı bir şekilde konuşuyordu, bunların arasında Yunanca ve Latince de vardı. Mamafih öğrencilik yıllarında zamanının çoğunu okul sıraları yerine eyerinin üzerinde ve boğa güreşi alanında geçirmişti (Roma arenasında sekiz boğayı birden delik deşik ettiği günü kimse unutmuyordu). Bir at nalını çıplak elle kırabilirdi. Urbino’dayken boş zamanlarında civardaki tepelerde leopar avına çıkıyor, yörenin gençlerine koşu ve güreşte kafa tutuyor, her seferinde de yeni-yordu. Giysileri siyah kadifedendi, genellikle de maske takardı: Yüzündeki frengi yaralarını gizlemek için ardına saklandığı görünmezlik zırhı ona esrarengiz bir hava katıyordu.

“Hükümdar ihtişamıyla göz kamaştırıyor.” Urbino’ya vardktan hemen sonra Signoria’ya böyle yazacaktı Machiavelli, belli ki Cesare’nin haşmetinden etkilenmişti. Borgia’da onu çarpan ne endamı ve çevikliği, ne de Latince ve Yunanca’daki maharetiydi. Baştan beri Machiavelli’yi cezbeden

Borgia'nın şaşmaz kararlılığı ve eylemlerindeki nefes kesici gözüpeklikti. "Savaşta," diye yazdı üstlerine, "zafere giden yolda hiçbir engel tanımaz, durdurak bilmez, korku ya da yılgınlık tanımaz. Ne zaman nereden çıkacağı belli olmaz. Askerleri onu seviyor; İtalya'daki en iyi adamları etrafına toplamış. Onu muzaffer ve yaman kılan da işte bunlar." Signoria'nın (yünün fiyatını ezbere bilen ama savaş sanatından zerre kadar anlamayan işadamlarından oluşan) mütereddit ve kararsız üyeleri ile Cesare arasındaki tezatlık bundan daha sarıh ifade edilemezdi herhalde.

Borgia'nın Floransalı iki temsilci karşısında takındığı tavırda, Fransa kralını aratmayan bir kibir ve saygısızlık göze çarpıyordu. Signoria'dan işgal ettiği topraklardaki hükümrانlığını tanıyacağına ve işlerine burununu sokmayacağına dair güvence istiyordu. Aksi halde Floransa hükümetini devirip yerine Piero de' Medici'yi iktidara getirmekle tehdit etti. Floransalıların o zamana kadar ödemeyi ihmal etmediği 36.000 altın alacağını da yeri gelmişken hatırlatıverdi. "Beni dost edinesiniz," diye uyardı, "düşmanınız olmayayım sonra." Gece geç saatlere kadar süren görüşme, Borgia'nın iki adama, isteklerinin aciliyetini Floransa'daki üstlerinin kafasına iyice sokmalarını tembihlemesiyle son buldu. "Tez vakitte karar verin," demişti o gece, ertesi gün de ultimatom yolladı. Floransa'nın karar vermek için dört günü vardı: Borgia dost muydu düşman mı? "Ortası olmaz!" diyordu.

Dağ bayır demeden dörtnala at süren Machiavelli, Borgia'nın taleplerini tez elden Signoria'ya uçurdu. Gerçi, her olaya ihtiyatla yaklaşan hükümetin *la via di mezzo* dedikleri "orta yol"da karar kılacağından kesinlikle emindi. Tahmin ettiği gibi Signoria, Borgia'nın acil taleplerini geri çevirdi. Temmuzun ilk haftasında, verilen sürenin dolmasından günler sonra hükümet en iyi bildiği şeyi yaptı; Urbino'ya şirin ama boş sözlerle dolu bir cevap yazmakla yetindi. Borgia, Piskopoz Soderini'nin can havliyle alelacele yetiştirdiği cevabı okuyunca küplere bindi. Ama olaylar Floransa'nın lehine gelişecekti. Signoria üyeleri, Borgia'nın sert ultimatomuyla blöf yaptığını sanmış olmalıydı, zira daha birkaç ay önce anlaşma imzaladıkları Kral XII. Louis Floransa'nın işgaline asla müsamaha göstermezdi. Cesare'nin blöfü görüldü. İşe bakın ki, gösteren de Vitellozzo Vitelli oldu. Vitellozzo, Arezzo'nun 20 km kadar kuzeydoğusundaki Toskana şehri Borgo San Sepolcro'yu istila edip yağmalamış, sonra da Battifolle kalesinde

toplu katliam yapmıştı. XII. Louis olup bitenlerden son derece rahatsızdı, öyle ki Borgia sonunda, gözü dönmüş subayını Toskana'dan kovmaya mecbur kaldı. Vitellozzo apar topar ordusunu geri çekti (çekilirken kalenin çanlarını söküp almayı da ihmal etmedi). Temmuz sonunda, öfkesinden kuduran Vitellozzo'nun ininden intikam çığlıkları yükseliyordu: Hedefte Floransa'nın yanında artık Borgia da vardı.

Kriz atlattılmıştı. Floransalılar, bir yıldan az uzun bir süre içinde Cesare Borgia'yla ikinci kez karşı karşıya gelmelerine rağmen, hâlâ hayattaydılar. Ne var ki, yaşadıkları olaylar Signoria üyelerini derinden sarsmıştı. Üyeler, hükümetin işleyişindeki zaafiyetin, yetkililerin siyasal konularda yeterince tecrübe kazanmadan hızlıca değiştirilmesinden kaynaklandığını nihayet idrak etmişlerdi. Bunun üzerine köklü bir reform yapmaya karar verdiler. Yalnızca iki aylığına görev yapacak bir başyargıç atamak yerine, *Gonfaloniere a vita* yani “Ömür Boyu Başyargıç” adını verdikleri yeni bir devlet makamı oluşturmayı önerdiler. Venedik'in *Duce*'si gibi kalıcı bir mevki olacaktı bu; cumhuriyete devamlılık ve istikrarın yanı sıra, tecrübeyle yörgülüş bir siyasal akıl kazandıracaktı.

Buna göre, yeni görevi düzenleyen yasa ağustos sonunda yürürlüğe girdi ve iki hafta sonra Büyük Halk Konseyi'ne 236 adayın ismi verildi. Âdet olduğu üzere, seçmenlerin mantıklı bir seçim yapmasına yardımcı olması için Meryem Ana tasviri Floransa'ya getirildi. Oylama yapıldı ve kazanan, geçmişte Milano ve Fransa elçiliği yapan emektar devlet adamı Piero Soderini oldu. Elli iki yaşındaki Soderini, Machiavelli'nin birlikte Urbino'ya gittiği Volterra Piskopozu Francesco'nun biraderiydi. Francesco, temsilcilik görevi sırasında Machiavelli'nin yeteneğine, içgörüsüne ve cesaretine hayran kalmış, övgüler düzmüştü. Görev biter bitmez İkinci Kançılarının “hepsinden daha becerikli” olduğunu yazdı. Piero'nun da Machiavelli'nin yetilerini keşfetmesi çok sürmeyecekti. Göreve geleli daha bir ay olmamışken, İkinci Kançılarını yeni bir göreve atadı. Komşuları Cesare Borgia'nın bir sonraki hamlesini tetikte beklerken, Floransa birinin gözünün sürekli onun üzerinde olması gerektiğini fark etti. Machiavelli “göz kamaştırıcı” dükü yakından görmek için ikinci bir şans yakalamıştı.

Machiavelli bu son görevi memnuniyetle kabul etti. Hükümetin acele etmesini emretmesi üzerine bavulunu arabasına yükleyip yola koyuldu. Arkasındaki çantaların hızını kestiğini fark edince, Floransa'nın 25 km kadar

dışındaki Scarperia'da durup yükünü boşalttı ve Cesare Borgia'nın yeni merkezi Imola'ya doğru 40 km boyunca at koşturdu. Imola'ya 7 Ekim'de vardı ve üzerindeki yol kıyafetini bile çıkarmadan kendini Borgia'ya takdim etti.

Urbino'daki ilk karşılaşmadan bu yana üç ay geçmişti. O zamandan beri Borgia'nın talihi pek yaver gitmemişti. Romagna Dükünün tahtı sallantıda görünüyordu, zira Romagna fethinde görev almış (Perugia ve Fermo derebeyleri de dahil) birkaç *condottieri* ile kalbi kırık Vitellozzo Vitelli, ihtiraslı hükümdarı nasıl dize getireceklerini tartışmak üzere toplanmıştı. Borgia'nın Guidobaldo da Montefeltro'yu katakulliye getirerek devirmesi diğer hükümdarları teyakkuza geçirmişti. Kendi sonlarının da böyle olacağından endişe ediyorlardı. Perugia hükümdarı Gianpaolo Baglioni'nin ifade ettiği gibi, "ejderha birer birer hepsini yutacaktı." Machiavelli'nin Imola'ya varmasından iki gün sonra, 9 Ekim'de, isyancı paralı askerler, Borgia'ya Romagna ve Urbino'da eşzamanlı saldırmak üzere aralarında anlaşma imzaladılar. Urbino'da isyan fitili çoktan ateşlenmişti.

Kötü gidişata rağmen Machiavelli'nin gözünde Borgia ihtişamından hiçbir şey kaybetmemişti. Machiavelli'nin Onlar Konseyi'ne yazdığına bakılırsa, dükün "insanüstü bir cesareti" vardı. Ele geçirdiği toprakları kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olan hükümdar hem Floransa hem de Fransa'ya yardım çağrısında bulunuyordu. Bu sırada, Vitellözzo ve saf değiştiren diğer paralı askerlerle çarpışmak üzere, yurttaşlardan oluşan bir mîlis ordusu kurmaya başladı. Romagna köylerindeki her haneden bir adam askere alınarak sonunda altı bin kişilik bir ordu meydana getirildi. Askerlerin üzerinde Cesare armalı kızıl-sarı renkli önlükten bir üniforma vardı.

Machiavelli hem bu muharip güçten, hem de Borgia'nın düşmanları – ki bunlar ordudan ihraç ettiği bir "işe yaramazlar topluluğu"ydü– karşısında takındığı serinkanlı tutumdan etkilenmişti. Signoria'ya yazdığı raporda, hükümeti bu kıtıpiyos tiranlara karşı Borgia'yı desteklemeye teşvik etti. Hem Romagna Dükünün –arkasındaki papanın altınları ve XII. Louis'nin askerleri şöyle dursun– "şöhreti, talihi ve yenme alışkanlığı" vardı. Bu "İtalya'daki yeni güç"ü düşman yerine dost edinmenin Floransa'nın hayrına olacağına inanıyordu.

İlkönce Floransa hükümeti bu tavsiyeye uyacakmış gibi göründü. Ekinin üçüncü haftasında Machiavelli, Özgürlük ve Barış Onlusu Konseyi

üyesi Piero Guicciardini'den bir mektup aldı. "Majesteleriyle dostluk kurmanın uygun bir davranış olacağı herkesin ortak fikri" olduğuna kendisini temin ediyordu. Gelgelelim hükümet yine bildiğini okudu: Lafi eveleyip geveleyerek Borgia'yı yüreklendiren ama maddi destek konusunda hiçbir vaatte bulunmayan bir mesaj yolladı. Piero Soderini'nin, bu mesele dururken, Borgia'nın adamlarının Urbino yakınındaki Castel Durante'de bir katır konvoyundan çaldıkları katırlarla ilgilenmesi Machiavelli'yi çileden çıkardı. Belli ki Başyargıç bu hayvancıklara kafayı fena halde takmıştı: "Çalınan altı katır meselesini Ekselanslarıyla özel olarak görüşün." Soderini üstüne basa basa yineliyordu: "Kendisinden bunu *tekrar tekrar* istirham edin."

Machiavelli'nin Imola'daki görev süresi uzadıkça uzuyordu. Aralık ayı gelip çatığında hem Signoria'da hem de isyancı paralı askerlerde –ki her ikisi de savaşıma pek teşne değildi– bekleyiş sürüyordu. Floransa'da Machiavelli'nin genç karısı söylenmeye başladı. "Sevgili Marietta ağabeyiyle haber yollamış; ne zaman döneceğini soruyor bana," diye yazdı ekimde Biagio Buonaccorsi: "Gereksiz yere ortalığı velveleye veriyor. Gücenmiş sana, sekiz güne kalmaz dönerim diye söz vermişsin." Aralıkta Marietta burnundan soluyordu, kadıncağız üzüntüden helâk olmuştu: "Sevgili Marietta Tanrıya beddua edip duruyor," diye yazdı Biagio, "kendini hem bedenem hem de ruhen bir kenara atılmış hissediyor."

Machiavelli de eve dönmeye can atıyordu. Birilerinin, yokluğundan istifade edip Kançılarlıktaki yerine göz koymasından endişe ediyordu. Borgia'nın ser verip sır vermemesi, Signoria'nın da işi ağırdan alması kabbak tadı vermişti artık. Günlerce boş oturmaktan canı sıkılmış olacak ki, vakit geçirmek için Biagio'dan Plutarkhos'un *Yaşamlar*'ını göndermesini rica etti (Genelde seyahatleyen heybesinde kitap eksik olmazdı. Uzun süren Fransa seyahatinde okumak için yanına Julius Caesar'ın *Galya ve İç Savaş Üzerine Yorumlar*'ını almıştı). Floransa'ya yazdığı mektupta ayrıca, kadife ve ipek kumaştan dokunmuş bir pelerin, yeni bir kadife başlık (belli ki Borgia'nın huzuruna daha şık çıkmak istiyordu) ve bir şişe şarap talep etti. Kargodan ise çıka çıka bir sürü ıvır zıvır mektup çıktı; bunları okumaktan gına gelmişti. "Az ye de kendine bir uşak tut!" diye yazdı Biagio, tepesi atmıştı besbelli: "Madem bu kadar çok şey istiyorsun, cehennem kadar yolun var!" Biagio, raporlarını aksatmaması konusunda da uyarıyor-

du onu, Signoria başına ekşiyordu sonra. “Kaç defa söyleyeceğim; daha sık yazsana şu raporları,” diye çıkıştı sonunda Machiavelli’ye, aylardan ekimdi, “bir mektubunun buraya gelmesi 8 gün sürüyor. Yolladığın adamlar bu durumdan hiç memnun değil, sana da hiç yakışmıyor, haberin ola!” Raporların bazıları yolda kayboluyordu, bazılarının da, ulaklar 65 km yolu sallana sallana gittiği için, Imola’dan Floransa’ya varması bir haftayı geçiyordu. “Şu Totti denilen hıyar yok mu, sekiz günde geliyor buraya,” diye feveran etmişti Biagio, heyheyleri üstündeydi gene. Mamafih Kançılarının da çalışmaya pek gönlü yoktu. Tezkeresinin çıkmasını bekliyordu dört gözle. Nihayet izin kâğıdı geldi Imola’ya. Antonio della Valle adındaki zaat, bürosunda belgelerle uğraşmak yerine günboyu tavla oynamasa daha bile erken gelirdi. Biagio kızsın da kim kızsın!

Machiavelli Imola’da iki ay kaldı. 10 Aralık’ta Borgia, 5.000 piyade ve 1.200 süvariden oluşan ordusuyla birlikte yoğun kar yağışı altında güçlükle ilerleyerek şehri terk etti. İlk uğrağı 50 km güneydoğudaki Cesena’ydı. Machiavelli iki gün sonra ordunun peşinden gitti, herkes gibi o da Borgia’nın neler planladığını merak ediyordu. Dükün ilk eylemi herkesi şaşırtmıştı: Bu tüyler ürpertici *coup de théâtre* [beklenmedik olay], diğerlerini olduğu kadar Machiavelli’yi de hayrete düşürmüştü ve Borgia’ya bir kez daha hayran bırakmıştı.

Ramiro de Lorqua, yıllarca Borgia’nın sadık bir hizmetkârı olarak görev yapmış asik suratlı, kara sakallı bir İspanyol askeriydi. Romagna’nın askeri valisi olarak geniş yetkilere sahipti. Borgia’nın hükümdarlığına başkaldıran tüm çıbanların başını ezerek bölgede dirlik düzen sağlamış, ama zalimliğiyle halkın nefretini kazanmıştı. 26 Aralık günü şafak sökerken kariyeri ansızın sona erecekti. Cesena halkı, Borgia’nın yılbaşı hediyesini almak için şehir meydanına toplandı: Ramiro’nun başsız cesedi yerde yatıyordu. Kellesi mızrağın ucundaydı; cesedin yanında kanlı bir balta ve infaz kütüğü vardı. “Ölüm sebebini kimse bilmiyor,” diye yazdı Machiavelli âmirlerine, “Hükümdarın takdiridir; istediğini yaratır, istediğini yok eder.”

Ramiro’nun kanlı cesedi bir açılış perdesiydi sadece. Oyun henüz yeni başlıyordu. Borgia, ilerleyen günlerde ordusuyla birlikte Adriyatik kıyısındaki Senigallia’ya doğru yola koyuldu. Aralarında Vitellozzo Vitelli’nin de bulunduğu düşmanları orada pusuda bekliyordu.

6. BÖLÜM

Romagnalı, isyancı paralı askerlerin şiddet ve ihanet sicili epeyce kabarıktı. Gianpaolo Baglioni, Perugia'daki rakip Oddi ailesinden 130 kişiyi acımasızca katlettirmişti. Yirmi yedi yaşındaki Oliverotto Euffarducci'nin de ondan aşağı kalır yanı yoktu. Marche bölgesindeki küçük Fermo şehrinin hükümdarı olan amcası Giovanni Fogliani'nin elinde büyümüşü. Ordu hizmetine girerek Paolo Vitelli'nin 1499'da Floransa adına düzenlediği harekâta Piza'ya karşı savaştı. Paolo'yla aynı makûs talihi paylaşmaktan kurtulduysa, bunu amcasının zamanında müdahale etmesine borçluydu. Oliverotto amcasının iyiliğini elbette karşılıksız bırakmadı; iki yıl sonra Fermo'daki bir şölende onu öldürerek şehrin kontrolünü ele geçirdi.

Zorbalıkta kimse ellerine su dökmezdi bu adamların; ama ne hikmetse, Borgia karşısında süt dökmüş kediye dönmüşü hepsi. Biri hariç: Vitellozzo Vitelli. Frengi bile iflah etmemişti onu. Acı içinde kıvrandığı hasta yatağından kaldırılıp sedyeyle La Magione'deki toplantıya taşınmışı. Anlaşma imzalandıktan sonra askerler dişe dokunur hiçbir eylemde bulunmadı, hatta bazıları barış için ağız yoklamaya bile başladı. Bu tavır Machiavelli'yi şaşırtmışı: İşledikleri günahın cezasız kalacağını mı sanıyorlardı? Borgia ise istifini hiç bozmadı, uygun zamanı kolluyordu. 1502'de Kasım ayının sonlarına doğru *condottieri* temsilcileriyle barış antlaşması imzaladı. Bir ay sonra –tam da Ramiro de Lorqua'nın hakkın rahmetine kavuştuğu gün– paralı askerler, sadakatlerini göstermek için Senigallia'yı Borgia adına işgal

ettiler. Şehre ilk giren Vitellozzo ile Oliverotto oldu, sözümona Borgia gelir gelmez kendisine hürmetlerini sunacaklardı. Borgia'nın peşinden Senigallia'ya gelen Machiavelli, bundan sonra olacakları, hayatında gördüğü “en güzel kumpas” olarak tanımlayacaktı.

Sonraki yıllarda Machiavelli, Borgia'nın “gerçek yüzünü gizleme” yeteneği sayesinde, paralı askerleri müttefiki olduğuna inandırıp punduna getirdiğini yazacaktı. Mamafih Vitellozzo ve Oliverotto gibi kalleşlikte sınır tanımayan gözükara katiller, en az kendileri kadar insafsız olan Borgia'nın, günahlarını bağışlayacağına ya da barış antlaşmasına sadık kalacağına inanma gafletine düşecek değillerdi. Nitekim iki kafadar Borgia'yı Senigallia'ya adını atar atmaz öldürmenin planlarını yapıyordu. Kale komutanının şehri ancak Borgia'ya teslim edeceğini iddia ederek, akılları sıra onu Senigallia'ya çekip tuzağa düşüreceklerdi: Gerisi tatar yayından fırlatılacak bir oka bakardı. Borgia, komplo olduğu her halinden belli olan bu daveti geri çevirmedi ve Vitellozzo'yla buluşmaya gitti. Vitellozzo, şehir kapısında, katıra binmiş onu bekliyordu; 1502 yılının son günüydü. Taraflar dostça selamlaştıktan sonra şehre yöneldiler. Her şey öylesine güzel tertiplenmişti ki, Vitellozzo ve Oliverotto, ne olup bittiğini anlayamadan kendilerini bir anda Borgia ve muhafızlarının karşısında buldular; kendi askerlerinin çoğu surların dışında kalmıştı. Göz göre göre oyuna getirilmişlerdi, aymazlığın bedelini hayatlarıyla ödeyeceklerdi. İki *condottieri* hemen tutuklandı ve saatler sonra Borgia'nın sağkolu, Don Michelotto olarak bilinen kana susamış İspanyol, Miguel da Corella'nın ellerinde can verdi. Borgia'nın sonradan ifade ettiği gibi, “kalleşlik ve alçaklıkta sınır tanımayanlar”ın sonuydu bu.

Vitellozzo ve Oliverotto'nun pusuya düşürülüp idam edilmesi İtalyan siyaset arenasında sıradan bir olaydı, ama Machiavelli'nin muhayyilesinde yıllarca önemli bir yer tutacaktı. İnfaz gecesi Senigallia'da bizzat bulunmuştu. Borgia'nın dâhice planı karşısında “şaşkınlıktan dona kaldığını” kendi ağzıyla itiraf edecekti. Borgia'nın kriz süresince gösterdiği liderlik vasıflarına hayran kalmıştı: düşmanlarını yok etme kararlılığıyla gözünü budaktan sakınmaması, kurnaz zekâsı, alicengiz oyunlarındaki ustalığı, danışma komitelerinden medet ummak yerine “işini bizzat kendisinin görmesi” ve bu sayede çabuk ve ansızın harekete geçebilmesi.

Machiavelli, 23 Ocak günü Floransa'ya döndü. Döner dönmez de –ki hâlâ olayların tesiri altındaydı– oturup 2.500 kelimelik bir vakayiname

yazdı: *Düik Valentino'nun Vitellozzo Vitelli, Oliverotto da Fermo ve Diğerlerini Öldürürken Uyguladığı Yöntemlerin Tasviri*. Machiavelli olayları anlatırken yer yer dramatize etmekten geri durmamıştı: Güya Vitellozzo günahlarının bağışlanması dilemişti; Oliverotto bütün suçu Vitellozzo'nun üzerine atmıştı (bunda hayal payı daha az olabilir). Ancak eser bir edebiyat denemesi, ya da tarihe düşülmüş basit bir kayıttan ibaret değildi. Machiavelli, tuttuğunu koparan cesur bir hükümdarın, zekâsıyla düşmanlarını nasıl alt edebileceğini ve gözlerinin yaşına bakmadan nasıl ezip geçebileceğini tahlil etmekteydi. Tarihin küçük bir kesitinden, güçlü ve yetenekli bir adamın her türlü tehlikeyi göze alarak nasıl zafere ulaşabileceğinin örneğini veren ibretlik bir hikâyeye devşirmişti. Machiavelli, Cesare Borgia'nın 1502'nin son aylarında başvurduğu yöntemlerden, devlet yönetimi ve hükümdarlık açısından önemli dersler çıkarılması gerektiğine inanıyordu. Bu hikâyede, on yıl sonra yazacağı (Machiavelli'yi de en az Borgia kadar korkulan ve güvenilmez biri kılacak) eserde eksiksiz bir anlatıma kavuşacak olan bir fikrin filizlendiğini görebiliriz.

Cesare Borgia'nın hükümranlığı uzun sürmeyecekti. 1503'te Ağustos ayına girerken babası Papa VI. Alexander aşırı kilolarından dert yanıyordu: “Şişman adamı mezara götürür bu ay.” Dediğinde haklı çıktı; iki hafta sonra –muhtemelen sıtmadan– öldü. Aynı hafta içinde oğlu Cesare hummaya yakalandı. Ateşler içinde yanıyordu, bir gün dayanamayıp hizmetkârlarına kendisine soğuk su banyosu yaptırmalarını emretti. Babasının ölümünün ardından gelen bu ağır hastalık, Borgia'nın geçen on sekiz ay içinde kazandığı toprakların hızla aşınmasına yol açtı. Alexander'ın cenazesinin üzerinden daha bir ay geçmemişken Vitelli ailesi Città di Castello'da yeniden iktidara gelmiş, Jacopo d'Appiano Piombino'yu geri almış ve Urbino'da Guidobaldo da Montefeltro Palazzo Ducale'deki tahtına yeniden kurulmuştu. Bunlar daha hiçbir şeydi. Yıl sonuna doğru Borgia'nın karşısına Romagna papazlarından çok daha düzenbaz ve belalı bir düşman çıkacaktı.

Eylül ayında VI. Alexander'ın yerine Papa III. Pius geçti. Gelgelelim Pius'un hükümdarlığı, beklenmedik ölümü üzerine ancak yirmi altı gün sürdü. Bunun üzerine kardinaller ekimde yeniden toplandı. Machiavelli, gelişmeleri Signoria'ya bildirmek için Roma'ya gitti; şehre ilk geliyordu bu. Karnı burnunda karısını (Marietta geçen yıl da kızları Primerana'yı dün-

yaya getirmişti) ardında bırakarak 27 Ekim 1503'te Roma'ya vardı; örnek bir siyasi lider addettiği adamın yokoluşuna tanıklık edecekti.

Machiavelli, Floransa'ya gönderdiği raporlarda, seçkin papa adaylarının, İberya kanı taşıdığı için İspanyol kardinallerine sözü geçen Borgia'ya nasıl yaltaklandıklarını anlatıyordu. Adaylar arasında Guiliano della Rovere adında güçlü bir kardinal öne çıkıyordu. Borgia'yla yaptığı anlaşmada, ona hem *Capitano generale della Chiesa* (papalık ordusu başkomutanı) unvanını devam ettirme, hem de Romagna'da kaybettiği toprakları geri almasına yardım etme vaadinde bulunmuştu. Böylece 1 Kasım 1503 tarihinde, elli dokuz yaşındaki Rovere Kardinali, Papa II. Julius olarak tahta oturdu.

Machiavelli, o zamana değin bir taktik dehası olarak gördüğü Borgia'nın bu sefer baltayı fena halde taş vurduğunu sanıyordu. "Dük dizginleri elden bıraktı, kendine fazla güveniyor," diye yazdı, "başkalarının sözüne kendi sözünden daha fazla itimat ediyor." Gerçekten de Julius'un sözünde durmaya hiç mi hiç niyeti yoktu. Nasıl olsun! O ve Cesare'nin babası Papa VI. Alexander geçmişte kanlı bıçaklıydı. Alexander'ın 1492'de Vatikan'dan içeri girer girmez yaptığı ilk iş, rakibine bir kadeh zehir ikram etmektir. Rovere Kardinali Roma'dan kaçarak soluğu Fransa'da almıştı. On yıl boyunca mutsuz bir sürgün hayatı yaşamış ve düşmanını mahvetmek için çevirmediği entrika kalmamıştı. Machiavelli, çiçeği burnunda papanın Cesare'den "içten içe nefret ettiği" söylentisinin ayyuka çıktığını bildirdi. "Sanmıyorum ki," diye belirtti, "II. Julius, VI. Alexander yüzünden çektiği on yıllık sürgün hayatının acısını unutsun." Unutmamıştı gerçekten, bunun intikamını yakında oğlundan alacaktı. Kasımın üçüncü haftasında Romagna Dükü unvanını elinden aldı, kalelerinin anahtar ve mühürlerini kiliseye devretmesini emretti; bundan böyle kalelerin hepsi kilisenin mülkiyetindeydi. Borgia emre uymadı, Julius da onu tutuklatıp hapse attırdı. Dük Valentino'nun korkunç saltanatı böylece sona erdi.

Julius, Borgia'yı kendi silahıyla vurdu: Borgia, bir yıl önce isyancı paralı askerleri düşürdüğü tuzağa bu sefer kendisi düşmüştü. Bu düşüş her yerde olduğu gibi Floransa'da da sevinçle karşılandı. "Zalimliklerinin kefareti ni ödüyor" deniyordu. Yine de bu denli hayasızca yapılan bir hilekârlık herkesin vicdanını sızlatmıştı – daha mürekkebi bile kurumamışken bir anlaşma bozulmuştu muydu hiç! Dante, vaktiyle, retorik bir soru yöneltrek siyasi hilelerle ilgili tavizsiz bir duruş sergilemişti: "Cebren ve hileyle ne

geçecek ki eline iyi insanın?”¹¹ Sözünde durmaması ve anlaşmalara bağlı kalmamasıyla ünlü Guido da Montefeltro’yu *İlahi Komedya*’da “Sekizinci Cehennem Halkası”na yerleştiriyordu; “arkadan iş çevirme”nin¹² cezası alevler içinde ebedi mahkûmiyetti. Dante, Julius’un kurnazlığını kesinlikle cezasız bırakmazdı. Machiavelli ise yargılarken daha ihtiyatlıydı; aynı adam sonraları, hükümdarların yalancı ve düzenbaz olmayı bilmesi gerektiğini belirterek tüm şimşekleri üzerine çekecekti. “Görüyoruz ki, bu Papa borçlarını şerefiyle ödemeye başlıyor,” diye yazdı; alaycılık damlıyordu kaleminden: “Pamukla mürekkep izlerini siliyor borçlarının.” Machiavelli, kahramanının zeval bulmasına ne kadar üzülüyse, papanın korkusuz ve ahlaksız davranışına da o kadar dikkat kesildi: Papa, tıpkı Borgia gibi, amacına ulaşmak için cebir ve hileye başvurmakta beis görmeyen bir liderdi. Bir siyaset üstadı tarih sahnesinden silinmiş, yerine bir başkası gelmişti.

Machiavelli, Cesare Borgia’nın çöküşüne akıl sır erdiremiyordu. Ona göre Borgia, kalıcı ve başarılı bir saltanatın temellerini atmak için yapılabilecek her şeyi yapmıştı. Düşmanlarının çoğunu ortadan kaldırmış, Romagna’da güçlü ve etkili bir yönetim göstermiş, kendi tebaasını askere alarak sağlam bir ordu kurmuş, hem Vatikan’da hem de Fransa sarayında nüfuz ve sempati kazanmış ve Kardinaller Kurulu’nda geniş bir çevre edinmişti. Buna rağmen iktidarı yalnızca birkaç yıl sürdü. Peki, ters giden neydi? Çöküşün sebepleri nelerdi? Daha başka ne yapılabilirdi?

Machiavelli, Borgia’nın makûs talihini anlamak ve açıklamak için bir astrologa başvurdu. Avrupa’nın diğer ülkelerinde olduğu gibi Floransa’da da astroloji yaygın bir uygulamaydı. 15. yüzyılda, bir saray veya kilisenin temelini atarken, bir antlaşma imzalarken, bir *condottiere* kiralarken ya da bir kilisenin mihrabını hizmete açarken pek az hükümdar, münecciminden teminat almadan işe kalkışma cesareti göstermişti. Mesela Fransa Kralı VIII. Charles, 1494’te İtalya’yı istila etmeden önce ihtiyaten müneccimi Simon Phares’e danışmıştı. Kendi yetilerine aşırı güvenen Borgia bile astroloji müptelasıydı. Emrinde çok sayıda müneccim çalışırdı; frengi tedavisi mütehasısı İspanyol müneccim Gaspar Torrella’yı yanından hiç ayırmazdı. Machiavelli’nin şakayla karışık anlattığı gibi, *condottieri* krizi sırasında

11 *Il Convivo* (Şölen), çev. Richard Lansing, Garland Publishing, New York, 1990, IV. kitap, XI. bölüm.

12 *Inferno*, çev. C.H. Sisson, XXVII, 76. satır.

müneccimleri yıldızlara bakarak, 1502 yılının “hükümdarına başkaldıran uyruklar için kötü bir yıl” olacağını söyleyip Borgia’nın yüreğine su serpmiştir. Madem geleceği bu kadar iyi görüyorlardı, 1503’te tiranların bayram edeceğini de söyleyiverselerdi keşke.

Machiavelli, Savonarola’nın –ki kendisi dönemin birkaç astroloji karıştırdan biriydi– “muzır safsata” adını verdiği bu illete herkes gibi merak salmıştı. Tarihsel ve siyasal gelişmeleri tahlil ederken, gökkubbedeki devinimlerin yeryüzündeki olaylara etki ettiğine hatta yön verdiğine ilişkin yaygın varsayıma olan inancından güç alıyordu. Gelgelelim onun bilmek istediği şeydu: İnsan eylemleri ile bu astrolojik olaylar arasında tam olarak nasıl bir ilişki vardı? Borgia’nın kaderi yıldızlara yazılmış mıydı? Öyleyse mağlubiyeti kaçınılmaz mıydı? İnsan öteki dünyadaki güçlerin oyuncağı mıydı? Kaderleri önceden belirlenmiş miydi? Bu göksel etkilere karşı konulamaz mıydı? İnsan özgür iradesiyle eylemde bulunamaz mıydı?

Bu felsefi sorular, Borgia’nın çöküşünü izleyen aylarda Machiavelli’nin zihnini epeyce meşgul etti. Cevaplar için, *Astrolojiye Övgü* adlı bir incelemenin yazarı olan, Padua Üniversitesi’ndeki astronomi hocası Bartolomeo Vespucci’ye başvurdu. 1504 yılının ilk aylarında hemşerisine bir mektup yazarak insanın yıldızların etkisine meydan okumasının mümkün olup olmadığını sordu. Haziran başında cevap geldi: Vespucci, “eski dünya düşünürlerinin hep bir ağızdan akıllı insanların yıldızların etkisini değiştirebileceğini savunduğunu” söyleyerek şüphelerini gidermişti. Kastettiği düşünürler arasında şüphesiz Aristoteles de vardı. Aristoteles, *Magna moralia* (Büyük Etik) adlı eserinde, yıldızların insanın “dış menkuller”ini (aile, dostlar, servet, fiziksel güç, kişisel görünüm) etkisi altına aldığını, ama “ruh menkulleri” adını verdiği zihinsel ve ahlaki değerlere hükmetmediğini” iddia ediyordu. Yakın geçmişte Aziz Thomas Aquinas astrolojik belirlenimciliği reddetmişti. *Summa theologiae* (Teolojinin Özü) adlı eserinde şöyle yazıyordu: “Astrologların ağzından duymaya alışık olduğumuz bir söz vardır: ‘Akıllı insan yıldızlara hükmeder.’ Neden mi? Çünkü akıllı insan kendi tutkularına hükmeder.”

Daha yakın zamanlarda, Muhteşem Lorenzo çevresinin en parlak zekâlarından biri olan Mirandola Kontu Giovanni Pico da, yıldızların geleceği tayin ettiği görüşüne karşı çıkmıştı. Ölümünden sonra yayımlanan *Astroloji Karşıtı Görüşler* (1496) adlı incelemesinde, yıldızların insan zihni

üzerindeki etkisini tümünden reddediyordu. Çünkü, ona göre, insan zihni ne mekâna ne de zamana tabiydi. İnsan, takımyıldızların gökteki konumundan bağımsız olarak, özgürce düşünebilir, dolayısıyla özgürce eyleyebilirdi. Vespucci'nin söylediği gibi, insan kendi yolunu çizmekte özgür ve muktedir: “Adımlarını değiştirebilir, bugün böyle atar, yarın başka türlü.”

1504'te, her akıllı insanın yıldızların etkisini bertaraf edebileceği kanısı o kadar yaygındı ki, Machiavelli'nin sorusu Vespucci'ye naif hatta biraz da cahilce gelmiş olmalıydı. Öyle bile olsa, Vespucci, Machiavelli'ye, insanların yıldızların buyruklarına meydan okuyarak kendi kaderlerinin efendisi olabileceği bir dünya tasavvur etme imkânı vermişti. Sonraki birkaç yıl boyunca Machiavelli, Borgia'nın akıbeti üzerinde bu bağlamda düşünmeye devam ederken, yıldızlara yazılmış yazgılarla başetmenin yollarını arayacaktı.

7. BÖLÜM

Machiavelli, Roma'da sekiz hafta kadar kaldıktan sonra 1503 Aralık'ının ortalarında Floransa'ya döndü. O yokken Marietta ikinci çocuklarını doğurmuştu: Bir oğlandı, ona Niccolò'nun babası onuruna Bernardo adı verildi. "Saçları seninki gibi gür," diye yazmıştı Marietta, sonra da tüm sevecenliğiyle eklemişti: "Sana benzediği için bakmaya doyamıyorum". Luca Ugolini adında bir dostu bu benzerliği sevinçle doğruluyordu: "Marietta yalan söylemiyor, oğlan senin kopyan. Leonardo da Vinci bile daha iyisini çizemezdi." Biagio Buonaccorsi ise yine serzenişteydi; telaşe karısı, her zamanki gibi, kocası dönmediği için meraklanmıştı. "Sen gidince bu kadına bir haller oluyor," diye yazdı Machiavelli'ye, kasım ortasında. İki hafta sonra gelen mektupta dert yanıyordu: "Onu sakinleştirebilene aşk olsun!" Machiavelli'nin ise acele etmeye hiç niyeti yoktu; ne karısını ne de yeni doğan oğlunu görmeye can atıyordu. Aralık başında Onlar Konseyi derhal Floransa'ya dönmesini emretmeseydi, çeşitli bahaneler uydurup Roma'da iki hafta daha kalmayı planlıyordu. Rebab denilen bir yaylı çalgı eşliğinde, dostlarıyla birlikte Ebedi Şehrin sokaklarında şarkı söylemek dururken, ne işi vardı evde!

Machiavelli'nin Roma'da kaldığı süre zarfında ihmal ettiği yalnızca karısı ve yavruları değildi. Biagio'nun onca ikazına rağmen, Signoria'daki âmirlerine vermesi gereken raporları epey geciktirmişti. Kasımda Agnolo Tucci adında kâğıt tüccarı bir Signoria üyesinden mektup aldı. Mektupta

II. Julius'un Romagna politikasını rapor etmesi isteniyordu. Bizimki reba-ba dalmış olacak ki, ses seda çıkmadı. Tucci bu densizlik karşısında küplere bindi. Biagio'nun dediğine bakılırsa, Signoria'daki bir toplantıda Machiavel-li için ağzına geleni söylemişti: "Soyu bozuk, ne olacak!" Daha da vahimi, kimse Machiavelli'yi savunmaya kalkmamıştı. Signoria'nın diğer üyeleri bu hakaret karşısında başlarını onaylarcasına sallamakla yetinmişti.

Machiavelli nihayet miskinliğini üzerinden atarak, Tucci'ye haddini bildirmek üzere okkalı bir mektup döşendi. Güya bozuk elyazısı ve yetersiz Latince'sinden dem vurarak kâğıt tüccarını madara etti: Tucci, ipe sapa gelmez istekleri ve siyaseten kıt zekâsıyla, kendisi gibi işinin ehli uzmanlara yaka siltiren amatör bir devlet adamıydı. Biagio kendisini ikaz etmekte gecikmeyecekti: Machiavelli basireti elden bırakmamalıydı. Palazzo della Signoria'daki ricalin gururunu okşamak zorundaydı: "Çünkü oradaki herkes itibar görmek ve pohpohlanmak ister; senin konumundaki birinin yapması gereken de bu. Bir çift açıklama yanında bir iki güzel söz söylemen herkesi memnun edecektir." Ancak Machiavelli'nin ahmaklığa tahammülü yoktu. Gerçek yüzünü gizlemekte usta olan Cesare Borgia'nın öğrencisine hiç yakışmıyordu bu.

Tucci'nin suç duyurusu Machiavelli'nin kariyerini sekteye uğratmadı: Floransa'ya döndükten bir ay sonra Kançılarlığa yeniden atandı. Onu yine zorlu bir görev bekliyordu; ocak sonunda çıkan emirle ikinci kez Fransa'nın yolunu tuttu. Son ziyaretinden bu yana üç yıl geçmişti; VIII. Charles'ın istilasından dokuz yıl sonra Fransa, İtalya macerasında kırılma noktasının eşiğine gelmişti. Fransa tahtına oturan XII. Louis Napoli ve Kudüs krallıklarına da göz dikmişti. Kudüs hayalden öteye gidemezdi belki, ama son birkaç yılda Napoli emellerini gerçekleştirmeye yaklaşmıştı. 1500'de XII. Louis ve Aragon Kralı II. Fernando, Granada Antlaşması'nı imzaladılar: (Fernando'nun kuzeni) Kral IV. Federigo'yu tahttan indirip Napoli Krallığı'nı bölüşeceklerdi. Bir yıl sonra güle oynaya amaçlarına ulaştılar. Ne var ki antlaşma şartlarında ihtilafa düşünce taraflar arasında 1502 yazında savaş çıktı. Fransa başta birkaç zafer kazansa da, *El Gran Capitán* lakaplı Gonsalvo Córdoba 1503'te XII. Louis'nin birliklerini tarumar etti. Hem de bir değil iki kez: önce Napoli'nin 120 km kuzeydoğusundaki Cerignola'da, sonra ve nihai olarak Garigliano Nehri kıyılarında. Fransa'nın Napoli'deki iktidarı kanlı ve belirgin biçimde sona erdi.

Machiavelli'nin 1504'te Fransa'ya gidişi bu olaylarla doğrudan ilişkiliydi. Córdoba, ordusunu kuzeye sevk ederek Kral Fernando adına Toskana'da toprak talep ediyordu. Bu durumda XII. Louis'nin tavrı önemliydi: İtalya'ya musallat olan bu yeni İspanyol belasından Floransa'yı koruyacak mıydı? Machiavelli'nin bunu açıklığa kavuşturması gerekiyordu. Karakışta yollara düşerek Lyons sarayında eski rakibi Rouen Kardinali'nin karşısına çıktı. Kadiri mutlak Roano onun yakarılarını somurtarak dinledikten sonra –nasıl somurtmasın? Fransa, kendi derdi yetmiyormuş gibi, bir de Floransa'ya bakıcılık mı edecekti!– Fransa ile İspanya arasında ateşkes antlaşması imzalandığını haber vererek Floransa'nın endişelerini izale etti. Sorun çözülünce (tabii yalnızca geçici bir süre için) Machiavelli mart ortasında Floransa'ya geri döndü. Şimdi dikkatini bir başka konuya yoğunlaştırması gerekiyordu: her zamanki Piza meselesi.

1504 baharında Piza özgürlüğün keyfini çıkarıyordu; Floransa'dan bağımsızlığını kazanalı neredeyse on yıl olmuştu. Kem gözlere rağmen yakın zamanda eski düzene geri dönülmesi pek mümkün görünmüyordu. Gerçi Floransa, mayısta Ripafratta Kalesi'ni zaptederek küçük çaplı bir başarı elde etmişti. Bundan sonraki planı isyancı şehre var gücüyle saldırmaktı. Ancak Ripafratta'da esir alınan Pizalılar, surların gerisinde tam teçhizatlı iki bin askerin yanı sıra, Siena ve Lucca şehirlerinin gönderdiği 500 piyade ve 200 hafif süvari bulunduğunu söyleyince bu plan suya düştü. Floransa'nın savaşıma isteği kursağında kalmıştı – zaten çok da hevesli değildi. Bunun üzerine akıllara durgunluk veren yeni bir plan devreye sokuldu. Temmuzda Signoria üyeleri muazzam bir mühendislik projesi için kolları sıvamaya oybirliğiyle karar verdi: Arno Nehri'nin akış yönü değiştirilecek, böylece Pizalılar tam anlamıyla “karaya oturacak”tı.

Floransa daha önce de savaşta hidrolik mühendisliğinden yararlanmayı denemişti. 1430'da mimar Filippo Brunelleschi, Serchio Nehri'ne baraj inşa ederek Lucca şehrini ablukaya almaya kalkışmıştı: Sözümona nehrin akışı değiştirilerek şehrin etrafı suyla kuşatılacak, Luccalılar da dımdızlak ortada kalacaktı. Maalesef plan tutmadı. Floransa kazdığı kuyuya kendi düştü. Luccalıların barajda açtığı gedikler yüzünden nehir taşı ve Floransa karargâhı sular altında kaldı. Kendini güçbela yüksek bir tepeye atan Brunelleschi utancından yerin dibine geçmişti. Ama bu hezimet Floransa'nın cesaretini kırmadı: Şimdiki plan, 20 km uzunluğunda ve 9 m boyunda bir

kanal döşeyerek Pizalıların can damarı Arno Nehri'ni, Piza'nın 10 km kadar güneyindeki durgun bataklığa yönlendirmekti. Lucca'da olduğu gibi burada da amaç, şehrin dış dünyayla bağlantısını tümünden kesmekti. Projenin başında, 1430'daki hezimetin mimarı Brunelleschi'nin teknik ustalığını aratmayacak yetenekte bir adam vardı: Leonardo da Vinci.

Machiavelli elli iki yaşındaki Leonardo'yla iki yıl kadar önce karşılaşmış olsa gerekti: Gezgin sanatçı o zamanlar Cesare Borgia'nın emrinde askeri mimar olarak çalışıyordu. Floransa'da aslen ressam olarak bilinse de, Leonardo'nun askeri mühendislik alanına ilgisi uzun yıllara dayanıyordu: Avcılardan nefret eden ve kafeste kuş görmeye dayanamayan bir vejater-yen için ne de uygun bir uğraştı! Floransa'dan ayrılıp Milano'ya gittiğinde otuz yaşındaydı. Elinde, Lodovico Sforza'ya hitaben yazılmış bir tavsiye mektubu vardı: Mektupta, başka şeylerin yanı sıra, mancınık ve top yapımı, hendek kazımı, kalelerin imhası için tünel ve bomba yapımı konularında uzman olduğu yazıyordu (mektubun sonunda, ressim ve heykel de yapabildiği söylenmişti). Leonardo, sonraki on yedi yıl boyunca Sforza'nın himayesinde kalmış; tatar yayı gibi silahlar; ateşleme gücü ve hızını artıracak makineli tabancalar; dahası toparla donatılıp metal levhayla kaplanmış dört tekerlekli bir tank tasarlamıştı (ama bunların yapımında bilfiil çalışmadı). Ayrıca güllerin düşman mevzilerine daha isabetli düşmesi için balistik üzerinde çalıştı. Tüm bu işlerden vakit buldukça *Son Akşam Yemeği* resmini yaptı ve dünyanın ilk klozetini icat etti.

Leonardo, Arno Nehri'nin akış yönünü değiştirme projesi üzerinde çalışmaya 1503 yazında başlamıştı. Nehir vadisindeki yerleşim alanlarını ziyaret ettiğinde yanında Giovanni Piffero adında bir müzisyen vardı. Piffero, o sıralar henüz bebek olan kuyumcu Benvenuto Cellini'nin babasıydı. Leonardo sonra Floransa'ya geri döndü ve birkaç ay boyunca kanalın yapımıyla ilgili fizibilite çalışmaları yaptı. Yaptığı hesaplara göre, bir milyon ton toprağın taşınmasının 54 bin iş günü süreceğini ve farklı türde kazı makineleri gerektireceğini tahmin ediyordu. Bu makineleri kendisi tasarlayacaktı. Hiçbir şeyi şansa bırakamazdı. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar hesaplamıştı: Sözgelimi kanalın altından çıkarılıp nehrin kenarına boşaltılacak çamur kovalarının elden ele taşınması için kova başına en az on dört işçi gerekiyordu.

Arno Nehri'ndeki güzergâh değişiminin Floransa'ya sağlayacağı faydalar Piza şehrinin fethiyle sınırlı değildi. Proje sayesinde nehir deniz ula-

şımına elverişli hale gelecek ve her yıl ekinlerin mahvolmasına ve şehrin sokaklarının sular altında kalmasına neden olan sel baskınlarının önüne geçilecekti. Piero Soderini projeye tereddütsüz destek verdi. Başyargıç 1504 yazında Signoria'daki meslektaşlarını da projenin gerekliliğine ikna etmişti. İlk kazma 20 Ağustos'ta vuruldu; iki bin işçi çalışıyordu, onları bin kadar asker koruyordu. Kavurucu sıcaklar altında çalışan işçilerin günlük yevmiyesi 1 karlinoydu. Aynı ay içinde Leonardo'nun, evinde çalışıp yatmak üzere işe aldığı yeni çırağın günlük yevmiyesi de 1 karlinoydu. Maaşlar geçekten de çok düşüktü.

Bu sırada Leonardo projeyi bırakıp fırsatını yeniden eline almıştı: Üzerinde çalıştığı yalnızca *Mona Lisa* değildi; Signoria kendisini Büyük Konsey Salonu'nun duvarına, (Floransa'nın 1440 tarihli Milano zaferi) Anghiari Savaşı'nı resmetmesi için tutmuştu. Machiavelli Arno projesinin seyrine kısmen de olsa hâkimdi; Kançılarlıktaki masasına oturmuş, arazideki denetleyicilere Onlar Konseyi adına düzinelerce mektup yazmaya başladı. Machiavelli kanal projesini başından beri desteklemiş olsa gerekti. 1503 yazında Leonardo'yla birlikte Arno vadisini ziyaret edenler arasında muhtemelen o da vardı. Her halükârda, Imola'dan döndükten sonra Leonardo'yla sıkı bir işbirliği içine girmişti. Machiavelli, hükümet kanadındaki nüfuzunu kullanarak, Palazzo della Signoria'daki duvar resmi işinin Leonardo'ya verilmesini sağladı. Leonardo'nun iş akdini Signoria adına 1504 Mayıs'ında imzaladı. Asistanı Agostino Vespucci, Leonardo'nun kaynak olarak başvuracağı Anghiari Savaşı tarihini Latince'den İtalyanca'ya çevirdi (Leonardo Latince bilmiyordu).

Machiavelli kanal projesinin idari kısmıyla ilgileniyordu. Teknik konular ise Colombino adlı bir mühendisin sorumluluğundaydı. Colombino, Leonardo'nun hesaplarına dayanarak, kanalı bir ay içinde tamamlamayı umut ediyordu, ama işler planlandığı gibi gitmeyecekti. Leonardo'nun çalışmaları ne kadar etkileyiciyse, hesapları da o kadar iyimserdi. Çok geçmeden anlaşıldı ki, daha yapılacak çok iş vardı. Dahası, tasarımda vahim hatalar vardı, öyle ki, Brunelleschi'nin Lucca'daki talihsiz barajı, bunun yanında bir inşaat mühendisliği harikası kalıyordu.

Kazı çalışmaları başlayalı bir ay olmuştu. Machiavelli sorunların farkındaydı. Zaten Colombino'yla ilgili şüpheleri vardı: Onun yöneticilik vasıflarına ve güçlü bir karaktere sahip olmadığı kanısındaydı: "Çok çekingen

bir kişi,” diye bildirdi bir hükümet yetkilisine, “bu kadar adamın ve işin yükünü kaldıramaz.” Eylül ortasında Colombino’nun mühendislik bilgisini sorgulamak için haklı sebepler vardı. Mühendis, Leonardo’nun tasarımı da bazı değışiklikler yapmıştı; buna biraz da Machiavelli’nin ensesinde boza pişirmesi sebep oldu. Machiavelli’nin projeye ilgili ciddi endişeleri vardı: Kanalin eğimi yeterince dik değildi, yatağı da nehrin yatağına göre yüksekte kalmıştı. Endişelerinde yerden göğ'e kadar haklıydı. Eylül sonunda görüldü ki, nehir kabarmadığı sürece kanalın içine su girmiyor, giren sular da gelgit yüzünden gerisingeri nehir yatağına çekiliyordu. Soderini, Seksenlik Konsey’den çalışmaların sürdürölmesi yönünde bir karar çıkartarak projenin süresini uzatmayı başardı. Gelgelelim kanalda işler giderek sarp sarıyordu. Arazideki hükümet yetkililerinden birine göre, “işçilerde çalışma şevki kalmamıştı.” Colombino da başarıdan ümidini kesmişti, “elverişsiz koşullardan yakınıyordu”. Mektuplarına bakılırsa, Machiavelli, projenin kurtarılabileceğine dair umudunu ekimin ilk haftasına kadar korumuştı. O hafta şiddetli bir fırtına yüzünden kanalın duvarları çökünce bütün emekler boşa gitti. Proje hemen durduruldu. Pizalılar da fırsattan istifade edip hendeğı kapatılar. “Şu halimize bakın,” diye hayıflandı tarihçi Francesco Guicciardini, “ne umuyorduk, ne bulduk!”

Arno Nehri’nin akış yönünü değıştirme girişimi hüsrarla sonuçlandı. Proje 7.000 altına ve seksen işçinin hayatına mal olmuştu. Piero Soderini ve şürekasının itibarı da iki paralık olmuştu. Hazine harcamalarındaki savurganlık Floransa’da mali krize yol açtı. Bu kriz ülkeyi siyasi darboğ'za sürükleyecekti. Büyük Halk Konseyi, Soderini’nin savaş yönetimindeki beceriksizliğı yüzünden üzerlerine binen vergi yükünden dolayı öfkeliydi. Signoria’nın önerdiği vergi yasası mecliste veto edildi. Soderini Floransa’nın en önemli müttefiki olan Fransa Kralı XII. Louis’ye şehri koruması için verilen parayı (yıllık 40.000 altın) vergi gelirleri olmadan ödeyemezdi. XII. Louis’nin himayesi olmazsa Floransa İspanyolların insafına kalırdı.

İspanyol tehdidi 1504 yazında kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştı. Machiavelli’nin Kançılarlıktaki bürosuna, Gonsalvo de Córdoba’nın paralı askeri Bartolomeo d’Alviano’nun, binlerce kişilik bir ordunun başında Roma’dan kuzeye doğru hareket ettiğine ilişkin ihbarlar geliyordu: Amacı “hükümeti devirmek ve Toskana’yı İspanyol güdümüne sokmak”tı.

Floransa işgali, İspanyolların Fransa'yı Milano'dan defetme planının ilk adımıydı. Fransa'nın 1503'teki Napoli yenilgisi, dükalığın Sforza ailesine geri verilmesini isteyen düşmanlarının umutlarını artırmıştı. Soderini'nin Floransa'sı Fransa'nın sadık bir müttefikiydi. Lodovico Sforza'nın kardinal kardeşi Ascanio, Floransa Cumhuriyeti'ni yıkmak ve Medici ailesini yeniden iktidara getirmek için Gornsalvo de Córdoba'yla işbirliği yapıyordu. Mediciler Fransa'nın Milano'dan kovulmasına ses çıkarmazdı.

Kasım 1504'te korkulu bekleyiş sürerken Machiavelli 550 mısralık bir şiir yazmaya koyuldu, adı *Decennale primo*'ydu (İlk Onyıl). İki hafta sürdü yazması; son on yılda İtalya'da yaşanan "sıkıntılar"ı anlatıyordu şiirde. Sürekli dehşet ve acı vardı – Machiavelli'nin "vahşet ve zulüm" manzaralarında duygudan eser yoktu. Şiir, İtalya'nın yeniden eski gücüne kavuşacağına dair iyimser bir temenniyle sona eriyordu: "Mars Tapınağı'nı yeniden açmak" zorundaydılar. Machiavelli, bu metaforla, İtalyanları sorumsuz ve hain paralı askerlerden medet ummak yerine kendilerine güvenmeye, yani yurttaşlardan oluşan bir sivil ordu kurmaya çağırıyordu. Bu çağrıda edebi bir haykırıştan fazlası vardı. Kanal faciasının ardından Machiavelli dikkatini bu projeye verecekti: Yalnızca Floransa'nın değil bütün İtalya'nın kurtuluşu buna bağlıydı.

8. BÖLÜM

Arno projesi hezimetinden sonra Floransa 1505'in başında Pizalılar karşısında bir kez daha küçük düştü. Martta, Lucca Savelli adında alt düzey bir *condottiere*'nin komuta ettiği Floransa ordusu Ponte a Capelletto'da ağır bir darbe yedi. Bir Piza müfrezesi karşısında elli askerini kaybetti şehir, 370 askerini de esir verdi. Çarpışmadan sağ çıkanlar geri çekilirken köylülerin saldırısına uğrayıp soyuldu. Yenilgi Floransa'nın tahıl ithalatını da sekteye uğrattı. Mısırın fiyatı nisan ayında sürekli tırmanışa geçti. Mayısta açlık ve isyanlar başgösterdi.

Soruna çözüm arayan Signoria, Machiavelli'yi Perugia hükümdarı Gianpaolo Baglioni'yle müzakere etmesi için, Floransa'nın 80 km kadar güneydoğusundaki Trasimeno Gölü'nün batı sahilinde yer alan Castiglione del Lago'ya gönderdi. Baglioni daha önce Floransa yanında savaşmak üzere anlaşma imzalamıştı. Gelgelelim 1505 baharında, hem Medici taraftarlarının rüşvetleri hem de kayınbiraderi Bartolomeo d'Alviano'nun –ki kendisi de İspanya yanında Floransa'ya saldırmak için hazırlık yapıyordu– telkinleriyle, kendi savunması için askerlerine ihtiyacı olduğunu bahane ederek, anlaşmadan caymaya çalışıyordu. Signoria'ya söylediğine göre, Machiavelli ona “ağzının payını vermişti”. Machiavelli'nin, Baglioni'ye yaptığı gibi, birine “sözüne itibar edilmek”ten ve ahde vefa ilkesinin öneminden bahsedip ahlak dersi vermesi ironikti doğrusu. Baglioni hiç tınmadı, ret kararından da dönmedi.

Görevinde başarısız olmasına rağmen Machiavelli tam yetkiyle Mantova'ya gönderildi; burada Mantova Markisi Francesco Gonzaga'yla sıkı bir pazarlık yaptı. Floransa, Bologna'daki hükümdarlık ailesi üyelerinden Ercole Bentivoglio'yu da yeniden askeri hizmete çağırdı. Kırk altı yaşındaki emektar *condottiere* Venedik, Cenova ve Siena'ya karşı yirmi yıldan uzun bir süre savaşmıştı. 1501'de Vitellozzo Vitelli'nin Floransa harekâtına katılmış, hemen ardından da Floransa ordusunun başında Piza'ya karşı savaşarak sadakatini bir *condittiere*'ye yaraşır biçimde sergilemişti (gerçi o sıralar kafası başka şeylerle meşguldü; karısı Barbara'yı zinayla suçlamış, sonra da zehirlemeye kalkmıştı).

Paralı askerlerin imzaları ucu ucuna yetişmişti. Ağustos başında, aralarında atlı okçuların da bulunduğu iki bin kişilik bir ordu, Alviano komutasında Toskana içlerine daldı. Gelgelelim Machiavelli'nin son birkaç aydır hummalı bir şekilde yürüttüğü pazarlıklar hiçbir işe yaramadı, zira müttefikleri Floransa'ya sırtını dönmüştü. Alviona ufukta belirince Fransa, Floransa'nın 40.000 altını ödemekte geciktiği gerekçesiyle desteğini geri çekti – bu tam bir basiretsizlik örneğiydi. Ödlek Mantova Markisi de, Fransa'nın kendi anlaşmasını tanımamasını bahane ederek savaştan çekildi (kavgadan kaçarken genelde frengi nöbetlerini mazeret gösterirdi). Neyse ki Ercole Bentivoglio yürekli çıktı; Ripafratta Kalesi'ni işgal eden de bu cengâver değil miydi! Bentivoglio 17 Ağustos'ta San Vincenzo'da tarihi bir zafer kazandı. Alviano'nun askerlerinin tamamı ya öldürüldü ya da etkisiz hale getirildi. Yük arabaları ve bin kadar atı da gaspedildi. Askeri zaferlere alışık olmayan Floransa halkı, Alviano'nun sancak ve miğferini Büyük Halk Konseyi Salonu'nda sergileyerek gövde gösterisi yaptı.

Bu ezici zaferle keyfi yerine gelen Soderini ve Signoria, hazır yakalamışken, Bentivoglio'yu Piza'nın üzerine saldı. *Condottiere* eylülün ilk haftasında iyi bir başlangıç yaparak herkesi cesaretlendirdi; topçu birlikleri şehrin surlarında gedikler açmayı başardı. Ama sonuç tam bir hayal kırıklığı olacaktı. 1499'daki olaylar tekerrür etti: Bentivoglio'nun askerleri emirlere karşı gelip şehre girmeyi reddedince harekât yarıda kesildi. Floransa'nın üzerine yine kara bir leke sürülmüştü.

Floransa'nın içine düştüğü bu sıkıntılı durum Machiavelli'ye yeni projesini ileri sürme fırsatı verdi. Machiavelli kafasına koymuştu: Floransa ne çekiyorsa, hep şu *condottieri* belasından çekiyordu. Floransa'nın her sefe-

rinde kaderini bu hergelelerin ellerine teslim etmek zorunda kalışı ne zamandır yüreğini sızlattıyordu. Sadakat ve dürüstlük nedir bilmeyen bu heriflerin bir kese altın karşılığında yapmayacağı şey yoktu. Cumhuriyet'in önüne sürekli taş koyuyorlardı: Paolo Vitelli'nin dönekliği, İsviçrelilerin disiplinsizliği ve açgözlülüğü, Gianpaolo Baglioni'nin ikiyüzlülüğü, Lucca Savelli'nin bayağılığı ve şimdi Mantova Markisinin korkaklığı. Floransa, bu çıkarıcı ve ahlaksız askerlere bel bağlamaktan ne zaman vazgeçecekti? Diyelim ki vazgeçti, o zaman asker ve silahı nereden bulacaktı?

Cesare Borgia'nın Machiavelli'yi etkileyen icraatlarından biri de, Romagna'nın çevik ve inatçı köylülerinden düzenli bir ordu meydana getirmesiydi. 1502'de Borgia kendisi için savaşıacak paralı asker bulamayınca her türlü tehlikeyi göze alarak kendi muharip gücünü oluşturmuştu. Imola'daki resmi geçidi izlerken Machiavelli'yi büyüleyen yalnızca askerlerin üzerindeki kıvırm-sarı renkli şık üniforma değildi: Bu kahraman askerler vatanlarını, evlerini barklarını, bağlarını bahçelerini korumak için ölmeyi göze almışlardı. Para veya ganimet umurlarında değildi.

Machiavelli'nin de pekâlâ bildiği gibi, bir zamanlar Floransa'nın da kendine ait bir sivil ordusu vardı. 13. yüzyılın ortasında, şehir ve çevre köylerdeki tüm genç erkekler doksan beş bölükte askere yazılmıştı. Bunlar yetkililerin (*Martinella* denilen bir çanın çalınmasıyla) seferberlik çağrısı yapması halinde bölüklerinde toplanıp hazır kıta beklemek zorundaydı. Bu da âdetlere uygun olarak çeşitli merasimler eşliğinde yapılırdı. Bunların en ilginç, düşmana saldırmadan önce tam bir ay boyunca *Martinella* çalınmasıydı – bu ritüel bir güç gösterisiydi; kaldı ki, düşmanı gafil avlamak o zamanlar savaş erbabınca ayıp sayılırdı. Ancak, zengin bir tüccarlar cumhuriyetinde yurttaşlardan kahraman savaşçılar devşirmenin ne lüzumu ne de yararı olduğu sonradan anlaşıldı: Erkeklerin uzun süre silah altında tutulup işlerinden ve tarlalarından alıkonması, daha da vahimi, savaşta heba edilmesi, ülke ekonomisine zarar veriyordu. 1260'ta Siena kapıları önünde küçük bir Alman şövalye topluluğuyla yapılan Montaperti Savaşı'nda dört bin Floransalı şehit düşmüştü; söylendiğine göre, ertesi gün şehirdeki her ocaktan ağıt sesleri yükseliyordu. 14. yüzyılın ortasında bu milis ordusu yok olmaya yüz tuttu. Floransa, 1336'da Lucca'ya savaş açmadan önce yabancı paralı askerlere 100.000 florin ödemişti. Bir yüzyıl sonra İtalya'daki savaşlarda neredeyse yalnızca *condottieri* çarpıştırılıyor olacaktı.

Machiavelli, sakıncaları ne olursa olsun, Floransa halkının özgürlüğünü korumak ve şehrin refahını sağlamakla yükümlü bir sivil ordunun gerekliliğine inanıyordu. Daha 1504 baharında, kurumun yeniden canlandırılması fikrini Başyargıcın biraderi Francesco Soderini'ye açmıştı. Yakın zaman önce kardinal olan Soderini bu fikri “çok yerinde ve mantıklı” bularak onu yüreklendirdi. Fakat üst makamlar aynı fikirde değildi, zaten uğursuz kanal yüzünden işleri başlarından aşkındı. Buna rağmen Kardinal Soderini, Machiavelli'ye umudunu yitirmemesini tembihledi: “Pes etme! Bugün hayır diyenler, bakarsın, bir gün evet der.”

O gün gelmişti. 1505 sonbaharında teklif kabul edildi. Machiavelli, Başyargıç ve Signoria'dan deneme amaçlı bir sivil ordu kurma yetkisi alarak icraya geçti. 1506'nın ilk haftası Poppi'deki yeni üssüne taşındı. Burası, Floransa'nın 40 km doğusundaki Casentino'da küçük bir tepe şehriydi. Casentino vadisi Arno Nehri'nin yukarısında güzel ama tehlikeli bir bölgeydi: Dar bir katır yolunun çapraz kestiği sarp tepeler, dallarında kartalların yuva yaptığı ve etrafında vahşi ayıların gezindiği kalın gövdeli çam ağaçlarıyla kaplıydı. Vadi, manastırları ve gizemleriyle de meşhurdur: Aziz Francis, Casentino'daki bir dağ yamacında yara [*stigmata*] almıştı. Burası aynı zamanda haydutlar ve hırsızların cirit attığı bir yerdi. Signoria'dan gönderilen bir bildiride açıkça belirtildiği gibi, yasaların geçmediği bu ücra vadide “her gün silahlı çatışma ve cinayet vakası yaşanıyordu.” Machiavelli, komşu vadi Mugello'dan batıya kadar uzanan bu bölgede, gürbüz erkekleri toplayarak kendi milis ordusunu kurmayı umut ediyordu.

Machiavelli çıtayı yüksek tutmuştu: Ordu on bin kişiden az olmamalıydı. Bu sayıya ulaşmak için on sekiz ila otuz yaş arası tüm erkekleri askere almaya başladı. Acemi erler her biri üç yüz kişiden oluşan otuz kadar bölüğe ayrılmıştı. Aynı vadide ya da birbirine komşu köylerde bulunan bölüklerin birleşiminden bir tabur meydana geliyor, buna da bir emir subayı komuta ediyordu. Her on adamdan birinde tüfek vardı; diğerleri mızrak, ok gibi silahlarla kuşanmıştı. Bölükler bayram günleri talim yapacak (emre göre yılda en fazla on altı kez toplanılacaktı), taburlar ise emir subayları tarafından her altı ayda bir denetlenecekti. Ayaktakımına silah verilmesi birçok kişiyi tedirgin etmişti. Onların kaygılarını gidermek için ordu da sıkı ve tavizsiz bir disiplin uygulanacaktı. Firarın cezası idamdı. Şehir meydanında düzenlenen talim ve geçit törenlerine katılmayan askerler de

en ağır şekilde cezalandırılacaktı. Machiavelli baştan sıkı kurallar getirerek orduda düzensizliğin önüne geçmeye çalışıyordu: Borçlarını ödemeyenler veya suç işleyenler derhal ordudan ihraç edilecekti.

Machiavelli, milis kuvvetlerini bir araya getirirken epey zorlanmıştı. Öncelikle, 1506 yılının ilk birkaç haftası oldukça soğuk geçti. Nehirler buz tutmuştu, öyle ki, Arno Nehri üzerinde (buz hokeyinin şiddetli ve ilkel bir modeli) *calcio* müsabakası düzenlendi. Asıl önemlisi, Machiavelli, Mugello ve Casentino halklarının Floransa'ya vatanseverlik duygularıyla bağlı olmadığını fark etmişti, o yüzden de asker alımlarında pek ısrarcı davranmadı. Bu halkların birbirini sevdiği de pek söylenemezdi. Köyler arasında husumet ve kan davaları vardı. Mesela Petrognano köylüleri yakındaki Campana köyünden nefret ediyordu; duyguları karşılıksız değildi. Hal böyle olunca, iki taraf da aynı taburda hizmet etmeyi reddediyordu. Maaşların düşüklüğü de orduyu cazip olmaktan çıkarıyordu. Signoria'nın yine pintiliği tutmuştu: Askerlere ayda üç altın –ki o da sadece savaş yüzünden evinden barkından ayrı kalanlara– verilecekti. Bayram günlerindeki geçit törenleri ve talimler için ücret ödenmeyecekti.

Her şeye rağmen Machiavelli, enerjisi ve iş bitiriciliği sayesinde, şubat ortasında Floransa'da bir geçit töreni düzenleyecek kadar asker toplamayı başardı. Mugello'dan arabalarla şehre taşınan dört yüz köylü –üzerlerinde beyaz yelek, kırmızı-beyaz çorap, beyaz kep ve demir zırhtan oluşan üniforma ve ellerinde tüfek ve mızraklarla– Piazza della Signoria'da gövde gösterisi yaptı. Floransalılar bu köylü savaşçıları coşkuyla karşıladılar. “Bu olay, Floransa'nın başına gelen en güzel şey,” diye yazmıştı bir gözlemci. Birkaç hafta sonra Kardinal Soderini dostu Machiavelli'ye bir tebrik mektubu yazdı: “Önemli bir projenin temellerini atmış bulunmaktasın. Bundan ötürü ne kadar kıvanç duysan azdır. Lütfen azmini yitirme ve yoluna devam et.”

Nisanda Machiavelli, kötü şöhretli Don Michelotto'yu milis kuvvetlerinin başına *bargello* yani polis şefi olarak atadı. Birkaç yıl önce Cesare Borgia'nın kurduğu sivil orduda örgütlenme ve denetleme görevi üstlendiği düşünülürse, İspanyolun atanması gayet mantıklıydı. Ancak vaktiyle Borgia'nın sağkolu olan bu azılı katilin şehre gelişi huzursuzluk yarattı. Bir Floransalı onu “cehennem zebanisi” ve “Tanrı ve insan düşmanı” olmakla suçlamıştı. Gerçekten de Don Michelotto'nun geçmişi vahşet ve

cinayetlerle doluydu. Boğarak öldürmek uzmanlık alanıydı; ipini boğazına doladığı kurbanları arasında Vitellozzo Vitelli ve Oliverotto da Fermo da vardı. Lucrezia Borgia'nın ikinci kocası olan Aragónlu Alfonso ile Papa VI. Alexander'ın sekreteri Francesco Troche de son nefeslerini onun ellerinde vermişti. Borgia'nın Camerino fethinden sonra Don Michelotto, şehrin hükümdarı Giulio Cesare da Varano'yu ve gencecik üç oğlunu boğarak öldürmüştü. Forlì'de bir kunduracıyı, bir çift çizmeyi güya yüksek fiyata sattığı için, gözünü kırpmadan boğazlamıştı. O kadar ürkütücü bir şöhreti vardı ki, Borgia adına Ekim 1502'de Fossombrone'ye saldırdığında, şehirdeki birçok insan onun gadrine uğramaktansa intihar etmeyi yeğlemişti.

Machiavelli'nin Floransalıların özgürlüğü, can güvenliği ve refahını emanet ettiği adam işte böyle biriydi. Don Michelotto'ya Floransa sömürgelerinde asayiş sağlaması ve Casentino'da hırsızları, eşkıyaları, kısacası sorun çıkaran kim varsa hepsini temizlemesi emredildi. Bu emri alınca Don Michelotto'nun gözleri parlamış olsa gerekti: Yanına 150 paralı asker alarak yola koyuldu ve haydut olduğuna hükmettiği herkesin evini ateşe verdi. Elinin ayarını kaçırdığı için hemen Signoria'dan azarı yiyecekti. Yine de Floransa ona, ama özellikle de Machiavelli'ye, çabalarından ötürü ne kadar teşekkür etse azdı: Yazın sonunda Piza topraklarında 500 kişilik bir milis ordusu vatani için çarpışıyordu.

9. BÖLÜM

1503'te iktidara geldikten hemen sonra Papa II. Julius *Il Papa Terribile* ("korkunç" ya da "ızbandut" papa) lakabını almıştı. Gerçekten de dışlı bir karakterdi. "Kelimeler kifayet etmez," diye yazmıştı bir Venedik elçisi, "nasıl güçlü, yaman ve çetinvez biri olduğunu tarif etmeye. Yüreğiyle ve cüssesiyle tam bir dev. Her şeyiyle –yaptıkları kadar yapacaklarıyla da– takdire şayan biri." Julius'un çok büyük emelleri vardı; giriştiği işler de bunu gösteriyordu zaten: Aziz Petrus Bazilikası'nın yeniden inşası (1506'da paskalyadan önceki hafta kilisenin temelleri atılmıştı) ve mezar taşını yontması için Michelangelo'yu işe alması (doğal boyutlarda kırk heykel figürü içeren 15 m yüksekliğinde bir anıttı bu).

Julius'un kilisenin itibarını ve otoritesini artırma planları da aynı ölçüde iddialydı. Vatikan'a girdikten sonraki ilk önemli icraatı, mülklerini gaspedenlere kilisenin devredilemez haklarını hatırlatan bir ferman yayınlamaktı. Aklında özellikle Romagna ile Bologna ve Perugia şehirleri vardı. Kilise içindeki harcamaları kısıp, muhtelif mevkileri satışı çıkarak iki yılda 400.000 altın topladı. Bu devasa bütçeyle asker satın alarak büyük bir ordu kurmayı planlıyordu. Gözüne kestirdiği ilk kişi Marcantonio Colonna'ydı. Julius'un yeğeni Lucrezia'yla evlenen bu yirmi sekiz yaşındaki *condottiere*, Garigliano Savaşı'ndaki kahramanlığıyla gönüllerde taht kurmuştu. Ancak ufak bir sorun vardı: Colonna Floransa Cumhuriyeti'yle daha yeni anlaşma imzalamıştı. Signoria bitmek bilmeyen Piza harekâtında yardımuna ihtiyaç

duyduğu bu askeri gözden çıkarmaya niyetli değildi. 1506 yazında papaya gereken cevabı vermek ve zaman kazanmak için bir elçi gönderilmesine karar verildi. Niccolò Machiavelli'ye milis kuvvetleriyle uğraşmayı bırakıp doğruca *Il Papa Terribile*'nin sarayına gitmesi emredildi.

Machiavelli'nin Floransa'dan ayrıldığı gün Julius da savaş macerası için Roma'dan yola çıktı. 17 Ağustos'ta papa, Romagna papazlarına karşı ordusunu bizzat kendisinin yöneteceğini ilan etti. Bunu duyan XII. Louis, "Papa şarabı fazla kaçırdı herhalde!" diyerek kahkahayı basmıştı. Ama Julius sözünün arkasında durdu: 26 Ağustos'ta 500 askeri ve ellerinde mızrak binlerce İsviçreliyle birlikte Roma'dan ayrıldı. Vatikan bürokrasisi harekâta yirmi altı kardinalle iştirak etti, onların yanında mimar Donato Bramante ve Sistine Şapeli korusu da vardı. Kafiye üzerine Çarın İhtiyacı Gerilme ve Diriliş sahnelerinin damgalandığı bir kutsanmış ekmek önderlik ediyordu. Machiavelli bu tuhaf sefere Roma'nın 30 km kuzeyindeki Nepi'de katıldı. Temkinli davranarak gelişmeleri izlemekle yetindi.

Machiavelli'nin Signoria'ya bildirdiğine bakılırsa, "papanın muradına ereceğine kimse ihtimal vermiyordu." Gelgelelim Julius, kendisine kuşkuyla bakanların yüzünü her seferinde kara çıkaracaktı. İlk hedefi Umbria'daki Perugia şehriydi. Baglioni ailesi tarafından yönetilen şehirde kan gövdeyi götürüyordu. Aile fertleri sürekli birbirinin kuyusunu kazıyordu. "Kanlı Düğün" olarak bilinen altı yıl önceki suikastta, yirmi beş yaşındaki Grifonetto Baglioni ve destekçileri iki hafta süren düğün töreninin ardından hısımlarını topluca katletmişti. Filippo Baglioni genç damat Astore Baglioni'yi öldürdükten sonra kalbini söküp afiyetle yedi. Grifonetto, ihanetinin bedelini yakında ödeyecekti: Gianpaolo Baglioni onu sokak ortasında kıştır kıştır doğradı. O da daha önce öz babasını öldürmüş ve kız kardeşinin ırzına geçmişti. Gerçi Gianpaolo papanın karşısında itidalli davranacaktı. Eylül başında görüştüğü Julius'un tüm taleplerini harfiyen yerine getirdi: Elindeki kaleleri ve rehineleri paşa paşa teslim etti. Bunun üzerine Julius ve kardinalleri Perugia'nın yolunu tuttu. 13 Eylül günü savunmasız bir şekilde şehre girdiler.

Machiavelli, Gianpaolo iblisiyle 1505 yılında tanışmıştı. Julius'un kendini bu hain ve silahlı zorbanın insafına bırakmasına akıl erdirememişti: Papanın aklından zoru vardı herhalde! Baglioni'nin korkaklığını görünce Machiavelli'nin şaşkınlığı bir kat daha artacaktı. Açık ki papanın

“Borgia” bir hileyle kısıtılıp hunharca katledileceği beklentisi hatta umudu içindeydi. Sonradan yazdığına bakılırsa, Baglioni’nin eline papayı öldürmek için “harika bir fırsat” geçtiği kanısındaydı. Baglioni Julius’un hakkından gelseydi, “cesaretiyle herkesin takdirini kazanacak ve ilelebet hatırlanacaktı.” Bu kadar “yüce” bir eylemin yanında alçaklıkla suçlanmanın lafı mı olurdu! O zamana kadar düşmanını sırtından vurmakta hiç tereddüt etmeyen Gianpaolo Baglioni’nin, ne hikmetse, papa karşısında basireti bağlanmıştı.¹³

Machiavelli, papanın katlini mubah gördüğünü, aradan çok sular aktıktan sonra yazacaktı. O sıralar, “Hristiyanlığı yıkmaya azmettiğini” iddia ettiği (korkusundan bu iddiasını yüksek sesle dillendirememişti) Julius’tan nefret etmek için kendince haklı sebepleri vardı. Halbuki olayın hemen sonrasında kafasını kurcalayan mesele, adalet adına cinayet işlemenin caiz olup olmadığı değildi; ortada siyasi bir muamma vardı. Julius’u yakından gözlemlemek, belli ki, onu hükümdarlık vasıfları üzerine yeniden düşünmeye sevk etmişti. 1503’te Cesare Borgia’nın çöküşü içine dert olmuştu: Borgia, her şeyi doğru yapmasına rağmen kaybetmişti. Papanın ise hiçbir şeyi doğru yaptığı yoktu, yine de kazanıyordu. Machiavelli’nin aklı karıştı. Acaba bu beklenmedik gelişmelerden çıkarılacak ders neydi?

Machiavelli Perugia’dayken Başyargıcın yirmi iki yaşındaki oğlu Giovan Battista Soderini’ye uzun (yaklaşık 1.200 kelimelik) bir mektup yazdı; söylev biçimindeki metne “İnsan Eylemleri ve Davranış Biçimleri” başlığını koydu. Tarihte farklı davranış biçimlerinin benzer neticeler verirken, benzer yöntemlerin çoğu zaman apayrı sonuçlar doğurduğunu yazdı. Mesela Muhteşem Lorenzo kendi mevkisini korumak için Floransa halkını silahsızlandırmıştı. Buna karşılık Bologna’da Giovanni Bentivoglio tam da aynı sonuca halkı silahlandırarak ulaşmıştı. Machiavelli sözü II. Julius’a getirdi: Onun, davranışlarında “ölçü veya sınır tanımamasına” rağmen, “planlı ve silahlı hareket ederek bile elde edilmesi zor olan” hedeflere elini kolunu sallayarak ulaşabildiğini söylüyordu.

Machiavelli eylemler ve sonuçlar arasındaki bu farklılıkları izah etmekte zorlandığını itiraf etti. “Birbirinden farklı eylemlerin neden bazen eşit ölçüde yararlı, bazen de eşit ölçüde zararlı olduğunu bilmiyorum,” dedi Giovan Battista’ya, “ama bilmeyi çok isterdim.” Sonra da genç adama me-

13 Machiavelli bu iddiasını *Konuşmalar*’da ortaya atar: *Discourses*, I. kitap, xxvii. bölüm.

ramını anlatmaya koyuldu: “Doğanın insanları yalnızca binbir çeşit yüzle değil, aynı zamanda farklı zekâ ve hayal güçleriyle yarattığına inanıyorum. Sonuçta her insan kendi zekâsı ve hayal gücüne göre davranır.” Bir insan vardır, doğuştan acımasızdır; bir başkası vardır, doğuştan merhametli. Bazıları doğuştan sabırsızdır, bazıları ise temkinli ya da dikkatli. Mizacı zamanın ruhuna uygun olanlar kuşkusuz başarılı olacaktır; uymayanlar için yenilgi kaçınılmazdır. “Ve gerçekten de, zamanın ve olayların seyrini kavrayıp gerekli adımı atacak kadar akıllı olanların bahtı daima açıktır. Talih gülme bile onlar güldürmesini bilirler,” diye yazdı Machiavelli.

Giovan Battista bu noktada, olayların seyrini kavrayıp zamana ayak uydurmanın en iyi yoluna ilişkin bir tez geleceğini beklediye büyük hayal kırıklığına uğramıştır. Machiavelli, Floransa ve Bologna arasındaki toplumsal ve siyasal farklılıkları çözümleyerek Muhteşem Lorenzo ile Giovanni Bentivoglio’nun davranışları arasındaki karşıtlığı açıklamaya çalışmadı. Davranış kalıplarındaki farklılığın insanların doğasındaki farklılığın kaçınılmaz bir sonucu olduğunu söylemekle yetindi. “İnsanlar doğalarına söz geçiremez,” diye yazdı. Bu sebepten her zaman kişiliklerinin gerektirdiği biçimde davranmak zorundadırlar. Davranışlarını olaylara uydurmayı kesinlikle beceremezler, çünkü “ne hayal güçlerini ne de davranış biçimlerini değiştirebilirler.” Machiavelli, Giovan Battista’ya, insanın zamanı süzerek davranışlarına çekidüzen vermekte tamamen aciz olduğunu söyledi. II. Julius gibi sabırsız bir liderin alelacele hareket etmemesi mümkün değildi. Zaman fevri davranmayı gerektirdiği müddetçe —şansı da yaver giderse— başarılı olacaktı. Ne zaman ki temkinli davranmak gerekecek, işte o zaman yenilgi onun için kaçınılmaz olacaktı.

Bu kuru belirlenimci görüş Machiavelli’ye Bartolomeo Vespucchi’yle yıldızların etkisine dair yaptıkları önceki yazışmalardan yadigâr kalmıştı. O zaman Vespucchi akıllı insanın istediği şekilde davranma ya da davranış biçimini değiştirme gücüne sahip olduğuna ikna etmişti onu: Akıllı insan “adımlarını değiştirebilir, bugün böyle atar, yarın başka türlü.” İki yıl sonra Machiavelli bu fikri reddetti: Şayet insan gerçekten de uygun şekilde davranabiliyor olsaydı, “akıllı insanın yıldızları ve kaderi kontrol edebiliyor olması gerekirdi. Ne var ki dünyada böyle akıllı insanlar yok,” diyerek bedbin bir edayla sonlandıracaktı, Battista’ya yazdığı mektubu. İnsan doğasına mahkûmdur. Doğanın kısıtlamaları ne değiştirilebilir ne de düzeltilebilir.

Giovan Battista bu önermeleri şaşkınlık ve şüpheyile karşılamış olmalıydı. Zira Machiavelli'nin insan anlayışı, Vespucci gibi astrologların görüşlerinden ayrı düştüğü gibi, çağın teolojik ve felsefi düşüncesiyle de kesinlike bağdaşmıyordu. Aquinas insanın aklını kullanarak doğal eğilimlerine karşı koyabileceğine inanan birçok düşünürden yalnızca biriydi. Giovanni Pico della Mirandola'nın ilk kez 1486'da yayımlanan *İnsanın Özsaygısı Üzerine Söylev*'de zarif bir dille ifade ettiği düşünce ile Machiavelli'nin insana bakışı arasındaki çelişki dikkat çekiciydi. Pico insanın Yaradılış'ın en mucizevi ürünü olduğunu savunuyordu, çünkü diğer yaratıkların aksine, insan doğa yasasına kesinlikle tabi değildi. Tanrı insana kendi doğasına biçim verme yetisi ve özgürlüğü vermişti. "İnsan için ne müthiş ve eşsiz bir mutluluk ki," diye haykırıyordu Pico, "ona seçtiğine sahip olma, istediğini olma imkânı bahşedilmiştir."¹⁴ Oysa Machiavelli bu mutluluğu insana çok görüyordu: Onu zorunluluk hapishanesine mahkûm ediyor ve yalnızca doğasının buyruklarına uygun şekilde davranmasına müsaade ediyordu.

Bu zalim hatta kinik felsefenin Pico'nun düşüncesine kıyasla hiçbir cazibesi yoktu. Gelgelelim Machiavelli, ne zaman "insan eylemleri ve davranış biçimleri" üzerine düşünse bu fikre geri dönecekti. Julius'un 1506'da Perugia'da kazandığı beklenmedik zaferin şaşkınlığıyla vardığı geçici bir kanı değildi bu. İnsan doğasının amansızlığı görüşü, sonraki yıllarda Machiavelli'nin birçok önemli eserinde yeniden karşımıza çıkacaktı.

II. Julius'un askeri seferi Perugia'da son bulmadı. Şehirde bir hafta kaldıktan sonra papa ve maiyeti Bologna'ya doğru yola çıktılar. Julius'un amacı bu isyancı fiefini de yola getirerek dizginleri ele almaktır. Giovanni Bentivoglio, gelecekte kendisini neyin beklediğini öğrenmek için, hışımla soluğu genç astroloğu Luca Gaurico'nun yanında aldı. Yıldızların durumu hayra alamet değildi. Bentivoglio da çareyi Gaurico'ya işkence yapmakta buldu. *Mancuerda* denilen bir işkence yöntemi vardı: Kurbanın kollarına bir sicim dolanır, sonra da bir levye yardımıyla sicim eti kesip kemiğe dayanana kadar sınıksız gerilirdi. Ama nafi! İstediginiz kadar zavallı Gaurico'yu ağlatın, talih gulmeyince gülmüyordu. Bentivoglio ve oğulları kaderlerine boyun eğdi: Şehri terk ederek Milano'ya kaçtılar. Julius ve ordusu 10 Kasım'da Bologna'ya el koy-

14 Pico della Mirandola, *Oration on the Dignity of Man*, çev. A. Robert Caponigri, Regnery Publishing, Washington D.C., 1956, s. 8.

mak için geldiklerinde sevinç gösterileriyle karşılandılar: *Il Papa Terribile*'nin bundan böyle yeni lakabı “Cengâver Papa”ydı.

Bu olaydan sonra Machiavelli Floransa'ya geri döndü; papanın yanında iki ay kadar kalmıştı. Geri dönerken hem milis ordusunun akıbeti hem de Kançılarlıktaki mevkiisiyle ilgili endişeleri vardı. Ekim başlarında Biagio Buonaccorsi'den bir mektup almıştı. Biagio, Alamanno Salviati'nin kendisine “şerefsiz” dediğini yazıyordu. Machiavelli'nin *İlk Onyı*'lını ithaf ettiği adamdı bu. Salviati güya “Onlar Konseyi'ne girdiğimden beri bu şerefsizi hiç gözüm tutmadı,” demiş ve “bu minvalde saydırdıkça saydırmıştı.” Salviati'nin ağzından çıkan kelime *ribaldo*'ydu; alçak ya da sefil demekti, ama düşük rütbeli piyadeler için kullanıldığından “aşağı tabakadan” anlamına da geliyordu. Acaba Salviati, soylu bir aileden gelmeyen Machiavelli'yi bu sözle gücendirmek mi istemişti?

Salviati Floransalı bankerlerden oluşan varlıklı bir aileden geliyordu, ayrıca *ottimati* denilen bir aristokrat zümrenin önde gelen üyelerinden biriydi (“En iyiler” anlamına gelen Latince *optimates* sözcüğünden türetilmiş bu sıfat, Roma Cumhuriyeti'nin son dönemlerinde aristokrat zümre için kullanılırdı). Salviati gibi hali vakti yerinde olan bu seçkinler topluluğu, Büyük Halk Konseyi iktidarı ellerinden alıp alt sınıflara verdiği için mutsuzdu. 1502 yılında Salviati ve şürekası kendileri gibi zengin ve soylu bir aileden gelen Piero Soderini'yi desteklemişlerdi. Ömür Boyu Başyargıç'ın onların çıkarlarını kollayacağına ve kendilerine hükümet içinde cazip ve etkin görevler vereceğine inanıyorlardı. 1506'da bu beklentileri büyük ölçüde boşa çıktı. Bunun üzerine Salviati ve birkaç *ottimati* Başyargıca cephe aldılar. Machiavelli bu zümrenin şamar oğlanına dönmüştü, çünkü *ottimati*'nin gözünde Soderini'nin dostu ve müttefikiydi – ki bu kesinlikle doğrudu. Başyargıcın *mannerino*'su, yani kuklası olduğunu söyleyenler bile vardı.

Bu hizipçiliğe rağmen, Machiavelli'nin askeri projesine muhalefet edenlerin sesi son bir yıl içinde iyice kesilmişti. Machiavelli 6 Aralık'ta Büyük Konsey'de 317'ye karşı 841 oyla İkinci Kançılarlığa yeniden seçildi. Ayrıca Floransa Halk Ordusu ve Ordudonatımı Konseyi adı verilen dokuz kişilik yeni bir yüksek konseye [Dokuzlar Konseyi] sekreter olarak atandı. Görevi on bin kişilik bir muharip güç oluşturmak ve mühimmat (ateşli silahlar, mızraklar, demir zırhlar vs) temin etmektir. Machiavelli yakında yeniden dağ bayır demeden yiğit savaşçılar peşinde koşturarak Soderini'nin “Tanrı vergisi” sözüyle övdüğü amaç için uğraşacaktı.

10. BÖLÜM

İspanyolların İtalya'da estirdiği rüzgârın hafiften durulmaya başladığı 1507 baharında ufukta yeni bir yabancı işgalci belirdi: 1493'ten beri Kutsal Roma İmparatorluğu'nun başında bulunan Habsburglu I. Maximilian. Kutsal Roma İmparatorluğu Orta Avrupa'da 1273 yılından itibaren Habsburg hanedanlığı üyeleri tarafından belirli aralıklarla yönetilen toprakların birleşiminden oluşuyordu. Daha sonra Voltaire'in söyleyeceği gibi, aslında ne kutsaldı, ne Romalıydı, ne de bir imparatorluktu. Charlemagne'ın Roma'daki Aziz Petrus Bazilikası'nda Papa III. Leo'nun elinden tacını giydiği 800 yılının Noel günü, imparatorluğun kuruluş âni olarak kabul edilebilir. Sonraki imparatorların hepsi bu geleneği devam ettirerek taçlarını papanın elinden giymiştir. 1452'de Roma'da Maximilian'ın babasına da tacını Papa V. Nicholas giydirmişti. Frederick 1493'te vefat etmiş, ama Maximilian taç giyme töreni için Innsbruck'tan Roma'ya gitmeye tenezzül etmemişti. Bu gecikmiş ziyaret nihayet 1507'de gerçekleşecekti.

Maximilian'ın yolculuk haberi hem Floransa'yı hem de İtalya'yı alarma geçirdi. İmparatorun yolu Roma'ya giderken Lombardia'ya düşecekti. Kral XII. Louis, haklı olarak, Galeazzo Maria'nın kızı Bianca Maria Sforza'yla evli olan Maximilian'ın, taç giyme töreni bahanesiyle İtalya'ya girip Fransa'yı Milano'dan kovmasından korkuyordu. Floransa ise Fransa'nın müttefiki olarak kendini büyük bir savaşın içinde bulmaktan çekiniyordu; Piza'yla çarpışmaya benzemezdi bu. Signoria, Maximilian'ın hem gü-

cünü hem de niyetini ölçmek için imparatorluk sarayına bir elçi göndermeye karar verdi. Piero Soderini'nin tavsiyesiyle görev 19 Haziran'da Machiavelli'ye verildi. Aradan daha bir hafta geçmemişken, *ottomati*'nin Soderini'nin nobran kuklası yerine bir başka isimde direktmesi üzerine atama durduruldu. Francesco Vettori adında genç bir asilzade göreve getirildi.

Machiavelli bu vefasızlığa çok içerledi, öyle ki aradan bir ay geçtikten sonra hâlâ bir dostu onu teselli etmeye uğraşıyordu. Aslında görevden alınması fena olmamıştı: Bu sayede yaz boyunca ordusunu seferber etmekle uğraştı. Casentino'ya ilk gelişinden bu yana on sekiz ay geçmişti, ama daha yapılacak çok iş vardı. Don Michelotto taburlarda “düzenin sağlandığı ve disiplinin istenen düzeye geldiği”ni yazmıştı, oysa Floransa'ya gelen raporlar aksini söylüyordu: Bir üzüm bağından şarap çalınmıştı. Bir başka vaka da, bir düzine asker meyhanede içip yenir yutulur olmayan hakaretlerle olay çıkarınca, Özgürlük ve Barış Onlusu Konseyi'nin talimatıyla grubun elebaşısı işkenceyle hapse tıklınmıştı. Birçok acemi er izin almadan ortadan kayboluyordu: “Bu kılıcı kalbine saplarım,” diye azarlamıştı Don Michelotto, ortalıkta aylak aylak gezinen bir okçuyu. En kötüsü de, bizzat Don Michelotto'nun düzeni bozan disiplinsiz davranışlarda bulunduğuna ilişkin raporlar gelmesiydi; Castrocaro'da bir evde silahlı çatışmaya karışmıştı. “Ben yalnızca Tanrının huzurunda hesap veririm” diyerek utanmadan bir de kafa tutuyordu Don Michelotto, Machiavelli'ye yazdığı savunmada. Machiavelli derhal zıvanadan çıkan bu densiz *bargello*'nun yerine bir başkasını aramaya koyuldu. Don Michelotto birkaç ay sonra görevden alınacaktı. Birkaç ay daha geçtikten sonra da, Milano'da çıkan bir çatışmada, kimliği belirsiz bir suikastçı tarafından öldürüldü. Ardından yas tutanların sayısı fazla olmasa gerek.

Aralıkta Machiavelli'nin eline Maximilian'ın huzuruna çıkmak için ikinci bir fırsat geçti. Soderini Signoria'daki meslektaşlarını Vettori'nin yanına ikinci bir temsilcinin gönderilmesi gerektiğine ikna etti: Genç adam tembel ve beceriksiz çıkmıştı; yazdığı raporlardan hiçbir şey anlaşılmıyordu. Machiavelli aralık ortasında, Maximilian'ın maiyetiyle birlikte ikamet etmekte olduğu Tirol'deki Bolzano şehrine doğru yola çıktı. Bozuk yollara ve kötü hava koşullarına rağmen Cenova ve Constançe üzerinden dolandı (bu fazladan yüzlerce kilometre demekti). Machiavelli Avrupa'daki en iyi piyade ordusuna sahip olan İsviçrelileri (gerçi Piza'da yedikleri naneyi

unutmuş değildi) merak ediyordu. Yolculuğu bir keşif gezisine dönüştürdü. Onların arasında dört gün kalarak, “nasıl yaşadıklarını ve ne menem insanlar olduklarını” gözlemledi. İsviçre seyahati iş icabıydı, ama Constance’a keyif için gitti. Burada Flaman besteci Heinrich Isaac’ı ziyaret etti. Onunla Muhteşem Lorenzo’nun sarayında tanışmıştı; Isaac Lorenzo’nun orgçusu ve koro şefiydi. Müzik Machiavelli’nin takdir ettiği az sayıdaki sanattan biriydi. Gerçi müstehcen şiirler yazan biri olarak, Isaac’ın pazar ayinleri ve motetlerindense Karnaval zamanı meydanlarda çalınmak üzere bestelediği *canti carnascialeschi*’yi duymayı tercih ederdi muhtemelen.

Machiavelli uzun bir yolculuğun ardından nihayet ocak ayının ikinci haftası Bolzano’ya vardı. Floransa hükümeti istilanın eli kulağında olduğuna kanaat getirmişti. Bu yüzden Machiavelli ve Vettori’ye doğrudan “sade de gelme”leri talimatı verildi: Floransa’nın sınırları ve mülklerini tanıma taahhüdü karşılığında Maximilian’a yüklü bir para teklif edeceklerdi. Hükümet onlara fiyatı 50.000 altına kadar çıkarma yetkisi verdi, tabii imparatorun işgali kafasına koyduğuna kesinkes eminlerse. Ama Maximilian’ın kafasından neler geçtiğini anlamak zordu. Kırk sekiz yaşındaki bunak hükümdarın ne yapacağını kendisi bilmiyordu ki onlar anlasın! Kişisel arması olarak bir narı seçmiş olan bu adam Machiavelli’yi hiç mi hiç etkilememişti. Onun kıratında, hele ki Cesare Borgia veya II. Julius’la kıyaslandığında, fazlasıyla mütereddit ve yeteneksiz bir hükümdardı. Signoria’ya gönderdiği raporda Maximilian’ın “rüzgâr nereye eserse oraya savrulan” bir adam olduğunu yazdı.

Maximilian’ın işe yaramaz olduğu yakında anlaşılacaktı. Şubatta ordusunun topraklarından geçmesine izin vermemesi üzerine alelacele Venedik’e saldırdı. Bartolomeo d’Alviano komutasındaki Venedik ordusu, Vicenza yakınlarında birliklerini yenilgiye uğratarak topraklarının bir kısmını ele geçirdi. Sabırsızlığı Maximilian’a pahalıya patlamıştı. Haziran ayında üç yıllık bir ateşkes antlaşması imzaladı. Kuzeyden esen rüzgârın etkisi, beklenilenin aksine, kolayca geçirtilirdi. Maximilian’dan çok daha kararlı ve hırslı olan halefi ise, geldiğinde İtalya’yı kasıp kavuracaktı.

Machiavelli 1508’in Haziran ortasında Floransa’ya geri döndü; sancılı bir safra taşı nöbeti geçirmesine rağmen hiç vakit kaybetmeden ordudaki görevinin başına geçti. O yaz taburlara, her yıl Piza kırsalında düzenlenen (“bozmak” anlamına gelen *guastare* fiilinden türetilmiş) *guasto* etkinlikle-

rine katılma görevi verildi: Elllerinde kazmalarla bağları ve tarlaları haşat eden köylülere yardım edeceklerdi. Ellerinden geleni artlarına koymamaları tembih edildi. “Söyleyin onlara, yerde tek bir ot bile bırakmasınlar düşmana,” diye uyarmıştı Piero Soderini.

Floransa, ekinleri yok etmenin yanında, şehri ablukaya alıp Pizalıları açlığa mahkûm etmeyi planlıyordu. Yeni plan Leonardo’nun kanal projesinden nispeten daha basitti. Nehir üzerinden yapılan yiyecek ve erzak sevkiyatını engellemek için, Piza’nın aşağısında kalan Grado’daki (rivayete göre İtalya’da Aziz Petrus’a ilk kez gökten nur yağdığı yer olan) San Pietro’ya bariyer dikilecekti. Pizalılar Fiume Morto yani “Ölü Nehir” adını verdikleri bir kanalla ablukayı yarmaya kalkınca, mimar Yaşlı Antonio da Sangallo’dan kanalı tıkayacak ahşap bir baraj inşa etmesi istendi. Bu iki inşaatı düşman saldırılarından korumak için de Machiavelli ve ordusu görevlendirildi. “Bu işlerin bütün mesuliyeti sizin üzerinizdedir,” diye anımsattı Onlar Konseyi. Şubat 1509’da Machiavelli, bin kişilik ordusuyla birlikte Fiume Morto ağzında konuşlanmıştı. Onlar Konseyi üyeleri, orduyu tehlikeye atmasından endişe ederek ondan, “Cascina’da bulunan Floransa karargâhı etrafındaki güvenli bölgeye çekilmesini” istedi. “Karargâhın daha güvenli ve zahmetsiz olduğunu ben de biliyorum,” diye yazdı Machiavelli cevaben, “ama tehlike ve ağır işten kaçacak olsaydım, Floransa’yı hiç terk etmezdim.”

Machiavelli’nin savaş alanında kahramanlık taslaması bazılarını rahatsız etmişti; gerçi bu rahatsızlığın altında bambaşka bir neden yatıyordu. Piza harekâtını denetlemekle sorumlu hükümet yetkilisi Niccolò Capponi, İkinci Kançılardan bilgi alamadığından yakınıyordu. Şubat sonunda Biagio, Machiavelli’ye, Capponi’nin homurdandığını haber vererek kaygılarını ilettiler: “Ona hiç yazmamandan şikâyet ediyor.” Floransa’nın en soylu ailelerinden birine mensup olan otuz beş yaşındaki Capponi, Soderini ve Machiavelli ile *ottomati* arasında süregiden husumetten cesaret alarak aklı sıra maraza çıkaracaktı. Yine de Biagio başka durumlarda akıllıca davranmasını bilen âmirinin, düşmanlarıyla nasıl iyi geçineceğini bilmemesine, ya da bunun gerekliliğini idrak edememesine bir türlü anlam veremiyordu. “Güçlü olan her zaman haklıdır,” diye yazmıştı Machiavelli’ye, “böylelerine saygıda kusur etmemek gerek. Kendini dizginlemeli ve bu gibi durumlarda nasıl davranılacağını bilmelisin... Adamın gönlünü hoş tutmak için

bir iki mektup yazsan kolun mu yorulur sanki!” Gelgelelim, huysuz kâğıt tüccarı Agnolo Tucci hadisesinde olduğu gibi, Machiavelli’nin iltifatlar ve tatlı sözlerle düşmanlarının gönlünü kazanmaya ne niyeti ne de istidadı vardı. Duygularını gizlemekte insan bu kadar mı beceriksiz olurdu! Ne demişti muhterem: “İnsan kendi doğasına söz geçiremez.”

Machiavelli’nin Capponi’yle yaşadığı sürtüşmeden çıkardığı ders şuydu: “Şu dünyada iyi yapılan işlere kimsenin müdana ettiği yok.” Bu sözü Piero Soderini şubat sonunda onu teskin etmek için söylemişti. Birkaç ay içinde kuşatma yıkıcı etkisini göstermeye başladı. Ancak Machiavelli, ordusunu üçte bir oranında azaltmak zorunda kaldı: Hasat mevsimi yaklaşıyordu, askerlerin çoğu tarlalarda çalışmak üzere silah bıraktı. Yine de kuşatmada kuş uçurtulmadı; baharda birçok Pizalı açlıktan öldü. Pizalılar sonunda kaderlerine boyun eğerek Floransa’ya bir heyet gönderdiler. Haziranın başında antlaşma imzalandı: Şehir teslim oldu, yaklaşık on beş yıldır devam eden savaş nihayet son buldu.

Machiavelli Palazzo della Signoria’da düzenlenen merasime katılarak, adını Birinci Kançılar Adriani’nin adının hemen yanına yazdırdı. Anlaşma belgesi imzalanırken pencereden içeri bir güvercin girdi. Onlar Konseyi üyelerinin başları üzerinde kanat çırpıktan sonra duvara tosladı ve cansız bedeni heyet üyelerinin ayakları dibine düştü. Bu elim kazayı hayra yoramlar vardı. “Birçok kişi bunda doğaüstü hiçbir şey görmedi,” diye yazdı Machiavelli’nin bir çağdaşı, “yine de bir güvercinin anlaşmayı imzalayan Onlar Konseyi’ne doğru uçuşması müthiş bir şey... Din adamları güvercini Tanrının gönderdiğini söylüyor.”

İster Tanrıdan gelsin ister başka bir yerden, bu tür işaretlere Floransa’da çokça itibar edilirdi. Özellikle güvercinlerin gaipten haber getirdiğine inanılırdı. Floransalılar her yıl düzenledikleri bir ayinde el yapımı güvercinlerden birini uçurarak gelecek yılın nasıl geçeceğini öğrenirlerdi. Paskalya Yortusu’nda pazar günü Santa Maria del Fiore Katedrali’nde toplanan cemaatin üzerinde, telle yere sabitlenmiş mekanik bir güvercin salınırdı. Bu kanatlı makine Kudüs’teki Kutsal Mezar’dan çıkarılmış taş kırıkları üzerinde yanan alevle tutuşturulur, sonra da telin diğer ucundaki arabada bulunan fişeklerin patlaması beklenirdi. Eğer güvercin iyi uçar da fişekleri patlatırsa, hasat mevsimi iyi geçecekti. Aksi halde şehri zor günler bekliyor demektir.

Bu tür işaretlere bilhassa kriz dönemlerinde Floransa'nın herhangi bir yerinde rastlanabilirdi. Brunelleschi'nin muhteşem kubbesindeki fenere yıldırım düşünce sokağa sapır sapır mermer dökülmüştü. Bu olayın Muhteşem Lorenzo'nun ölümünü önceden haber verdiğine inanılırdı. Aynı gün, 5 Nisan 1492'de, Palazzo della Signoria'nın arkasındaki kafeste tutulan iki aslan (Cumhuriyetin özgürlük sembolü olan aslanların asabi davranışlarında şehrin kaderine ilişkin ipuçları aranır) dellenip birbiriyle ölesiye kavgaya tutuşmuştu. İki aslanın öldüğü haberi gelince Lorenzo fer-yat etmişti: "Ben öldüm!" Merhumun cenazesi üç gün sonra kaldırıldı. VI-II. Charles'ın 1494'te İtalya'yı istila edeceği de, Machiavelli'nin dostu olan vakanüvis Francesco Guicciardini'nin deyişiyle, "gökteki işaretler"den bel-liydi: Puglia semalarında tam tamına üç güneş belirmiş, heykeller ve kutsal tasvirlerden "gözle görülür biçimde terler boşanmış" ve kadınların rah-minden insan kılıklı ucubeler peydah olmuştu. Guicciardini'nin yazdığına göre, insanlar gökyüzünde hiç kuyruklu yıldız olmamasından işkillenmişti – kuyruklu yıldız "krallıklar ve devletlerde değişimin sadık habercisi"ydi.

Machiavelli yıldırım ve kuyruklu yıldız gibi işaretlerle ilgili ne düşünüy- yordu? İnsan doğasının bu müstehzi gözlemcisi, birçokları gibi, kehanet- lerin doğruluğuna inanmaya gayet teşneydi. Tarihsel olaylarla ilgili keskin gözlemlerinin arasına çoğu kez çocuksu hülyalar karışırdı. Yıllar sonra şö- le yazacaktı: "Bir şehir veya bölgede yaşanan hiçbir önemli olay yoktur ki, kahinler, vahiyler, mucizeler veya diğer göksel işaretler tarafından önceden haber verilmemiş olsun." Bu tür vahiylerin nasıl geldiğini anlamadığını iti- raf ediyordu, ama "etrafımızı saran havanın akıllı varlıklarla dolu" olabile- ceğini düşünüyordu. Bu yardımsever cinler insanların haline acıdıkları için onları yıldırım, kuyruklu yıldız ve ucube bebekler gibi işaretlerle yakın zamanda başlarına gelecek felaketlere karşı önceden uyarıyordu.¹⁵

Machiavelli, akıllı cinler ve göksel işaretler inancından ötürü 1509 Haziran'ında bir müneccime danışarak, Floransalı hükümet yetkililerinin Piza'ya girmesi için en uygun vakti sormuştu. Marsilio Ficino'nun tilmizi ve yakın dostu olan Lattanzio Tedaldi, kuyruklu yıldızları yorumlamak ve gökbilimsel hesaplar yapmakta uzmandı. Uygun vakti saatine kadar söy- ledi. Yıldız falına baktıktan sonra Machiavelli'ye "hükümet yetkililerinin sabah altı buçuktan önce katiyen girmemesi, mümkünse yediyi fazla ge-

15 Machiavelli bu görüşlerini *Konuşmalar*'da ileri sürer: *Discourses*, I. kitap, 1vi. bölüm.

çirmeden girmeleri gerektiğini” söyledi: “O saat işimiz rast gidecek.” Machiavelli bu bilgiyi hükümete iletti: Yetkililer 8 Haziran günü tam belirtilen saatte Piza’ya girdiler; onlara İkinci Kançılar ve milis ordusunun seçkin askerleri eşlik etti. Birkaç saat sonra Floransa’ya zeytin dalı taşıyan bir atlı geldi. Ardından şehirde coşkulu kutlamalar başladı. Dükkânlar kepenklerini kapattı, şenlik ateşleri yakıldı ve Palazzo della Signoria’nın kulesinde, *La Campana del Leone* yani “Aslan Çanı” denilen 8 ton ağırlığındaki çanın yeri göğü inleten sesi yükseldi. Sevinç gösterilerine katılım çok yüksekti: Barut alıp roket fırlatan manastırlar bile vardı.

Daha birkaç ay önce yaptıklarının kıymetini bilmeyenler, Piza fethinden sonra Machiavelli’yi yere göğe sığdıramıyordu. Övgüler daha çok milis ordusuyla gösterdiği üstün başarı içindi. Floransa ordusu yetkililerinden Filippo Casavechia, zaferin “çok büyük ölçüde” onun çabaları sayesinde kazanıldığını yazdı mektubunda. Machiavelli’yi kırdaki konutuna davet ediyordu: “Size taze alabalık ve hiç tatmadığınız bir şarap ikram edeceğim.” Alamanno Salviati bile tavrını yumuşatmıştı; “sevgili Niccolò” suna dostane bir mektup yazarak en içten selamlarını yolladı. Ancak böyle bir zamanda bile gökyüzünde bir sürü uyarı işareti geziniyordu, tabii görmek isteyenler için!

11. BÖLÜM

Francesco Guicciardini'ye göre 1509 yılı İtalya tarihinde karanlık bir dönemin başlangıcına işaret ediyordu: “[O yıldan itibaren] İtalya'nın her tarafında musibetlerin ardı arkası kesilmedi; ceremesini de hep İtalyanlar çekti,” diye yazdı, “elim kazalar, sonu gelmeyen cinayetler, yağmalamalar, şehir ve kasabaların yerle bir edilmesi, askerlerin dost düşman ayırt etmeden yaptığı ahlaksızlıklar, dini kuralların çiğnenmesi, kutsal değerlerin ayaklar altına alınması.” Guicciardini bu durumdan hiç tereddütsüz tek bir ülkeyi sorumlu tutuyordu: “Başımıza ne geldiyse, Venedik Senatosu'nun haddini fersah fersah aşarak pervasızca giriştiği eylemler yüzünden geldi.”

1509'da Venedikliler İtalya'nın hem içinde hem de dışında kendilerine oldukça güçlü hasımlar edinmişlerdi. 1503'te Cesare Borgia'nın çöküşünden sonra Venedik, Romagna'da bir düzine kalenin yanı sıra, Ravenna, Faenza ve Rimini şehirlerini ele geçirmişti. Papa II. Julius tüm bu yerlere papalık adına göz koyunca kaleleri iade etmiş, ama sultasındaki diğer şehirleri teslim etmeye yanaşmamıştı. Bunun üzerine Julius celallenenek bir Venedik elçisine aynen şöyle demişti: “Siz dünün sefil balıkçılarına haddini bildirene kadar durmayacağım.”¹⁶

Venediklilerin 1508'de Maximilian'ın ordularına yenilmesinden hemen sonra Julius'un eline beklediği fırsat geçmişti. Maximilian Venedik'le

16 Aktaran Ludwig Pastor, *History of the Popes* içinde, 40 cilt, Kegan Paul, Londra, 1891-1953, 6. cilt, s. 308.

imzaladığı ateşkes antlaşmasına rağmen hiç vakit kaybetmeden Fransa Kralı XII. Louis ile birlikte Venedik Cumhuriyeti'ne karşı komplo hazırlıklarına başladı. XII. Louis Cremona ve Bergamo gibi şehirlerin Milano Düklüğü'ne geçmesini istiyordu. İki ülkenin yanı sıra Papalık ve Aragonlu Fernando'nun temsilcileri 10 Aralık 1508 tarihinde Cambrai Birliği'ni kurdu. Antlaşmanın gizli hükümlerine göre baharda Venedik'e savaş açılacaktı. Fransa'nın dakikliğine diyecek yoktu: Nisan ortasında İtalya'ya otuz bin kişilik bir ordu gönderdi. Bir ay kadar sonra, 14 Mayıs'ta, Birlik kuvvetleri Venedik ordusunu Agnadello'da (Milano ve Bergamo arasında kalan bölgede) bozguna uğrattı. Cambrai Antlaşması'nda belirtilen şehirler çabucak düşmanların eline geçti. Venedik Cumhuriyeti İtalya anakarası üzerindeki hâkimiyetini neredeyse bir gecede kaybetti. Dün saltanat sürenler bugün gerçekten de “sefil balıkçılar”a dönmüştü.

Floransalılar Cambrai Antlaşması'na imza atmak yerine diplomasideki mutat politikalarını izleyerek “kesenin ağzını açmayı” yeğlediler: XII. Louis'ye iki taksitte 50.000 altın ve Maximilian'a dört taksitte 40.000 altın ödemeyi kabul ettiler. Kasım 1509'da Machiavelli ilk taksidi yatırmak için 145 km kuzeydeki Mantova'ya gönderildi. Onlar Konseyi talimatı uyarınca imparatorun askeri gücünü tartacak ve nabız yoklayacaktı. Birkaç hafta sonra, daha fazla bilgi edinmek için Verona'ya hareket etti. Maximilian bu şehrin kendisine miras kaldığını iddia etmişti. Machiavelli akıl yürütmekte zorluk çekiyordu: “Elimizde hiçbir bilgi yokken ne rapor edeceğim ben şimdi!” diye yazdı Luigi Guicciardini'ye. Luigi, Francesco Guicciardini'nin ağabeyiydi ve soylu bir aileden geliyordu. “Ama varlık göstermek için Onlar Konseyi'ne malumat vermem şart. Uyduracağız artık bir şeyler!”

Varlık göstermesi gerekiyordu. Boşuna uyarmamıştı Biagio geçenlerde kendisini: “Raporlarını aksatayım demeyesin! Şu *pancacce*'nin çenesini kapatması için titiz olmak zorundasın.” Biagio, (“sıra” ya da “sandalye” anlamına gelen *panca* sözcüğünden gelen) *pancacce* derken, oturduğu yerden ahkâm kesen *ottimati* ve diğer Machiavelli karşıtlarını kastediyordu. Bunların içinde Palazzo della Signoria sıralarına oturup farklı hizipler adına söz alan bölge ya da kurum temsilcileri vardı kuşkusuz. Ama muhtemelen Floransa meydanlarında kurulan esnaf meclislerini de ima ediyordu. Birçok zengin tüccar dükkânlarının önüne meydanı görecektir şekilde ahşap sıralar yaptırmıştı; mesai bitiminde bu sıralara oturulup çene çalı-

nır, memleket meseleleri tartışılarak siyasetçiler çekiştirilirdi. Biagio'nun *pancacci*'den bahsetmesi, bugünlerde Machiavelli'nin ehliyetinin uluorta tartışıldığını gösteriyordu. Muhallifler milis ordusunda gösterdiği başarıya rağmen Soderini'nin *mannerino*'sunu alaşağı etmekten vazgeçmeyecek gibi görünüyordu. “Çok fazla hasmın var. Seni mahvetmek için her türlü yolu deneyecekler.” Biagio'nun aralıkta gönderdiği mektuba bakılırsa, muhalifleri Machiavelli'nin Floransa'da olmayışını fırsat bilip aleyhinde kampanya başlatmışlardı.

İlk misilleme yılbaşı öncesinde geldi. Maskeli bir adam, Machiavelli'nin, babasının durumundan ötürü (Biagio çevrilen dolapları hararetle anlatırken bu rahatsız edici mevzudan üstü kapalı bir şekilde söz etmişti) göreve uygun olmadığını noter huzurunda beyan etti. Bernardo'nun günahı gayrimeşru olması olabilirdi, ama muhtemelen sorun borçlarıydı: Merhumun devlete yüklü miktarda vergi borcu vardı. Böyle birinin oğluna resmi görev tevcih etmek yasalara aykırıydı. Biagio yasanın Machiavelli'den yana olduğunu savunuyordu. Ama belli mi olurdu: “Sana dış bileyenler bin dreden su getirerek yasayı istedikleri gibi yorumluyorlar.”

1509'un son haftalarında Machiavelli'nin durumu Floransa'da herkesin dilindeydi. Biagio'nun iddiasına göre, “her yerde, kerhanelerde bile” bu siyasi skandal konuşuluyordu. Biagio, “dedikoduların ayyuka çıktığını ve her yerde kızılca kıyamet koptuğunu”, bu yüzden “sular duruluncaya kadar adımlarına dikkat etmesi gerektiğini” belirterek, Machiavelli'yi ihtiyatlı davranması konusunda uyardı. Machiavelli, canını dişine takarak çalıştığı halde kimseye yaranamaması üzerine yine kara kara düşüne dursun, Biagio da dostunun, düşmanlarının suyu gitmekte nasıl bu kadar beceriksiz olabildiğine bir kez daha hayret ediyordu.

Floransa'da aleyhine yürütülen kampanya çığ gibi büyürken, Machiavelli Verona'da kaçamak yaparak teselli buluyordu. Luigi Guicciardini'ye uzun zamandır kafasını meşgul eden felsefi soruyla ilgili bir mektup yazdı: “Nasıl oluyor da kader benzer durumdaki insanlara farklı sonlar biçebiliyor?” Gerçi bu sefer mektupta siyasette araçlar ve amaçlar üzerine teferruatlı açıklamalara girişmek yerine konuyu cinsel doyum ve tiksinnmeye getirmişti.

Guicciardini öncesinde Machiavelli'ye bir mektup yazmıştı. Mektupta, Machiavelli'nin incelikli anlatımıyla söylersek, “başka bir kadını arzularken karısını becermekte nasıl zorlandığını” anlatıyordu. Machiavelli bu itiraf-

tan cesaret alarak Guicciardini'ye aynı durumun kendisinde tam tersi bir etki yarattığını söyledi. Sonra da pek inandırıcı olmayan müstehcen bir hikâye anlatmaya koyuldu: Sözümona Verona'da yanında çalışan çamaşırcı kadın ("yaşlı sürtük"), satın almak isteyebileceği zarif gömlekleri göstermek için kendisini evine davet etmişti. Fakat kadının derdi başkaydı, gömlek bahaneydi: Kadın, "bir köşeye çekilmiş, havluyla başını ve yüzünü hafiften örterek cilve yapıyordu." Machiavelli karanlık bir odada gizemli bir kadınla baş başa kalmıştı: "İflah olmaz derecede azmıştı; ben de azgınlığını dindirdim," diye yazdı. "İş bittikten sonra sanki bir mala bakıyormuş gibi hissettim. Odadaki ocakta yanan bir odun parçasını alıp başının üstündeki lambayı yaktım."

Guicciardini Machiavelli'nin buram buram nezaket ve insancılık kokan mektubunda yaptığı bu kaba şakanın nereyece varacağını o söylemeden çok önce fark etmiş olmalıydı: Lamba yanacak ve ucube kadının çirkin yüzü ortaya çıkacaktı: Saçları ağarıp dökülmüştü, kafası bit yuvasıydı, gözleri çapaklıydı, kıvrılmış dudaklarından salyalar akıyordu ve ağzında diş kalmamıştı. "Nefesi o kadar pis kokuyordu ki," diye yazdı, "burnumun direği kırıldı [burun delikleri pek hassastı], gözlerim yandı. Midem bulanınca bu iğrençliğe daha fazla tahammül edemedim." Machiavelli geriye doğru sıçramadan önce göz göze geldiği zavallı kadının üzerine kusmuştu.

Müstehcen hikâyeler ve terbiyesiz şakalarla arkadaşlarını gülmekten kırıp geçirmeyi seven "Machia"nın gene densizliği tutmuştu. Kütüphane veya kitapçılardan alıp okuduğu öyküleri, kerhanelerde görüp işittikleriyle harmanlayarak galiz bir hikâye çıkarmıştı ortaya. Ortaçağda buna benzer gülünç hikâyelerin (iffetsiz kadınlar, kartoloz çaçalar, grotesk vücutlar ve hain şakalar) anlatıldığı birçok hiciv yazılmıştı; Giovanni Boccaccio'nun *Decameron*'u bunlardan biriydi. Juvenalis'in *Yergileri*'nden Boccaccio'nun *Corbaccio*'suna, dahası Jonathan Swift'in "The Lady's Dressing Room" (Hanımefendinin Soyunma Odası) adlı şiiri gibi eserlere kadar uzanan kadın düşmanı bir edebiyat geleneğini de unutmamak gerekir. Swift'in şiirinde, çıplak kadın vücutlarından yayılan iğrenç kokular ve onlara eşlik eden tiksindirici sahnelerle, erkeklerin cinsel dürtüleri bastırılmaya çalışılıyordu. Anlattığı —edepsiz olduğu kadar düpedüz zevksiz— hikâyeye bakılırsa, Verona'dayken Machiavelli'nin yaratıcı zihninde başıboş fikirler dolaşıyordu.

Yazmak için bolca vakit bulacağı günler gelince, bu fikirlerden okunmaya değer ve kalıcı türde edebi eserler çıkaracaktı.

Machiavelli Guicciardini'ye yazdığı mektubun sonuna ilginç bir not düşmüştü. Floransa'ya döndükten sonra para biriktirerek küçük çaplı bir işletme kuracağını müjdeliyordu dostuna. "Tavuk yetiştirmeyi planlıyorum" diye yazmıştı. Machiavelli'nin tavuk çiftliği hayali en az Veronalı ucube kadın hikâyesi kadar güldürmüş olmalıydı Guicciardini'yi.

Cambrai Birliği 1510'da dağıldı. Fransa'nın İtalya'da gitgide artan hâkimiyetinden ürken II. Julius Venedik'le barış yaptı. Martta İsviçre kantonlarıyla beş yıllık bir antlaşma imzaladı. Kantonlar papalığın çıkarlarını korumak üzere altı bin asker göndermeyi kabul etti. Cengâver Papa artık harekete geçmeye hazırды; savaş naraları yükselmeye başladı: *Fuori i barbari* ("Barbarlar Dışarı"). Kimdi peki bu barbarlar? İtalyan olmayan herkes, bilhassa Fransızlar. Papanın yakın zamanda XII. Louis'e karşı Venedikliler, İsviçreli ve Kilise askerlerinin katıldığı geniş çaplı bir askeri harekâta girişeceği baharda belli oldu.

Savaşın eli kulağındaydı. Bu durum Floransalıları yine hassas bir konuma getirmişti. Piero Soderini'nin gerek politikaları gerekse duyguları Fransa'dan yana ağır basıyordu. Gelgelelim Başyargıcın papanın düşmanlığını kazanmaya hiç niyeti yoktu. Bunun üzerine Floransalılar her zamanki gibi tarafsız kalmayı yeğlediler. Haziran sonunda, sözde bağlılıklarını göstermek için Machiavelli'yi XII. Louis'nin sarayına gönderdiler. Kardinal Soderini, İkinci Kançılardan "hükümdarın [XII. Louis] Papa cenaplarıyla ittifakı sürdürmesi için elinden geleni yapmasını" istemişti. Bu, tarihi ama görünüşte imkânsız bir görevdi.

Machiavelli'nin Floransa'dan ayrılması için bundan daha uygun bir zaman olamazdı. Ocak ayının ilk haftası Verona'dan dönmüştü. O zamandan beri, Floransa ile Piza arasında kalan yermantarı cenneti San Miniato ile daha kuzeydeki Valdinievole'de milis ordusu için asker topluyordu. Bu sırada karalama kampanyası devam ediyordu. Mayıs'ta kimliği belirsiz bir kişi Nöbetçi Sekizli Konseyi'ne suç duyurusunda bulundu. İhbarname muhtemelen şehrin (Palazzo della Signoria'nın güneye bakan dış duvarı gibi) uygun yerlerine konulan ve *tamburi* ("fıçılar") ya da *buchi della verità* ("hakkat delikleri") denilen posta kutularından birine atılmıştı. Machiavelli'nin dostu Leonardo da Vinci de 1476'da bu şekilde ihbar (*tamburazione*) edil-

miş ve on yedi yaşında bir oğlanla cinsel ilişkiye girmekle suçlanmıştı. Machiavelli'ye de benzer bir suçlama yöneltildi. “Hakikat delikleri”nden birine bırakılan duyuruda aynen şöyle yazıyordu: “Nöbetçi Sekizli Üyelerine, Bernardo Machiavelli'nin oğlu Niccolò'nun, La Riccia adıyla bilinen Lucretia'yı makattan düzdüğünü bildiririz. Kadını sorguya çekerseniz hakikati öğrenirsiniz.”

Floransa'da fahişelik yasaldı (şehirdeki kerhane katedrale yalnızca iki adım mesafedeydi), ama sodomi değildi. Floransa, Savonarola'nın tabiriyle, bu “iğrenç günah”la o kadar çok özdeşleşmişti ki, Almanca'da kulampara'nın argodaki karşılığı *Florenzer*'di. 1432-1502 yılları arasında, sodomistlerin kimliklerini tespit edip haklarında soruşturma açmakla yetkili, özel bir birim oluşturulmuştu (tutuklananların büyük bir çoğunluğu kulamparaydı). *Ufficiali di Notte e Conservatori dei Monasteri* yani Manastır Ahlak Muhafızları ve Gece Bekçileri* konseyi, yetmiş yıl faaliyet göstererek on binden fazla kişi hakkında dava açmıştı. Cezalar mahkûmun siciline göre değişiyordu. Genelde para cezası verilirdi. Ancak Savonarola'nın altın çağında, suçlu ilk seferinde *alla gogna* cezasına çarptırılırdı: Bargello hapisanesinin dış duvarına elleri ve ayaklarından zincirlerle bağlanır; şapkası önünde, yoldan geçenlerden dilenmeye zorlanırdı (sadaka yerine nasihat verenler de olurdu); boynuna da suçunu anlatan bir levha asılırdı. Aynı suçu ikinci kez işleyenler kazığa bağlanır, üçüncüsünde ise yakılırdı. Gerçi Savonarola dönemi boyunca yalnızca bir sodomist yakılmıştı.¹⁷

Machiavelli ters ilişkiye girmiş olsun ya da olmasın, “Kıvırcık” lakaplı La Riccia'yı kesinlikle tanıyordu. İlk Fransa yolculuğu dönüşünde Ponte alle Grazie yakınlarında “incirleri soymuş” halde kendisini bekleyen fahişeydi bu. Her halükârda, nereden baksanız düzenli olarak onyıllık kadar birlikte olmuşlardı. Böyle bir samimiyet söz konusuysen, suçlamadan La Riccia sorumlu olamazdı. Bu suç duyurusu Machiavelli'nin ismini lekeleyerek ayağını kaydırmaya çalışan hasımlarının yeni bir oyunuydu. Suçlamadan hiçbir sonuç çıkmadı, ama bu skandalın, hele ki “dedikodular ayyuka çıkmışken”, ortalığı daha da kızıştıracığına şüphe yoktu. Biagio da Machiavelli'ye, onu köşeye sıkıştıran düşmanlarıyla mücadele etmek

* *Notte* (gece) İtalyan argosunda “kulampara” anlamına gelir (ç.n.)

17 Bkz. Michael Rocke, *Forbidden Friendship: Homosexuality and Male Culture in Renaissance Florence*, Oxford University Press, Oxford, 1996.

için adımlarına dikkat etmesini salık verirken, dostunun kerhanede yediği haltları hesaba katmamıştı herhalde.

Başı skandallardan kurtulmayan İkinci Kançılar haziran sonunda Fransa'ya doğru yola çıktı ve 7 Temmuz'da Lyons'a ulaştı. Zorlu rakibi Romano altı hafta önce hayata veda etmişti, ama bu, görüşmelerin daha kolay geçeceği anlamına gelmiyordu. XII. Louis Machiavelli'yi çok bekletmeden huzuruna kabul etti. Kral, papalık ordusu Fransa'nın İtalya'daki topraklarını işgal ederse –ki bu kaçınılmaz görünüyordu– Floransa'nın tepkisinin ne olacağını öğrenmek istiyordu. Machiavelli her zamanki gibi kaçamak cevaplarla soruyu geçiştirmeyi başardı; ama Onlar Konseyi'ne durumun vahametini bildirerek, Floransa'nın savaşta papanın mı, yoksa kralın mı yanında yer alacağına bir an evvel karar verip bunu ilan etmesi gerektiğini savundu. Floransa cephesinden bakıldığında, bu iki büyük güç arasında çıkacak bir savaş, “başlarına gelebilecek en korkunç talihsizlik” olurdu.

Machiavelli nihayet ekim ayında Floransa'ya döndü. Gelmeden önce Jeanne adında Fransız bir fahişeyle gönül eğlendirerek uçkurunun peşine düşen düşmanlarına nazire yapmayı da ihmal etmedi. Floransa'da yolunu gözleyen tek bir kişi vardı, o da herhalde kıvrıcık saçlı bir fahişeydi. Floransa'nın Fransa büyükelçisi Roberto Acciaiuoli işi laubaliliğe vurarak şaka yollu soruyordu: “Ülkeye vardığınızda La Riccia'yı tekrardan görürsünüz belki?” Machiavelli düşmanlarının görüşlerine hiçbir zaman kulak asmamıştı, bundan sonra da asacak değildi.

12. BÖLÜM

İtalya 1511 yılına yoğun kar yağışı altında girdi. Pek çok önemli sanatçıya ev sahipliği yapan Floransa şehrinde, Santa Maria del Fiore'nin çan kulesinin yanına devasa bir kardan aslan dikildi. Canto de' Pazzi'deki heykeltıraşlar buz kütlelerinden göz kamaştırıcı çıplak heykeller yonttular. Savaşın soğuk nefesini iliklerine kadar hisseden şehrin sokaklarında kardan yapılmış geçit vermez kaleler ve tam armalı kadirgalar yükseliyordu.¹⁸

Machiavelli de kendi kalelerini inşa ediyordu. Son zamanlarda –belki de dostu Leonardo'nun etkisiyle– askeri tahkimat işlerine dalmıştı. Floransa'nın özgürlüğünün yalnızca mızrak ve tüfeklerle savunulamayacağına o da farkındaydı. Floransa topraklarındaki istihkâmların da yeterince sağlam olması gerekirdi. Kule, kale ve siper yapımında ihtisaslaşmış görünüyordu. Ocak ayında, iki yıl önce milis ordusuyla birlikte ahşap barajını cansiperane savunduğu Antonio'nun ağabeyi mimar Giuliano da Sangallo'yu yanına alarak, karlı yollarda güçbela Piza'ya ulaştı. Altmış yedi yaşındaki Giuliano kale yapımı ve onarımı konusunda oldukça deneyimliydi, Toskana'da ve yakın zamanda Roma'da birçok işe imza atmıştı. Mesela Roma'da kardeşiyle birlikte Castel Sant' Angelo'nun köşelerine yeni kuleler inşa etmişti. Piza şehrinin surları geçmişte Floransa'nın saldırılarına hedef olmuştu. Machiavelli ve Giuliano, II. Julius ve XII. Louis arasındaki savaşın Toskana'ya sıçraması ihtimaline karşı surların dayanıklılığını tetkik edecekti. İkili burada kısa bir süre kaldıktan sonra Arezzo'ya hareket etti.

18 Landucci, *A Florentine Diary*, s. 243.

Bu incelemeler durumun aciliyetini gösteriyordu. Nitekim kar yağışı ve papanın hastalığına (Julius geçen ekim ayından beri ateşler içinde yanıyordu) rağmen Fransa ile Kilise arasında nihayet savaş patlak vermişti. Hasta yatağından kalkıp Bologna'ya gelen Julius, 2 Ocak günü savaşı ilan etti: "Görelim bakalım, Fransa'nın mı, bizim mi topraklarımız daha büyük!" Bizzat komuta ettiği ordusuyla birlikte karlara bata çıka ilerleyerek sonunda, Fransa'nın koruması altındaki Mirandola şehrini kuşatma altına aldı. Bu başarılı taarruza tanıklık eden bir Venedik elçisi, gördükleri karşısında dumura uğramıştı: "Bir papa düşünün ki, daha dün yorgan döşek yatarken, ocak ayında onca kar ve soğuğa rağmen ordusunun başına geçsin. Olacak şey değil! Tarih bunu yazacak."

Floransalılar papanın kahramanlık gösterilerine pek teveccüh etmediler. Bir hadise yüzünden papayla aralarına soğukluk girmişti. Bu durum yakında onları yanlışı ata oynamaya sevk ederek felakete sürükleyecekti. Bir ay kadar önce, 22 Aralık 1510'da, Floransa'da Piero Soderini'ye yönelik bir suikast girişimi açığa çıkarılmıştı. Suikastı Prinzivalle della Stufa adında genç bir adam yapacaktı. Prinzivalle'nin maksadı Başyargıcı Palazzo della Signori'da öldürerek, Muhteşem Lorenzo'nun oğullarının Floransa'ya geri dönmesinin yolunu açmaktı. Suikast planı ortaya çıkınca Prinzivalle ortalıktan kayboldu. Onlar Konseyi'nin iddiasına göre, kaçmadan önce kendisini azmettirenler arasında Julius'un ismini vermişti. Julius suçlamayı reddetti, ama inkârlarıyla Floransa'da kimseyi inandıramadı. Soderini danışmanlarıyla birlikte Savonarola'nın bir düsturunu uygulamaya karar verdi: *Gigli con gigli dover fiorire* ("Zambak zambağa karışmalı"). Armalarında zambak olan iki ülke, Floransa ve Fransa, bundan böyle birleşerek yekvücut olacaklardı. Floransa bu hatasının bedelini ağır ödeyecekti.

XII. Louis papayı kilisenin silahlarıyla vurmaya kalktı. Kralın davasına sempati duyan (çoğu İspanyol ya da Fransız) bir grup kardinal, Büyük Konsil'in toplanması için resmi çağrıda bulundu – oysa yerleşik teamüllere göre konsili toplama yetkisine yalnızca papa sahipti. Kardinaller, piskoposlar ve kilisenin önde gelen diğer temsilcileri ile ilahiyatçılar kilise öğretisi ve disipliniyle ilgili konuları müzakere etmek için zaman zaman Büyük Konsil'de bir araya gelirlerdi. Kardinallerin tartışmak istediği acil mesele, Julius'un Vatikan'dan ihraç edilip yerine Fransa'nın İtalya'daki varlığına ses çıkarmayacak bir papanın getirilmesiydi. Geçmişte bu tür girişimlerin

örnekleri vardı. 1409'da Piza'da toplanan konsilde yirmi iki kardinal ve seksen piskopos, hem Papa XII. Gregory'nin hem de ona karşı seçilen İspanyol asıllı Papa XIII. Benedict'in tahttan indirilmesi yönünde oy kullanmış ve onların yerine Mi no Başpiskoposu Pietro Philarghi'yi aday göstermişti. Papa XXIII. John'un varisi olarak V. Alexander adıyla tahta oturan Philarghi de, aynı şekilde 1415'te Constance Konsili oturumlarından birinde yerini bir başkasına devretmişti. XII. Louis ve müttefikleri Julius'un akıbetinin de aynı olması için dua ediyordu.

Ocak 1511'de Cengâver Papa kar altında Mirandola'nın üzerine çullanınca, XII. Louis Floransa hükümetinden Büyük Konsil'in Piza'da toplanmasına izin vermesini istedi. Signoria ilk başta Julius'un Mirandola fetihinden ötürü yan çizmişti. Ancak, önce Prinzivalle'nin suikast girişimi, ardından papanın ordusunun mevzi kaybetmesi (Fransa Mirandola'yı çok geçmeden geri almış, sonra da mayısta Bologna'yı ele geçirmişti) üzerine Louis'nin isteğini sonunda kabul etti. Ağustosta Julius Roma'ya boynu bükük döndükten sonra Onlar Konseyi, eylülde başlayacak konsil toplantısına katılmak üzere Piza'ya doğru yola çıkan beş kardinale geçiş izni verdi. Floransa konsilin kendi topraklarında toplanmasına göz yumarak hem alışlagelmiş "orta yol" (*via di mezzo*) politikasını zımnen de olsa terk etmiş, hem de papaya karşı Louis'nin safında yer aldığını dosta düşmana göstermiş oluyordu. Ancak bu kararın hemen ardından, kardinallerin cüretkârlığı ve Floransa'nın –ihanet olarak telakki ettiği– davranışı karşısında öfkelenen Julius, Floransa Cumhuriyeti'ni kiliseden aforoz etmekle tehdit edince, Floransalılar kafalarını taşlara vuracaktı. Sembolik anlamı bir yana, aforoz oldukça etkili cezai yaptırımlar getiriyordu: Floransa yurttaşları her türlü kilise hizmetinden men edilecek, cenazelerinde dini tören düzenlenmeyecek, definlerin kutsal topraklarda yapılmasına müsaade edilmeyecekti. Bu ceza maneviyata olduğu kadar keseye de zarar verecekti, çünkü Floransalı tüccarlar, Hristiyanlığın hüküm sürdüğü her yerde yasal güvenceden mahrum bırakılacaktı. Bu da Avrupa'daki mallarına ve paralarına kilisenin el koyacağı anlamına geliyordu.

Julius'un hem savaş hem de aforozla tehdit etmesi Signoria'yı harekete geçirdi. Machiavelli isyancı kardinalleri durdurup eylemlerinden vazgeçirmek için alenacele gönderildi. Eylülün ilk haftası yola çıktı; iki gün boyunca gece gündüz demeden at sürerek, Floransa'nın 130 km kuzeyinde-

ki Borgo San Donnino'da (bugünkü Fidenza) kardinallerin yolunu kesti. Grubun lideri Bernardino López de Carvajal adında, elli altı yaşında bir İspanyoldu. Machiavelli Floransa'ya yöneltilen tehditleri kendisine anlattı. Ama papanın tacını başına takan Kardinal Carvajal hiç oralı olmadı. Konsilin iki hafta içinde Piza'da toplanmasında ısrar etti, yalnızca Floransa'ya girmeme sözü verdi. İsyancıları Floransa topraklarından çıkarmayı başaramayan Machiavelli soluğu Fransa kralının yanında aldı. Onlar Konseyi'nde aldığı yetkiyle Floransa'nın derdini XII. Louis'ye açtı. Skandallar yüzünden itibarı sarsılmış ve *pancacce*'nin hakaretlerine maruz kalmış olsa da, Machiavelli hâlâ Onlar Konseyi ve Signoria'nın kriz dönemlerinde en çok güvendiği adamlardan biriydi.

Machiavelli Blois'daki saraya 22 Eylül'de vardı. Ziyaretinin aciliyeti at sürme hızından belli oluyordu: Son bir hafta içinde günde ortalama 100 km kadar yol tepmişti. Blois'daki görüşme Borgo San Donnino'dakine göre nispeten iyi geçti. XII. Louis konsil toplantısını iptal etmeyi reddetti, ama oturumların bir sonraki aya, Azizler Yortusu sonrasına ertelenmesine razı oldu. Bu ağza bir parmak bal çalmaktı, ama hiç olmazsa savunma konumuna geçmek üzere topraklarında gerekli hazırlıkları yapması için Floransa'ya birkaç hafta kazandırmıştı. Floransalılar papanın ölmesi ya da bir tür *deus ex machina*'nın devreye girmesi için dua ediyordu.

Ortamı yumuşatmak için hâl çare arayan Floransalıların umutları boşa çıktı. Machiavelli'nin Blois'ya gelişinden bir gün sonra Julius Floransa'yı aforoz etti. Hastalıktan kurtulmuş, rengi iyice yerine gelmişti: Piero Soderini'nin öldürülmesi veya devrilmesi gerektiğini yüksek sesle dillendirmeye başladı. Floransalıların arasına nifak sokmak için Giovanni de' Medici'yi Perugia'ya elçi olarak atadı. Muhteşem Lorenzo'nun hayatta kalan en büyük oğlu olan (otuz beş yaşındaydı) Giovanni nüfuzlu bir kardinaldi ve Bahtsız Piero'nun 1503'te ölümünden beri Medici ailesinin servetinin yasal varisiydi. Belli ki Julius, Soderini hükümetinin baş düşmanını şehrin başına musallat ederek Medici yanlılarını harekete geçirmeyi ve Floransalıları birbirine düşürmeyi planlıyordu.

Machiavelli Piza Konsili'nin kasım başında toplanmasından birkaç gün sonra Floransa'ya geri döndü. Kralın silahının kurusıkı olduğu yakında ortaya çıkacaktı. Kardinal Carvajal Papa Bernardino unvanıyla ortalıkta gezine dursun, sokaklarda –bırakın kilise mensuplarını– birkaç Pizalı hariç

kimse onu selamlamadı; papayla alay etmek için kafilenin peşine takılan hıncır veletleri saymazsak tabii! Papa şehirde o kadar kötü karşılandı ki, onu halktan korumak için Machiavelli komutasında 300 kişilik bir askeri birlik gönderildi. Pizalıların hasmane tutumu bir hafta içinde sonuç verdi – Machiavelli şehre gelip halka ne diller dökmüştü halbuki: Kardinal Carvajal ve şürekası eşyalarını toplayıp, Milano’nun kanatlarına sığınmak üzere şehri terk etti.

Floransa için iş işten geçmişti. Machiavelli kasımda Floransa’ya dönerken kötü haberi aldı: Julius, Aragonlu Fernando ve Venediklilerle antlaşma imzalayarak Kutsal Birlik kurmuştu. Bu güçlü birlik sayesinde Fransa’yı İtalya’dan sonsuza dek kovmayı umuyordu. Napoli Valisi Ramón de Cardano komutasındaki bir İspanyol ordusu Roma’dan kuzeye doğru harekete geçince, Soderini’nin XII. Louis ve onun ayrılıkçı konsilini desteklemesinin binlerce İspanyol askerini İtalya’ya çekmekten başka bir işe yaramadığı anlaşılmış oldu. Kasım ayının sonunda Floransa’ya dönen Machiavelli’nin ilk iş olarak oturup vasiyetini yazması şaşırtıcı değildi.

Bir şehir veya eyalette bugüne kadar vahiy, kehanet veya göksel işaretler yoluyla önceden haber verilmemiş hiçbir büyük olayın vuku bulmadığına yürekten inandığına göre, diğerleri gibi Machiavelli de, 1512 yılının ilk aylarında Ravenna’dan gelen raporları okuyunca hayli kaygılanmış olmalıydı. Şehirde birkaç ucube bebeğin dünyaya geldiği rapor edilmiş, bunların en korkuncuna da –ki muhtemelen rahiplerden biriyle zina yapan bir rahibe peydahlamıştı bu hilkat garibesini– “Ravenna canavarı” adı verilmişti. Yaratık bir Son Yargı freskinden fırlamışa benziyordu. Rapora göre, başında bir boynuzu, yarasa gibi kanatları, sağ dizinin üzerinde bir göz ve sol ayağında kartal biçimli bir leke vardı. Asıl vahimi, bir hermafroditti. Ravenna valisi bu yaratıktan o kadar çok ürkmüştü ki, II. Julius’a detaylı bir tasvirini yolladı. Böyle doğaüstü bir olayın hayra alamet olmadığını söyleyerek papayı uyarıyordu.

Ravenna canavarının uyandırdığı dehşet çok geçmeden gerçek yüzünü gösterdi. Paskalya bayramının kutlandığı 11 Aralık Pazar günü, Cardona komutasındaki 16 bin kişilik Kutsal Birlik ordusu, Ravenna şehri kapılarının üç dört kilometre kadar uzağında, 26 bin kişilik Fransız ordusuyla karşı karşıya geldi. Fransız ordusuna XII. Louis’nin akrabası olan Gaston de Foix komuta ediyordu. Yirmi üç yaşındaki Foix, Borgia’yı andıran hızlı

ve beklenmedik hamleleriyle “İtalyan Yıldırımı” olarak nam salmış parlak bir komutandı. Şubatta Bologna’yı Cardona işgalinden kurtarmış, sonra da kuzeye ilerleyerek Brescia’yı Venediklilerden almıştı. XII. Louis’nin emri üzerine geri çekilip güneye yönelerek Roma’ya doğru yola çıkmıştı. Amaç belliydi: şehri işgal edip papayı devirmek. Askerlerine Papa Julius’un “uğursuz sarayındaki sınırsız zenginlikler”den nemalandıracağına dair söz verdi. Fransız ordusunun Ravenna’ya saldırmaktan vazgeçmesi üzerine, Cardona şehirde konuşlanan askerleriyle birlikte Foix’nun önüne çıktı. İtalya tarihinin o zamana kadarki en kanlı çatışmaları böylece başlamış oldu. Cardona’nın ordusunun yarısından fazlası (dokuz bin kadar asker), büyük ölçüde Ferrara Dükü Alfonso d’Este’nin topçu birliğinin yağdırdığı güllerle altında can verdi. Fransız ordusunda ise zayıat oldukça düşüktü, ama ölenler arasında Gaston de Foix da vardı. Bu Fransa için çok büyük bir kayıptı.

Fransa’nın Ravenna zaferi Floransa’da alışıldık havai fişek gösterileri ve çan sesleri eşliğinde kutlandı. Canını zor kurtaran İspanyol askerleri çil yavrusu gibi dağıldığına göre, bundan böyle Julius’u tahttan indirmek üzere Roma’ya doğru ilerlemek ve Medici ailesini Floransa’nın başından savmak için Fransa’nın önünde hiçbir engel yoktu. Ancak olaylar beklenildiği gibi gelişmedi. Foix’nın ölümüyle cesareti kırılan Fransız askerleri Roma’ya gitmeye kalkışmadı. 18 bin İsviçre askeri papanın imdadına yetişmek için Lombardia’da Fransız topraklarına ayak basınca, güneye gitmek yerine gerisingeri dönüp kuzeye yöneldiler. Julius mucizevi bir şekilde son anda canını kurtarmıştı.

Floransa’nın papayla arası daha da bozuldu. Haziranda papa Roma’daki Floransa elçisine Signoria’ya hitaben bir mektup yazdırdı. Papa cenapları, Piero Soderini’nin görevi bırakmasını istiyordu. Şayet Soderini isteğini yerine getirmezse, Kutsal Birlik ordularını göndererek zorla onu görevden alacaktı. Papa mektubun ardından elçisi Lorenzo Pucci’yi göndererek aynı tehdidi bir kez daha savurdu. 10 Temmuz’da mesele Seksenlik Konsey’de tartışıldı, ama her zamanki gibi herhangi bir karar çıkmadı. Dört gün sonra Santa Croce Kilisesi’nin çan kulesine yıldırım düştü; kule büyük hasar gördü. Bir Floransalı günlüğüne “Bu olay hayra yorulmadı” diye yazdı. Şiddetli fırtınalar şehri yaz boyunca kasıp kavurduktan sonra çok daha kötü bir işaret belirdi: Porta al Prato’ya da yıldırım düştü. Yıldırım üzerinde

zambak arması bulunan bir kalkanı paramparça etmişti; zambak Fransa'nın simgesiydi. Dahası Porta al Prato, 8 km kuzeybatıdaki etrafı surlarla çevrili Prato şehrine açılıyordu. Bunun anlamı şuydu: XII. Louis'yi destekleyen Floransa'ya Prato yönünden misilleme gelecekti. Şu işe bakın ki, aynı dönemde sekiz bin kişilik bir İspanyol ordusu güneye yönelerek Toskana üzerinden Prato'ya doğru ilerliyordu. Görünüşe bakılırsa, şehrin hatta bütün Floransa bölgesinin tek bir umudu kalmıştı, o da Machiavelli'nin milis ordusuydu.

13. BÖLÜM

Agostino Vespucci, Machiavelli'nin "atına binip şehrin dışında başıboş dolaşma" sevdasından vaktiyle söz etmişti. Machiavelli, bu tutkusunu hiçbir zaman 1512 yılının ilk yarısında olduğu kadar doyasıya yaşamamıştı. Fransa'dan döndükten sonra aylarca Floransa ile taşra illeri arasında mekik dokumuş, ara sıra da kaledeki garnizonu seferber etmek için Piza'nın yolunu tutmuştu. Piyade askerlerinin yanında bir süvari birliği kuruyordu. Mızrak, yay ve hatta küçük ateşli silahlarla donatılmış bir hafif süvari alayı oluşturmayı planlıyordu. Bunun için Floransa topraklarını karış karış taramıştı. Askere alınanlar komutanları denetiminde talim yapacak ve gerektiğinde muharebe alanına sevk edilecekti. Şubat 1512'de Machiavelli Piazza della Signoria'da 300 süvariyle geçit töreni yaptı.

Gitgide tırmanan krize rağmen Machiavelli halinden memnundu: Gücü elinde tutmaktan ve yeteneklerini konuşturmaktan kuşkusuz büyük keyif alıyordu. Bir taburu teftiş etmek ya da bir Floransa kalesini denetlemek üzere yalçın tepelerde dörtnala at sürerken duyduğu mutluluk tarifsizdi. Bu tür vazifelerde dişe dokunur neticeler alabiliyordu. Hiç değilse, Floransa'nın oyalama ve yalan üzerine kurulu politikalarına hizmet ederken olduğu gibi boş yere nefes tüketmiyordu. Irgatlar, taşçılar ve ipekböceği yetiştiricilerine silah tutmayı öğretmek kolay iş değildi. Machiavelli bunun için var gücüyle çalıştı. Gayretlerinin semeresini de aldı: Yaz geldiğinde Floransa'nın 11 bin piyade ve 500 süvariden oluşan bir ordusu vardı.

Yaz sonunda, Machiavelli'nin yürekli askerlerini yakında çetin bir sınavın beklediği anlaşıldı. Kutsal Birlik temsilcileri Mantova'da bir araya gelerek, Piero Soderini'nin cumhuriyetini ortadan kaldırıp Medici hanedanlığını yeniden kurma kararı aldılar. Ramón de Cardona'nın askerleri ödemesi geciken maaşlarını Kardinal Giovanni'nin kardeşi Giuliano de' Medici'den aldıktan sonra, ağustos ortasında Bologna'dan güneye doğru yola çıktılar. Geçtikleri her yerde terör estiriyorlardı. Birkaç gün içinde çiftçi ve köylüler kilometrelerce yol yürüyerek Floransa şehrinin kapılarına dayandılar. Şehrin moralini yükseltmek için Meryem Ana tasvirinin getirilmesi istendi. Ama Signoria emri hemen iptal etti: Yollar bu kadar tekinsizken bu kutsal emanetin başına her an bir kaza gelebilirdi.

Cardona'nın ordusu Alpler'den aşağı sökün ediyordu. Machiavelli, Floransa'nın 30 km kadar kuzeydoğusundaki maden kasabası Firenzuola'ya gönderildi. İki bin kişilik bir milis kuvvetiyle işgal ordusunu pusuya düşürecekti. Ama Cardona'nın askerleri farklı bir güzergâh izlemişti: Milislerin yanından usulca süzülerek Floransa'nın 25 km kuzeyindeki Barberino'ya ulaştılar. Cardona'nın hızlı ilerleyişi karşısında etekleri tutuşan Piero Soderini, Machiavelli'ye bir an evvel Floransa'ya dönüp şehri savunma konumuna getirmesini emretti. "Elinden geleni yap!" diye yakarıyordu Biagio, Kançılarlık yazıhanesinden.

Ancak İspanyollar dosdoğru Floransa'nın üzerine gitmedi. Askerler aç ve susuz kalmıştı, ama erzak ikmali yapılamıyordu. Floransa'nın yiyecek ve su kaynaklarını saklama ya da imha etme taktiği işe yaramıştı. Boşaltılan köylerde geriye yalnızca maşrapalar içinde zehirli şarap bırakılmıştı. Cardona, yarıya yakını açlıktan kırılan ordusu için erzak tedarik etme umuduyla güneybatıdaki Bisenzio vadisine, oradan da Prato'ya yöneldi. Kehanet doğru çıkmıştı! 26 Ağustos'ta şehrin kapısı önünde bir ulak belirdi: Prato'nun derhal teslim olması ve askerlere yiyecek verilmesi isteniyordu. Cardona erzak talebini Floransa'ya da ilettili. Soderini'nin istifa etmesini ve sürgündeki Medici ailesinin geri çağrılmasını istedi. Medici üyeleri şehre girerken hükümdar değil "sade vatandaş" olarak karşılanacaktı.

Soderini şehrin kuşatmaya direnebileceğine inanıyordu. O ve danışmanları Cardona'nın açlık çeken ordusunun yakında dağılacağını tahmin ediyordu. Üstelik askerleri ekmek kadar, ağır silahlardan da yoksundu: Alp Dağları'nın kayalık geçitlerinden ancak iki top geçirebilmişlerdi. Floransa-

hılar, Machiavelli'nin Cardona'nın ordusundan sayıca üstün olan milis kuvvetlerine güvenerek iyice cesaretlendiler. Şehirde sekiz bin milis konuşlanmıştı. Yüz kadar süvariyle birlikte üç bin asker de 25 Ağustos'ta Prato'ya yollandı. Ertesi gün bir Floransalı pek iyimser bir tablo çiziyordu: "Bu askerler düşmanla çarpışmaya can atıyor... hepsinin gözünü kan bürümüş." Prato'ya varan milislerin gördüğü manzara bundan çok farklıydı. Şehrin duvarları yıkılmaya yüz tutmuş, silah ve mühimmattan eser kalmamıştı. Arkebüzcular cephane üretmek için bir kilise çatısındaki kurşun kaplamayı sökmek zorunda kaldılar. Mermi ürettiler ama nafi! Onları ateşleyecek barut yoktu.

Cardona, ordusunu Prato şehrinin surları önünde toplayarak Floransa'ya ikinci ve son kez çağrıda bulundu. Ama bu sefer Soderi'nin istifa etmesini şart koşmadı: Medici üyeleri için geri dönüş izni, askerleri için ekmek ve kendisi için de 30.000 altın talep ediyordu (karnı doyan askerlerini ve saraylarına geri kavuşan Medici üyelerini zaptetmek için makûl bir rüşvetti bu). Eskiden olsa Floransalılar özgürlüklerini güvenceye almak için seve seve bayırlardır altınları. Soderini (aralarında muhtemelen Machiavelli'nin de bulunduğu) danışmanlarının telkinlerine rağmen Cardona'nın taleplerini kabul etmeye yanaşmıyordu. İspanyolların açlığa daha fazla dayanamayacağını düşünüyor, milis ordusunun gücüne güvenerek, Machiavelli'nin tabiriyle, "boş hayaller kuruyordu". Cardona'nın sabrı taşmıştı, iki güdük topuyla Prato surlarına gülle yağdırmaya başladı. Toplardan biri fazla dayanamayıp infilak etti, ama diğeri bir gün sonra surlarda delik açmayı başardı. Akşam saat altıda İspanyollar tırmanma merdivenlerinden çıkarak gedikten içeri daldılar. 29 Ağustos günüydü; Floransa'nın koruyucu meleği Vaftizci Yahya'nın şehadeti (başı kesilerek şehit edilmişti) anısına düzenlenen bayram gününe denk gelmişti. O günden sonra olanları Francesco Guicciardini şöyle özetledi: "Şehir daha fazla direnemedi; çığlık, kovalama, şiddet, yağma, kan ve cinayet zamanıydı artık."

Prato şehrinin vahşice yağmalanması Machiavelli için koca bir hezimetti. Üç bin askeri sefilleri oynayarak silahlarını bırakıp kaçmıştı. Guicciardini'ye göre, milislerin "bu kadar yüreksiz ve beceriksiz" çıkması İspanyolları bile şaşırtmıştı. Manzara karşısında dehşete düşen bir başka Floransalı aynen şöyle yazdı: "Fareler gibi kaçacak delik aradılar!" Prato şehrinde dört bin kadar insan katledildi; bunların yarısı milislerdi, geriye

kalani ise savunmasız Prato halkı. Sağ kalanlar Cardona'nın askerlerinin elinde korkunç işkencelere maruz kaldılar. Prato'daki bu "içler acısı manzara" Machiavelli'nin bile yüreğini sızlatmıştı. Cinayetlerin korkunçluğundan yakınıyordu: "Kimsenin gözünün yaşına bakmadılar, manastıra kapanmış bakirelerin bile. Hepsine tecavüz edip eşyalarını çaldılar."

Machiavelli sukutuhayale uğramıştı. Dişini tırnağına takarak hayatının altı yılını verdiği halk ordusu, kanal projesindeki hezimetten ya da paralı askerlerin attığı onca kazıktan çok daha büyük bir felaketle sonuçlanmıştı. Machiavelli milis ordusunun cesareti ve sadakatine güven duymakla hata etmişti. Bu hatanın bedelini Prato halkı canıyla ödedi. Görünüşe bakılırsa Floransa da özgürlüğüyle ödeyecekti.

Prato şehrinin yağmalandığı haberi Floransa'ya ulaştığında "halkta büyük bir infial" uyandırdı. Ama kimse Piero Soderini'den daha fazla tedirgin olamazdı. Guicciardini'ye göre, Başyargıç "dehşete kapıldı... itibarı ve şöhreti ayaklar altındaydı." Korkudan ne yapacağını şaşırmıştı, diken üstündeydi. 31 Ağustos günü bir grup Medici taraftarı Palazzo della Signoria'yı basıp istifasını isteyince gözyaşlarını tutamadı ve intihara kalkıştı. Baş sıkıştığında başvurduğu adam Machiavelli'ydi. Palazzo della Signoria'ya çağrılan İkinci Kançılar, dostunun güvenli bir şekilde şehri terk etmesini sağladı. Bir gün sonra Giuliano de' Medici göğsünü gere gere Floransa'dan içeri girdi.

Otuz üç yaşındaki Giuliano, sürgün yıllarını çoğunlukla Urbino'daki sarayda geçirmişti. Babası Lorenzo'ya çekmişti; komutandan ziyade kibar bir saray adamıydı. Birkaç yıl önce Raffaello'nun yaptığı portresine bakılırsa sıırım gibi delikanlıydı; uzun çenesi, seyrek sakalı ve yana eğilmiş frapan şapkasıyla pek fiyakalıydı. Baldassare Castiglione, *Saray Adamı Kitabı* adlı eserinde, "faziletliliği, soyluluğu ve nezaketi"nden övgüyle bahsederek onu ölümsüzlük mertebesine ulaştırdı. Medici ailesi Floransa'dan sürgün edildiğinde Giuliano henüz on beş yaşındaydı. Machiavelli'yle tanışıklığı daha öncesine dayanıyordu. Machiavelli vaktiyle onun şerefine bir şiir yazmış ve esamesi okunmasa da Lorenzo'nun muhitinde zaman zaman boy göstermişti. Machiavelli'yi, her ne kadar Soderini'nin sağkolu olarak adı çıkmışsa da, şehre temelli dönen Medici ailesinin hışmına uğramayacağı düşüncesine sevk eden de bu yakınlık olsa gerekti.

İlk önceleri hükümetteki birkaç değişikliğe rağmen şehir sükûnetini koruyor gibiydi. 3 Eylül'de Floransa Kutsal Birlik'e katıldı. Medici ailesi-

ne yurttaşlık verilmesi ve Cardona'ya 40.000 altın ödenmesi kabul edildi. Birkaç gün sonra Signoria, *ottimati* zevatinin önde gelen isimlerinden Givobattista Ridolfi'yi Başyargıç tayin etti. Ridolfi uzun süre Soderini'ye muhalefet etmişti. Memuriyet süresi on dört ay olarak belirlendi. Medici ailesi, şehirde epeydir hüküm süren cumhuriyet rejimine intibak etmiş görünüyordu. Machiavelli, Soderini'nin fırarından hemen sonra şöyle yazmıştı: “Şehir sakin ve huzurlu. Herkes, Medici ailesinin yeni nesil fertlerinin himmetiyle, hiç olmazsa, çoğu kişinin hayırla andığı Muhteşem Lorenzo'nun hükümdarlık dönemini aratmayacak kadar onurlu bir hayat sürmeyi umut ediyor.”

Bu durum fazla uzun sürmeyecekti. Guicciardini, “yurttaşlar arasındaki anlaşmazlıklar”ın yanı sıra, Medici yandaşlarını galeyana getiren İspanyol askerlerinin varlığından şikâyet ediyordu. Eylül ortasında (Soderini'nin canına kasteden Prinzivalle della Stufa'nın da aralarında olduğu) bir grup genç Medici taraftarı, çabucak bir *coup d'état* [hükümet darbesi] düzenledi. Fazla ılımlı buldukları Ridolfi'nin seçilmesi belli ki gözlerini korkutmuştu. Pelerinlerinin ardına sakladıkları silahlarla birlikte, Giuliano de' Medici önderliğinde Palazzo della Signoria'ya baskın yaptılar. Kuledeki *La Vacca** denilen büyük çan çalınarak alarm verildi. İki yüzyıldır Floransalılar bu çanın sesini duyunca meydana toplanırdı. Meydan yine tıklım tıklım doluydu, lakin bu sefer İspanyol askerleriyle! Michelangelo'nun Davut heykelinin yanındaki *ringhiera*'dan [parmaklık] halka bir duyuru yapıldı. Büyük Konsey lağvedilmiş ve (hepsi de Medici ailesinin sadık kulları) kırk kişiden oluşan tam yetkili bir yönetim konseyi kurulmuştu. İspanyol kılıcının keskin ucunu ensesinde hisseden Floransa halkının bu kararı kabul etmekten başka çaresi yoktu. Floransa artık yalnızca sözde cumhuriyetti: İktidar fiilen Palazzo della Signoria'dan az ötedeki Palazzo Medici'ye geçti. Giuliano ile biraderi Kardinal Giovanni bundan böyle Floransa'nın yeni efendileriydi.

Yeni hükümet Machiavelli'nin mirasını topyekûn ortadan kaldırmakta gecikmedi. Milis ordusu silahsızlandırılıp terhis edildi. Ardından Floransa Halk Ordusu ve Ordudonatımı Konseyi lağvedildi. Machiavelli Kançılıktaki koltuğunu şimdilik koruyordu. Bu dönemde neler yaptığı pek bilinmiyor. Ekim ayında işgüzarlık edip Medici yanlılarına nasihat vermeye

* İnek anlamına gelir. Çanın sesi inek mölemesini andırdığı için bu ad verilmiştir (ç.n.)

kalktı. *Ricordo ai palleschi* (“Medici Taraftarlarına Bildiri”) başlıklı bir risale yazmıştı; bir nevi açık mektuptu bu: Medici ailesinin önünü açmak için Piero Soderini hükümetini devirme girişiminin ters tepebileceğini ileri sürdü: Bazıları Soderini hükümetini yeniden işbaşına getirmek için kolları sıvayabilirdi (bu tespitten çok bir temenniydi). Medici ailesinin 1494’te müsadere edilen mülklerinin dökümünü çıkarmak için eylül ayında beş memurun görevlendirilmesi üzerine Kardinal Giovanni’ye bir mektup döşendi (kardinal kendisini Lorenzo çevresinden tanıyordu kuşkusuz). Machiavelli bu mal mülklere yeniden el konmasının halkta hoşnutsuzluk yaratacağını belirterek kardinali uyarıyordu. Kardinal Giovanni uyarılarına kulak asmadı: El konulan mülkler Medici ailesine iade edildi.

1512’de ne Giuliona ne de Kardinal Giovanni babalarının hatırına dost eli uzatacaktı İkinci Kançılara. Machiavelli 1508’de (Floransa’nın seçkin bir ailesine mensup) Filippo Strozzi ile Bahtsız Piero’nun on beş yaşındaki kızı Clarice de’ Medici’nin evlendirilmesi kararlaştırılınca aileye cephe almıştı. Soderini bu birleşmeye karşı çıkıyordu. Ona göre bu evlilik teklifi güçlü Strozzi ailesinin desteğini arkasına alarak Floransa’ya geri dönmenin hesaplarını yapan Medici ailesinin bir dümeni idi. Machiavelli işi hepten yokuşa sürerek evlilik hakkında suç duyurusunda bulundu: Piero bir vatan hainiydi; onun soyundan gelenler de aynı şekilde vatan haini sayılmıyordu, buna kızı da dahildi. Nöbetçi Sekizli davayı Clarice lehinde karara bağladı ve düğün 1509’da yapıldı. Ancak Giuliano ve Kardinal Giovanni, Machiavelli’nin ailelerine karşı takındığı hasmane tutumu ve kuzenlerini hainlikle itham etmesini unutmayacaklardı. Giuliano de’ Medici’nin Floransa sokaklarında arz-ı endam ettiği günlerde Machiavelli’nin kulaklarında Piero Soderini’nin sözleri yankılanmış olmalıydı. Soderini ağustos sonunda Büyük Konsey önünde yaptığı konuşmada, Medici ailesinin Floransa’ya dönmesi halinde sert ve kindar bir yönetim sergileyeceği, ülkede kuşku ve intikamın hüküm süreceği konusunda uyarıda bulunmuş; onların “sürgünü ve uğradıkları kötü muameleyi” asla unutmayacakları öngörüsünde bulunmuştu.

Machiavelli 1498’de Savonarola taraftarlarının tasfiye edilmesine bizzat tanıklık etmişti. II. Julius 1503’te Cesare Borgia’nın defterini düzürken Roma’daydı. 7 Kasım’da Kançılarlıktaki görevi elinden alındığında fazla şaşkırmamış olsa gerekti. Medici yanlılarının çoğunlukta olduğu Signoria’da,

Machiavelli'yi "azletme, haklarından mahrum bırakma ve görevden men etme" kararı alındı. Machiavelli'nin yerine derhal Niccolò Michelozzi getirildi. Geçmişte Muhteşem Lorenzo'nun sekreterliğini yapan Michelozzi, Medici dalkavuklarının önde gideniydi. Üç gün sonra, 10 Kasım'da, Machiavelli'nin Floransa topraklarından çıkması yasaklandı ve bin altın-lık para cezasına çarptırılarak dostlarından borç almaya zorlandı. Nitekim bu oldukça yüksek bir meblağdı (neredeyse sekiz yıllık maaşı kadardı). Gelgelelim Medici ailesi ve yordakçılarının onunla işi henüz bitmemişti. Bir hafta sonra yeni bir yasak daha geldi: Bir yıl boyunca Palazzo della Signoria'dan içeri adımını atamayacaktı.

Machiavelli'nin siyasi kariyeri aniden sona erdi. Kançılarlıktaki büro-sundan son kez ayrılırken, muhtemelen durup Zambaklar Salonu girişinin üzerindeki Kader Çarkı freskine uzun uzun bakmıştı. Kaprisli tanrıça ger-çekten de ona sırtını dönmüştü.

14. BÖLÜM

Machiavelli 1512’de kırk üç yaşındaydı. Eğer Medicilere özenip, zorla elinden alınan şeylerin bir dökümünü yapsa, cumhuriyetin hizmetinde geçen yıllarının heba olduğu hissine kapılırdı. Neredeyse on beş yıldır nehrin diğer yakasındaki Casa Machiavelli’den çok daha fazla evi bellediği binaya girmesi yasaklanmıştı. “Atına atlayıp şehrin dışında başıboş dolaşma”dan edemeyen bir adam için Floransa surlarının içine hapsedilmekten daha büyük bir eziyet olur muydu? Enerjisini, beceri ve tutkularını nerede dışa vuracaktı? Belki hepsinden daha kötüsü, Soderini gibi itibarını ve şöhretini yitirmiş olmasıydı.

Kendisi ve Biagio dışında hiçbir Kançılarlık mensubunun mevkisini kaybetmediğini öğrenince beyninden vurulmuşa döndü Machiavelli. Azledilmesinin Palazzo della Signoria’daki herhangi bir tasfiye süreciyle ilgisi yoktu. Bu da Machiavelli’nin, yalnızca Medici yandaşları ve *ottimati* nazarında değil, cemiyet genelinde de popüleritesinin ne kadar düşük olduğunu gösteriyordu. Yıllar içinde kibir ve geçimsizliği yüzünden birçok Floransalı işadama ve siyasetçiyi kendine küstürmüştü. Ya onu herkesin diline düşüren kepazeliklere ne demeli! Göklere çıkardığı milis ordusu Floransa’nın en zor ânında muharebe alanını terk edince de şapa oturdu. Bu hadise yalnızca gözde projesinin işe yaramazlığını göstermekle kalmamış, aynı zamanda kendisinin liderlik vasıflarından yoksun olduğunu ortaya koymuştu. 1509’da Fiume Morto’daki başarı sonrasında yağın övgüler

üç yıl sonra ahmaklığı ve beceriksizliğiyle ilgili şikâyetlere bırakmıştı yerini.¹⁹ Her şeye rağmen Machiavelli, o sonbahar, başına bundan daha kötü hiçbir şey gelemeyeceğini düşündüyse fena halde yanılmıştı. Zira birkaç ay sonra tutuklanıp hapse atılacaktı.

Machiavelli 18 Şubat 1513 gününün gecesini tutuklandı. Nöbetçi Sekizli Konseyi'nin emriyle, Giuliano de' Medici'ye yönelik bir suikast girişimine adı karıştığı için tutuklanan yaklaşık bir düzine adamdan biriydi. Suikast girişimi, elebaşı olduğu tahmin edilen Agostino Capponi'nin cebinden kazara düşen bir kâğıt parçası sayesinde ortaya çıkarılmıştı. Kâğıtta yirmiye yakın kişinin ismi yazılıydı: Capponi Floransa'nın saygıdeğer ailelerinden birinin genç bir ferdiydi. Capponi'nin listesindeki yedinci adam Machiavelli'ydi. Machiavelli, Capponi ve suikastçı olduğu zannıyla tutuklanan diğer adamlarla birlikte, Santa Croce Kilisesi'nin yakınındaki eski Stinche hapishanesine kapatıldı. Ne hikmettir ki, burası, uzaktan akrabası olan (babasının kardeşinin torunu) Francesco Machiavelli'nin Cosimo de' Medici'ye muhalefet suçundan boynunun vurulduğu hapishaneydi. Medici ailesinin bir başka Machiavelli'nin siyasi kariyerini de baltayla sonlandırmaya olası görünüyordu.²⁰

Machiavelli siyasi suikastlara kesinlikle karşı değildi, hele ki ülkesi bu sayede bir zorbadan kurtulacaksa. Ama Agostino Capponi'nin komplosuna en fazla ucundan kenarından bulaşmış olabilirdi. Suikastçılardan bir kaçını tanıyordu. Niccolò Valori bunlardan biriydi; eski Fransa elçisiyle uzun süredir dosttu. Machiavelli suikast girişiminden haberdar olsa bile bilfiil içinde yer almamıştı. Sekizli Konseyi'nin yürüttüğü soruşturmada,

19 Machiavelli'nin geçimsiz tavırlarının Floransa'da düşman kazanması ve iktidardan düşmesindeki rolüyle ilgili olarak bkz. John M. Najemy, "The Controversy Surrounding Machiavelli's Service to the Republic", *Machiavelli ve Republicanism*, yay.haz. Gisela Bock, Quentin Skinner ve Maurizio Viroli, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, s. 101-17.

20 Bazı biyografi yazarları, Niccolò Machiavelli'nin Stinche değil Bargello hapishanesine konduğunu iddia eder. Ancak döneme ait bir raporda, Machiavelli'nin Stinche'ye hapsedildiği açıkça belirtilmiştir. Bartolomeo Cerretani'nin tespitleri için bkz. Oreste Tommasini, *La vita e gli scritti di Niccolò Machiavelli nella loro relazione col machiavellismo*, 2 cilt, Loescher, Roma, 1883-1911, 2. cilt, s. 468. Bargello (1513'te adı Palazzo del Podestà olarak geçiyordu) 1574'ten itibaren hapishane olarak kullanılmaya başladı. O tarihte Medici ailesi *podestà* bürosunu kapatınca bina emniyet müdürlüğüne devredildi. Savonarola gibi mahkûmların burada işkence gördüğü kesin. Ama Savonarola, Palazzo del Podestà'da değil, Palazzo della Signoria kulesindeki *alberghettino* yani "küçük misafirhane"de tutuldu (ondan önce burada Cosimo de' Medici misafir edilmişti).

suikast zanlılarından yakın dostu Giovanni Folchi sırlarını Machiavelli'ye açtıklarını itiraf etti. Machiavelli'nin suikast girişimini desteklemiş olması akla yakın geliyordu, zira Medici ailesi hayatını mahvetmişti. Giuliano de' Medici ortadan kalkar ve rejim tepetaklak olursa devlet kademelerinde kendine yeniden yer bulabilirdi.

Ancak Machiavelli suikastçılara herhangi bir yardım ya da destekte bulunmamıştı. Folchi'nin itirafına göre, şimdiki hükümetin yakında karaya oturacağını, çünkü Muhteşem Lorenzo gibi bir şahsiyet çıkmadığı takdirde “dümenin başına geçecek” kimsenin olmadığını söylemekle yetinmişti (burada Giuliano de' Medici'ye darbe indiriyordu).²¹ Bu ifadeyi, Floransa'nın kurtuluşunun bir hançer darbesine baktığı inancına delil göstermek biraz zorlama olurdu. Öyle bile olsa, Giuliano'yu yermesi durumunu hiç de kolaylaştırmıyordu. İşkence odasının yolu görünmüştü: (sökmek ya da koparmak anlamına gelen *strappare*'den türetilmiş olan) *Strappado* aklını başına getirirdi! Bu işkence yönteminde kurban, kolları arkadan bağlandıktan sonra aynı iple makara yardımıyla yüksek bir yerden aşağı sarkıtılırdı. Omuzlar yerinden oynayınca dek ip gerilirdi. Anlaşılan, Machiavelli suçunu itiraf etmediği için işkence altı kez tekrar edilmişti. Sonradan yazdığına göre, bağırsaklarının bu kadar dayanıklı çıkmasına kendi de çok şaşırmıştı: “Ben neymişim meğer!”

Tutuklandıktan beş gün sonra Machiavelli, zincirlenmiş halde hücresinde yatarken dışarıdaki seslere uyandı. Stinche'nin kuzeyine doğru uzanan Via de' Malcontenti'den geliyordu gürültü. İdam mahkûmlarının infaz için götürüldüğü yoldu bu. İnfaz töreni sırasında mahkûmlara kara kukuletalı Confraternità de Neri (“Kara Biraderler”) üyeleri eşlik ederdi daima. Bunlar cenaze ilahileri okuyarak ve Çarmığa Gerilme resimlerini gözleri önünde tutarak mahkûmları son yolculuklarına uğurlamayı vazife edinmişlerdi kendilerine. 23 Şubat sabahı Kara Biraderler suikastçılardan ikisi için ilahiler söylüyordu: Capponi ile Pietropaolo Boscoli adında genç bir çapar. Arabayla Via de' Malcontenti'den geçirilen mahkûmların boyunları sabah saat onda Pratello della Giustizia'da (Adalet Meydanı) vuruldu.

Machiavelli, canının derdine düşmüştü, umurunda mıydı Capponi ve Boscoli: “Onların canı cehennem,” diye yazdı Giuliano de' Medici'ye,

21 Aktaran H.C. Butters ve J.N. Stephens, “New Light on Machiavelli”, *English Historical Review*, sayı 97, 1982, s. 59.

“ama size yalvarırım, benden merhametinizi esirgemeyin.” Bu sözler yirmi dizelik bir şiire aitti; kaderini beklerken merhamet dilemek için yazdığı bir “hapishane şiiri”ydi bu. Kendini şair olarak takdim etmişti (Muhtemelen Lorenzo’nun sarayında geçirdiği günlerin hatırına atfedilmeyi umut etmişti besbelli); altı kez maruz kaldığı *strappado* işkencesinden dolayı çektiği ağrılardan ve zincirlerinden duyduğu rahatsızlıktan dert yanıyordu. “Başıma daha neler geldi, anlatamam,” diyerek bir bir sıraladı müşkülâtını: Hücresi leş gibi kokuyordu. Kafasında koca koca bitler geziniyordu. Yan hücrelerde işkence gören mahkûmların çığlıkları dayanılır gibi değildi. Machiavelli’nin Kara Biraderler’in seslerini iştmesi üzerine Capponi ve Boscoli’yle ilgili sarf ettiği insafsız sözlerle son buluyordu şiir.²²

Machiavelli biyografilerinde bazı yazarlar şiirin sonundaki alaycı ve katı yürekli ifadelerden tiksinti ve utanç duyarken, bazıları da Machiavelli’yi mazur göstermeye çalışmıştır. Bunlardan biri, Machiavelli’nin bu sözleri bir “hezeyan ânında” yazdığını öne sürer. Pasquale Villari adlı bu zat, daha da ileri gidip bu duyarsızlığı “kafiyenin işgüzarlığı”na hamleder. Ona göre şiir, Machiavelli’nin Capponi ve Boscoli’yle ilgili görüşlerinden ziyade Stinche zindanındaki ruh halini yansıtmaktadır. Pek çok yazarın bu şiir denemesini tarihsel bir vakanın birinci ağızdan anlatımı olarak görmesi şaşırtıcıdır. Aslına bakılırsa eser bir şiirden beklenebilecek her türlü mecazi anlatımdan nasibini almıştır. Dolayısıyla şiirde Machiavelli’nin hapishane yaşamından kesitler okumak ne derece doğrudur, tartışılır. Machiavelli hitabet sanatındaki ustalığını konuşturnarak şiirinde tüm retorik araçlarını (Cicero’nun *De inventione*’si başta olmak üzere birçok eserde belirtilen teknikleri) kullanır. Gerek üslubunu gerekse savlarını muhattabında insaf ve merhamet duyguları uyandıracak şekilde biçimlendirir.

Şiir önsöz [*exordium*] ile açılır (Machiavelli Giuliano’ya ismiyle hitap ederek özür diler) ve yazarın yahut konuşmacının ağırbaşlı bir tavırla köşesine çekildiği son nidayla [*peroratio*] kapanır: “Babanızın ve büyükbabanızın yüzü suyu hürmetine”. Machiavelli şiir boyunca çeşitli metaforlar kullanır. Hücredeki bitler kelebekler kadar büyüktür; hücre Roncesvalles’den

22 Şiirin iki farklı İngilizce çevirisi için bkz. Roberto Ridolfi, *The Life of Niccolò Machiavelli*, çev. Cecil Grayson, Chicago University Press, Chicago, 1963, s. 137; ve *Machiavelli: The Chief Works and Others*, çev. Allan Gilbert, Duke University Press, Durham, N.C., 1965, 2. cilt, s. 1013. Alıntılar Grayson çevirisinden yaptım.

bile beter kokmaktadır (Fransız epik şiiri *Roland Şarkısı*'ndaki savaş alanına bir gönderme). Şair asma kilit, anahtar ve sürgü seslerini, Jüpiter'in "Mongibello"nun (Etna dağının yerel adı) tepesinden yeryüzüne fırlattığı şimşek oklarına benzetir. Bunlar basit birer mübalağadan öte süslü anıştırmalardır. Machiavelli ironik bir şekilde ifrata tefritle karşılık verir. Mesela hücrelerini *delicato ostello* yani "sevimli misafirhane" olarak adlandırır. Serencamını anlatmaktan kaçınır gibi yapıp merak uyandırması ("Başıma daha neler geldi, anlatamam"), başka eserlerin yanı sıra *Rhetorica ad Herennium*'dan bildiği bir mecazi anlatım biçimi olan *paralipsis*'in kitabı bir örneğidir. Rönesans döneminde Cicero'ya mal edilen bu klasik eserde, nahış bir durumu geçiştirme yoluyla vurgulamanın ilk örneği verilir: "Sizin hırsızların yanından geçtim az evvel."

Machiavelli, konuşma diliyle yazdığı şiirinde, söz sanatları yanında incelikli ses oyunlarından da bolca yararlanır. Aliterasyon bunlardan biridir: *Poeti* (şairler), *parieti* (duvarlar), *paſſuti* (semiz), *pidocchi* (bitler) ve *puzzo* (pis koku) sözcüklerini peş peşe sıralar. Kapalı uyaklar da kullanır; Petrarca'nın dizelerindeki uyak kalıbının (ABBA ABBA sekizli kalıbının) tıpatıp aynıdır bu. Şiir, Petrarca'nın soneleri gibi, çoğunlukla beşli uyak ölçüsündedir ve ustaca kotarılmış kafiye içerir; Roncesvalles ile *farfalle* (kelebekler) arasında olduğu gibi. Tüm bu çabalar, dördüncü dizede kendini şair olarak tanıtan Machiavelli'yi fazlasıyla haklı çıkarmaktadır.

O halde şiir ne hapisane koşullarının gerçekçi bir betimlemesidir, ne de yazarın bir hezeyan ânında çalakalem yazdığı, edebi değerden yoksun birkaç dizeden ibarettir. Eğretilmeleri ve söz oyunları ile teknik açıdan oldukça başarılı bir şiirdir. O kadar başarılıdır ki, insan şu soruyu sormadan edemez: İşkence gördükten sonra pis bir hücreye kapatılıp zincirlenen bir adam böyle bir eseri nasıl meydana getirebilmişti? İşkence pek tabii ki Floransa'da yaygın bir uygulamaydı. Askıya asma, falakaya yatırma ve kızgın kömür üzerinde çıplak ayakla yürütme tekniklerine sıkça başvurulurdu. Capponi ve Boscoli de bu tür ölümcül işkencelerden geçmişti kuşkusuz. Acaba Machiavelli, şiirde *strappado* işkencesine altı kez maruz kaldığını söylerken, bitlerin büyüklüğü ve asma kilitlerin sesinden bahsederken olduğu gibi abartıya kaçmış olabilir miydi? 1498'de Savonarola, daha ilk seferinde ipte birkaç kez sallandırıldıktan sonra, kas yırtılmasından ötürü ayakta duramaz hale gelmiş ve akli dengesini yitirmişti. Öyle ki, iş-

kencecileri ağzından doğru dürüst laf alamamıştı (onlar da bir ay boyunca aynı işlemi on dört kez tekrar edecekti). Savonarola'yla beraber zindana atılan rahiplerden Fra Domenico, *strappado*'nun vücudunda bıraktığı korkunç tahribatı şu şekilde tasvir etmişti: "Elim ayağım tutmuyor. Kollarımı kıpırdatamıyorum, bilhassa sol kolumu; bu seferki [işkencede] ikinci kez yerinden çıktı."²³ Her şeye rağmen Machiavelli, gördüğü işkencenin türü veya boyutu ne olursa olsun, hapisshanede yattığı süre içinde edebi maharetiyle olduğu kadar cesaretiyle de övgüyü hak etmektedir. Peki, merhamet dilemek için ustaca kaleme aldığı şiir Giuliano de' Medici'nin eline geçti mi? Geçtiyse üzerinde nasıl bir etki yarattı? İşte burası belirsiz.

11 Mayıs 1513 günü sabahın erken saatlerinde Machiavelli çan sesleri ve top gürlemesiyle gözünü açacaktı hücresinde. Papa II. Julius, Machiavelli'nin tutuklanmasından birkaç gün sonra, 21 Şubat'ta hayata veda etmiş ve ardından kardinaller toplantısında Kardinal Giovanni de' Medici, henüz otuz yedi yaşındayken, Papa X. Leo unvanıyla tahta geçirilmişti. Beş gün boyunca Floransa'da eşi benzeri görülmemiş bir kutlama yapıldı. Şehir kesintisiz top atışıyla papayı selamladı. Palazzo della Signoria, şarap fıçıları içinde yakılan ateşlerle aydınlatıldı. Zafer arabaları şehrin sokaklarında turlayarak Palazzo Medici'nin önünde resmi geçit yaptı. Şehir öylesine coşmuştu ki, kadınlar bile evlerinin –genelde kilitli olan– pencerelerinden kafalarını uzatmıştı. Kutlama yakında çığrından çıkacak, şenlik ateşinde tabelalar, döşeme tahtaları ve mobilyalar yakılacaktı; dükkânlarının çatısındaki kalasları söküp getirenler bile vardı. "Şehir alt üst olmuştu sanki," diye yazdı şaşkın bir Floransalı.

Machiavelli hapisshanede daha fazla işkence görmekten –ve muhtemelen idam edilmekten– bu *deus ex machina* sayesinde kurtuldu. Üç haftalık mahkûmiyetin ardından 11 veya 12 Mart günü genel af kapsamında serbest bırakıldı. O esnada top ve çan sesleriyle yer gök inliyor, duman-dan göz gözü görmüyor, kalaslar şenlik ateşinde çıtır çıtır yanıyordu. Casa Machiavelli'ye doğru Vecchio Köprüsü'nden geçerken, herkes gibi Machiavelli de, Floransa'yı aydınlık günlerin beklediğine inanıyordu. Bir Floransalı, Muhteşem Lorenzo'nun oğlu, Vatikan'daydı. Fakat bu yeni dünyanın eski mahkûm Niccolò Machiavelli'ye neler getireceği kesinlikle meçhuldü.

23 Aktaran Pasquale Villari, *The Life and Times of Girolamo Savonarola*, çev. Linda Villari, Londra, 1888, s. 308. Savonarola'nın gördüğü işkence için bkz. s. 299-302.

Machiavelli, Stinche hapisanesinden salıverilmesini nasıl kutlamıştı? Roma'daki bir dostuna yazdığı 18 Mart tarihli mektupta, “hiç vakit kaybetmeden şehirdeki şenliklere katılarak gününü gün ettiğini” söylüyordu. Gününü gün etmenin Machiavelli için tek bir anlamı vardı: “Her gün hatunların evini ziyaret ederek güç topluyorum.” Anlaşılan, keyfi yerindeydi. Hatta Sandra di Pero adlı bir fahişenin penceresinden Meryem Ana tasvirini taşıyan çıplak ayaklı geçidi (X. Leo'nun seçilmesi şerefine Floransa'ya getiriliyordu tasvir) izleyecek kadar ayrıntı kabarmıştı.

Roma'daki dost, Francesco Vettori'ydi; 1508 yılının ilk birkaç ayında Maximilian'ın sarayında Machiavelli'yle beraber çalışmışlardı. Aslına bakılırsa Vettori'nin Machiavelli'yle kanlı bıçaklı olması işten bile değildi. Ailesi Medicilere sadakat yemini etmişti (babası Muhteşem Lorenzo döneminde elçiydi) ve *ottimati*'nin seçkin üyelerinden bazılarıyla aralarında hem kan hem de evlilik bağı vardı. Buna rağmen Machiavelli'nin kanı kaynamıştı Vettori'ye. Nasıl kaynamasın! Adam hem şakadan hem de –mektuplarındaki ateşli değinmelere bakılırsa– kadın kısmından anlıyordu.

Machiavelli'yle birlikte Innsbruck'ta görev yaptığı dönemden bu yana Vettori'nin yıldızı gitgide parlamıştı; bunu büyük ölçüde Giuliano de' Medici'nin yakın arkadaşı olan biraderi Paolo'nun nüfuzuna borçluydu. 1512 Aralık'ının sonunda Floransa'nın Vatikan elçiliğine atanmıştı; atama şubat başında resmîyet kazandı. Bu sırada Vettori ile Machiavelli sıkı dost olmuşlardı. Vettori'nin Vatikan'a gitmek için Machiavelli'den atını ödünç alması bunun bir göstergesiydi. Hapisten çıkınca ortada kalan Machiavelli memuriyete alınmak için dostundan medet umuyordu haliyle. Roma'ya mektup yazarak Vettori'den kardeşi Tutto'yu Papa Leo'nun kadrosuna al-dırmasını istedi (1509'da rahipliğe yükselen Tutto da arka çıkması için az dil dökmemişti). Vettori forsunu kullanarak Giuliano de' Medici'nin ağızını yoklayacak kadar cüretkârdı: “Eğer mümkünse Majestelerinden bir istirhamım olacak. Sizin için bir sakıncası yoksa, kendisini ya da ailesinden birini hizmetime almak istiyorum. Bu şekilde size hürmette kusur etmeden daha faydalı olacağıma inanıyorum.” Hizmetine almayı talep ettiği adamın yakın zamanda başına gelenleri düşünürsek, boş yere çenesini yoruyordu.

Vettori dostuna yeniden “şeref ve mevki” kazandırmak için elinden geleni yapacağına yemin etmişti. Ama hassas bir meseleydi bu. Nisanda gönderdiği mektupta, ne Machiavelli ne de kardeşi için bir iş bulabildi-

ğini üzülererek bildirdi. Ama Machiavelli'ye söz veriyordu; Roma'ya gelirse, ona "evinin yakınında oturan bir dilberi ayarlayacaktı." Bu teklif bile Machiavelli'nin yüzünü güldürmemişti; başka zaman olsa ağzı kulaklarına varırdı. Vettori, dostunu hizmetine almaktan ümidini kesmişti; Medici ailesinin onun gibi yetenekli bir adamı gözden çıkarmasına akıl erdiremiyor-
du. Machiavelli nisan ortasında ona cevap yazdı: "Papa cenaplarının emrinde ben çalışsam, dostlarımla istikbali ve şerefini korumak için canımı dışıma takmaz mıyım!" Demek ki Vettori'nin yardım etmeye gönlü yoktu, ya da becerisi. Capponi-Boscoli suikastında masum olsa bile, belli ki Medici sarayında istenmeyen adam ilan edilmişti Machiavelli.

Yine de Machiavelli bu dönemde Medici ailesinin gözüne girmek için didinip durdu. Giuliano de' Medici'ye yazdığı şiirdeki keskin kalemini yeniden eline alarak "Ermiş Ruhlar Şarkısı"nı yazdı. Karnavallar ve karnaval şarkıları eskiden Floransa'nın kültürel yaşamının ayrılmaz bir parçasıydı. Muhteşem Lorenzo'nun hükümdarlık döneminde Calendimaggio şölenu yapıldı: 1 Mayıs günü kalabalıklar sokaklara dökülür, tören alayları ve gösterilerle şehir adeta bayram yerine dönerdi; kostümlü ve maskeli göstericiler sokaklarda dans edip *madrigal* söylerdi. Bu şarkılardan bazılarını Machiavelli'nin dostu Heinrich Isaac bestelemişti. Bir kısmı da dönemin en büyük şairi Angelo Poliziano'nun kaleminden çıkmıştı. Lorenzo'nun da bu türden besteleri vardı. Calendimaggio şölenu Lorenzo'yla birlikte kaybolup gitti. Savonarola'nın inisiyatifiyle 1498'den sonra yeniden kutlanmaya başlasa da eski şaşaasından eser kalmamıştı. Medici ailesi Floransa'da yeniden belirince halka festivalleri, özellikle de Calendimaggio'yu yeniden yaşatma sözü verdi.

Machiavelli, Papa X. Leo'nun yükselişine adadığı "Ermiş Ruhlar Şarkısı"nda şiirdeki hünerini konuşturuyor ve barışın kalıcı olmasını temenni ediyordu. Şarkı şölende söylendi mi bilinmez ama, "Machia"nın maskaralıklarına ve -genelde mayıs ayının gelişi ve Floransalı kadınların eşsiz güzelliği gibi temaların işlendiği- karnaval şarkılarındaki eğlenceli hoppalıklara alışkın olanlar, ciddiyeti ve kasvetiyle cenaze ayinini andıran şarkıyı dinleyince çok şaşırmuşlardır:

Sefil fanilerin acıklı ve dayanılmaz ıstırapı

Bitmez dertleri ve çaresiz acıları

Sayırsız illet yüzünden kıvrınmaları, durmadan
 Ondandır ağlamaklı ve kederli yakınmaları
 Yükselir sesleri ve hazin feryatları.²⁴

Bu hüznünlü duygular, gitgide umutsuzluğa kapılan Machiavelli'nin, şenlik hazırlıklarının neşeli havasından ne kadar uzakta olduğunu göstermektedir. 1513 baharında Machiavelli'nin yüreği iyice kabarmıştır. Vettori'ye yazdığı mektupta alıntıladığı Petrarca'nın bir dizesinde yüreğinin sesini dinler:

Bu yüzden, gülüp şakıyorsam bazı
 Başka türlü gelmediğindedir elimden
 Koyvermek için acı gözyaşlarımı.

Mektup 16 Nisan tarihliydi, demek ki Calendimaggio festivalinden iki hafta önce gönderilmişti. Machiavelli Floransa'da daha fazla kalamayacaktı; 1513'teki şölen için yazdığı "Ermış Ruhlar Şarkısı"nı dinlemeden şehri terk etti ve Percussina, Sant' Andrea'daki çiftliğinin yolunu tuttu. Medici ailesine kendini kabul ettirmek için gösterdiği çabaların hiçbirinden sonuç alamamıştı besbelli. Böylece Floransa'nın güneyindeki tepelerde, gelecekte umudunu kesmiş bir halde, kendi kendini yiyip bitirerek acı gözyaşları dökcekti.

24 Şiirin eksiksiz bir çevirisi için bkz. *Machiavelli: The Chief Works and Others*, çev. Allan Gilbert, 2. cilt, s. 880.

15. BÖLÜM

Percussina'daki Sant' Andrea köyü Via Romana üzerindeydi; Floransa'nın 10 km güneyinde ve etrafı surlarla çevrili tepe şehri San Casciano'nun 3 km kuzeyinde kalıyordu. 1513 yılında köyde küçük bir kilise, han, çeşme, mezbaha, yel değirmeni, etrafında ufak tefek evlerin kümелendiği bir kule ve büyük bir taş malikâne vardı. Machiavelli bu malikânede oturuyordu; esrarlı görünümünden dolayı köylüler eve Albergaccio yani "lanetli konak" adını vermişti. Albergaccio'ya giden yol üzerinde, rençber ve ailesinin yaşadığı müstemilatın yanı sıra zeytin değirmeni, ekmek fırını, ağıl ve şarap üretimine uygun şekilde dönüştürülmüş bir konut yapısı vardı. Bu küçük bina dizisinin ardında, nehre doğru inen bayır boyunca, Machiavelli'nin "küçücük mirasım" dediği babadan kalma arazi uzanıyordu. Arazide zeytinlik, koruluk, üzüm bağı ile "Caffagio" adında bir meşe ağacı vardı. Albergaccio'nun bahçesinden bakıldığında uzaktaki Santa Maria del Fiore'nin kubbesi ile -kaderin cilvesine bakın ki- Palazzo della Signoria'nın çan kulesi açık görülebiliyordu.

Nisan ayının sonunda Machiavelli Floransa'dan mahzun ve umutsuz bir halde gelip bu güzel kırsal çevredeki evine yerleşti. Francesco Vettori'ye yazdığına bakılırsa, etrafta "kimsecikler yoktu." Pek de öyle sayılmazdı. On iki yıllık karısı Marietta yanındaydı; kadıncağız yedinci doğumunu yapacaktı. Çocuklardan biri 1506'da bebek yaşıta ölmüştü. Üç oğulları (Bernardo, Lodovico, Guido) ve iki kızları (Primerana, Bartolomea) yan-

larındaydı. “Marietta da biz de iyiyiz,” diye yazdı Machiavelli haziranda (rahmetli ablası Primavera’nın oğlu) yeğeni Giovanni’ye. Bir ay sonra Marietta bir kız çocuğu dünyaya getirdi, ama bebek çok yaşamadı. Bu ölüm Machiavelli’nin zaten bozuk olan sinirlerini iyice alt üst etti. “Fiziksel açıdan kendimi iyi hissediyorum,” diye yazdı ağustosta; kızının ölüm haberini veriyordu Giovanni’ye, “gel gör ki ruhen çökmüş durumdayım. Hiçbir umudum kalmadı; ancak Tanrı yardım edebilir bana.” İşte tam bu dönemde, 1513 yazında, Medici ailesine yazdığı şiirlerden tamamen farklı bir eser meydana getirmek üzere kalemini alıp masasının başına geçti. Machiavelli zorunluluğu bir erdeme dönüştürecekti.

Petrarca’ya göre taşrada zorunlu inzivanın faydaları yok değildi. Daha önce Genç Plinius gibi Romalı yazarlar taşra hayatına övgüler düzmüştü. Petrarca bu temayı etraflıca ele aldığı *De vita solitaria* (Yalnız Yaşama Üzerine) adlı eserinde, bilimsel araştırma ve tefekkürün, kalabalık ortamlardan çekilerek kırın sükûneti içinde sakın bir yaşam sürmeyi gerektirdiğini ileri sürdü. Machiavelli ise ıssız taşra yerine şehri ve faal yaşamı tercih ederdi. Yine de, 10 Aralık’ta Vettori’ye yazdığı mektupta söylediği gibi, Percussina’daki Sant’ Andrea köyünde mütevazı bir yaşam sürmeye başlamıştı. Sıkıntı, huzursuzluk, yoksulluk ve ölüm korkusu yüreğini kemirip dursa da, burada tüm kaygılarından sıyrılarak, daha önce “insan eylemleri ve davranış biçimleri” adını vermiş olduğu bir tema üzerine düşünüp yazmaya karar verdi.

Machiavelli kısa süre önce Vettori’den aldığı mektuba cevaben yazmıştı bunu. “Roma’daki hayatımın nasıl geçtiğini anlatayım dedim sana,” diye başlıyordu söze Vettori. Roma’da bir elçinin gün içinde neler yaptığının kaydını tutmuştu bir bakıma. Anlaşılan, Vettori’nin günleri ziyafetlere katılmak (“üç dört çeşit servis, hepsi de gümüş tabaklarda”), papayla istişarelerde bulunmak, kardinallerle sohbet etmek ve şehir dışından gelen kalburüstü misafirleri Vatikan yakınındaki ferah konutunda ağırlamakla geçiyordu. Geriye dönüp baktığında hasretini çektiği tek bir şey vardı: “Geçen yazdan beri fahişe yüzü gördüğüm yok.”

Açlıktan imanı gevremiş biri karşısında afiyetle tıkınırcasına, yaşadıklarını anlata anlata bitiremiyordu. Machiavelli hiç bozuntuya vermedi. 10 Aralık tarihli mektubundaki sesi cana yakındı: “Ben de sana aynı güzellikte mukabele edeyim.” Cemiyet ortamlarından atıldıktan sonraki

sürgün hayatında günlerinin nasıl geçtiğini detaylı bir şekilde anlatmaya koyuldu.²⁵

Anlattığına göre, Machiavelli her gün şafak sökmeden uyanıyordu. İlk iş karnını doyurmaktı; (genellikle çobanpüskülü kabuğundan çıkarılan yapışkan bir madde olan) ökse karışımını hazırlar, sonra da kuş kafeslerini sırtına yüklediği gibi koruya daldardı. Yapışkan maddeyi bu tuzakların üzerine sürerek “en az iki, en fazla altı ardıçkuşu” yakalayıp dönerdi. Sonraki meşgaleleri, yakacak odun kesmek ve oduncularla çene çalmaktı. Derken Dante ya da Petrarca’nın bir kitabını koltuğunun altına sıkıştırıp bir ağacın gölgesine ilişiverirdi. Onların “ateşli tutkuları”nı okurken kendi geçmiş tutkularını anımsayarak hayallere daldardı. Okuma faslı bitince hülyalar âleminde Sant’ Andrea’daki gerçek yaşama geri döner ve dinlenmek için duran seyyahlarla laflamak üzere Albergaccio’nun yanındaki hana uğrardı. Öğle vakti gelince eve gidip ailesiyle birlikte yemek (*comesto*) yerd (mütevazı sofralarında bahçe ve tarla mahsulleri ile çayırdan topladıkları meyveler dışında hiçbir şey bulunmazdı). Yemekten sonra hana geri dönüp yöre halkından bir grupla (hancı, kasap, değirmenci ve yakınlardaki tuğla fırınında çalışan işçiler) akşama kadar vakit öldürürdü. Floransa’da elli yıldır yasak olan *cricca* adlı bir kâğıt oyunu ile *tric-trac* denilen tavla benzeri bir oyun oynarlardı. Her defasında münakaşa çıkar, oyuncular “ağız dalaşına girerek birbirlerine ana avrat küfrederlerdi.” Bir taşra hanında zar atıp pullarını süren eski Floransa Cumhuriyeti İkinci Kançılarının bu trajik hali Machiavelli’nin de gözünden kaçmamıştı. Ara ara durup söyleniyordu: “Beni bu hale düşüren kader utansın.”

Machiavelli hararetle geçen bu şans oyunlarından sonra akşam vakti eve dönerdi. Onun için gün asıl şimdi başlıyordu. Mektubunda Vettori’ye gerçek teselliye tefekkürde bulduğunu ima ediyordu. Çalışma odasından içeri girdiğinde can sıkıntısı ve aylaklık sona ererdi. Eski günlerdeki gibi, üzerindeki kirli iş kıyafetlerini çıkarıp “saray esvabı”nı kuşanırdı. Giyindikten sonra “eski dünyanın muhterem şahsiyetlerinin huzuru”na çıkar (Büyük İskender, Ksenophon ve Julius Casear gibi adamların dünyasından söz ediyordu) ve “yalnızca kendisine ait olan” nimetlerle beslenirdi: “Ben

25 Bu ünlü mektubun eksiksiz bir çevirisi için bkz. *Machiavelli and His Friends*, yay.haz. ve çev. James B. Atkinson ve David Sices, Northern Illinois University Press, DeKalb, Ill, 1996, s. 262-65.

bu nimetler için doğmuşum.” Bu yaşlı hükümdarlarla sohbet eder, onlara eylemlerinin ardındaki saikleri sorardı. Onlar da “teveccüh gösterip cevap verirdi”: “Bazı zamanlar dört saat boyunca hiç sıkılmadan oturur, tüm dertlerimi unuttur, hayat gailisini bir kenara bırakır ve ölüm korkumu yenerim. Onları pür dikkat dinlerim.” Vettori’ye yazdığına göre, Machiavelli bununla da yetinmezdi. Kalemine sarılıp, “sohbetten aklında kalanları bir bir kâğıda dökerdi.” Bu izlenimleri derleyip toparlayarak ortaya bir “kısa inceleme” çıkarmıştı: *De principatibus* (Hükümdarlıklar Üzerine).

Bildiğimiz kadarıyla, Machiavelli, sonradan *Hükümdar* adını alacak olan esere ilk kez atıfta bulunuyordu. Yazmaya muhtemelen ağustosta başladı; kederli duygular içinde yapayalnızdı. Neyse ki, yapacak başka bir işi yoktu da, sonunda eserini tamamlayabildi. Aralık ayının ikinci haftasıydı; hemen oturup Vettori’ye mektup yazdı. El yazmasını göndermek istiyordu, fikrini alacaktı ama asıl derdi başkaydı: Arkadaşının eserini alıp Giuliano de’ Medici’ye götürmesini umuyordu (eseri de ona ithaf etmeyi planlıyordu zaten). Giuliano’nun onun irfanından istifade edebileceği kanısındaydı. Mektubunu bitirirken geleceğe umutla bakıyordu: “Bu çalışmam okunduğunda görülecektir ki, hükümdarlık sanatını incelediğim on beş yıl boyunca ne yan gelip yattım, ne de kıymetli vaktimi boşa harcadım. Bu kadar çok tecrübe kazanmış birinden yararlanacağı için herkes sevinecektir.”

Vettori, Noel arifesinde cevap yazarak, el yazmasını görmek istediğini bildirdi. Bunun üzerine Machiavelli eserin önemli bir bölümünü derhal Roma’ya gönderdi: Geriye kalan kısmı henüz “besleyip okuyordu.” Vettori’nin okuduktan sonraki tepkisine olsa olsa lakaytlık denebilirdi. 18 Ocak tarihli mektubunda, elindeki yazmaları okurken keyif aldığını, ama eserin tamamını görmediği için, Giuliano’ya sunup sunmama kararını sonraya bıraktığını söyledi. Vettori’nin aklı her zamanki gibi kadınlardaydı. Komşusunun yirmi yaşındaki kızıyla yaşadığı maceraları anlatıyordu; kızın adı Costanza’ydı: “Costanza’nın tutsağı oldum adeta.” Kıza abayı yakmıştı anlaşılan: “Kalıbımı basarım, hayatında onun kadar güzel, onun kadar alımlı bir kadın hiç görmemiştir.” Machiavelli dostunun cevabı karşısında hayal kırıklığına uğramıştı; hemen mektup yazarak, Costanza’yı tavlama için ona bazı nasihatlerde bulundu. Ama bir nasihat vardı ki, kendisi de uyumak için çok çaba sarf ediyordu. Öyle bir nasihat ki, her hükümdarın kulağına küpe olmalıydı (yeter ki dünya sesine kulak versin). Machiavelli’nin

hükümdarlık ilkeleri aşk reçetelerinden biraz farklıydı: “Kaderle dosdoğru yüzleş,” diye yazdı Vettori’ye, “zamanın ve beşeriyetin sana reva gördüğü koşullar içinde sebatla yoluna devam et. Gün olur, devran döner.”

Devran dönecek ama Machiavelli’nin yüzü bir türlü gülmeyecekti. Birkaç ay sonra, mayısta, kaçamak cevaplar veren Vettori’ye fikrini açıkça söylemesi için baskı yaptı: Eseri Giuliano’ya gönderecek miydi, göndermeyecek miydi? Vettori’nin cevabı olumsuzdu (Roma’da nabız yokladık-tan sonra bu kanaate varmış da olabilirdi). Machiavelli’nin hayalleri bir kez daha suya düşmüştü. Vettori’ye yazdığı 10 Haziran tarihli mektupta durumunu tarif ederken sesi kırıgındı: “Burada çürüyüp gidiyorum... Ne yaptıklarımı hatırlayan var, ne de bir şeyler yapabileceğime inanan.” Hükümdarlar ve hükümdarlıklar hakkında yazdığı eser, her akşam birkaç saatliğine de olsa hoşça vakit geçirmesini sağlamış, kendisini değersiz hissedip bunalıma girmesini önlemişti. Bunun dışında hiçbir önemi yokmuş gibi görünüyordu. O halde bu kısa incelemenin yeri tozlu raflardı.

Francesco Vettori eseri Giuliano de’ Medici’ye takdim etme teklifini niçin geri çevirdi? Machiavelli bir daha Medici sarayından içeri ömür bil-lah adımını atamayacak mıydı? Ya da, Vettori bu fazlasıyla özgün ve devrimci eserin tartışma yaratma poansiyelini mi fark etmişti?

Vettori *Hükümdar*’ın köklü bir edebi geleneğin parçası olduğunu hemen fark etmiş olmalıydı. 13. yüzyılda Thomas Aquinas ve (Romalı Giles adıyla bilinen) Aegidius Romanus’un yazdığı, her ikisi de *De regimine principum* (Hükümdarlık Yönetimi Üzerine) başlığını taşıyan eserler, “hükümdarlara ayna tutan” incelemelerin en bilindik örnekleriydi. Her iki eser de geleceğin devlet başkanlarına siyasette yol göstermek üzere yazılmış bir rehberdi. *Hükümdar*’ın konusu da, Machiavelli’nin ifadesiyle, “devlet yönetme sanatı”ydı. Hükümdarlıkların nasıl yönetileceği üzerine öğretici bilgiler veriyordu. “Başkalarının silahı ve talihiyle ele geçirilen” hükümdarlıklar için ayrı bir başlık açılmıştı.²⁶ Machiavelli soydan geçmek yerine bu yolla kazanılan iktidarların nasıl sağlamlaştırılacağı üzerinde özellikle duruyordu. Aklında hiç kuşkusuz Medicilerin talih kuşu ve İspanyol muzrağı sayesinde Floransa’ya geri dönmüş olması vardı. Dolayısıyla eser Giuliano de’ Medici’yi yakından ilgilendiriyordu. Gelgelelim çalışmanın

26 *The Prince*, çev. George Bull, Penguin, Londra, 1999, s. 21. *Hükümdar*’dan yapılan tüm alıntılar bu kitaptandır.

ışık tuttuğu konular Floransa'nın iç meselelerinin çok ötesine uzanıyordu. Machiavelli otuz bin kelimelik eserinde Hannibal, Büyük İskender ve zalim Siracusa tiranı Agathokles gibi hükümdarların icraatlarını etraflıca inceliyor, binlerce yıl öncesini kapsayan geniş bir tarih penceresinden bakarak bilgece fikirler serdediyordu. Cesare Borgia'nın yükselişi gibi, İtalya tarihinin yakın dönem olaylarına da yeri geldiğinde değiniyordu.

İnceleme birçok pratik tavsiye içeriyordu. Machiavelli (paralı askerlerden oluşan silahlı güçlerden üstünlüğünü açıkladığı) bir halk ordusunun nasıl örgütleneceğine; kalelerin yararlı olup olmadığına; vergi sisteminin neden değiştirilmemesi gerektiğine; bir hükümdarın bakanlarını seçerken nelere dikkat etmesi ve emrindekilere nasıl davranması gerektiğine ilişkin öneriler getiriyordu. Eski kurt çömezlerini ellerini korkak alıştırmaması konusunda uyarıyordu. Ona kalırsa, çiçeği burnunda bir hükümdar, tahtını sağlama almak istiyorsa, devrilen hükümdarı bütün ailesiyle birlikte ortadan kaldırmalıydı. Machiavelli eserin sonunda ateşli bir dille “şanlı” Medici hanedanını İtalya'nın imdadına yetişmeye çağırıyordu: Yabancı istilacıların yaptığı “barbarlıklar ve zorbalıklar”dan ülkeyi kurtarmak gerekti.

Hükümdarlık yönetimi üzerine geçmişte birçok inceleme yazılmıştı. Ama Machiavelli'nin eseri öncekilerden tamamen farklıydı: Machiavelli, ele aldığı konu hakkında “daha önce çokça şey yazılmasına” rağmen, kendisinden önceki yazarların meseleleri fazlasıyla soyut bir düzlemde tartıştığını, söylediklerinin gerçek hayatta kıymeti harbiyesi olmadığını savunuyordu. O ise savlarının kâğıt üzerindeki geçerliliğiyle ilgilenmiyor; sarayda, meydanda veya muharebe alanında ne işe yaradığına bakıyordu. “Olayları hayalde canlandırıldığı gibi değil, gerçekte olduğu gibi yansıttığı” iddiasındaydı. Araştırmalarının sonucunda “birtakım özgün ilkeler”e ulaşmıştı. Vettori'yi ürküten de bu ilkelerden bazılarının fazla özgün olmasıydı.

Machiavelli'nin 1503'te Bartolomeo Vespucci'ye ve üç yıl önce Giovan Battista Soderini'ye yazdığı mektuplarda cebelleştiği felsefi sorular *Hükümdar*'ın temelinin oluşturmaktaydı. Sözü geçen bu mektuplarda Machiavelli, talihin Cesare Borgia'nın değil de II. Julius'un yüzüne gülmesine anlam verememenin şaşkınlığı içindeydi. 1513'te Percussina, Sant' Andrea'daki konutunda zorunlu istirahat çekilince, “makûs talih”i yenme meselesi (kısmeti kapanmışken insan hayatta nasıl başarılı olurdu?) ister istemez kişisel bir boyut kazandı. Eserinde cevabını aradığı sorular sözde

muhattabı olan Giuliano de' Medici için olduğu kadar kendisi için de geçerliydi: Kaderle nasıl dosdoğru yüzleşecekti? Devran döndükçe önünde açılan yolda nasıl sebatla yürüyecekti?

Machiavelli Kader hakkında yazarken sözcüğü mecazi anlamda kullanmamıştı. Dante gibi ortaçağ yazarları Kader'den aynı anda iki farklı şey anlıyordu: Tanrı tarafından yaratılmış kutsal –dahası dışıl– bir güç ve gök-kubbeye hükmeden melekler. Örneğin *Cehennem*'in VII. kıtasında Dante, öngörülmesi ve açıklanması neredeyse imkânsız bir şekilde insanlara iyi ve kötü şans dağıtan bir “başvekil ve rehber” olarak tanımlamıştı Kader'i. Keza Boccaccio *Decameron*'da Kader'in dengesiz ve acımasız doğası üzerine epey kafa yormuştu. Kadın anlatıcılarından biri, Kader'in “belirli bir plan izlemeden... kendine özgü gizemli tavrıyla” insan hayatını “sürekli yenisinden düzenlediğini” iddia ederken²⁷ ortaçağ filozoflarının çoğunluğunun görüşünü yansıtmaktaydı. Bu görüşü savunanlara göre, belirli bir planın olmayışı şu anlama geliyordu: İnsan hem Kader'e karşı koyamayacak kadar aciz, hem de ondan medet umacak kadar ahmak bir varlıktır. Ortaçağ Hristiyanlarının bundan çıkardığı ders basitti: Dünyevi şeylere bel bağlama, ne yapıyorsan ahiret için yap!

Ancak yeni bir Kader anlayışı ortaya çıkmıştı. Petrarca, 1353'te kaleme aldığı *De remediis utriusque fortunae* (İyi ve Kötü Talihe Karşı Çareler) başlıklı bir incelemede, insanoğlunun aslında Kader karşısında çaresiz olmadığını ve ona karşı silahlanabileceğini ileri sürdü (gerçi yazar, mutluluğu dünyevi başarılarla aramamaları konusunda okuyucularını uyarmayı ihmal etmemişti). İnsanın yetenekleriyle ilgili bu iyimser görüş sonraki yazarlar tarafından geliştirildi. Napolili şair ve bilgin Giovanni Pontano da bunlardan biriydi. Pontano, 1500 civarında yazdığı *De fortuna* (Kader Üzerine) adlı eserde, tavırları ne kadar öngörülemez ve hatta kötü niyetli olursa olsun, Kader'in cesur, esnek ve ihtiyatlı davranarak alt edilebileceğini savundu. Pontano insan hayatının “dümenini elinde tutanın” Kader değil Basiret olduğunu vurguladı. Bu görüş hümanistler arasında öylesine yayıldı ki, 1510'da Sir Thomas More “Kaderin Kitabı” adlı bir şiir yazdı. Şiirde Kader Hanım, kendisini “kötüle-mek” için kitaplar yazan “ölümcül düşmanlar”ından dert yanıyordu.

Kaderin “kötülenmesi” insanın kozmik düzendeki yeni konumuna işaret ediyordu. İnsan artık kudretli ve ne yapacağı belli olmayan birtakım

27 *The Decameron*, çev. G.H. McWilliam, Penguin, Londra, 1972, s. 83.

güçlerin elinde oyuncak değildi; eylemleriyle akıntıya direnebilen ve hatta olayların seyrini değiştirebilen bir fail haline geldi. İnsanın kendi kaderini şekillendirmekte özgür olduğu inancı (Pico'nun yazdığı gibi, insan "seçtiğine sahip olma, istediğini olma" gücüne sahipti) büyük ölçüde Klasik Antikite yazarlarından geliyordu. Plutarkhos'un dikkat çektiği gibi, Romalıların insanın Kader'e yön verme yeteneğine duyduğu inanç, diğer tanrılara oranla Kader için daha fazla tapınak yapmalarından belliydi. Her erkek, cesaret ve zekâ gibi bazı gözde meziyetleri sergileyerek, kadınların olduğu gibi Kader'in de gönlünü fethedebilirdi. Vergilius, *Aeneid*'in X. kitabında, İtalyan kahraman Turnus'a, büyük bir savaşın arifesinde yaptığı konuşmanın sonunda şunları söyletmişti: "Talih cesur olanı sever." Vergilius'un döneminde (MÖ 1. yüzyıl) bu slogan Latin edebiyatında basmakalıp bir söz haline geldi. Kader'in aklını çelen ya da yüreğinin yağını eriten sebatkârlık, Romalıların ("civanmert" anlamındaki Latince *vir* sözcüğünden gelen) *virtus* kavramı içinde anlam buldu. *Virtus*, zorluklar karşısında yılmama, metanet ve babayiğitlik özelliklerini içeren kültürel bir değerdi. Kavram İtalyanca'ya *virtù* olarak çevrildi. Petrarca, en popüler ve en çok okunan kitaplarından *De remediis utriusque fortunae*'de, *virtù*'nun Kader'in cilvelerine karşı en etkili ilaç olduğunu savunmuştu. İtalyanca sözcük, İngilizce'deki "erdem" (*virtue*) sözcüğü gibi ahlaki yetkinlikten ziyade, aynı kökten gelen "mertlik" (*virility*) sözcüğü gibi erkeksi cesaret anlamına geliyordu.

Machiavelli, *Hükümdar*'da hümanistlerin *virtù* kavramı üstünde durarak, insanın Kader çarkını –hiç olmazsa bir ölçüde– döndürebileceği ya da kontrol edebileceği sonucuna varır. Giovan Battista Soderini'ye yazdığı 1506 tarihli mektuptaki karamsar belirlenimcilik, *Hükümdar*'da insan eylemi konusunda biraz daha iyimser bir görüşe bırakmıştır yerini. Machiavelli, "özgür irademizi tümünden reddetmemek" için şöyle bir formül geliştirir: Kader, "yaptıklarımızın yarısını belirler, diğer yarısı bize kalmıştır ya da bizim kontrolümüzdedir." Bu oranı iki benzetmeyle açıklar; bunları hem Kader'in gücünü hem de onu dizginleme yollarını göstermek için kullanır. Benzetmelerin ilkinde muhtemelen, devamlı taştan Arno Nehri'nden ya da Piza kuşatmasında cesaretini kıran kanal hezimetinden esinlenmişti: "Kader'i azgın bir nehre benzetiyorum," diye yazdı, "kudurduğunda ovaları sele boğan, ağaçları ve binaları deviren, toprağı aşındırarak çökerten bir nehre." Machiavelli, hidrolik mühendisliği projelerindeki tecrübesine

dayanarak, durdurulması imkânsız gibi görünen bu yıkıcı sel baskınlarının önlenebileceğini savunuyordu: “Bentler veya toprak dolgular yaparak, taşan nehrin önüne set çekebilirsiniz. Böylece suyu bir kanalın içinde tutar ya da en azından akıntının şiddetini hafifleterek zararsız hale getirirsiniz.” Bir kişinin hayat akışını da, nehrin akışını olduğu gibi, zamanında alınacak akıllı tedbirlerle değiştirebilirsiniz.

Machiavelli, ikinci benzetmesinde, Kader’in her zaman dişil bir güç olarak görülmesine atıfta bulunur. Kader’in, her kadın gibi, ancak kaba kuvvetten anladığına inanır. Kader’in hakkından gelmek için sertliği elden bırakmamayı salık verir, “çünkü Kader bir kadındır ve her kadın gibi ancak dayak ve baskıyla yola gelir.” Bu imgeyi esefle kınamadan önce, felsefi kavramların cinsiyetçi yorumlarının uzun bir geçmişi olduğunu ve Machiavelli’nin başka bir yerde dostane ve nazik davranışlarla Kader’in gönlünü kazanmaktan söz ettiğini hatırlamakta fayda vardır. Üstelik Kader’i döverek dize getirme fikri Machiavelli’ye özgü değildir. Yetmiş yıl önce Aeneas Silvius Piccolomini’nin *Sominium de Fortuna*’sında (Kaderin Rüyası) Kader, “kendisinden köşe bucak kaçanlar”dan nefret ettiğini, “peşinden kovalayanlar”ı ise eli boş göndermediğini söyler. Sonuç olarak, Machiavelli’ye göre, Kader’in cilveleriyle baş etmek öyle veya böyle mümkündür. Bu düşünce Albergaccio’da yalnızlığa terk edilen eski İkinci Kançıların yüreğini ferahlatır.

Buraya kadar söylenenlerin Vettori için sakıncalı hatta özgün hiçbir tarafı yoktur. Machiavelli asırlık kavramları ve felsefi sorunları açışmak için tanıdık bir hümanist dil kullanmaktadır. Gerek savları gerekse çıkarımlarıyla Petrarca, Piccolomini ve Pontano’ya yakın durur. Ancak *Hükümdar*’da öyle bir bölüm vardır ki, Vettori’nin başka bir eserde hükümdarlık üzerine buna benzer bir ferasete rastlamasına imkân yoktur. Vettori, Machiavelli’nin siyasetteki ahlak anlayışını alt üst eden “özgün ilkeler dizisi”ni okuyunca şaşkınlıktan küçük dilini yutacaktır.

Ortaçağda “hükümdarlara tutulan aynalar”da genelde ahlaki davranışla ilgili bölümler vardır. Thomas Aquinas’ın tilmizlerinden Aegidius Romanus, 1280 yılı civarında yazdığı *De regimine principum*’un birinci bölümünde, bir hükümdarın tatbik etmesi gereken erdemler ile kaçınması gereken ahlaksızlıkları alt alta sıralamıştır. Listede neler olduğunu tahmin etmek hiç de zor değildir: sözünü tutmak, yasalara uymak, merhamet ve âlicenaplık

göstermek; savurganlık, açgözlülük ve muhtelif kötülüklerden sakınmak. Gelgelelim Machiavelli bu geleneksel ahlak anlayışının İtalya'nın acımasız siyaset arenasında hiçbir işe yaramayacağı kanısındadır: “Bir kişinin nasıl yaşaması gerektiği ile gerçekte nasıl yaşadığı arasındaki uçurum öylesine büyüktür ki,” diye yazar, “yapılması gerekeni dikkate alıp, gerçekte yapılamayan bir adam kendini koruyamaz, bilakis kendini mahveder.” Sözüünü tutmak ve merhamet etmekle ilgili nasihatlar kulağa hoş gelir, ama her kim bu ahlak kurallarını siyaset arenasında tatbik etmeye kalkarsa, kendini bir gayya kuyusunun içinde buluverir. Machiavelli siyaset ahlakına yeni bir anlayış getirir: “Gerçek şu ki, her şekilde erdemli davranmak isteyen bir adamın, erdemli olmayan birçok adam arasında hüsrana uğraması kaçınılmazdır. Dolayısıyla bir hükümdar, hükümdarlığını devam ettirmek istiyorsa, erdemli olmamaya ve erdemliliği ya da erdemsizliği kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya hazırlıklı olmalıdır.” Herkesin erdem saydığı özellikler bir lideri yıkıma götürür; ahlaksızlık olarak görülenler ise ona çoğunlukla masuniyet ve saadet getirir. Bir hükümdarın iyi bir lider olabilmesi için “kötülük yapmayı bilmesi” gerekir.

Machiavelli geleneksel ahlak ölçütlerine uymanın bir liderin sonunu getirebileceğini gösteren birçok örnek sunar. Cömertlik hükümdarlarda istenen bir özellikmiş gibi görünebilir. Ancak bunun için gösterişli harcamalar yapmak gerekir ki, bir devletin mali kaynaklarının tükenmesine ve toplumda hınç ve nefret duygularının yeşermesine yol açar. Kimsenin tasvip etmediği cimrilik ise gerçekte devletin gücüne güç katar. Machiavelli'nin örnek gösterdiği Fransa Kralı XII. Louis, “uzun zamandır sürdürdüğü tutumluluk” sayesinde vergileri düşük tutabilmiş ve ordusunun çok sayıda silahlı asker barındırabilmiştir.

Machiavelli, siyasal erdemler ve ahlaksızlıkları gözden geçirirken, “Hükümdarlar Sözlerinde Nasıl Durmalıdır?” başlıklı 28. bölümde daha çarpıcı bir örnek verir. Bir hükümdarın sözünde durması ve “içten pazarlıklı değil açıksözlü olması” makbuldür; ama unutmamalıdır ki, birçok hükümdar bunun tam aksini yaparak başarıya ulaşmıştır. Machiavelli Papa VI. Alexander üzerinde özellikle durur, ama II. Julius da aklının bir köşesindedir; verdiği sözlerin “mürekkep izlerini pamukla silerken” gördüğü II. Julius. Her iki papa da politik emellerine kavuşmuşsa, bunu kardinallik öğretilerini uygulayarak değil, sözlerinde durmayarak ve kötülük yapmasını

bilerek başarmıştır. Machiavelli bir liderin adının madrabaza çıkmasının ona zarar vereceğini teslim eder. 1505'te Gianpaolo Baglioni'yi azarlarken, Floransa'ya verdiği sözü tutmadığı için artık onu herkesin “düşüp çenesini kırma korkusuyla kimsenin binmediği bir topal at” olarak göreceğini söylemiştir. Dönek damgası yememek için sözünden döndüğünü belli etmemek gerekir. Machiavelli'ye göre bir hükümdar dürüstlük, merhamet ve cömertlik gibi erdemleri şartsız şurtsuz uygulamak yerine, yalnızca uyguluyormuş *gibi görünmelidir*. Gizli dolaplar çevirirken, ne yapıp edip, yurklarını ve müttetiklerini dürüstlüğüne inandırmalıdır.

Machiavelli'nin hükümdarlara bu tür olağandışı öğütler vermesinin mucibi bizzat halkın ve genel olarak insanoğlunun ahlaki zaaflarıydı. Machiavelli insan sarrafi sayılırdı; geçmişte birçok zalimlik ve korkaklığa tanıklık etmiş, yerinde gözü olanların ayak oyunları ve iftiralarına kurban gitmiş, haksız yere komployla suçlanıp Stinche hapishanesinde işkence görmüştü. 1513'te yazmaya oturduğunda iyiliğe olan inancını büyük ölçüde kaybetmişti. Bir hükümdarın kötülük yapmayı bilmesi gerektiğinde ısrar etmesinin basit bir nedeni vardı: İnsan özünde kötüydü. “Bu genellemeyi tüm insanlar için yapabiliriz,” diye yazıyordu kitabının bir yerinde; iyice merdümگیرiz olup çıkmıştı: “İnsanlar nankördür, kaypak, yalancı ve sahtekârdır, zora geldi mi kaçarlar, gözleri kendi çıkarlarından başka hiçbir şey görmez.” Dostluk “uzun sürmez ve hiçbir şey kazandırmaz.” İşin içinde çıkar varsa ne sevgi kalır ne sadakat. Böyle acımasız ve karanlık bir dünyada aynı ölçüde zalim ve vefasız olmaktan başka bir seçeneği var mıdır hükümdarın?

İnsanın kanını donduran bu ilkelerin bir başka gerekçesi de, dünyada zafer kazanmanın ve devletin bekasını korumanın ancak bu şekilde mümkün olmasıdır. Aquinas, *De regimine principum*'unda bu gayelerin, kendi içinde ne kadar değerli olursa olsun, mükafatını ahirette alacağımız daha yüksek ve ulvi bir amaca hasredilmesi gerektiğini savunur, çünkü ruhlarımız devletten daha mühimdir. Öyleyse, *Hükümdar*'da savunulan türden günahkâr davranışlara bir Hristiyanın vereceği cevap şu olacaktır: Ahiret günü gelince hesabını vereceksin! Yeminini bozan Guido da Montefeltro'ya Dante'nin reva gördüğü yer Cehennemin Sekizinci Halkasıdır. Machiavelli'ye gelince, onun ahirette görülecek hesaplarla işi yoktur. Hristiyanlık öğretisini umursamaz, soğukkanlılığı ve arsızlığı elden bırak-

madan “kötülük yapma”nın yollarını anlatır. Bu yüzden sonunda adı iblise çıkacaktır. İngiliz tarihçi Lord Macaulay’in 1827’de yazacağı gibi, “korku ve şaşkınlık” duymadan *Hükümdar*’ı okumak imkânsızdır. Macaulay’in iddiasına göre, “böyle bir ahlaksızlık gösterisi... bu kadar soğukkanlı, akıl ve irfan dolu bir kötülük, insanlıktan zerre kadar nasibini almamış bir adamın bile harcı değildir. Bunu olsa olsa bir iblis yapabilir.”

Francesco Vettori, sonraki birçok okurun aksine, eserde herhangi bir ahlaksızlık veya fenalık görmemişti muhtemelen. Gelgelelim *Hükümdar*’daki bazı tartışmalı savların, yazarın Medici sarayından içeri girmesini zora sokacağından emindi. İkiyüzlülüğü açıkyüreklilikle savunmak ve siyaseti etikten ayırmak, Floransa’daki Medici rejimi karşıtlarının –ki 1514’te sayıları hiç de az değildi– ekmeğine yağ sürmekten başka bir işe yaramazdı. Medici ailesinin Floransalıların özgürlüğünü çaldığına dair toplumda oluşan intibayı silmeye çalışırken Giuliano de’ Medici’ye “tiranların el kitabı”nı (kitap yakında bu şekilde anılacaktı) takdim etmek, siyaseten ne kadar akıllıca olurdu, o da ayrı bir konu.

Vettori arkadaşını dünyevi tutkularından arınmaya ve acımasız Kader’in keyfiyetini tevekkülle karşılamaya davet ediyordu (Machiavelli’nin *Hükümdar*’daki savından yola çıkarak bunu söylemesi ironikti). Kendisi de o sıralar Pontano’nun *De fortuna*’sını okumaktaydı. Ne diyordu yazar –ki yine tersinden anlamıştı Vettori: “Talih olmadıktan sonra ne yetenek, ne basiret, ne sebatkârlık, ne de diğer erdemler düze çıkarır seni.” Vettori *Hükümdar*’da Kader’in pöstekisini sermekle ilgili iyimser pasajlara katılmıyordu belli ki. Dostunun, dönen çarkı durdurabileceğine inanarak kendini boş yere helâk ettiğini düşünüyordu. Elimizden bir şey gelmez, diye yazdı Machiavelli’ye, kismetimize düşeni kabul etmekten başka, “ki senin de... yapman gereken bu.”

Bu tür tavsiyeler için artık çok geçti. Vettori mektubunu yazarken Machiavelli, yalnızca eski gücüne yeniden kavuşma umutlarını değil, insan eylemleri ve davranışlarıyla ilgili yaptığı çalışmaları da çoktan bir kenara bırakmıştı. “Artık,” diye yazdı Vettori’ye 1514 yazında, “ne eskilerin amelilerini okumaktan, ne de şimdikilerin icraatlarını tartışmaktan keyif alıyorum.” Mecali kalmamıştı Machiavelli’nin. Talih yüzüne gülmedikten sonra bir *virtù* adamının bile hayata galebe çalamayacağına artık o da inanmış görünüyordu.

16. BÖLÜM

Machiavelli'nin tefekkürü bırakmasının gerekçesi *Hükümdar*'ın kabul görmemesinden dolayı duyduğu hayal kırıklığı değildi sadece. Vazgeçmesinin güzel bir sebebi de vardı: Machiavelli âşık olmuştu. Talih sonunda yüzüne gülmüştü. 1514 yazında Francesco Vettori'ye yazdığı mektupta aynen şöyle diyordu: "Bu arada kasabada öyle bir mahlukla karşılaştım ki sorma! Öyle işveli, öyle kibar, mizacı ve tavırlarıyla öyle soylu ki, onu ne kadar övsem, ne kadar sevsem azdır."

Bu işveli ve soylu mahlukun kimliği tam olarak bilinmiyor. Ama La Riccia ya da Jeanne gibi bir hayat kadını olmadığı kesin. Kasabada yaşayan Niccolò Tafani adında bir adamın terk edilmiş kız kardeşi olması da kuvvetle muhtemel. Tafani, başlık parasını kapıldığı gibi Roma'ya kaçan kayınbiraderi Giovanni'nin izini sürdürtmesi için Machiavelli'nin kapısını çalar, o da meseleyi Vettori'ye açarak yardım diler. İşte ne olduysa bu sırada olur, Machiavelli "Venüs'ün ördüğü altın ağ" a yakalanıverir. Aşk heyecanı neşesini yerine getirmiştir. Vettori'ye dediğine bakılırsa, "büyük bir zahmet" e girmiş olmasına rağmen keyfi yerindedir: "Eşine az rastlanır güzellikteki tatlı yüzüne bakmaya doyamıyorum zira; bana tüm dertlerimi unutturdu." Saman alevi gibi parlayan asabi Marietta'nın, kocasının bu yeni oynasını –öğrendiyse şayet– nasıl karşıladığı meçhul. "Orada burada sürtmeye" meraklı olan bir adamla on iki yıl evli kaldığına göre, bu tür kaçamaklara alışmış olmalı.

Machiavelli dertlerini bir kenara bırakmıştı, ama siyaseti büsbütün boşlamış değildi. Aralıkta Vettori'den bir mektup aldı. X. Leo'nun mevcut politik iklim içerisinde kilisenin gücünü ve prestijini korumak için ne yapabileceği konusunda akıl vermesini istiyordu ondan. Papa Milano'yu geri almak uğruna Fransa'yla ittifak kurmalı mıydı? Yoksa İmparator ve İspanya'nın yanında yer alması daha mı hayırlı olurdu? "Düşün bakalım," demişti Vettori, "senin zekâna güveniyorum. Tezgâhın başından ayrılalı iki yıl oldu, ama sanmıyorum ki ustalığından bir şey kaybetmiş olasın." Kaybetmemişti gerçekten. Machiavelli 3.500 kelimelik bir cevap yazarak bilgisini ve tecrübesini dostuyla paylaştı: "Son yirmi yılda bundan daha ciddi bir sorun olduğuna sanmıyorum," diyerek başladı söze; sonra da olası ittifakların artılarını ve eksilerini bir bir sıraladı ve Fransa'yla işbirliği yapmanın daha faydalı olacağı sonucuna vardı. Aradan on gün geçip de Roma'dan cevap gelmeyince, aynı konu üzerine 1.200 kelimelik bir mektup daha döşendi. "Sen dürttün beni!" demişti Vettori'ye.

Machiavelli'nin umutları yeniden canlanmıştı. Vettori'yi temin ediyordu: Talihi yaver gider de Medici ailesi kendisine "Floransa içinde ya da yurtdışında" görev verirse, seve seve kabul edecekti. Machiavelli'nin dileği tutmuştu: Vettori iki mektubu da hem X. Leo'ya hem de onun kuzeni (Floransa'nın otuz altı yaşındaki Başpiskoposu, aynı zamanda Muhteşem Lorenzo'nun yeğeni) Giulio de' Medici'ye gösterdi. Vettori'nin söylediğine göre, her iki Medici de Machiavelli'nin "zekâsına hayran kalmış ve tespitlerini övgüyle karşılamıştı." Gelgelelim "sözler dışında elde edilen hiçbir şey yoktu." Vatikan'dan yakın zamanda bir görev tebliği gelmeyecekti anlaşılan. Roma'dan gelen tek şey, Vettori'nin gönderdiği bir top mavi yün iplikti ki, onu da Machiavelli sipariş etmişti: Sevgilisi için bir çift çorap ördürecekti.

Umutlar bir başka bahara kalmıştı. Neyse ki, 1515 yılının başında Vettori'nin biraderi Paolo sayesinde yeni bir umut ışığı belirdi. X. Leo, Giuliano de' Medici'yi Romagna'nın hükümdarı yapmakta kararlıydı. Paolo Vettori de, Giuliano'nun yakın bir dostuydu. Hal böyle olunca, Paolo'nun yeni hükümdarlıkta şehirlerden birinin yöneticiliğine getirilmesine kesin gözüyle bakılıyordu. O zaman gelince Machiavelli için de bir güzellik yapılacaktı herhalde. Paolo ve Machiavelli fikir teatisi için Floransa'da buluşmaya başladılar. Machiavelli yeni hükümdarlığın nasıl yönetilmesi gerektiğine ilişkin tavsiyelerde bulunuyordu. Paolo'ya Cesare Borgia'yı örnek

almasını (“Her hareketimde onu örnek alıyorum”) ve Romagna’yı tek bir devlet içinde birleştirmeye odaklanmasını öğütledi. Machiavelli verdiği nasihatlarla Paolo’yu etkilemeyi başarmıştı ama göreve getirilmesi önerisi Floransa Başpiskoposu tarafından veto edilince dünyası başına yıkılacaktı. Başpiskopos, Paolo’nun Machiavelli’yi maiyetine alma planlarını öğrenince, papa sekreterini yanına çağırıp sert bir dille uyardı: “Niccolò’yla ilgili hiçbir adım atmayın.” Machiavelli’nin tavsiyelerine saygı duyulması, onların hoş karşılanacağı anlamına gelmiyordu. Medici ailesinin gözünde Machiavelli kesinlikle güvenilir biri değildi.

Birkaç ay sonra yeğeni Giovanni’ye gönderdiği mektupta Machiavelli umutsuzluğa kapılmış gibiydi: “Ne kendime, ne aileme, ne de dostlarıma bir faydam var. Kara bahtım böyle istiyor demek ki.”Yine de, bu son talihsizliği de sineye çekecek ve gerçek bir *virtù* adamı gibi, şanssızlıkları yenmek için yeni çareler düşünecekti. “Uygun zamanı bekliyorum,” diye yazdı Giovanni’ye, “elbet bir gün elime iyi bir fırsat geçecek.” Birçok kez kaba ve açık bir dille geri çevrilmesine rağmen, Medici sarayından içeri girme umudunu hiç kaybetmedi. Hatta sırf bu yüzden, sonraki aylarda, hükümdarlar ve hükümdarlıklarla ilgili yazdığı kısa incelemesini ara ara yeniden ele alacaktı.

Machiavelli’nin ısrarla huzuruna çıkmak istediği ama bir türlü başaramadığı Medici ailesinin yeni nesil fertleri Muhteşem Lorenzo’nun tırnağı dahi olamazdı. Papa X. Leo, şatafat ve lükse düşkünlüğüyle babasına çekmişti (Seçildikten sonra şöyle dediği rivayet edilir: “Madem Tanrı bize papalık ihsan etti, biz de keyfini sürelim!”), ama onun estetik duyarlılığı veya diplomatik becerisinden yoksundu. Giuliano’nun kayda değer hiçbir meziyeti yoktu; gerçi onun mazereti vardı: Frengiye yakalanmıştı. Başpiskopos kuzenleri ise akıllı ve çalışkan olmasına karşın aşırı metanetsiz bir kişiydi. Halkın Muhteşem Lorenzo’nun parlak hükümdarlık dönemine geri dönme umutları boşa çıkmıştı. 1515 yılının sonunda yaşanan trajik bir hadise şehrin hali pür melâliydi. Leo’nun ziyareti şerefine Floransa’da görkemli bir kutlama tertip edilmişti. Şenlikte bir “Altın Çağ” sembolü dikkati çekiyordu; bir oğlan baştan ayağa altına boyanmıştı. Derisi boyadan zarar gören çocuk üç gün sonra hayatını kaybetti.

Ailenin en vasıfsız üyesi muhtemelen merhum Bahtsız Piero’nun oğlu Lorenzo’ydu. Lorenzo di Piero de’ Medici ile şöhretli büyükbabası arasında

adları dışında hiçbir ortak özellik yoktu. Michelangelo, Lorenzo için yaptığı portre heykelde, 1492 doğumlu genç adamı bir düşünce adamı olarak tasvir eder: Lorenzo San Lorenzo Kilisesi'ndeki Yeni Sakristi'de oturup antik bir savaşı kostümü içinde tefekküre dalmışken, sandalet geçirdiği ayaklarının dibinde, Aydınlık ve Karanlık temsil eden alegorik figürler boylu boyunca uzanır. Gerçeğe bundan daha uzak bir imge olamazdı herhalde. Lorenzo aslında kibirli, beceriksiz, inatçı ve nefesine düşkün bir budalaydı. Hayatında bir an olsun sakin kafayla oturup düşündüğü görülmemiştir. Gel gör ki, 1515 yılında Machiavelli hem kendisinin hem de –güya– İtalya'nın istikbaliyle ilgili umutlarını bu soytarıya bağlamıştı.

Machiavelli daha 1514 yılında genç Lorenzo de' Medici'den etkilendiğini söylemişti. "Bütün şehrin umutlarını yeşertti," diye yazdı Vettori'ye, "herkes ona bakınca rahmetli büyükbabasını görüyordu sanki." Tuhaf bir iltifattı bu. Machiavelli Floransa'da Lorenzo'dan yana tavır alan az sayıda kişiden biriydi. Gerçekte Lorenzo ne şehirde umudu canlandırmıştı, ne de büyükbabasının anısını. 1514'te halkın sevgisini çoktan kaybetmişti. Yanında silahlı muhafız olmadan sokağa adımını atmazdı; birçok hükümet görevlisinin ayağını kaydırmıştı. İspanyol tarzı sakalı tepki çekmiş, halkın kendisini selamlamadan önce şapkasını çıkarmasını şart koşması hoş karşılanmamıştı. Kibirli ve ceberrut tavırlarıyla ilgili şikâyet dilekçeleri gelince, hısmı olan başpiskopos halkın isteklerine uygun davranması konusunda onu sert bir dille uyarmak zorunda kaldı.

Lorenzo uyarıya kulak asmadı. Savaş alanında hiçbir başarısı veya tecrübesi olmamasına rağmen 1515 baharında *Capitano della Guerra* unvanını alarak cumhuriyetin ordu komutanı oldu; kendisine yıllık 35.000 florin gibi oldukça yüksek bir maaş bağlanmıştı. Kâğıt üzerinde Signoria'nın emrindeydi, ama Floransa'da birçok kişi onun mutlak iktidar için fırsat kolladığını hissediyordu. Haksız da sayılmazlardı. Lorenzo herkese efendilik taslamaya devam ediyor ve yurttaşların görüşlerini umursamıyordu. Üstelik Floransa'yı Roma'ya ve X. Leo'nun sarayına kıyasla durgun akan bir nehre benzettiğini kimseden gizlemiyordu. Milano Düklüğü'ne (ham hayaldi) ve Urbino Düklüğü'ne (mümkündü) açıktan açığa göz dikmişti. 1516 yılının başında yalnızca halkı değil, pek çoğu Medici hanedanı yanlısı olan *ottimati* üyelerini bile karşısına almayı başarmıştı. Herkesin o kadar çok nefretini kazanmıştı ki, aynı yılın nisan ayında tüm gözler, denize dü-

şen yılana sarılır misali, Fransa'ya çevrilmişti. Ortalıkta dolaşan söylentilere göre, yeni Fransa Kralı I. François Floransa'yı işgal edecek ve Büyük Halk Konseyi'ni Piero Soderini başkanlığında yeniden kuracaktı.

Machiavelli'nin böyle bir anda *Hükümdar*'ı, 1516 Mart'ında frengiden ölen Giuliano de' Medici dururken, kimsenin itibar etmediği yeteneksiz Lorenzo'ya ithaf etmeye karar vermesi garipti. 1516 yılının ilk yarısında bir gün "Muhteşem Lorenzo de' Medici'ye" ithafen bir mektup yazdı. Mektupta genç adamın incelemeyi "özenle ve sabırla" okuyup üzerinde düşünmesini temenni ettiğini belirtiyordu: "Kader'in ve birçok yeteneğinizin size vaat ettiği zirveye ulaşacaksınız." Lorenzo de' Medici'nin kitabı dikkatle okumasını beklemek, olmayacak duaya âmin demekti. Machiavelli Medici ailesi tarafından birçok kez reddedilmişti, ama hiçbir zaman Lorenzo'nun laubali tavırları karşısında olduğu kadar küçük düşmemişti. Lorenzo'ya incelemesini sunmak üzereyken birisi gelip Haşmetmeaplarına bir çift av köpeği hediye etti. Tahmin edilebileceği gibi, Lorenzo'nun bu hediye karşısında duyduğu şükran ve sevinç, Machiavelli'ye gösterdiği ilgiden çok daha fazlaydı. Machiavelli'nin saraydan hışımla ayrılırken dostlarına şöyle dediği rivayet edilir: "Hükümdarlara komplo kuracak bir adam değilim, ama bu şekilde davranmaya devam ederlerse komploların arkası kesilmez." Öngörüsünde ne kadar haklı olduğu yakında ortaya çıkacaktı.

Yılın büyük bir bölümünü yine Percussina, Sant' Andrea'daki çiftliğinde geçirmekle birlikte, Machiavelli 1517 yazından itibaren Floransa'yı daha sık ziyaret edecekti. Şehirde yüksek sınıftan kişilerle yakın dostluk kurmak, Albergaccio'nun yanındaki handa pişpirik oynamaktan çok daha zevkliydi.

Porta al Prato yakınındaki Palazzo Rucellai'nin bahçesi son yirmi beş yıldır Floransa'nın en düzeyli entelektüel ve siyasal tartışmalarına ev sahipliği yapmaktaydı. Rucellai ailesi geçen yüzyılda Floransa'nın en varlıklı ailelerinden biriydi. Ailenin serveti gibi adı da, *orcella* ya da *rocella* adı verilen, Yunanistan ve Kanarya Adaları'nda yetişen bir liken türünden geliyordu. Kumaş tüccarı olan bir aile büyüğü likenden *oricello* denilen ef-latun-kırmızı karışımı bir boya elde etmişti. Bahçe toplantılarına ön ayak olan Bernardo Rucellai'ydi; aile servetinden payına düşen parayı eski eserleri toplamak, Santa Maria Novella Kilisesi'nin cephesini dekore etmek ve Muhteşem Lorenzo'nun kız kardeşi Nannina'yla gerdeğe girmek için

harcamıştı. Lorenzo 1492'de öldükten sonra saray bahçesinde Platon Akademisi üyeleri konuk edildi (filozoflar, şairler ve hümanistlerden oluşan akademi daha önce Floransa dışındaki Villa di Careggi'de toplanıyordu). Orti Oricellari olarak bilinen saray bahçesi 1502 yılından sonra Soderini karşıtı fraksiyonun toplanma yeri haline geldi. Bernardo Rucellai ve *ottimati* dostları Medici ailesine sadakat yemini etmişti. Bernardo, Ramón de Cardona'yı tutması için Giuliano'ya borç para vererek 1512'deki Medici restorasyonunun finansmanına katkıda bulundu.

Orti Oricellari'nin kapıları on yıldan fazla bir süredir Piero Soderini *mannerino*'suna ve tüm rejim karşıtlarına kapalıydı. Fakat Bernardo 1514'te öldükten sonra, Lorenzo de' Medici de otoriter davranışlarıyla halkın gözünden düşünce, Orti Oricellari müdavimlerinin siyasal rengi değişmeye başladı. Machiavelli'nin düzenli olarak ziyaret ettiği 1517'de Orti Oricellari, Medici karşıtlarıyla adeta bir "şer yuvası"na dönüşmüştü. Mamafih katılımcılar arasında Medicilerin sadık kulları da yok değildi; 1517'de Signoria üyesi olan Filippo de' Neri bunlardan biriydi. Yine de Machiavelli'nin Palazzo Rucellai bahçesindeki antik heykeller ve tıraşlanmış ağaçlar arasında boy göstermesi sadece entelektüel dostluk arayışını değil, aynı zamanda Medici rejimine olan inancını giderek kaybettiğini gösteriyordu.

Machiavelli Orti Oricellari'deki genç topluluk içinde kafa dengi birileri bulmuştu elbet. Bu bahçe gediklilerine "öğle dostları" adını vermişti; bir de "gece dostları" vardı ki onların yeri ayrıydı: kumar oynadığı ahabapları ve orada burada düşüp kalktığı fahişeler. Orti Oricellari Machiavelli'yi düşünmeye teşvik ediyor ve görevinden alınmasından beri geçen beş yıl içinde noksanlığını hissettiği cemiyet ortamında dostane ilişkiler kurmasını sağlıyordu. Toplantılara Bernardo'nun yeğeni Cosimo Rucellai ev sahipliği yapardı. Zavallı genç adam gut hastalığı yüzünden yatalak kalmıştı, üstüne üstlük bir de frengi illetiyle boğuşuyordu. Buna rağmen toplantılara başkanlık etmekten geri kalmıyor (beşiği andıran bir döşekte taşınarak bahçeye indiriliyor) ve hem nüktedanlığı hem de nezaketiyle tartışmalara renk katıyordu. Katılımcılar arasında, (Eski ve Yeni Ahit tercümeleriyle ileride Enkizisyon'un ilgisine fazlasıyla mazhar olacak) yirmi üç yaşındaki din âlimi Antonio Brucioli ve eski Savonarola müritlerinden (ileride Floransa tarihini yazacak olan) kırk bir yaşındaki oyun yazarı Jacopo Nardi de vardı. Machiavelli, Cosimo dışında, ünlü şair Luigi Alamanni'yle ve Floransa'nın

köklü bir ailesinden gelen genç Zanobi Buondelmonti'yle dostluğu epey ilerletmiş gibiydi. Toplantılarda öncelikle felsefe, tarih, edebiyat ve devlet yönetimi konuları tartışılırdı. Ancak Nardi'nin teşrif etmesiyle birlikte –ki o da Machiavelli gibi karnaval şarkıları besteliyordu– rebap ezgileriyle neşelerini bulmayı da ihmal etmiyorlardı kuşkusuz.

Medici ailesi fertleri Machiavelli'nin siyasal düşünceleri ve tavsiyelerine dudak bükerken, Orti Oricellari katılımcıları onu dinlemeye can atıyordu. Machiavelli, toplantıların gediklisi olduktan bir süre sonra, dostlarına geçen dört veya beş yıl boyunca düzensiz aralıklarla yazdığı bir incelemeden pasajlar okumaya başladı. Bir kitap eleştirisiydi bu; gençliğinden bu yana büyük beğeniyle okuyup hatmettiği, Livius'un *Roma Tarihi*'ni yorumluyordu (babası Bernardo kitabın bir kopyasını 1475'te isim dizini hazırlama karşılığında bir matbaacıdan almıştı). Livius, MÖ 29 yılı civarında yazmaya başlayarak (yalnızca otuz beşinin günümüze kaldığı) toplam 142 kitapta derlediği yapıtında, imparatorluğun kuruluşundan Troya'nın düşüşüne kadar bütün Antik Roma tarihini anlatır. Kitabına şu önsöz ile girizgâh yapar: “Tarihte hiçbir ülke yoktur ki, bizimkinden daha yüce veya saf, yahut iyi yurttaşlar ve soylu eylemler bakımından daha zengin olsun.” Livius önsözünde tarih biliminin “akıl sağlığı için en iyi ilaç” olduğunu savunur, çünkü tarih bilimi “hem emsaller hem de ibretlik dersler verir: iyi şeyleri örnek almamız, baştan ayağı çürümüş kötü şeylerden de kaçınmamız gerekir.”

Machiavelli, Livius'un iki öğüdüne de uyar. Livius'un Roma'nın ihtişamlı dönemini konu alan tarih anlatısından politik dersler çıkarır ve bunları dönemin Floransa'sının hastalıklı politik bedenine aşlamak üzere yorumlar. Roma İmparatorluğu'nun başarısının ardındaki nedenler doğru anlaşılırsa, o zamanki zaferler bugün de tekrarlanabilir. *Hükümdar* hükümdarlığın elde edilmesi, yönetilmesi ve sürdürülmesiyle ilgiliyse, *Livius'un İlk Onyıllı Üzerine Konuşmalar* başlığını taşıyan bu yeni eser de sağlıklı bir cumhuriyetin nasıl kurulup korunacağıyla ilgilidir. Machiavelli iktidar mekanizmasını incelemeye devam etmektedir, ama bu sefer hükümdar yerine halkın perspektifinden bakarak. Floransa'da beş yıldır süren Medici oligarşisinden gına getirmiş olmalı ki, Orti Oricellari'deki dostları gibi, o da saf bir cumhuriyet rejiminin özlemini çekmektedir.

Machiavelli'nin *Konuşmalar*'da üzerinde durduğu temel mesele siyasal özgürlüktür. Şehirlerin ancak bir halk hükümeti kurulduğu takdirde ik-

tisadi ve askeri anlamda kalkınabileceğini savunur. O halde soru şudur: Bu özgürlük nasıl elde edilecek ve korunacak? Livius Talihi'nin dost eline hemen her zaman ihtiyaç duyulacağına inanır. Machiavelli ise halkın *virtù*'sunun özgürlük için hayati önem taşıdığını ısrarla vurgular. Roma İmparatorluğu örneği, vatansever duygularla daha yüksek bir menfaat için kişisel çıkarların bir kenara bırakılması gerektiğini gösterir. Peki, böyle bir *virtù* ve vatanseverlik bir şehirde halk arasında nasıl yeşerebilir? Hele ki, Machiavelli'nin *Hükümdar*'da alabildiğine acımasız bir dille vaaz ettiği gibi, çoğu insan "iyiden çok kötüye meyilliyken".²⁸

Machiavelli, bu can alıcı soruya yanıt bulmak için Roma İmparatorluğu tarihi ve kurumlarını yakından incelemeye koyulur. İyi bir önderliğin, caydırıcı yasaların, dini telkinin (Romalıların yemin törenleri ve kanlı kurban ayinlerine özellikle hayran kalmıştır) ve içinde hem soyluların hem de avamın yer aldığı karma bir hükümetin önemine değinir. Uzun tartışması boyunca Antik Roma'nın zaferlerinden övgüyle söz ederken, İtalya'nın şimdiki haline bakıp yerinmeden edemez: Bugünün İtalyan devletlerinde yozlaşma, esaret ve askeri yeteneksizlikten başka bir şey yoktur. Eleştiri oklarının hedefinde özellikle Floransa vardır. Machiavelli'ye göre, bu şehir aslında ölü doğmuştur. Birinci kitabın daha ilk bölümünde, başkaları tarafından kurulan şehirlerin (Floransa da Roma İmparatorluğu tarafından kurulmuştur nihayetinde) "nadiren büyük bir ilerleme gösterebildiğini", bu yüzden de "büyük krallıklar yanında esamelerinin okunmadığını" üzümlerek belirtir. *Konuşmalar*'ın bir yerinde, başka bir iktidarın esareti altında gözünü açan şehirlerin özgürlüklerini kazanıp sonra da korumasının "sadece zor değil imkânsız" olduğunu ileri sürer. Floransa'nın büyüklüğü ve özgürlüğü daha beşikteyken boğazlanmıştır.

Konuşmalar'da hükümdarlık yönetimi yerine halk yönetiminin, başka bir deyişle, azınlık değil çoğunluk iktidarının konu edilmesi, Machiavelli'yi *Hükümdar*'ın yazarı olarak belleyen Orti Oricellari üyelerini şaşırtmış olmalıdır. Ancak inceleme, yazarın önceki eserini okuyanların kulağına tanıdık gelebilecek pek çok sav içerir. Machiavelli savaş halinde hileye başvurmaya mübah sayar. Sahtekârlık, ne kadar iğrenç olursa olsun, "savaşta övgüye değerdir ve şöhret kazandırır." Cumhuriyeti düşmanlarından

28 Machiavelli: *The Chief Works and Others*, çev. Allan Gilbert, 2. cilt, s. 199. *Konuşmalar*'dan yapılan tüm alıntılar bu kitaptandır.

korumak için alınması gereken tedbirlerden söz ederken verdiği öğüte de aşınayızdır: “Ülke güvenliğinin mutlak öncelik kazandığı durumlarda haklı ya da haksız, insafli ya da insafsız, yüz ağartıcı ya da yüz kızartıcı ayrımları yapılmaz.” Bu noktada önemli olan tek şey, devletin bekasını ve özgürlüğünü korumaktır. Machiavelli’nin bu görüşünde, 1512’de Piero Soderini yönetimindeki Floransa’da yaşananlardan etkilendiği yadsınamaz. Soderini’nin Medici saldırısına karşı hem kendini hem de Floransa’yı korumak için olağanüstü –hatta şiddetli ve yıldırıcı– önlemler almak yerine, yasalara bağlı kalıp “sabır ve iyilik”ten medet ummasını Machiavelli asla tasvip etmemiştir.

Machiavelli’nin Orti Oricellari’deki dinleyicilerinin kendilerini *Konuşmalar*’ın büyüüne kaptırmamaları mümkün değildi. Eserin parlaklığı inkâr edilemezdi; Machiavelli gayet kendinden emin bir şekilde önce küçücük ayrıntıları inceliyor, ardından genel tabloyu resmediyordu. Machiavelli düzyazıdaki kıvraklığıyla engin bilgisini, kışkırtıcı üslubunu ve tutkulu anlatımını tek bir potada eritmişti. Eser devlet yönetimindeki genel ilkeleri belirlemeyi amaçlıyordu. Bu amaca ulaşmak için farklı yollar izliyordu; sözelimi önce bazı hipotezler ortaya atıyor, sonra da bunları tek tek sınıyordu – böylece, yakında bilimsel yöntemin temelini oluşturacak olan tümevarımlı akıl yürütme tekniğinin ilk örneğini sunuyordu. Machiavelli devlete on beş yılını vermişti, bu süre zarfında devlet yönetme sanatını aralıksız ve dikkatli bir şekilde incelemişti. *Konuşmalar* bu incelemenin en büyük kanıtıydı; bu yanıyları *Hükümdar*’ı bile gölgede bıraktığı söylenebilir.

Öte yandan, isabetli gözlemlere ve ustalıkla argümanlara rağmen çalışmanın temelinde garip bir çelişki vardır. Machiavelli birinci kitabın önsözünde okuyucuları geçmişle dikkatle incelemeye ve eskilerin en iyi örneklerine öykünmeye yöneltmek istediğini belirtir. Öykünmenin mümkün olduğuna bizi temin eder; zira insan doğası, tıpkı güneş hareketi veya madde bileşimleri gibi, yüzyıllardır hiç değişmemiştir. Dolayısıyla 16. yüzyıl İtalyanlarının eski dünya insanlarıyla tıpatıp aynı şekilde, yani aynı vatanseverlik duygusu ve *virtù*’yla davranması teorik olarak mümkündür. Ne var ki öykünme bilinçli seçim yapmayı gerektirir. Machiavelli’yi düşündüren de burasıdır: Acaba insanlar davranış biçimlerini seçme özgürlüğüne sahip midir?

Üçüncü kitabın “Talihinin Her Zaman Açık Olmasını İsteyen Biri Zamana Nasıl Ayak Uydurmalıdır” başlıklı dokuzuncu bölümünde çok önemli bir noktaya parmak basılır. Zamana ayak uydurma teması *Hükümdar*’da da karşımıza çıkar: “Zamana uygun şekilde hareket eden” kişinin başarıya ulaşacağı belirtilir. Ancak Machiavelli *Konuşmalar*’da, insan eylemleri ve davranış biçimleri üzerine Giovan Battista Soderini’ye yazdıklarını anımsatan bir iddiada bulunur. “Bu konuda çok düşündüm,” diye yazar, “insanın talihinin iyi ya da kötü olması hareket tarzının zamana uygunluğuna bağlıdır.” Kimisi “hiç düşünmeden”, kimisi de “düşünüp taşınarak” hareket eder. Her iki şekilde de başarıya ulaşmak olasıdır. Bu noktada belirleyici olan tarihsel koşullardır. İşin sırrı, ne zaman hiç düşünmeden harekete geçeceğini, ne zaman düşünüp taşınarak yol alacağını bilmektedir.

Gelgelelim Machiavelli insanın gerçekte böyle bir seçim yapabileceği konusunda, 1506’da Giovan Battista’ya yazdığı mektupta olduğu gibi fazlasıyla karamsardı. Yakın tarihten Piero Soderini ve II. Julius örneklerini vermişti: İlki her durumda “şefkatli ve sabırlı” davranırdı (siz onu bir de Pizalılara sorun; 1509’daki kuşatmada şehrin anasını az ağlatmamıştı Soderini). Bu şekilde başarılı olmuştu, çünkü zaman bu hareket tarzını gerektiriyordu; “ama ne zaman sabır ve tevazuyu bir kenara bırakması gerekti, işte o zaman kaybetti. Kendisiyle birlikte şehri de heder etti.” II. Julius onun tam tersiydi, “telaşlı ve tez canlı” davranırdı. Girişimlerinde başarılı olmuştu, çünkü zaman bu şekilde davranmayı gerektiriyordu; ama ne zaman sabır ve tevazuyu elden bırakmaması gerekti, işte o zaman “mağlubiyet kaçınılmaz oldu, nitekim ne davranış biçimini ne de hareket tarzını değiştirebilirdi.”

Soderini ve Julius’un davranış biçimi ya da hareket tarzını değiştirememesinin iki ayrı sebebi vardır. Her şeyden önce, ivedilikle hareket ederek büyük başarılar elde etmiş birinin sabırlı davranması yönündeki uyarılara kulak asması beklenemez. Velev ki kulak verdi, yine de aksi şekilde davranması mümkün değildir. Şurası gerçek ki, Machiavelli’nin dediği gibi, “doğanın bizi yönlendirdiği şeye direnemeyiz.” Bu zorunluluk ilkesi uyarınca, Julius her zaman telaşlı ve fevri davranacak, Soderini de her koşulda sabır ve tevazuyla hareket edecektir. İkisinin de aksi şekilde davranması kesinlikle mümkün değildir; yani ne Soderini Julius gibi, ne de Julius Soderini gibi

davranabilir. Machiavelli'nin 1506'da meseleyi Giovan Battista Soderini'ye izah ederken söylediği gibi, "insan kendi doğasına söz geçiremez." Tarih-tenden ders çıkarıp onları zamanın ruhuna uyarlamayı beceremeyen hükümdarlar davranış biçimlerini değiştirmekten acizdir.

Machiavelli insan doğasına ilişkin bu kötümser iddiasıyla kendi içinde çelişkiye düşmektedir, zira bu iddia *Hükümdar* ve *Konuşmalar* türünde incelemelerin ana fikriyle taban tabana zıttır. Her iki eserde de liderlere siyasette uymaları gereken birtakım ilkeler önerilir; yöntemlerini ve fikirlerini değiştirerek nasıl başarıya ulaşacakları gösterilir. Gelgelelim Machiavelli, kimsenin böyle radikal bir değişim geçiremeyeceğini savunur: Her insan kendi doğasının emir kuludur. Şayet bir hükümdar kendi doğasını ve dolayısıyla davranış biçimini değiştiremiyorsa, politik kararlarında seçim şansı yoksa, onlara akıl ve tavsiye vermek için bu kadar dil dökmenin ne lüzumu vardır? Machiavelli yazılarında bir yandan insanların eylemlerinde özgür olduğunu ve tarih biliminin onlara en doğru politikayı göstereceğini varsayarken, diğer yandan insanın kendi doğasına uymaktan başka bir çaresi olmadığını ve iş çıkırında çıktığında yenilmeye mahkûm olduğunu söyleyerek, bu özgürlüğü külliye reddeder.

Machiavelli'nin *Konuşmalar*'da insanın Kader'e karşı koyma gücü hakkında söyledikleri de aynı ölçüde müphemdir. *Hükümdar*'da, *virtù* deneyimi sayesinde Kader'e meydan okumanın mümkün olduğunu yazar. Ancak *Konuşmalar*'ı yazdığı dönemde Kader, meydan okumalara pabuç bırakacak gibi görünmez gözüne. İkinci kitabın 29. bölümünün başlığı fazla söze gerek bırakmadan her şeyi anlatır: "Kader Kendi Planlarını Bozmaya Kalkanların Gözünü Kör Eder İsterse". Burada Machiavelli, "insanın Kader'e yardım edebileceği ama mani olamayacağı" uyarısında bulunur: "Kader ağlarını ördü mü, kimse onu bozamaz." Ama bu durum insanı yıldırılmaz, çünkü "dolambaçlı ve bilinmez yollardan geçen" Kader'in günün birinde ona iltimas geçeceği umudunu her zaman taşır. *Hükümdar*'ın Kader'e karşı savunmaya geçen ve onun sillerine yumruklarla karşılık veren cesur *virtù* adamı, *Konuşmalar*'da bekleyip umut etmekten başka çaresi olmayan bezgin bir adama yerini bırakmıştır. Bu cesaret kırıcı satırlarda, Albergaccio'da endişeli bakışlarla, asla gelmeyecek bir çağrının yolunu gözleyen mahzun bir adam görürüz.

17. BÖLÜM

Machiavelli 1517 yılının sonunda Orti Oricellari'deki dostlarından, yakın zamanda Roma'ya giden yirmi üç yaşındaki Luigi Alamanni'ye uzun bir mektup yazdı. Ludovico Ariosto'nun epik şiiri *Orlanda Furioso*'yu (şiirin ilk kırk kıtası 1516 baharında yayımlanmıştı) nasıl bulduğundan bahsediyordu. Machiavelli Ferrara'nın saray şairi olan Ariosto'yla muhtemelen yedi yıl önce tanışmıştı, ya Roma ya da Floransa'da. Büyük olasılıkla Floransa'da, zira Ariosto altı aylığına kalmak üzere 1513 Mart'ında şehre gelmişti. Bu süre içinde Vecchio Köprüsü'nün güney ucundaki eski Malta Şövalyeleri misafirhanesinde kalmıştı ki, burası Machiavelli'nin evine birkaç adım uzaklıktaydı.

Machiavelli Ariosto'nun eserine methiyeler düzüyordu. “Şiir baştan sona güzel gerçekten, bazı dizeler var ki olağanüstü.” Yazara tebriklerini iletmesini rica etmişti Alamanni'den. Ancak ufak bir serzenişte bulunacaktı. Ariosto sayfalar dolusu şiirinde Michelangelo (“insandan öte ilahi” bir varlıktı kendisi), Leonardo, Raffaello ve Tiziano gibi birçok çağdaş ressamın yanı sıra Pietro Bembo, Baldassare Castiglione gibi pek çok şair ve yazarı (Luigi Alamanni'nin bile adı geçiyordu) kutluyordu.²⁹ Ne var ki Machiavelli'nin ismi hiçbir yerde zikredilmiyordu. Machiavelli bu apaçık ihmale gücenmişti – kimbilir belki de gücenmiş numarası yapıyordu. “Bu kadar şairden bahse-derken,” diye yazmıştı Alamanni'ye, “beni es geçmesi manidar.”

29 *Orlando Furioso*, çev. Guido Waldman, Oxford University Press, Oxford, 1983, XXXIII. kıta, 2. dize; XXXVII. 8. dize.

Ariosto, Machiavelli'nin kendisini şairden saydığını duyunca çok şaşır-muş olmalıydı. O aynı kanaatte değildi herhalde ki, 300 bin kelimelik şiirin sonraki revizyonları ve eklemelerinde (1521 ve 1532 yıllarında şiirin yeni basımları yapıldı), İtalya'nın gözde şairleri arasında Machiavelli'nin ismine yine yer vermemişti. Buna rağmen Machiavelli 1517'den itibaren (Medici ailesi iktidarda olduğu sürece siyasette yükselme şansı yoktu madem) hırsını edebiyattan çıkaracak, şiirlerin yanı sıra bir novella ve birçok oyun kaleme alacaktı. Edebiyatta üretken bir döneme girerken büyük olasılıkla *Konuşmalar*'a da son şeklini veriyordu.

Machiavelli'nin Orti Oricellari'yi ilk ziyareti, "Merkep" (çoğu yerde yanlışlıkla "Altın Merkep" diye geçer) adlı komik bir şiirle uğraştığı döneme tekabül eder. Şiir *terza rima* (örüşük uyak) şeklinde yazılmıştır (bu nazım şeklini Dante'nin *İlahi Komedya*'sından biliyoruz). Machiavelli satirik eserinde kısmen Lucius Apuleius'un "Altın Merkep"inden esinlenmiştir. Müstehcen bir dille yazılmış olan bu Latince hikâyede, kafayı sihire takmış genç bir adam sonunda merkebe dönüşüverir. Öte yandan, Yunan mitolojisinde insanları hayvana çevirmesiyle bilinen büyücü kadın Kirke'yi de anabiliriz. Machiavelli'nin Orti Oricellari'deki dostlarına "Merkep"ten pasajlar okumuş olması kuvvetle muhtemel. Öyleyse şayet, *Konuşmalar*'ı dinlemiş olanlara şairin sesi tanıdık gelmiş olmalı.

Machiavelli, "Merkep" şiirinde, içler acısı haline bakıp kendini gülünç bir kişiliğe büründürür. Şiirin açılış dizelerinde anlatıcı kendini, şarkısını söylediği merkeple karşılaştırarak, iftira ve nankörlüğe alışkın olduğunu ve çabaları için "ne karşılık, ne mükafat ne de övgü" beklediğini söyler. Sonra da bir mesel anlatmaya koyulur. Tuhaf bir hastalıktan mustarip Floransalı bir oğlanın ilginç ve ibretlik öyküsüdür bu. Oğlanın derdi şudur: "Nerede ve ne zaman bir sokak görse deli danalar gibi koşmaktadır." Oğlunun derdine düşen babanın kapısını çalmadığı âlim kalmamıştır. Hepsi de farklı tedaviler uygulamasını salık vermiş, ama hiçbirisi oğlunun derdine derman olmamıştır. Sonunda bir yalancı doktor genç oğlanı muayane eder; vücudundan kan alır, iksirler koklatır. Dolandırıcı ayrıca sıkı tedbirler alınmasını öğütler; hastamız, yanında biri olmadan ya da bağlanmadan asla sokağa bırakılmamalıdır. Tedavi netice verecekmiş gibi görünür, ta ki hasta iki biraderiyle birlikte gezintiye çıkana kadar. Oğlan Via de' Martelli'ye gelince duraklar; aşağıda Via Larga'nın alabildiğine yayılıp uzandığını görür:

“Tüyleri diken diken olmuştur. Bu kadar uzun ve geniş bir yol görünce kendini zaptedemez ve eski iptilası nükseder.”

Machiavelli, Via Larga’ya doğru deli danalar gibi koşan oğlanın öyküsünden okuyucular için şöyle bir ders çıkarır: “Akıl, akli olana ne kadar meylederse meyletsin, ne alışkanlığa ne de doğaya karşı koruma sağlar.” Machiavelli yıllar önce Giovan Battista Soderini’ye de aynı belirlenimcilik dersini vermiştir. *Konuşmalar*’da da bu mevzuya mim koyar.

Machiavelli şiiri tamamlamadan bırakır. Şiir bu ham haliyle Ariosto’nun övgüsünü kazanacak nitelikten epey uzaktır. Yine de insanlık durumuna ilişkin iç karartıcı ve hazin gözlemleriyle dikkate değerdir. Filozoflar ve ilahiyatçılar genelde insan ile hayvan arasında kesin bir ayrım yapmakta ısrar etmiştir. Dante, *Il Convivio*’nun (Şölen) üçüncü kitabında, akıllı ruhun insan varlıklarına özgü olduğunu savunarak bu köklü geleneğe iştirak eder. Çoğu yazar, insanın, yüksek akıl yetisi sayesinde hayvani güdülerini bastırdığını ve kısmen ilahi bir varlık haline geldiğini kabul eder. Dante’ye göre, “filozoflar bu nedenle insanı İlâhi Hayvan olarak adlandırmıştır.” Oysa Machiavelli için, insan hayvanının ilahi bir yanı yoktur. Şiirde bir domuzun anlatıcıya söylediği gibi, insan, hayvana göre daha savunmasız ve acınası bir varlıktır ve Kaderin elinde daha fazla oyuncak olur. “Merkep”teki hayvana dönüşme durumu *Konuşmalar*’dan bildiğimiz sav için kullanılan bir metafordur: “İnsan kendi doğal durumundan asla kaçamaz.”

Machiavelli takriben aynı dönemlerde (kesin tarihi bilinmiyor) bir eser daha meydana getirir: *Belfagor Masalı*. Üç bin kelimedenden oluşan bu novella da bir dönüşüm öyküsüdür. Yeraltındaki erkeklerin, kadınların dünyadaki tüm musibetlerin anası olduğuna ilişkin iddiasını araştırmak üzere Plüton tarafından yeryüzüne gönderilen Belfagor adlı bir zebaninin başından geçen olayları anlatır. Öykü edebi niteliklerinden ziyade, Machiavelli’nin Marietta’yla olan ilişkisini ve genel olarak evlilik hakkındaki görüşlerini ortaya koyması bakımından ilginçtir. Belfagor yeraltından serbest bırakıldıktan sonra Floransa’ya gider ve Onesta adında soylu bir kadınla evlenir. Ancak karısının aşırı harcamaları yüzünden çok geçmeden iflas eder. Tefecilerden kaçarken Gianmatteo adında bir köylüyle karşılaşır. Gianmatteo onu gübrelige gizleyerek alacaklılardan kurtarır. Belfagor’un başından birçok macera geçer ve yemediği kazık kalmaz. Onesta’nın onu eve geri götürmek için çıkıp geldiği zannına kapılınca çareyi yeraltına kaçmakta

bulur. “Evlilik bağı”nın getirdiği “sıkıntı, dert ve tehlike”dense cehennem azabı çekmeyi yeğler.

Machiavelli 1517 sonu ile 1518 başı arasında yazdığı *Androslu Kadınlar* adlı beş perdelik bir komedi oyununda, evlilik ve insan ilişkileri üzerine nispeten daha iyimser bir bakış sergiler. Oyun tamamıyla özgün bir eser değildir; her ne kadar üzerinden epey geçilerek güncellenmiş olsa da, aslında Romalı drama yazarı Terentius’un aynı adlı oyununun bir çevirisidir. Oyunda komedi türüne özgü geleneksel bir olay örgüsü izlenir: Aşk müptelası bir delikanlı (Panfilo), babasının itirazına rağmen bir genç kızla evlenmenin hayalini kurar ve sevgilisinin gerçek kimliğini ortaya çıkaran beklenmedik bir olay sayesinde mutlu sona ulaşır. Özgün eserden alınarak işlenen birçok tema *Hükümdar*’da getirilen önerilerle şaşırtıcı ölçüde çelişir. Mesela sözünde durmanın önemine vurgu yapılır: Evlilik budalası Panfilo hem sevgilisine hem de babasına verdiği sözleri tutarak muradına erer. Daha da önemlisi, oyunda entrika ve hilenin nafileliği ortaya konur: Davo adlı (bir *ribaldo* olarak tasvir edilen) bir kölenin hain planları boşa çıkar. Yalancılığın hüsrana, doğruluğun ise mutluluk getireceği görülür. Dürüstlük hiçbir zaman karşılıksız kalmaz. Davo’nun planlarının suya düşmesi komedi geleneği açısından anlamlıdır, çünkü *dolosus servus* yani düzenbaz köle denilen bu tipik figürün gizlice çevirdiği dolaplar kahramana başarı ve mutluluk getirir.

Machiavelli’nin 1518’de yazdığı bir diğer oyunda entrika ve hileler daha etkin bir rol oynar. *Adamotu* (*La Mandragola*) adlı beş perdelik oyun, *Androslu Kadınlar*’ın aksine tamamen özgün bir metindir. Machiavelli, keskin mizah duygusu ve şehvet düşkünü hayal gücünde dizginleri koyverir. Bu oyun da komedinin Roma döneminden kalma geleneksel hikâye kalıbıyla başlar: Bir genç adam (Callimaco) güzel bir genç kadına (Lucrezia) göz koyar, ama önünde bir engel vardır – bu sefer âşıkların kavuşmasını engelleyen, evliliğe rıza göstermeyen bir baba değil, kadının salak bir avukat olan kocası ve kendi iffetidir. Callimaco mutluluğa ulaşmak için zina suçu işlemek zorundadır. Bu bakımdan oyunun ahlak dünyası *Androslu Kadınlar*’a kıyasla daha çapraşıktır. Gelgelelim, oyunun önsözünde Machiavelli, bu tür konuları değersiz ya da bayağı bulan seyircinin hoşgörüsüne sığınarak, bedbaht haldeki yazarın mazur görülmesini ister. Percussina, Sant’ Andrea’da münzevi bir hayat sürmeye zorlanan

Kader mahkûmunun feryadı yükselir bir kez daha. Bakın, nasıl tarif etmiştir kendini Machiavelli:

... miskinliğe gömülmüş
 Çaresi var mıdır ki başka
 Mahkûm edilmişken zoraki bir yalnızlığa,
 Tüm değerli uğraşlardan men edilmiş
 Ufacık bir ödül bile çok görülmüşken ona.³⁰

Oyunda yozlaşmışlığı ve adaletsizliğiyle Floransa da yazarın acı tenkitlerinden nasibini alır. Bir karakterin dile getirdiği gibi, Floransa şehrinde “eşek kafalı adamdan bol bir şey yoktur”, “çevresi olmayan biri... adam yerine konulursa şanslıdır.” Bu sözler enayi yaşlı koca Nicia’nın ağzından çıksa da, Machiavelli’nin Floransalılara duyduğu kırılganlığı yansıtmaktadır şüphesiz: O Machiavelli ki, yorulmak bilmeden çalışmasına rağmen, bırakın kadrinin bilinmesini, adam yerine bile konmamıştır.

Adamotu’nda olay örgüsü, en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş bir eşek şakası üzerine kuruludur. Callimaco, eskiden çöpçatanlık yapan arkadaşası Ligurio’nun dolduruşuna gelerek, Lucrezia’yı yatağa atmak için Nicia’yı oyuna getirmeye karar verir. Plana göre, Callimaco doktor kılığına girecek ve hayattan en büyük dileği ardında bir varis bırakmak olan Nicia’ya, karısını hamile bırakmasını garanti edecek bir iksir verecektir. Bu iksir adamotu kökünden yapılmıştır. Adamotu genelde doğurganlıktan ziyade hastalık ve ölümle bağdaştırılır (Latince *mandragora* sözcüğü “öküzöldüren” anlamına gelir). Bitkiyle ilgili birçok efsane vardır. Birinde bitkinin katillerin asıldığı darağacında yetiştiği söylenir. Bir diğerine göre, her kim bitkiye elini daldırırsa çok geçmeden ölecektir. Bu yüzden, kökünden sökmek için bitkiye bir köpek bağlanır: hayvan toprağı eşeleyip kökü iyice dışarı çıkardıktan sonra oracıkta can verir.

Machiavelli’nin bu tür efsanelere aşına olduğu şuradan bellidir: Callimaco Nicia’ya adamotu iksirini önerirken ona ilacın ciddi bir kusuru olduğunu söyler. İksiri içtikten sonra Lucrezia’yla ilişkiye giren kişi bir

30 *The Comedies of Machiavelli*, yay.haz. ve çev. James B. Atkinson ve David Sices, University Press of New England, Hanover, N.H., 1985, s. 159. Machiavelli’nin komedi oyunlarından yapılan tüm alıntılar bu kitaptandır.

haftaya kalmaz ölecektir. Ama onun da bir hal çaresi bulunur elbet. Zehiri boşaltmak için bir başkası kullanılabilir – tıpkı adamotunu kökünden sökmek için bir köpeğin feda edilmesi gibi. Ama bunun için öncelikle Nicia’nın ve sonra da –ki bu belki zor olabilir– Lucrezia’nın, kendilerinin çocuk sahibi olması için, güya hiçbir şeyden haberi olmayan birinin (Callimaco) kurban edilmesine ikna olması gerekir. Nicia dünden razıdır, Lucrezia’nın rızasını almak için de hem annesini hem de imandan çıkmış Rahip Timoteo’yu araya sokar. Lucrezia sonunda ikna olur ve iksiri içtikten sonra Callimaco’nun koinuna girer. Callimaco, mercimeği fırına verdikten sonra Lucrezia’ya alçakça planını tüm detaylarıyla itiraf eder. Lucrezia şöyle cevap verir: “Takdir-i ilahi böyleymiş!” Böylece hikâye mutlu sonla biter: Çift, evlenebilmek için yaşlı Nicia’nın ölmesini beklerken birlikte mutlu mesut uyumaya devam eder.

Oyun kaba komedinin harika bir örneğidir. Nicia oldukça saf bir karakterdir; ihtiyar avukat pek çalımıdır, ama enayiliği yüzünden kendi kendini boynuzlatır. Oyundaki komik sahneler epey eğlencelidir; Nicia’nın, elinde tuttuğu idrar örneğiyle, karısıyla yatmasına izin vermeden önce Callimaco’nun cinsel organında frengi belirtisi arayışını anlatırkenki hali görülmeye değer. Oyunda halk dilindeki argo sözcüklerin kullanımı da aynı ölçüde başarılıdır. Machiavelli, *caccasangue* (birebir çevirirsek “bok soylu” demektir) ve *caccastecche* (“bok çuvalı”) türünden küfürlerle ağzını bozmaktan çekinmez.

Oyun en çok da, “amaca giden her yol mübahtır” görüşünü bir ruhban sınıfı taşlaması içinde ortaya koymasıyla dikkati çeker. “Amaçlar araçları meşrulaştırıyor mu, ona bakmalıyız her zaman”. Evlilik yeminini bozması ve bir insanın vaktinden evvel eşek cennetini boylamasına göz yumması için Lucrezia’yı ikna etmeye çalışırken söyler bunu Rahip Timoteo. *Hükümdar* yazarı Machiavelli gibi rahip de geleneksel ahlaki ölçütlerin her zaman geçerli olmadığını iddia ederek, erdem ile günah arasındaki ilişkiyi karmaşık bir hale sokar. Şu noktayı belirtmek gerekir: Rahibin savı safsatadan ibaret değildir (onun tek derdi kesesini doldurmaktır ayrıca), dolayısıyla Machiavelli, yozlaşmış ruhban sınıfını hicvederken, büyük olasılıkla *Hükümdar*’da ortaya attığı savların da bir parodisini yapmaktadır. En azından, siyaset meydanında makul karşılanabilecek sahtekârlıkların yatak odasında o kadar da kolay tasvip edilemeyeceğini öne sürer.

Adamotu'nun yazılması 1518 –ya da en geç 1519– yılında tamamlanmıştı. Machiavelli'nin oyundan fazla bir beklentisi olmasa gerekti. Nitekim o dönemde Floransa'da ya da İtalya'nın herhangi bir yerinde halk tiyatroları yoktu. Yazılı komedi oyunları, sözgelimi, karnaval zamanı meydanlarda sahnelenen halk oyunları kadar revaçta değildi henüz. İtalyan draması ağırlıklı olarak, *commedia erudita* olarak bilinen bir komedi türünden müteşekkildi. Bu “bilimsel” ya da “bilgece” komedi, Plautus ve Terentius gibi Romalı drama yazarlarının oyunlarına dayanır ve üniversiteler ile mekteplerde Latince olarak sahnelenirdi. Yakın geçmişte bazı yazarlar bu özgün kaynakları güncel sahneleme teknikleri ve çağdaş tiplerle birlikte İtalyan halk diline uyarlamaya başlamışsa da –ki Machiavelli'nin *Androslu Kadınlar*'ı da bunlardan biriydi– bunların sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi. Ariosto'nun Plautus'u örnek alarak yazdığı *La Cassaria* adlı oyun 1508'de Ferrara Sarayı'nda sahneye kondu; onu 1509'da *Davacılar* adlı ikinci bir oyun izledi. Birkaç yıl sonra, 1513'te, Bernardo Dovizi da Bibbiena'nın *La Calandra* (o da Plautus'un bir oyunundan esinlenerek yazmıştı) oyunu karnaval kutlamaları sırasında Urbino Sarayı'nda gösterildi. Ancak bu tür oyunlar, eğlenceli ve belli bir entelektüel düzeye sahip olmakla birlikte, (bazen çocukların da kadroya dahil edildiği) amatör oyuncular tarafından, küçük bir aristokrat kesim önünde ve çoğu zaman sarayda sahnelenirdi (X. Leo'nun papa seçilmesinden sonra Vatikan'a bile girdi bu oyunlar). Sıklıkla da büyük bir gösterinin parçası olarak sunulurdu: Mesela *Davacılar*'ın afişinde, oyun dışında müzikli eğlence, mim gösterisi ve *moresca* adı verilen bir dans gösterisi de yapılacağı duyuruluyordu. Machiavelli'nin dostu olan Jacopo Nardi'nin *Dostluk Komedi*si adlı oyunu çok daha seçkin bir izleyici kitlesi önünde sergilendi. Nardi, Boccaccio'nun *Decameron*'unu Signoria üyeleri için oyunlaştırmıştı.

Velhasıl, komedi yazarları için şöhrat ve talih kapıları henüz açılmamış görünüyordu. Gerçi Machiavelli dostu Ariosto gibi iyi oyunlar yazan her muharririn bir muktedirin himayesine girebileceğini söyleyecekti. Her halükârda *Adamotu* oyunu Orti Oricellari müdavimi aktörler tarafından 1520 yılının ilk haftalarında prova edilmeye başladı ve aynı yılın şubat ayında karnaval vesilesiyle oynandı. Bu tiyatro gösterimi hakkında elimizde yeterli bilgi yok. Oyun Orti Oricellari'de amatör oyuncular tarafından, muhtemelen kısıtlı bir seyirci topluluğu önünde sahnelenmiş, aralarda

müzik dinletileri yapılmış ve sahnenin arkasına, Ferrara'nın şehir manzarasının resmedildiği (resmi Raffaello'in yaptığı rivayet edilir) bir perde asılmıştı (aynı perde *Davacılar*'da da kullanıldı). Callimaco'nun açılış sahnesinde söylediği bir söz o dönem için oldukça anlamlıydı: "Umut etmek için hiçbir neden olmamasından daha vahim bir şey yoktur." Zira yeni bir onyılın şafağında umut kapıları ansızın açılıverecekti Machiavelli'ye. Görünüşe bakılırsa şanslı dönüyordu.

Machiavelli'nin kismeti açıldıysa, ancak *Hükümdar*'ı adanmış olduğu adam öldükten sonra açıldı. Lorenzo di Piero de' Medici, Mayıs 1519'da frengiden ölmüştü; daha yirmi altı yaşındaydı. Bundan böyle şehrin yönetimi Floransa Başpiskoposu Giulio de' Medici'den sorulacaktı. Her ne kadar daha önce "Niccolò'yla ilgili adım atılması"na mani olmuşsa da, başpiskopos 1520 yılı başında fikrini değiştirecekti. Machiavelli Orticellari üyelerinden Lorenzo Strozzi'nin arabuluculuğu sayesinde mart ayının ortasında, yani *Adamotu*'nun ilk gösteriminden tam bir ay sonra, Giulio de' Medici'yle görüşme imkânı buldu.

Başpiskopos Floransa hükümetinin işleyişiyle ilgili görüşlerini yeniden gözden geçiriyordu. Muhtemelen Machiavelli'yle görüşmesinde ondan bu konuyla ilgili önerilerini içeren bir rapor yazmasını istemişti. Böylece ortaya *Lorenzo'nun Ölümünden Sonra Floransa'nın Gidişatı Üzerine Konuşmalar* adlı bir inceleme çıktı. 1520 yılı içinde yazılan bu inceleme, cumhuriyet rejimini koruyan ama Medici hanedanını da baş tacı eden bir hükümet modeli öneriyordu. Machiavelli'nin önerisi çeşitli tedbirler alınmasını gerektiriyordu; hem Büyük Halk Konseyi'ni hem de Ömür Boyu Başyargıçlığı geri getirmek bunlardan biriydi. Başpiskoposun bu önerileri kabul etmesi pek mümkün değildi. Yine de, devlet işlerine kenarından köşesinden bulaşmış olmak bile Machiavelli için önemli bir gelişmeydi.

Başpiskoposla görüşmesinden bir ay sonra aldığı yeni haberler Machiavelli'nin cesaretini iyice artırmıştı. Nisan sonunda, Orticellari müdavimlerinden Battista della Palla, Roma'da Papa X. Leo'yla yaptığı görüşmeden bahsediyordu; mektubu okurken bizimkinin heyecandan kalbi duracaktı neredeyse: "Yaptığınız işlerden papaya etraflıca bahsettim," diye yazmıştı zatı muhterem, "ne yalan söyleyeyim, bende uyanan intiba, papamızın sizinle görüşmeye pek hevesli olduğudur." Papanın Machiavelli'ye bir iş vermeyi aklından geçirdiğini iddia ediyordu; "bir şeyler yazdıracak

galiba.” Papa hazretleri de nihayetinde bir insandı, onun da dünyevi zevkleri vardı; tiyatro da bunlardan biriydi. 1514’te Bibbiena’nın *La Caland-ra*’sının Roma’da gösterilmesini emreden oydu, şimdi de *Adamotu*’nu merak ediyordu. Floransa’da büyük başarı yakaladığını öğrenince (başpiskopos kuzeni söylemişti bunu muhtemelen) oyunun aynı aktörler ve dekorla papalık sarayında da sahnelenmesini istemişti. “Bunun onu çok memnun edeceğini sanıyorum,” diye yazdı della Palla. Tahmininde yanılmayacaktı.

Papanın emri üzerine yapılan gösterimle oyun aynı yıl içinde ikinci kez büyük başarı kazandı. Bir papanın, kahramanları arasında münafık bir papazın olduğu bir oyunu gülerек seyretmesi ilginçti doğrusu. Tarih Haziran 1520’ydi; aynı dönemlerde Martin Luther, başka konuların yanı sıra kilisenin “ihtirası ve yetkisi”ni hedef alan doksan beş ayrı tezden dolayı aforoz edilmişti. Ne dersek diyelim, Machiavelli, Medici ailesinin kalbine açılan kapının kilidini eline almışsa, bunu her şeyden çok *Adamotu* oyununa borçluydu. *Hükümdar*’ın başaramadığını, zina, hile ve dini istismar gibi temaların işlendiği bir kaba güldürü başarmıştı.

Machiavelli *Adamotu*’na göre çok daha düzeyli bir eser meydana getirmenin planlarını yapıyordu. Hazır Mediciler için “bir şeyler yazma” fırsatı bulmuşken, Floransa tarihi üzerine bir inceleme yazsa hiç fena olmazdı. Bu büyük proje için Medici ailesinin mali desteğini almayı umut ediyordu. 1520 yazında kendini gösterme şansı buldu. İflas eden bir tüccardan borç tahsil etmek için Lucca’ya gönderilmişti. Fransa Kralı XII. Louis’nin huzuruna dört kez çıkmış biri için bu sıradan bir görevdi. Gerçi Lucca’ya yaptığı kısa süreli iş seyahati ona büyük bir tarihsel çalışmanın provalarını hazırlamak için bolca vakit sunacaktı. Machiavelli birkaç hafta içinde *Castruccio Castracani’nin Hayatı* başlıklı on bin kelimelik bir biyografi kaleme aldı. Castruccio Castracani, 14. yüzyılda Lucca’da doğmuş kızıl saçlı bir *condottiere*’ydi. 1325’te Floransa’ya tattırdığı yenilgi hafızalardan silinmemişti.

Castruccio Castracani’nin Hayatı, tarihsel vaka ve anekdotlarıyla, okunması keyifli bir eserdir. Fakat Machiavelli’nin bir tarihçi olarak rüştünü ispat ettiği eserler içinde en iyisi değildir. Castruccio’nun hayat çerçevesi içine zerkettiği söylence ve uydurmalar barizdir; tarihler ve olgularda gerçeğe sadık kaldığı söylenemez. Mesela (adı “köpek terbiyecisi” anlamına gelen) Castruccio’nun yetim olduğu uydurmadır. Machiavelli

tüm büyük adamların, soyu belirsiz olanlar veya “küçük yaştan itibaren büyük badireler atlatan”lar arasından çıktığını göstermek istemiştir herhalde.³¹ Machiavelli’nin gözde temaları eserde sıkça karşımıza çıkar; Kader’in şerri (sözümüne Castruccio, insan hayatında Kader’in *virtù*’ya baskın çıktığını ikrar etmiştir ölüm döşeginde), güçlü ve yılmaz bir lider ihtiyacı gibi. Castruccio’nun “güzel hileleri”ni övmeyi de ihmal etmez Machiavelli: Örneğin Pistoia’da hizipler arasında çıkan kanlı çatışmada (şehirdeki kan davası 1501’de Machiavelli’nin başını epey ağrıtmıştı) önce her iki tarafa da şirin gözüküp, sonra da iki koldan katliama girişmesi takdire şayandır.

Yaz bitiminde Machiavelli eserin birer taslağını yakın dostları Zanobi Buondelmonti ile Luigi Alamanni’ye gönderdi (Cosimo Rucellai bir yıl önce vefat etmişti). Zanobi, övgüler yağdırıyordu yazara, cevap mektubunda; eserin Orti Oricellari üyelerince “genelde beğeni”yle karşılandığını haber veriyor, ama şunu da belirtmeden geçmiyordu: Bazı bölümlerin “yeniden gözden geçirilmesinde”, özellikle Machiavelli’nin Diogenes Laertius gibi yazarlardan aşırıldığı ve Castruccio’ya atfettiği ilkelerin çıkarılmasında fayda vardı. Buna rağmen Zanobi, bu “tarih taslağı”yla Machiavelli’nin mükellef bir Floransa tarihi yazmak için yeterli donanımına sahip olduğunu gösterdiği kanaatindeydi.

Machiavelli çalışmalarının se’meresini yakında alacaktı. Eylül ortasında Lucca’dan döndü ve iki ay sonra hem X. Leo hem de başpiskopostan yeni bir Floransa tarihi yazmak için emir aldı. Yapılan sözleşmede, yazarın Floransa şehrinin tarihini “kendisine en uygun görünen dönemleri kapsayacak şekilde ve kendini en iyi ifade edebileceği dilde [ister Latince isterse Toskana lehçesinde] yazabileceği” belirtilmişti. Karşılığında hepitozu yüz florin ödenecekti; İkinci Kançılarken aldığı yıllık ücret bile bundan yirmi sekiz florin daha fazlaydı. Ama devlet memuriyetinin getireceği itibar parayla ölçülemezdi. Bu görevin papa cenapları tarafından verilmiş olması başlı başına bir gurur kaynağıydı. Ama asıl önemlisi, Machiavelli bu eseriyle Floransa Cumhuriyeti’nin yetiştirdiği güzide tarihçi ve vakanüvislerin mertebesine yükselecek, ismi Poggio Bracciolini ve Leonardo Bruni gibi muhterem şahsiyetlerle birlikte anılacaktı. Hem unutmayalım ki, Leonardo

31 *Life of Castruccio Castracani*, çev. Andrew Brown, Hesperus Press, Londra, 2003, s. 3.

Bruni 1420'lerde yazdığı on iki ciltlik *Floransa Halkı Tarihi* sayesinde, hem kendisi hem de çocukları için ömür boyu vergi muafiyeti kazanmıştı.

Machiavelli hiç vakit kaybetmeden yazmaya koyuldu. Birçok esere referans veriyordu; Flavio Biondo'nun *Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü Sonrasında Tarihten Onyıllar* adlı eseri bunlardan biriydi (babası 1485'te satın almıştı kitabı). Piero Minerbetti'nin yazdığı Floransa kroniğine de sıkça başvuruyordu. Eserin kapağı için bir dörtlük karalamıştı: "Ah Machiavelli, aklınca benimle gönül eğlendirirsin / Aman dikkat et, kandili bana değdirmeyesin / Çocukları uzak tut ki benden, çabucak teslim edesin." Bu neşeli ve gülünç satırlar Machiavelli'nin karanlık ruhunun aydınlandığının bir işaretidir. Dile kolay, sekiz yıllık uğraşın ardından nihayet Medici ailesinin hizmetine girmiştir.

18. BÖLÜM

Machiavelli, Floransa tarihi üzerine yazdığı eseri 1521 baharında yarıda kesti; eski günlerde olduğu gibi, bir devlet görevi için atına atlayıp yollara düşecekti. Floransa'nın dış ilişkilerinden sorumlu olan Otto di Pratica konseyi, Fransisken Tarikatı meclis toplantısının yapıldığı 95 km kuzeydeki Carpi şehrine gitmesi için onu görevlendirmişti. Fransisken Tarikatı'nda daha yeni reform yapılmıştı, ama görünen o ki, Floransa'daki bazı rahipler, Aziz Francis Yasası'nda belirtilen hükümlere saygıda kusur ediyordu. Otto di Pratica, bazı rahiplerin uygunsuz hareket ettiği tespitinden hareketle, muhaliflerin başını ezerek Floransa sınırları içindeki tüm rahipler üzerinde sıkı bir denetim kurmaya karar vermişti. Hükümet adına bu müzakereleri yürütmek için Machiavelli'nin seçilmiş olması herkesi şaşırtmıştı.

Floransa'da kerhanelerin devamlı müşterisi olarak fişlenmiş sabıkalı bir adamın Fransisken rahiplerine ahlak dersi vermek için seçilmesi tuhaftı doğrusu. Bu tuhaflık Machiavelli'nin de dikkatinden kaçmamıştı. Hem "Takunya Cumhuriyeti" diyerek dalga geçtiği bir tarikatı ne diye ciddiye alsındı ki! Rahipler de Floransa elçisini aralarında görünce şaşırmış olmalıydı; ruhban sınıfıyla alay eden *Adamotu* yazarı zındık değil miydi bu! Tahmin edilebileceği üzere, olaylar birkaç gün içinde tam bir farsa dönüştü. Machiavelli rahiplerin arasına nifak sokmuştu. Fransiskenler görev atamalarını yapana kadar beklemek zorundaydı, haliyle canı sıkılıyordu. Muzipliği tutmuştu gene: "Bir yolunu bulsam da şunların arasına fesatlık karıştır-

sam... İster misin, takunyalarını çıkarıp birbirlerini kovalasınlar.” Civardaki illerden Mođena’nın valisi olan dostu Francesco Guicciardini’ye yazdığı mektupta aynen böyle diyordu Machiavelli. Eşek şakasına onu da dahil edecekti yakında. Guicciardini’den Carpi’deki ikametgâhına art arda ulaklar göndermesini istedi. Sözümona ulaklar önemli belgeler getirip götürüyor, tez vakitte ulaştırmak için dörtnala koşturuyorlardı. Machiavelli’nin ciddi meselelerle meşgul olduğunu gören rahipler onun önemli bir devlet adamı olduğunu sandılar. Ama Machiavelli’nin foyası her an meydana çıkabilirdi. Nitekim, ev sahibi olan Carpi Kançıları Gismondo Santi giderek işkillenmeye başlamıştı bu durumdan. Machiavelli’nin keyfi yerindeydi; Gismondo’nun evinde krallar gibi ağırlandıyordu; “kuştüyü yataklar”da uyuyor, her öğün “altı köpek ve üç kurdu doyuracak kadar” yemek yiyordu. Salak yerine konduğunu hisseden Gismondo’nun bizim üçkâğıtçıyı kapı önüne koyması an meselesiydi. Böylesi rahatlığı gördükten sonra bir taşra hanının mütevazı koşulları çekilir miydi hiç! Artık bu şakaya bir son vermeliydi. Machiavelli, istemeyerek de olsa, Guicciardini’den bir daha ulak göndermemesini rica etti.

Machiavelli’nin Carpi’de ikinci bir görevi daha vardı. Yün Tüccarları Loncası konsülleri onu, Büyük Perhiz’de vaaz verecek bir rahip bulmakla görevlendirmişti. Konsüller, Giovanni Gualberto da Firenze, namıdiğer “Il Rovaio”, adında (soğuk bir kuzey rüzgârının adı olduğu düşünülürse, muhtemelen Giovanni Kardeş soğuk duş etkisi yapan vaazlar veriyordu) bir Fransiken rahibini işe almasını özellikle istemişlerdi. Guicciardini, görevini duyunca dostuyla matrak geçmeden edemedi: Tam adamını bulmuşlardı! Pacchierotto adında ünlü bir Floransalı oğlancıdan, birine zevce bulmasını istemek gibi bir şeydi bu. Il Rovaio’ya gelince (“vatan haini Rovaio” diyordu ona Machiavelli), onun da Floransa’ya gitmeye hiç niyeti yoktu; nasıl olsa kimsenin aldırış ettiği yoktu sözlerine. Machiavelli’ye anlattığına göre, Floransa’da daha önce vaaz vermişti. Tüm fahişelerin yüzlerine sarı peçe örtmesini zorunlu kılmıştı. Ama sonra kız kardeşinden öğrendiğine göre (anlatırken bile cinleri tepesine çıkıyordu), şehirdeki orospular “daha önce hiç olmadığı kadar hoş ve alımlı görünmeye” başlamıştı. Machiavelli ay sonunda evine, Albergaccio’ya, kitapları ve kâğıtları arasına geri döndü. Kuşkusuz üzerinden büyük bir yük kalkmıştı.

Peki, Machiavelli, Carpi'ye gidip Fransisken rahiplerine laf anlatırken genelde din ve özelde Hristiyanlıkla ilgili ne düşünüyordu? Guicciardini, Carpi'de fazla kalmaması konusunda şaka yollu uyarmıştı Machiavelli'yi; maazallah, “bu mübarek adamlar sana da bulaştırır yoksa ikiyüzlülüklerini.” Machiavelli aklına esip de dine dönerse, bunun “ermişliğine değil bunaklığına verileceğini” söylüyordu, çünkü “sen hep karşıt inançta oldun.” Machiavelli kesinlikle din karşıtı değildi, ancak onun için dinin yalnızca araçsal bir değeri vardı: Dinin ahiretteki hayatla ilgili söyledikleri umrunda değildi; burada ve şimdi topluma ne faydası vardı, ona bakıyordu. Antik Romalılar, yemin törenlerini ve diğer dinsel ayinleri, yurttaşları kahramanca eylemlere teşvik etmek ve böylece halkı koruyup kollamak için yapıyordu. Bunu onayladığını *Konuşmalar*'da belirtmişti Machiavelli. Ama Hristiyanlığın benzer amaçlara ulaşmak için yeterli potansiyele sahip olduğu konusunda ciddi şüpheleri vardı. *Konuşmalar*'da, Antik Romalılardaki cesareti ve cabbarlığı Hristiyan Avrupa'daki çağdaşlarında görememesini, Hristiyanlık dininin güçten düşürücü etkilerine bağlıyordu. Öte yandan Antik Romalılar dünya nimetlerine saygı duyar ve kurban kanı dökerlerdi (Machiavelli bu eylemlerin onları savaşa yüreklendirdiğine inanıyordu), bugünün Hristiyanları ise ne kurban ayinleri düzenliyor, ne de dünyevi zaferlere ehemmiyet veriyordu. Hristiyanlık, tutkulu eylem adamlarını değil mütevazı düşünce adamlarını takdir ediyordu.

Bu tespitte Hristiyanlığın yırtıcı yüzü kesinlikle göz ardı edilmişti. Haçlı Seferleri'ne ya da yakın zamanda II. Julius'un giriştiği askeri harekâtlara ne diyecektik peki? Papalık ordusunun kutsanmış ekmeğin ardında ilerleyişine bizzat tanıklık etmemiş miydi Machiavelli? İşin aslı, bu görüş, Machiavelli'nin yaşadığı büyük bir hayal kırıklığını yansıtıyordu: Hristiyan Avrupa, Antik Roma'nın medeniyet ve siyaset ölçütlerini taklit etmekte başarısız olmuştu. Bu görüş ayrıca kilisenin ve dinsel kuralların yozlaşması ve ikiyüzlülükle birlikte yayılan bir inançsızlığı sadece *Adamotu*'nun keskin ve alaycı tenkitlerine değil, aynı zamanda Martin Luther'in 95 Tez'inde ruhban sınıfının yozlaşmasını kınamasına dayanak teşkil eden bir inanç kaybını yansıtıyordu. Ne tesadüftür ki, Machiavelli “Takunya Cumhuriyeti”ni elçi olarak ziyaret ederken, Rhineland'daki Worms şehrinde tarihi olaylar meydana gelmekteydi. Mayıs ayında yeni Kutsal Roma İmparatoru V. Karl, Luther'e karşı bir imparatorluk ferma-

nı çıkararak tüm kitaplarını yasaklamış ve onu kanun kaçağı ilan etmişti. Machiavelli ile Luther'in felsefi görüşleri arasında dünyalar kadar fark vardı. Luther müritlerini cennette yer bulmak için içtenlikle tövbe etmeye ve alçakgönüllü bir yaşam sürmeye çağırıyordu. Alçakgönüllülük ve nedamet, Machiavelli'nin tahammül edebileceği şeyler değildi. Buna karşılık her iki adam da, benzer gözlemlere dayanarak, Hristiyanlığın feci şekilde yoldan çıktığına inanıyordu.

Carpi'den döndükten kısa bir süre sonra Machiavelli, hızla artan yapıtları arasına bir yenisini daha ekledi. Geçen bahar tamamladığı *Savaş Sanatı* başlıklı bu inceleme, 16 Mayıs 1521 tarihinde, Yunan metinleri alanında uzmanlaşmış ünlü bir Floransalı matbaacı olan Filippo di Guanta'nın matbaasında basıldı. Bu kitap da Orti Oricellari'deki tartışmalar sonucunda ortaya çıkmıştı. Machiavelli incelemesini merhum Bernardo Rucellai'nin damadı Lorenzo Strozzi'ye ithaf etmişti. Otuz dokuz yaşındaki Lorenzo, *Pizana* ve *Falargo* adlı komedi oyunlarının yazarı ve daha da önemlisi, Machiavelli'yi Floransa başpiskoposuyla tanıştıran kişiydi. İthaf yazısında Machiavelli savaş sanatı hakkında öğrendiklerini yazmasının nedenini, “askeri uygulamaları Antik dünyadaki yöntemlere geri götürmenin ve geçmişteki bazı üstün başarıları yeniden canlandırmanın” mümkün olduğu inancını korumasına bağlıyordu.

Savaş Sanatı 1516 yılında Orti Oricellari'de geçen bir diyalog biçiminde yazılmıştı ve büyük ölçüde saray bahçesinde yapılan tartışmalara dayanıyordu. Ana karakterlerden biri Fabrizio Colonna adında bir paralı askerdi. Mart 1520'de öldüğüne göre kendisinin bu konuşmalarla bir ilgisi olamazdı. Machiavelli'nin paralı asker kullanımını onun ağzından eleştirmesi ironikti. Eser Fabrizio'nun Lombardia'dan Napoli yakınlarındaki topraklarına giderken Floransa'yı ziyaret etmek için durmasıyla başlar. Palazzo Rucellai'deki baloya katıldıktan sonra Cosimo Rucellai ve diğer konuklarla birlikte Orti Oricellari'deki koruda gezintiye çıkar. Bu sırada tuhaf görünümlü bitkiler dikkatini çeker. Cosimo o günlerde eşine pek rastlanmasa da bu bitkilerin geçmişte Antik Roma bahçelerinde yaygın olarak görüldüğünü söyler. Büyükbabası Bernardo Rucellai saraydaki bahçeleri düzenlerken Antik döneme özgü bitki yetiştirme yöntemlerini yeniden canlandırmıştır. Fabrizio eskileri hürmetle anarken yerinmeden edemez: Bugünün İtalyanları, Antik Roma'nın onca meziyeti dururken,

bunun gibi, tembellik ve çürümeye sevk etmek dışında hiçbir işe yarayan meşgalelerine merak salmıştır. Fabrizio, ya da Fabrizio kılığna bürünmüş Machiavelli, Antik Roma'nın savaşçı ruhunu İtalyanların yüreğinde yeniden alevlendirmekten yanadır.

Böylece tartışma askeri meselelere gelir; Fabrizio da Machiavelli'nin sözcülüğüne soyunarak, bir askeri gücün nasıl örgütlenmesi ve savaşması gerektiğini anlatmaya koyulur. Machiavelli birçok eserinde olduğu gibi burada da Cumhuriyet Roma'sının gücünü ve ihtişamını özlümle yâd eder. Bu bahaneyle, Prato hezimetinden sonra bile aklından çıkaramadığı halk ordusunu da savunmayı ihmal etmez. Takıntılı olduğu diğer konular da ileriki sayfalarda belirir. İncelemenin askeri örgütler için pratik bir el kitabı olması amaçlanmıştır. Örneğin Fabrizio, ordu karargâh binasının tamı tamına 415 m uzunluğunda, çadırların ise 9 m derinliğinde ve 18 m genişliğinde olması gerektiğini söyler. Ancak uygulamaya yönelik bu tür kesin talimatlar bizi yanıltmamalı: 16. yüzyılda bu tür kitaplardaki talimatların çoğu savaş alanında fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Machiavelli'nin topçu birliğinin ordu içindeki önemini küçümsemesi oldukça ilginçtir. Fabrizio ağır silahlar yüzünden savaş alanında dumandan göz gözü görmediğini, bu yüzden getirisi ve götürüsünün birbirini eşitlediğini söylerken gayet ciddidir. Machiavelli bu savı birkaç yıl önce *Konuşmalar*'da da dillendirmiştir. İtalyan hemşerilerine Antik Roma'ya öykünmelerini tembih ederken, savaşta topçu birliği ve süvari kullanmaktan yana olmadığını söyler. Nedeni de gayet açıktır: Antik Romalı üstatlar lüzum görmemiştir. Machiavelli piyade birliğinin üstünlüğünü kanıtlamak için (Antik Roma'daki savaş teknikleri barut çağında ne işe yarayacaksa artık!) Crassus'un MÖ 53'te Parthialılara karşı yürüttüğü harekâtı örnek verir.

Bu iddianın iler tutar bir yanı yoktu. Yakın tarih, toplar ve ateşli silahların tahrip gücünün ne kadar yüksek olduğunu gösteren örneklerle doluydu. Bizim şaşkın Machiavelli topçu birliğini hafife aladursun, aynı dönemlerde Alfonso d'Este, topçu ateşiyle savaşın dengesini bir anda kendi lehine çevirmiş ve Ravenna'yı darımaduman etmişti. Daha yakına gelirsek, 1515 yılında Fransa'nın Marignano'da İsviçreli askerler karşısında kazandığı zafer, topçu birliğinin piyade üzerindeki üstünlüğünü gösteriyordu: İsviçre'nin efsanevi piyadeleri bile Fransa'nın toplarıyla aşık atamamıştı. Bu bariz ve tartışmasız gerçeği Antik Romalılar mezarlarından çıkıp gelse değiştiremezdi.

Antik Roma'nın savaş tekniklerinin 16. yüzyılın ilk yarısında geçerliliğini koruduğu varsayımı Machiavelli'nin düşüncesinde kalıcı bir soruna işaret etmektedir. Machiavelli, *argumentum ad antiquitatem* yöntemiyle düşünerek, Romalıların otoritesini ve maharetlerini sorgusuz sualsiz kabul edip hemen her yere tatbik etmeye kalkar. Francesco Guicciardini kuşkusuz dostunu kastederek şöyle bir gözlemde bulunur: “Her şeyde Romalıları örnek gösterenler feci şekilde yanılıyorlar. Devletin bugün de tıpatıp aynı koşullar altında var olduğunu ve aynı modele göre yönetildiğini sanıyorlar.”³² Machiavelli, *Konuşmalar*'ın önsözünde, insan doğasının değişmediği kabulünden yola çıkarak hemşerilerinin Antik Romalıları taklit edebileceğini söylemiştir. Gerçi bazı şeyler diğerlerinden daha kolay taklit edilebilir. Aslına bakılırsa, önceki yüzyılda İtalyan kültürü, Antikite örnekleri esas alınarak yeniden inşa edilmiştir. Ancak Leon Battista Alberti gibi bir mimarın Roma modellerine göre bir kilise ya da meydan inşa etmesi, yahut Ariosto gibi bir yazarın Plautus veya Terentius'un oyunlarına dayanarak komedi oyunları yazması bir şey; 1.500 yıl öncesinin davranış kalıplarını olduğu gibi bugüne aktarmak başka bir şeydir. Savaş ve katliam sanatı Crassus'un zamanından bu yana çok ama çok ilerlemiştir.

Machiavelli'nin savaş üzerine düşünceleri, ipe sapa gelmez iddialar içerse de, şiddetin kol gezdiği dönemin ruhuna uygundu. *Savaş Sanatı*'nın yayımlanmasından itibaren geçen iki hafta içinde papalık ve imparatorluk orduları bir kez daha Fransa'yla savaşa girecekti. Mayıs ayında, Machiavelli Carpi'deyken, X. Leo, Maximilian'ın yirmi bir yaşındaki torunu V. Karl [Şarlken] ile gizli bir anlaşma yaptı. Amaç Fransa'yı, Kral I. François'nın ünlü Marignano Savaşı'ndan sonra geri aldığı Milano'dan defetmekti. Aslında, 1521'den beri Leo hem Vatikan'ın hem de Medici ailesinin mal varlığını korumakla uğraşmaktan, İtalya'yı “barbarlar”dan temizlemeye vakit bulamamıştı. François ile Karl arasında savaş patlak vermesi kaçınılmazdı sanki. Başlangıçta Leo'nun planı Fransa, İngiltere ve Venedik'le birlikte Kutsal Roma İmparatoruna karşı güçlü bir ittifak kurmaktı, ama müzakerelerde taraflar işi ağırdan alınca Karl'ın cazip tekliflerine direnemedi: İmparator ona Piacenza, Parma ve Ferrara şehirlerini hibe ederken Floransa için de imparatorluk koruması vaat ediyordu.

32 Francesco Guicciardini, “Ricordi”, *Opere*, yay.haz.Vittorio Caprariis, Riccardo Riccardi Editore, Milano ve Napoli, 1953, s. 120.

Çatışmalar Ağustos'ta başladı. Leo ve Karl'ın birleşik kuvvetlerine Fabrizio Colonna'nın kuzeni Prospero komuta ediyordu. Fransa, elinde tuttuğu İtalyan topraklarından bazılarını kaybetti. Birkaç ay sonra, kasımda Milano ele geçirildi ve Lombardia'nın büyük bir bölümü işgal edildi. Ancak Leo, zaferinin tadını çıkarmaya vakit bulamadan kasım ayının ilk günü, dokuz yıllık bir hükümdarlığın ardından kırk sekiz yaşında hayata gözlerini yumdu. Görünüşe bakılırsa ölüm sebebi sıtmaydı, ama halk arasında zehirlendiğine dair bir tevatür çıkmıştı.

X. Leo'nun ölümü Floransa'daki kuzeninin geleceğini yakından ilgilendiriyordu. Başpiskopos, Giuliano ya da Lorenzo di Piero'dan daha zeki ve ılımlı bir liderdi, ama ne kadar becerikli ve hürmetkâr olursa olsun, sonuçta Floransa hükümeti Palazzo della Signoria'dan değil Palazzo Medici'den yönetiliyordu. Papa korumasının ortadan kalkmasıyla birlikte son on yılda ilk kez kendisi ve ailesinin can güvenliği tehlikedeydi. Fırsat kollayan düşmanlarına gün doğmuştu; 1522 yılının başında onlar da hareketlenmeye başladı. Başlarında Piero Soderini'nin kardeşi, Voltera Piskoposu ve yıllardır Machiavelli'nin yakın dostu olan Kardinal Francesco vardı. Fransa kralının parası ve duaları yanındaydı; hemen Renzo da Ceri adında bir *condottiere* tuttu ve başpiskoposu tahtından indireceğini ve daha geniş tabanlı bir cumhuriyet kuracağını duyurarak Siena'dan kuzeye doğru yola çıktı. Ancak harekât kısa sürede bozguna uğratıldı. Orazio Baglioni adında bir başka *condottiere* sahneye çıkmış ve ordusunun başında Medici ailesinin yanında savaşıyordu. Yirmi dokuz yaşındaki Orazio, Perugia'lu Gianpaolo Baglioni'nin gayrimeşru oğluydu.

Kardinal Soderini'nin ailesini yeniden iktidara taşıma umutları, Floransa'da başpiskoposa yönelik bir komplonun haziran başında ortaya çıkarılmasıyla birlikte bir kez daha boşa çıktı. Suikastın 19 Haziran günü Corpus Christi Yortusu'nda yapılması planlanıyordu. Suikastçılar iki kişiydi, üstelik Machiavelli'ye Kardinal Soderini'den bile daha yakındı: Luigi Alamanni ve Zanobi Buondelmonti. İşbirlikçileri arasında Machiavelli'nin Orti Oricellari'den tanıdığı başka "öğle dostları" da vardı. Zanobi ve Luigi kaçmayı başardılar, ama işbirlikçilerden ikisi hemen yakalanıp infaz edildi. Kardinal Soderini de yeni Papa VI. Adrian'ın emri üzerine Roma'da hapse atıldı. Bu trajik vakanın son perdesi Piero Soderini'nin ölümü oldu. Soderini on yılını yeni bir cumhuriyet kurma hayalleriyle sürgünde geçirdikten sonra 13 Haziran günü Roma'da hayata veda etti.

Komplonun açığa çıkarılmasından sonra yaşanan gelişmeler Machiavelli'nin özel hayatında korkunç bir yıkıma yol açtı. Palazzo Rucellai'nin bahçesinde toplanan fikir grubu dağılmıştı; onunla kalsa gene iyi, en yakın dostlarından birkaçı ya mezara ya da sürgüne yolcu edildi. 1513'te Medicilere karşı kurulan komplo olayında olduğu gibi, Machiavelli yine zan altındaydı. Acaba o da işin içinde miydi? En azından suikast girişiminden haberdar olmalıydı? Zanobi Buondelmonti ve diğer elebaşlarıyla yakın dostluğu, Medicilerle arasındaki husumetle birlikte düşünüldüğünde, şüphelerin onun etrafında yoğunlaşması kadar doğal bir şey olamazdı. Ancak Machiavelli biyografisi yazarları, tıpkı 1522'deki yetkililer gibi, ağız birliği etmişçesine onu komploya bizzat iştirak etmekle itham etmişlerdir. Büyük ihtimalle Buondelmonti ve suç ortakları, Machiavelli'nin işin içine katılması konusunu görüşmüş, ama adı Medici karşısına çıkan dostlarının planlarını tehlikeye sokabileceği endişesiyle bu fikirden vazgeçmişlerdir.

Machiavelli suikasta hiç karışmamış olsa bile şüpheler ortadan kalkmayacaktı. Bu sefer de suikastı onaylayıp onaylamadığıyla ilgili sorular gündeme gelecekti. Kardinal Soderini'nin kuracağı yeni rejimden nemalanan kişiler arasında kuşkusuz Machiavelli de vardı; böyle bir rejimin kurulmasına başpiskoposun hükümdarlığından daha sıcak bakardı. Peki, onun genel olarak komplolarla ilgili düşüncesi neydi? Floransa başpiskoposunun halkçı bir rejim kurmak adına katledilmesi onca meşru sayılabilir miydi?

Machiavelli'nin hayatını etraflıca inceleyen biyografi yazarı Roberto Ridolfi, onun siyasi suikastları "cesurca işlenmiş bir cinayet" olarak gördüğünden emindir.³³ Ancak Machiavelli'nin yazdıklarına bakarak kesin bir yanıt vermek güçtür. *Konuşmalar*'da komplo ve suikastlara pek çok yerde gönderme yapılır (bu eserin Zanobi Buondelmonti'ye ithaf edilmiş olduğunu da unutmayalım). Kitabın ikinci bölümünde varsayımsal bir komplo üzerinde durulur: Diyelim ki halk, zıvanadan çıkmış liderini tahttan indirmek için ayaklandı ve sonunda bir cumhuriyet hükümeti kuruldu. Bu durumda komplo makbul müdür? Machiavelli için makbuldür. Bu tür komploların, "hükümdarlarının utanç verici davranışlarına daha fazla tahammül edemeyen asil ve yüce ruhlu, zengin ve yüksek tabakadan kişiler" tarafından yapıldığını belirtir. Asil ve yüce ruhlu kişilerin gazabına uğramak yozlaşmış ve zorba hükümdarlara müstehaktır.

33 Ridolfi, *The Life of Niccolò Machiavelli*, s. 291.

Konuşmalar'ın "Komplolar" başlıklı bölümünde aynı soru daha geniş bir çerçevede ele alınır. Kitabın açık ara en uzun bölümüdür; yaklaşık dokuz bin kelimeden oluşur – Machiavelli'nin 1517'de Buondelmonti gibi dostlarıyla bu konuyu enine boyuna tartıştığı anlaşılmaktadır. Bu bölüm bir tür "suikastçının el kitabı"dır, suikast girişimcilerine faydalı önerilerle doludur. Çeşitli siyasi komplolardan örnekler verilerek bunların nasıl ve niçin başarısız olduğu çözümlenir. Örneğin Machiavelli, bir suikastçının planlarını çok zorunda kalmadıkça kimseye açmaması, açacaksa bile bunların kesinlikle güvenilir kişiler olması gerektiğini şart koşar. Ayrıca hiçbir şeyin yazıya geçirilmemesini salık verir – Agostino Capponi'nin üzerinde isim listesi bulunan kâğıt parçasını dikkatsizce yere düşürmesini anımsamıştır herhalde. Bundan sonraki uyarı insanın kanını donduracak türdendir: "Kimseyi sağ bırakmayın, yoksa sizden intikam alırlar." İbret olsun diye de Girolama Riario'nun katillerinin öyküsünü anlatır. Bu akılsızlar Caterina Sforza'yı sağ bırakmanın cezasını kanlarıyla ödemiştir. Önemli mevkilerdeki hısımların da öldürülmesinde fayda vardır, kılıçla ya da zehirle (güvenilir olmadığı için zehiri pek tavsiye etmez).

Machiavelli'nin 1522'deki komplo sırasında yazdığı Floransa tarihinde siyasi suikastlara dair gözlemleri de aynı ölçüde açımlayıcıdır. Kitapta, Caterina Sforza'nın 1476 yılında Milano'da hacamat edilen babası Galeazzo Maria'nın öldürülüşü anlatılır. Genç suikastçıların Milano'yu zalim ve şehvet düşkün bir dükten kurtararak bir halk hükümeti kurmak istedikleri belirtilir. Machiavelli'nin nazarında, cumhuriyete yürekten bağlı bir fedai olan Cola Montano'nun soylu ve kıymetli şahsiyeti, Galeazzo Maria Sforza gibi bir zorbanın katlini meşru kılmaya pekâlâ yeter. Machiavelli, öldürülen suikastçıları saygıyla anarken, komploya karıştığı gerekçesiyle tutuklanıp idam edilen yirmi üç yaşındaki körpecik Girolamo Olgiato'nun ölmeden önce sarf ettiği kahramanca sözle duygulanır: *Mors acerba, fama perpetua, stabit vetus memoria facti*. ("Ölüm acı, şan ebedidir; yaptığım eylemin anısı uzun süre yaşayacaktır.")

Bu söz yazıldığında, başpiskoposa yönelik komplonun başarısızlığa uğramasının üzerinden çok zaman geçmemiştir. Machiavelli'nin "bu talihsiz genç adamlar" için yaktığı hüznünlü ağıtta Orti Oricellari'deki dostlarının kaybının acısını duymak zor değildir. Hem ölen arkadaşlarının hem de sürgüne giden Buondelmonti ve Alammani'nin yasını tuttuğu kesindir.

Ama bundan dolayı suikast girişimlerini esefle kınayacak ya da cinayet olarak lanetleyecek değildir.

19. BÖLÜM

Orti Oricellari'deki fikir grubunun dağılmasından sonra Floransa'nın Machiavelli için pek bir cazibesi kalmamıştı. Bundan sonraki iki yıl boyunca Machiavelli zamanının büyük bir kısmını Percussina, Sant' Andrea'daki kır evinde, tarih kitabını yazarak ve çiftlik işleriyle uğraşarak geçirecekti. Ardıçkuşu avlamaya devam ediyor (1522 yılının sonunda kayınbiraderine otuz kuş hediye etmişti), ekinlerin hasat ve satışına nezaret ediyordu. Artık kardeşinin ailesine de bakmak zorundaydı. En yakın dostlarını kaybetmişken bir de 1522 Haziran'ında Tutto'nun ölüm haberini alması onu hepten kahretmişti.

Machiavelli yaramaz ve dikbaşı oğlu Lodovico'nun halinden de hiç memnun değildi. 1523'ün başında eski dostu Francesco Vettori'ye yazdığı mektupta, oğlunun mürüvvetini göstermeyen kaderinden yakınıyordu. On dokuz yaşındaki Lodovico'nun genç bir adamla olan ilişkisi içine dert olmuştu: "Onunla oynuyor, onunla şakalaşıyor, onunla dolaşiyor, onunla fısıldaşıyor, onunla aynı yatakta uyuyor." Uçkuruna düşkün zampara gitmiş, yerine bağnaz, hoşgörüsüz bir ahlakçı gelmişti sanki. Machiavelli'nin bu dönüşümü Vettori'yi de epey şaşırtmış olmalıydı. Vettori, Lodovico'nun yönelimini anlayışla karşılama taraftarıydı; gençken o da az haşarılık etmemişti. Machiavelli'ye de hatırlatmakta fayda vardı: "Yaşlandıkça amma huysuzlaşıyoruz, iyice sinameki olup çıktık. Gençken kırdığımız cevizleri nedense hiç hatırlamıyoruz."

Adamotu yazarının, yaş kemale erince, ergenlik çağındaki oğlunun fitratından dolayı dertli, aksi bir ihtiyar keçiye dönüşmesi, kaderin bir cilvesi olsa gerekti. Aslına bakılırsa, kendi başınayken ahlak kurallarını iplemeyen Machiavelli'nin, oğlunun cinsel tercihtinden bu kadar endişe etmesi şaşırtıcıydı. Lodovico'ya belli etmese de, Avrupa genelinde "Floransalı zaafı" olarak bilinen bu karın ağrısına aslında fazlasıyla müsamahakâr davranıyordu. Floransa'daki yakın dostlarından kunduracı Donato del Corno eşcinseldi sözgelimi. Machiavelli'nin sıkça ziyaret ettiği (öyle ki Donato ona "püsküllü bela" adını takmıştı) dükkânı homoseksüellerin uğrak mekânlarından biriydi. Machiavelli bir erkeğe gönlünü kaptırmış mıydı bilinmez, ama bir keresinde hakkında buna ilişkin bir şaya çıkmıştı: 1500 yılında, bir gün Özgürlük ve Barış Onlusı Konseyi üyesi Ottaviano Ripa'nın yolu Kançarlığa düşer; Agostino Vespucci ve diğer sekreterlerle sohbet ederken, Machiavelli'yi görev için gittiği Fransa'da "ciddi bir tehlike"nin beklediğini belirtir: "Orada sodomistlere ve eşcinsellere göz açtırmıyorlar." Vespucci bu sataşma üzerine Machiavelli'nin "mükemmel ve şaibesiz" bir kişiliğe sahip olduğunu söyleyince, Ripa Machiavelli'nin bir atı becerdiğine ilişkin deli saçması bir hikâyeye anlatır. Machiavelli'nin erotik maceralarını bilmiyor değiliz, ama bu söylentiye olsa olsa Ripa'nın zevzekliğine ve muzipliğine (art niyetlilik de denebilir) yorabiliriz.

Machiavelli huysuz ve müşkülpesentti, ama Venüs'ün "altın ağı"na bir daha yakalanmayacak kadar değil. Niccolò Tafani'nin dul kız kardeşine duyduğu aşk çoktan maziye karışmıştı (çok bile sürmüştü aslında). Ancak 1524 yılının başında yüreğini bir başkasına kaptırdı; bu defaki Barbera Raffacani adında bir şarkıcıydı. Jacopo Fornaciaio'nun evinde tanışmıştı kadınla. Jacopo'nun tuğla ve kireç fırını vardı, lakabı da zaten ("fırın" anlamına gelen *fornace* sözcüğünden gelen) Il Fornaciaio'ydu. Kireç pişirme işlemi sağlığa zararlıydı, hele rüzgâr alan bir yerde yaşıyorsanız zehirlenmeniz işten bile değildi. Ama kazancı hayli yüksekti. Falconetti inşaat sektörüne kireç harcı satarak köşeyi dönmüştü. Floransa'nın güneybatısında, Verzaia'daki Santa Maria'da dayalı döşeli bir villa ve bahçe satın almıştı kendine. Bir dönem Signoria için çalışıyordu, ama ne kusur işlediyse artık, işten kovulup Floransa'dan beş yıllıkına sınır dışı edildi. O da Porta San Frediano dışına yerleşti. Halinden memnundu; çoğu zaman dostlarını evine davet eder, onlara mükellef sofralar kurardı.

1524'te Machiavelli de iştirak etti bu yemek davetlerine. Sofrada önüne bir tabak konduysa bunu yine *Hükümdar* ya da *Konuşmalar*'a değil *Adamotu*'na borçluydu. Falconetti'nin ziyafetlerinde Orti Oricellari'deki gibi, siyaset üzerine entelektüel tartışmalar yapılmazdı. Gerçi bir oturuşta “altı köpek ve üç kurdu doyuracak kadar” yemek yiyebilen zevk ve sefa düşkünü Machiavelli'nin keyfine diyecek yoktu. Zaten yemek olmasa Falconetti'yle ikisi kolay kolay bir araya gelemezdi herhalde. Onunla Floransa'da Compagnia della Cazzuola (“Mala Cemiyeti”)* denilen ek-santrik bir yemek kulübünde tanışmıştı. Midesine düşkün kulüp üyeleri, neredeyse 1512'den beri düzenledikleri muhteşem yemek şölenlerinde, en yaratıcı ve en güzel yemeği pişirmek için birbirleriyle kıyasıya yarışıyorlardı. Üyeler arasında Andrea del Sarto adında bir ressam vardı; bir kezinde görüntüsüyle hafızalardan çıkmayacak bir yemek yapmıştı. Badem ezmesinden sekiz kenarlı bir tapınak inşa etmişti; tapınağın sosisten sütunları, hamurdan kornişleri ve jöleden renkli mozaikleri vardı. İçinde soğuk dana etinden bir vaaz kürsüsü, kürsünün üzerinde de makarna hamurundan bir İncil vardı; İncil'deki yazılar karabiber tanecikleriyle yazılmıştı. Üzerine cüppe giydirilmiş ardıçkuşları koro halinde dizilmiş, gagaları sanki ilahi okuyormuş gibi açık bırakılmıştı. İki tombul güvercin bas bariton, tarlakuşları ise soprano ydu.³⁴ Ardiçkuşlarını Machiavelli vermiş olabilirdi, sonuçta yenecekti nasıl olsa! 1523'te Compagnia della Cazzuola'da sergilenen *Adamotu*'nun sahne perdesini boyayan da Andrea değil miydi zaten. Falconetti Floransa'nın 15 km kadar dışındaki Monteloro'da yapılan bu gösterime gitmediyse bile bir sonrakine muhakkak gitmişti. 1524 yılının başında, cezasının dolması şerefine evinde bir gösterim yapılmasını planlıyordu. Machiavelli ona *Adamotu* yerine yeni bir oyun yazmayı teklif etti. Bu oyunda Barbera Raffacani'ye de bir rol verecekti.

Kadının *nom de guerre*'i [sahne adı] Barbera Fiorentina'ydı, bir fahişe olduğuna şüphe yoktu. Francesco Guicciardini kadını ağzına dolamıştı; bir mektubunda dostuna, “aşifte metres”inin “kendi meşrebince herkese

* Cemiyetin adı, Feo d'Agnolo adlı kambur bir müzisyenin bahçesinde verdiği yemek davetinde yapılan bir eşek şakasından gelir. Konuklardan biri, bir inşaat işçisinin bırakıp gittiği malayla, koca bir ricotta peyniri dilimini midesine indirmeye hazırlanan Feo'nun ağzına harç atar. Böylece mala cemiyetin simgesi haline gelir.

34 Giorgio Vasari, “Life of Giovan Francesco Rustico”, *The Lives of the Painters, Sculptors and Architects*, 4 cilt, yay.haz. William Gaunt, Dent, Londra, 3. cilt, s. 33.

mavi boncuk dağıtmaya çalıştığını” söyleyerek onu başından savmasını öğütüyordu. Kadın Machiavelli’den yaşça çok küçüktü. Aralarındaki yaş farkı, Machiavelli’nin Falconetti’nin daveti için yazdığı oyunun öyküsüne kısmen esin kaynağı olmuştu. Oyunun adı *Clizia*’dır; Clizia adlı genç bir kızı koynuna almak için oğluyla (Cleandro) yarışa giren yaşlı bir adamı (Nicomaco) anlatır (Machiavelli’nin kendi ismini kullandığı tek oyundur). Kızı yaşındaki Clizia’nın aşkından deli divane olan ihtiyarın çılgınlıklarını okuyunca, Machiavelli’nin mizah duygusundan hiçbir şey kaybetmediğini görürüz. Oğluyla ters düşen baba figüründe de kendi oğluyla yaşadığı sorunlardan izler bulmak mümkündür.

Machiavelli, 1524’ün ikinci yarısında –bunun son eseri olacağı vehmine kapıldığından– hiç durmaksızın çalışarak beş perdelik oyununu 1525 yılı başındaki gösterime yetiştirir. Oyunun bütünüyle özgün olduğu söylenemez, daha ziyade bir çeviri-uyarlamadır. Öykü büyük ölçüde Plautus’un –ilk kez MÖ 185’te sahnelenen– *Casina* adlı bir farsından alınmış ve Floransa’da 1506 yılındaki karnaval esnasında geçecek şekilde uyarlanmıştır. Oyun, Nicomaco’nun (yazardan iltifat görmez: “çatlak, gözleri fersiz, ağzı salyalı ve dişsiz bir ihtiyar”) yıllar önce velayetine aldığı yetim ve güzel beslemesi Clizia’yı baş göz etmeye karar verdiği gün başlar. Aşkından yanıp tutuşan oğlu Cleandro’nun Clizia’yla izdivacına müsaade etmeyen ihtiyarın niyeti, kızı sadık hizmetkârı Pirro’yla evlendirmektir. Pirro karısıyla yatmak isteyen efendisini herhalde kapıdan çevirecek değildir. Nicomaco’nun karısı Sofronia bu durumdan tabii ki hiç hoşnut değildir. Kocasına o kızı yâr etmeyecektir: Bir erkek hizmetkâra Clizia’nın elbisesini giydirip onu çaktırmadan gerdek yatağına sokar. Nicomaco, “doksanlık bir ihtiyarı gençleştirecek” kadar kuvvetli bir macunu yalayıp yuttuktan sonra usulca zifaf odasına girer. Yorganın altına girip güreşe tutuşur. Rakibini tam kündeğe getirecekken eline “sivri uçlu sert bir cisim” gelince irkiliverir. Hizmetkâr güçbela yorgani üzerinden atar ve Nicomaco’nun şaşkın yüzüne sağlam bir tokat aşkeder. İhtiyar “Rezil rüsva oldum!” diye inlerken, ev ahalisi koca budalanın başına gelen talihsizliğe kahkahalarla güler.

Adamotu’ndaki özelliklerin birçoğu bu oyunda da mevcuttur; nükteli kelime oyunları, gündelik hayata göndermeler, kurnazca oyuna getirilen bunak ve edepsiz bir ihtiyar; günümüz sansürcülerinin deyimiyle “cinsel

içerikli anlatım". Ancak oyun genel olarak *Adamotu* kadar başarılı değildir. Bunun da en büyük sebebi, Machiavelli'nin (Nicomaco ile hizmetkârın yatak odasındaki karşılaşması gibi) mizansenleri sahnede göstermek yerine anlatmayı tercih etmesidir. Önceki oyundaki hareketlilik yerini uzun açıklamalara bırakmıştır. Mesela *Adamotu*'nda idrar örneğini sahnede sallanırken görürüz, oysa *Clizia*'da "bir alayı ayağa dikecek" kadar kuvvetli macunu asla görmeyiz, yalnızca bahsedildiğini duyarız. Bu farklılık dramatik etkiyi oldukça etkiler.

Söylendiğine göre, oyunun 13 Ocak 1525 tarihinde Falconetti'nin vilasında yapılan gösterimi büyük bir başarı kazanır. Machiavelli "herkesin oyunlarını görmeye can attığı" ünlü bir oyun yazarıdır artık. Falconetti yalnızca Floransa'nın varlıklı ailelerine değil, orta sınıf tüccarlara ve hatta yoksullara bile –ki bu çok istisnai bir durumdur– davetiye yollamıştır. Verzaia'daki Santa Maria'ya kısa yoldan ulaşmak için Porta San Frediano'ya kalabalıklar akın eder (aralarında taşkınlık yapanlar da olmuştur). Akşamki gösterinin başarısı için hiçbir masraftan kaçınılmaz. Falconetti'nin bahçesinin bir kısmı yükseltilecek sahne haline getirilir. Dekor ise ressam Bastiano da Sangallo tasarlar. Machiavelli'nin dostu Giuliano da Sangallo'nun yeğeni olan Bastiano, Sistine Şapeli'nde Michelangelo'nun asistanlığını yapanlardan biridir. Açılış şarkısı boyunca sahnede peri kızları ve çobanlar gülüşüp oynar. Machiavelli'nin bestelediği ve Barbera'nın seslendirdiği (oyun aralarındaki şarkıları da o söyleyecektir) şarkının adı "Ne Mutlu Bu Güzel Güne"dir. Oyunun başarısı Machiavelli'ye büyük bir şöhret kazandırır. Kısa bir süre sonra "Oyununun ünü her yere yayıldı," diye yazar bir dostu Modena'dan: "Sen ve Fornaciaio o kadar büyük bir iş başardınız ki, gösterinizin ünü yalnızca tüm Toskana'ya değil, Lombardia geneline de yayıldı, yayılmaya da devam ediyor." Kader Çarkı dönüp duruyordu yine. Machiavelli 1509'da milis ordusuyla ün kazanmış, aynı orduyla 1512'de yerin dibine geçmişti. Şimdi kaba komedi yazarı olarak bir kez daha zaferin tadını çıkarmaktaydı.

Machiavelli'nin büyük ümitler beslediği bir eseri daha vardı. *Clizia*'nın başarılı gösteriminden birkaç hafta sonra Floransa tarihini tamamladı. Dört yıllık bir çalışmanın ardından inceleme 170 bin kelimelik devasa bir esere dönüştü; barbarların istilasından Muhteşem Lorenzo'nun ölümüne kadar Floransa'nın bin yıllık tarihini kapsıyordu. El yazması, eseri sipariş eden adama takdim edilmeye hazırdı artık. Machiavelli'ye Roma'nın yolu görünmüştü.

Hollandalı Papa VI. Adrian 1523 Eylül’ünde öldü, tahtta yalnızca yirmi ay kalmıştı. Cenazenin ardından yapılan kardinaller meclisinde Floransa Başpiskoposu Giulio de’ Medici, Papa VII. Clemens olarak tahta oturdu. Papalık tacını yeniden bir Medici giymişti ve Kiliseyle ittifaktan yine Floransa kazançlı çıkacak görünüyordu.

VII. Clemens’in tahta çıkmasının Floransa siyasetinde bariz sonuçları oldu. Clemens papalığa seçilmesini kısmen de olsa Kutsal Roma İmparatoru V. Karl’ın desteğine borçluydu. O da vaktinde X. Leo üzerindeki nüfuzunu kullanarak Karl’a destek çıkmıştı. Clemens’in tahta oturmasıyla aynı dönemde, 27 bin kişilik güçlü bir Fransız ordusu Lombardia’yı işgal etmek üzere harekete geçti. I. François Milano’yu Prospero Colonna ve imparatorluk birliklerinden geri almayı umuyordu. Clemens’in mütereddit ve yanar döner bir mizacı vardı; rüzgâr nereye savurursa oraya giderdi. Machiavelli’nin Signoria emrinde çalışırken illet olduğu kararsızlık ya da “orta yol” (*via di mezzo*) politikası yeniden hortlamıştı. Papa, Fransa’nın gücü ile İmparatorluk’un gücünü kantara vurunca, önceki müttefiğiyle selamı sabahı kesip Fransa kralıyla gizliden görüşmeye başladı. Fransa’nın 1524 Kasım’ında Milano’yu işgal etmesi papanın elini kolunu bağladı. Bir ay sonra imparatora karşı François ile Vatikan gizli bir antlaşma imzaladı.

Bu ittifakın hüsrarla sonuçlanacağı baştan belli oldu. İki ay sonra, 23 Şubat 1525’te Fransız birlikleri Pavia’daki çatışmada imparatorluk ordusu karşısında bozguna uğradı. On iki bin Fransız askeri ölü ya da yaralı teslim oldu. Ulu Fransız komutanı Louis de la Trémoille’nin cesedi lime lime edildi. François ise zindanı boyladı – 1356’da Poitiers’de İngilizlerin eline düşen Fransa Kralı II. Jean’dan bu yana ilk kez bir kral tahttayken savaşta esir düşüyordu. Milano yeniden imparatorluk kuvvetlerinin işgaline uğradı. Clemens artık imparatorun insafına kalmıştı.

Machiavelli’nin Roma’ya gidip papaya *Floransa Tarihi*’ni takdim etmesi için bundan daha kötü bir zaman olamazdı. Bir dostu uyarmıştı nitekim: “İncelemenin, armağanın sırası değil şimdi.” O da güneye doğru yolculuğa çıkmak için mayısa kadar bekledi. Mayısta V. Karl ve Kilise arasında bir antlaşma imzalandı. Clemens, eserini okumanın kendisine “keyif vereceğine” inandığını belirterek, çalışmayı memnuniyetle kabul etti ve para kesesinden (başta anlaşılardan yirmi florin daha fazla olan) 120 florin çıkarıp Machiavelli’ye verdi.

Papa birinci kitaba göz atmış olsaydı bu kadar bonkör davranmazdı; herhalde. Daha önceki Floransa tarihi incelemelerinde şehre sayfalar dolusu methiyeler düzülmüştü. Önsözde genellikle Leonardo Bruni'nin sözü yazılırdı. Hamiyetli yazar, 1403 yılında yazdığı *Laudatio Florentinae urbis* adlı eserinde şöyle haykırıyordu: "Floransa'dan daha güzide ya da daha ihtişamlı bir şehir dünyanın hiçbir yerinde bulunamaz." Gelgelelim Machiavelli'nin kroniğinde hizipçilik, şiddet, her yere sirayet eden yozlaşma, siyasal yetersizlik, aşınan özgürlükler ve cibiliyetsiz paralı askerlerin yol açtığı, şehri gülünç duruma düşüren askeri hezimetlerle dolu iç karartıcı ve amansız bir tarih anlatımı vardı. 1343'te Floransa'da yaşanan bir yamyamlık olayı tüyler ürpertici bir dille anlatılıyordu. 1478'deki korkunç Pazzi Suikastı olayı da öyle; VII. Clemens'in babası ve Muhteşem Lorenzo'nun biraderi olan Giuliano de' Medici bu siyasi suikastta hayatını kaybetmişti.

Machiavelli Floransa tarihini yazarken Medici ailesini resmetmekte çok ama çok zorlanmıştı. Fertleri Floransa'nın cumhuriyet kurumlarını alaşağı eden ve şehrin özgürlüklerini çiğneyen (en azından o böyle düşünüyordu) bir ailenin tarihini nasıl anlatacak? Kitabın VII. Clemens'e ithafen yazdığı önsözünde, Medici ailesini övmekten kaçındıysa bunu gazezinden değil, papa hazretlerinin kendisine ecdadının tarihini yazarken dalkavukluk ve aşırı methiyeden mümkün olduğunca uzak durmasını buyurduğu için yaptığını belirtiyordu. Gerçi övgüde o kadar cimri davrandığı da söylenemezdi. Cosimo de' Medici *Hükümdar*'dan çıkıp gelmiş bir kahraman gibi tasvir edilmekteydi: Cosimo'nun sağduyusu, serveti ve "yaşam tarzı"yla Floransa halkının yüreğine nasıl "korku ve sevgi" aşıladığı anlatılıyordu. Ancak Machiavelli aileyi eleştirmekten de geri durmuyordu; özellikle Pazzi Suikastı bahsi geçerken kaleminin ucunu iyice sivriltilmişti. Suikatçiler için bir *apologia* [savunma] yazarmışçasına, Lorenzo'nun canına kastedilmesinin sorumlusunun şehrin üzerinde mutlak otorite kurmaya çalışan Medici ailesi olduğunu ileri sürüyordu. Hamisinin babasının menfur saldırıda hayatını kaybetmiş olmasının hemen hiçbir önemi yoktu onun anlatımında: "Devlet bu şekilde tamamen Medici ailesinin güdümüne girdiği, Medici ailesi bu kadar büyük bir iktidara sahip olduğu içindir ki, rejim karşıtları ya bu yönetime sabırla katlanmak, ya da onu yıkmak üzere bu tür suikast ve entrikalara başvurmak zorunda kalmıştır." Machiavelli'nin nazarında bu suikastçılar birkaç yıl önce Galeazzo Maria Sforza'nın hayatına kıyanlardan farksızdır.

Ama bu demek değildir ki Floransa'nın karanlık tarihi içinde hiçbir umut ışığı yoktur. Kitapta tanıdık bir not göze çarpar. Machiavelli, kitabın önsözünde, şehirde birlik sağlandığı takdirde Floransa halkının, geçmişteki olsun şimdiki olsun, diğer tüm cumhuriyetleri açacağını savunur. Machiavelli'nin bu iyimserliğinin ardında, şehrin askeri ve sınai gücüne, özellikle de, geçmişte yurttaşları silah altına alarak 1.200 süvari ve 12.000 piyadeden oluşan büyük bir halk ordusu kurmayı başaran cumhuriyete duyduğu güven vardır.

Halk ordusu Machiavelli için basit bir nostalji konusu değildi kuşkusuz. El yazmasını takdim ederken, Vatikan'ı savunmak için tüm Papalık Devletleri'nde milis güçleri oluşturma önerisini papayla istişare etme fırsatı bulmuştu. Clemens imparatorun hâkimiyeti ve saldırganlığından kendini nasıl koruyacağını arpacı kumrusu gibi düşünürken Machiavelli'nin teklifine kayıtsız kalamazdı. Bu projenin uygulanabilirliğini araştırması için onu derhal Romagna'daki Faenza şehrine gönderdi. Roma'dan ayrılırken Machiavelli'nin elinde, papanın imzasını taşıyan bir görev pusulası vardı. Pusulada, "çok mühim bir mesele" için yetkilendirildiği yazıyordu: "Papalık Devletleri'nin yanı sıra bütün İtalya'nın ve fiiliyatta bütün Hıristiyanlık âleminin güvenliği" bu meseleye bağlıydı. Abartılıydı şüphesiz. Görev pusulasında milis ordusunun gerekliliği veya yararından çok Machiavelli'nin ikna kabiliyetine atıf yapılıyordu. Fakat şurası kesindi: Bütün İtalya ve Hıristiyanlık dünyası gerçekten de çok ciddi bir tehlikeyle karşı karşıyaydı.

Buz gibi havada yapılan içtimalar ve geçit törenleri, davul ve çizme sesleri eşliğinde uygun adım ilerleyen askerler, meydanda bölükler halinde dizilmiş piyadeler, havada dalgalanan bayraklar ve çan sesleri. Machiavelli, haziran ayında kuzeye doğru at sürerken, uzun yıllar önce Casentino'nun engebeli araziler üzerine kurulmuş köylerinde yaptığı işe geri dönmek için hayalini kuruyor olmalıydı. Roma yolculuğuna çıkmadan birkaç hafta önce elli altı yaşına basmıştı. Buna rağmen enerjisi ve hırsından hiçbir şey kaybetmemiş görünüyordu. Faenza'ya çabucak ulaştı. Onu kısa süre önce Romagna valiliğine atanan Francesco Guicciardini karşıladı. Ama Guicciardini'nin sözleri hevesini kursağında bırakacaktı. Dostu, papaya bağlı bir halk ordusunun her şeyden önce bir Kilise sevgisi temelinde kurulabileceğini, bunun da Romagna'nın nemrut köylülerinde kesinlikle

bulunmadığını söylüyordu. Bunun üzerine papa planı reddetti. Machiavelli de temmuz sonunda Floransa'ya geri döndü.

Machiavelli Faenza'da aradığını bulamamıştı, ama bulduğu da fena sayılmazdı. Maliscotta adlı bir fahişeyle samimiyeti epey ilerletmişti. Sözümona kadını “görgüsü ve konuşması”yla büyülemişti. Ayrıca Guicciardini'den *Adamotu*'nun Faenza'da gösterilmesi için söz aldı. Floransa'ya döndükten sonra Barbera Fiorentina'yla dostluğunu sürdürmek için bir bahanesi vardı artık. “Son birkaç akşamdır Barbera'yla birlikte yemek yiyip oyun üzerine tartışıyoruz,” diye yazmıştı eylül sonunda. Perde aralarında söylesin diye yeni şarkılar besteliyordu. Birinin adı “Nasıl Kibarca Aldatılır”dı. Aldatma yıllar önce yazdığı *Hükümdar*'da göklere çıkardığı bir hile türüydü.

Eser 1526 yılı başında sahneye konacaktı, ama son anda iptal edildi. Guicciardini, papanın emri üzerine, siyasetteki son gelişmeleri görüşmek üzere apar topar Roma'ya gitti. Kısa süre sonra, 1526 Mart'ında Machiavelli de Roma'ya çağrıldı. Floransa işgal tehdidi altındaydı; şehrin kurtuluşu için gözler yine Machiavelli'ye çevrilmişti.

20. BÖLÜM

Ufukta yine savaş görünüyordu. Birçok savaşta olduğu gibi, her şey bir barış antlaşmasıyla başlamıştı. 14 Ocak 1526 tarihinde Fransa kralı ile İmparator V. Karl arasında Madrid Antlaşması imzalandı. Anlaşma gereği François (Milano, Napoli ve Cenova da dahil) İtalyan toprakları üzerindeki tüm iddialarından vazgeçiyordu. Karşılığında özgürlüğünü geri kazanacaktı (Pavia Savaşı'nda esir düşmüştü). Gelgelelim, anlaşma hükümlerine sadık kalmasını garantiye almak için iki küçük oğlu rehin alındı. François'nın anlaşmaya uymak gibi bir niyeti olmadığı yakında anlaşılacaktı.

İmparatorun İtalya'daki egemenliği ve Fransız sultanının tümüyle ortadan kaldırılması papayı oldukça endişelendiriyordu. II. Julius Fransa'yı İtalya'dan defetmek amacıyla 1511'de Kutsal Birlik'i kurmuştu. VII. Clemens de imparatorluğun tahakkümüne karşı yeni bir Kutsal Birlik için kolları sıvadı. 22 Mayıs 1526 tarihinde Cognac'da imzalanan anlaşmayla imparatora karşı güçlü bir ittifak kuruldu. Anlaşmayı Fransa, Vatikan, Floransa ve Venedik imzaladı. Floransa Birlik'e katılmakla Madrid Antlaşması'nı ihlal etmiş oluyordu. Clemens bu vebalin altından nasıl kalkacaktı acaba?

Floransa'nın içine bulunduğu sıkıntılı durum sayesinde Machiavelli'ye siyasette yeniden gün doğdu. Clemens, *Savaş Sanatı*'yla askeri mühendis olarak kazandığı şöhrete binaen, onu Floransa'nın savunma durumunu görüşmek üzere baharda Roma'ya davet etti. Machiavelli bir rapor hazırladı ve akabinde yeni kurulan Surlar Konseyi'ne Levazım Subayı ve Müfettiş

olarak atandı. Yardımcılığına da yirmi iki yaşındaki en büyük oğlu Bernardo getirildi. Baba oğul el ele verip Floransa'nın tahkimat işlerini denetlemeye başladılar. "Hiç kimsenin giremeyeceği surlarla çevrili kafam," diye yazmıştı mayısta Machiavelli, dostu Guicciardini'ye. Bir ay sonra, surlarla uğraşmayı bırakıp kuzeydeki Lombardia'ya gitmesi emredildiğinde, kafasını meşgul edecek başka şeyler olacaktı. Lombardia'da çatışma çoktan başlamıştı. Machiavelli düşmanı yenecek güçte bir piyade birliği kurmakla görevlendirilmişti. Askerlerin başında Vitello Vitelli adında bir *condottiere* vardı. Paolo Vitellozzo Vitelli'nin yeğeni değil miydi bu! Adamların hali öylesine "perişan"dı ki, Machiavelli sözüne pek itibar edeceklerini sanmıyordu.

Machiavelli, Lombardia'ya Milano'nun 15 km kadar güneydoğusunda-ki Marignano'dan girip de Kutsal Birlik'in piyade ordusunun *capitano*'suyla tanışınca, kariyerinin en başına döndüğünü hissetmiş olmalıydı. Giovanni de' Medici, bilinen adıyla Giovanni delle Bande Nere, siyasete ilk adım attığında Machiavelli'ye saç baş yolduran Caterina Sforza'nın yirmi sekiz yaşındaki oğluydu. Cosimo de' Medici'nin kardeşi Lorenzo'nun büyük torunu olduğundan papanın da uzaktan akrabası sayılırdı. Ama ruhen tam bir Sforza'ydı; yiğit ve zalim savaşçılar soyundan geliyordu. Avrupa'nın en saygıdeğer askeri idi; onyıldır Bande Nere yani "Kara Kuşaklar" adı verilen seçkin bir paralı asker topluluğunun lideriydi. Birliğin adı askerlerin üzerindeki siyah zırhtan geliyordu; X. Leo'nun ölümünden sonra siyah giyinmek âdet haline gelmişti. Giovanni askeri hüneri ve cesaretiyle, Bande Nere de profesyonelliği ve liderine bağlılığıyla dillere destan olmuştu. Tarihsel kişiliklerin canına okumasıyla ünlü Pietro Aretino adında bir yazar, Giovanni diyor başka da bir şey demiyordu: "O bir lider olarak doğmuş; adamlarında sevgi ve korku uyandırmasını biliyor... Ona imrenenler çok, ama hiç kimse onun eline su dökemez."

İşte size Machiavelli'nin hayranlık duyacağı tipte bir adam; *Hükümdar*'ın sayfalarından çıkıp gelmiş bir lider sanki. Giovanni d'Italia diyordu kimileri ona; sonuna kadar da hak ediyordu bu övgüyü. Machiavelli bile gözünü alamamıştı bu heybetli askerden; kişisel armasının yıldırım olmasına hiç şaşmamalıydı. Guicciardini'ye yazdığı mektupta, Giovanni delle Bande Nere'nin "yiğit ve atılgan olduğu, büyük idealler peşinde koştuğu ve cesur kararlar aldığı" konusunda herkesin hemfikir olduğunu söylüyor-

du Machiavelli. Giovanni ise pek etkilenmemişti ondan. *Savaş Sanatı*’nda yazdıklarını okuyunca Machiavelli’nin zekâsından şüphe etmişti. Kitabın aklına uyup üç bin Bande Nere askeriyle düşman hattını delip geçmeye hiç niyeti yoktu. Ama Machiavelli savaşmayı kafasına koymuştu bir kere. Bu karar üzerine Marignano’daki tören alanında kıyamet koptu, askerlerin yatışması iki saat sürdü. Ama sonunda Machiavelli’nin dediği oldu. Giovanni birliklerini toplayıp dosdoğru düşmanın üzerine yürüdü. Şöyle diyecekti sonradan: “Niccolò’yla aramızda bir fark vardı: O nasıl yazılacağını, bense nasıl yapılacağını biliyordum.” Eğer Machiavelli Avrupa’nın bu en yetenekli ve en disiplinli ordusunu rüşünü ispat etmeye zorlamasaydı, Casentinolu köylülerin Prato’da sefilleri oynamasını kendisinden bileceklerdi.

Machiavelli sonraki haftalarda Kutsal Birlik güçlerinin Cremona’ya teslim almasını sağlayarak kendini bir şekilde affettirdi. Zaferin ardından kasım başında Floransa’ya geri döndü; ama öncesinde Modena’da falına baktırmayı da ihmal etmedi. Müneccim kardeş Papa ve Kutsal Birlik’in sonunu hiç iyi görmüyordu. Machiavelli’nin Guicciardini’ye aktardığına bakılırsa, “zor zamanlar henüz geçmemişti; onlar ve papa bu süre zarfında büyük çileler çekecekti.”

Ufukta beliren felaketi görmek için kâhin olmaya gerek yoktu. Askere alınan Almanlarla –ki aralarında birçok Lutherci vardı– birlikte sayıları iyice artan imparatorluk birlikleri kasımda İtalya’da geniş ölçekli bir taarruza geçti. Başlarında Mindelheim Prensi Georg von Frundberg vardı. Bu emektar komutanın boynunda ipekten bir urgan asılıydı; papayı bu urganla asacağına yemin etmişti. Frundberg’in askerleri kendilerine Landsknechts yani “toprak adamları” adını vermişti. İsviçreli piyadelerin taktiklerine göre eğitilen mızraklı askerler, (kuş tüylü başlıklar, rengarenk çoraplar ve *doublet* denilen, kolları yırtmaçlı ve kabarık olan açık renkli yeleklerden oluşan) göz kamaştırıcı kostümleriyle sanki savaşa değil baloya gidiyorlardı.

Landknechts harekâtın başında düşmana ölümcül bir darbe indirdi. 25 Kasım günü Mantova yakınlarındaki Borgoforte’de, Bande Nere’nin baskınına uğramışlardı. Görünüşe bakılırsa, *falconet* denilen, 450 gramlık mermiler atan dört adet küçük döner topun dışında –ki onları da Alfonso d’Este temin etmişti– hiçbir ağır silahları yoktu. Bande Nere’nin hafif silahlı ve çevik askerleri onları keklik gibi avlıyordu. Ne var ki küçük toplardan çıkan bir mermi Giovanni’ye isabet etmiş ve bacağını paramparça

etmişti. Bacak kesildi, ama bu büyük Medici komutanını kurtarmaya yetmedi. Giovanni beş gün sonra öldü. Onun ölümü Kutsal Birlik için telafi edilemez bir kayıptı.

Kasım sonunda Po Ovası'nı geçen binlerce imparatorluk askeri, acımasız taktikleri bir yana, 1512 yazında Floransa topraklarına girip Prato şehrini yağmalayan Ramón de Cardona'nın ordusuyla müthiş bir benzerlik gösteriyordu. Yeterli erzakları yoktu, teçhizatları kötüydü ve aylardır para alamıyorlardı. Garda Gölü'nün yukarısındaki zorlu ve tehlikeli geçitler üzerinden Alpler'i aşarak buralara kadar gelmişlerdi, ama Frundsberg'in deyişiyle, hepsi "fakirlik, açlık ve soğuk"tan kırılıyordu. Bu gözü dönmüşleri zaptetmek gitgide zorlaşıyordu; İtalyan şehirlerini yağmalaya ve yozlaşmış papayı –Luthercilere göre– yola getirmeye kararlıydılar. Papa böyle bir ordunun kılıçla değil ama daha fazla altınla yola getirilebileceği kanısındaydı. Ocak 1527 sonunda imparatorla bir anlaşma yaptı; açlıktan kırılan askerlerine, Alpler'in öte tarafına çekilmeleri karşılığında 200.000 altın vermeyi taahhüt ediyordu. Clemens akabinde anlaşmayı tanımayıp Charles'a meydan okumaya kalkmasaydı, sorunu küçük ve önemsiz bir zayıfla atlatmak mümkün olabilirdi. Papa imparatora neredeyse bir yıl içinde ikinci kez kazık atıyordu. Birkaç gün sonra, Bourbon Dükü'nün İspanyol piyadeleriyle katıldığı 22 bin kişilik güçlü bir imparatorluk ordusu güneydeki Bologna'ya doğru harekete geçti. Liderini kaybetmiş olmasına rağmen dağılmayan Bane Nere birliğine de Roma'yı savunmak düştü.

Düşman harekete hazırdı, müttefiklerin ise ne yapacağı belli değildi. Floransa Cumhuriyeti son on beş yılın en büyük kriziyle karşı karşıyaydı. Şubatın ilk haftası Machiavelli Francesco Guicciardini'ye akıl danışmak için Parma'ya gönderildi: Floransa'nın durumu içler acısıydı; şehir korunmasızdı, elde ne para ne de asker vardı. Floransa'nın papadan ve Venedik gibi diğer müttefiklerden askeri destek alması mümkün müydü? Machiavelli, Guicciardini'den işte bu sorunun cevabını alacaktı. Gerçi Machiavelli'ye göre durum o kadar da umutsuz değildi. 7 Şubat'ta Parma'ya varınca Floransa'ya rapor yazdı; Frundsberg'in ordusunda erzak kıtlığı vardı ki, bu Kutsal Birlik için iyiye işaretti. "İçimizdeki karışıklıklarla işlerini kolaylaştırmazsak, onlardan çok da korkmamıza gerek olmadığı kanısındayım," diye yazmıştı, söz imparatorluk birliklerinden açılınca: "Savaş tecrübesi olan herkes takdir edecektir ki, bir aksilik çıkmaz ya da parasızlık

belimizi bükmezse zafer bizimdir.” 1512’deki hezimetten pek ders çıkar-mamıştı anlaşılan.

Machiavelli karla kaplı yollarda Parma’dan Bologna’ya doğru gider-ken, yakınlarda bir yerde konuşlanmış olan imparatorluk birliklerinden gelecek hareketi endişeli gözlerle bekliyordu. Floransa’nın saldırıyı atlatma veya savuşturma şansı konusundaki iyimserliğini koruyordu. Mart başında Signoria’ya yazdığı gibi, yollar kapalıyken ve erzak kıtlığı çekilirken asker-lerin Toskana’ya gireceğine “aklı başında hiç kimse” ihtimal vermezdi. Ve-lev ki girdiler, “iki güne kalmaz, açlıktan ölürlər,” diyecek kadar da kendin-den emindi Machiavelli. Korkunç sağanak ve tipi imparatorluk askerleri-nin ilerlemesine izin vermezdi. Ona göre bu engeller “Tanrının lütfuydu.”

Ancak Tanrının gayretleri yakında boşa çıkacaktı, hem de yeryüzün-deki temsilcisi yüzünden. Clemens’in kararsızlığı ve ikiyüzlülüğü her-kesin malûmuydu; şair Francesco Berni papayı yererken bu noktaya da değiniyordu: “Amalar, fakatlar, lakinler, şayetler, belkiler / Sonuçsuz kalır tüm bu sözler”. Huylu huyundan vazgeçmiyordu işte: Clemens yeniden fikir değiştirmişti. Mart ayının ortasında, düşman birlikleri Bologna’nın 15 km dışındaki bataklık arazide pusuya yatmışken yeni bir anlaşma önerdi. Bu seferki miktar 60.000 altındı. Bu hakaret bardağı taşıran son damlaydı. Frundsberg itaatsiz askerlerini boş yere dizginlemeye çalışıyordu. Artık askerlerin ne açlığını ne de papaya duydukları öfkeyi yatıştırmak kolay olacaktı. Machiavelli bu “bela ve tehlike”yi başlarından savmak için hemen para bulmaya çağırıyordu Signoria’yı. Birkaç gün içinde, ateşkesin sona erdiğini, (Bande Nere’yi Roma’dan yollamıştı andavallı) papa hariç herkes anlayacaktı. Yetkisi elinden alınan Frundsberg canını zor kurtararak Alman eyaletlerine geri dönmüştü. Yarısı açlıktan kırılan sefil kılıklı askerler ise harekete geçmek için Bourbon Dükü’nü sıkıştırıyordu. Artık sabırlar taş-mıştı; 31 Mart günü çadırlar toplandı ve Floransa’ya doğru yola çıkıldı. Machiavelli Signoria’ya tehlikenin gelişini haber veriyordu: “Avlarını göz-lerine kestirdiler.”

Machiavelli önceki yazı Lombardia’da geçirmişti, ama akli fikri Barbera Fiorentina’daydı. Ondandır haber almak için Jacopo Falconetti’ye mektup yazmış, Francesco Guicciardini gibi hatırlı dostlarından onunla ilgilenme-lerini bile istemişti: “O [kadın] imparatorlardan daha önemli benim için.” 1527 baharında birdenbire ailesi aklına geliverdi – kimbilir belki de so-

nunun yakın olduğunu hissetmişti: Karısı, iki kızı, beş oğlu (en küçükleri, Totto, henüz bebektir ve süt anneye verilmişti) acaba şimdi ne yapıyorlardı?

Machiavelli imparatorluk askerleri Toskana'yı işgal ettiğinde ailesinin başına neler geleceğini merak ediyordu haliyle. Percussina Sant'Andrea'daki çiftlik, Floransa ile Roma arasındaki yol üzerinde olduğundan, her an saldırıya uğrayabilirdi. Bu yüzden ailesi Floransa içine taşınmış, çiftlikteki malların da (aralarında yirmi üç fıçı şarap ve zeytinyağı da vardı) surlarla çevrili San Cascian şehrinde güvenli bir bölgeye taşınmasını sağlamaya çalışıyorlardı. İstilacı haydutlar bir gecelik de olsa rahat uyku uyuyamasın diye yataklarını bile aldıldılar. İmparatorluk askerleri Floransa'ya saldırırsa, Machiavelli hemen ailesinin yanına dönecekti; bunun için Marietta'ya söz verdi. "İsa sizi korusun," diye yazmıştı.

Machiavelli, çocukları içinde en çok yeni yetme Guido'ya düşkündü. 2 Nisan günü oğlana uzun bir mektup yazdı; öğrenimini aksatmamasını ("edebiyat ve müzik öğrenmeye gayret et") ve "görevini yerine getirmek istiyorsa [babasının] itibarını lekelememesi" için kendisine söz vermesini istedi. Bir isteği daha vardı ki hayli dokunaklıydı: Percussina, Sant'Andrea'daki hayvanları arasında kafayı üşütmüş bir katır vardı. Machiavelli oğlu Guido'dan hayvanı kıra götürmesini, gemini ve yularını çözüp serbest bırakmasını istedi. Bakarsın, zavallı hayvan "normal haline döner de çılgın hareketler yapmaktan vazgeçer. Köy büyük, hayvan küçüktür." Guido cevap yazmakta gecikmedi. Otlar yeşerince katırı çayıra salacağına söz verdi. Ayrıca Latince sıfat-fiilleri öğrendiğini ve Ovidius'un *Dönüşümler*'inin birinci kitabını sular seller gibi ezberlediğini gururla anlattı (geri dönsün, babasına da okuyacaktır). Machiavelli bugüne kadar kocalık ve babalık vazifelerini hep ihmal etmiş, ama ne hikmetse, şimdilerde ailesini göreceği tutmuştu. "Floransa daha önce hiç bu kadar burnumda tutmemişti," diye yazdı Guido'ya Imola'dan. Daha fazla beklemeyecekti. 22 Nisan günü sağ-salim evine döndü. Gurbette iki aydan fazla kalmıştı.

Machiavelli eve döndükten birkaç gün sonra Buorbon tehdidi ortadan kalktı. Tanrının sevgili kulu Floransa mucizevi bir şekilde kurtulmuştu. İmparatorluk ordusu, topçu birliği olmadan sağlam duran surları aşamayacağını düşünerek şehrin yanından geçip gitti. Bourbon Dükü ve 22 bin azman askerini büyük ama elde edilmesi kolay bir ödül bekliyordu. Hızla güneye ilerleyip, günde yaklaşık 30 km yol katederek 4 Mayıs günü Ro-

ma kapılarına dayandılar. Bourbon Dükü papadan 300.000 altın talep etti, aksi halde Roma'yı işgal edecekti. Talep geri çevirilince 6 Mayıs Pazartesi gününün şafağında Roma taarruzu başladı. Bir misket tüfeği (efsaneye göre tüfeği ateşleyen kuyumcu Benvenuto Cellini'di) Bourbon askerlerini surlara ulaşmadan yere seriyordu, yine de birlikler zorlanmadan şehrin içine sızmayı başardı. Papa, Castel Sant'Angelo'ya kaçtı, binlerce Romalıyı da beraberinde götürdü. Dışarıda kalanlar soyuldu, kimileri fidyeye ödeyerek canını kurtardı, kadınların çoğu tecavüze uğramıştı. İstilacılar saray ve manastırlarda ganimet ve kadın avına çıktı. Bazı "toprak adamları" Luther'in sözüne harfiyen uyuyordu. Luther, "Romalı İbnenin damızlıkları"nı hedef göstererek, müritlerini "her türlü silahla saldırıp ellerini onların kanıyla yıkamaya" çağırıyordu.³⁵ Gerçi Katolik askerlerin de iğrençlikte diğer Alman istilacılardan aşağı kalır yanı yoktu. İspanyol askerleri II. Julius'un mezarını açıp talan etmişti. Papanın düşmanı Pompeo Colonna'nın tuttuğu İtalyan askerleri ise sırf eğlence olsun diye adam öldürüyor, evleri soyuyordu. İleriki günlerde 10 binden fazla insan ölecekti. Birçok hazine (kutsal ya da dünyevi) sonsuza dek ortadan kayboldu. Bunlar arasında Constantinus'un altın haçı ve V. Nicolas'ın kıymetli taşlarla süslü tacı da vardı.

Şehrin vahşice yağmalandığı haberi 11 Mayıs günü Floransa'ya ulaştığında Machiavelli yeise gömülmüş olmalıydı. *Hükümdar*'da resmettiği İtalya'nın acıklı manzarası ("lidersiz, kanunsuz, zulmedilmiş, yağmalanmış, parçalanmış, istila edilmiş") hiç bu kadar gerçek olmamıştı. Artık Medici ailesinin sadık bir hizmetkârı sayılırdı Machiavelli. Roma'nın 55 km kuzeybatısındaki Civitavecchia'ya gönderildi; burada Clemens'in, papalık donanması amirali Andrea Doria'yla birlikte kaçmasını sağlayacaktı. Clemens kaçmayı başarmıştı, ama Floransa'daki egemenliği sona ermişti. Yağmanın üzerinden bir hafta geçmemişti; 16 Mayıs'ta Medici hükümeti devrildi (Clemens'in tahta oturmasından bu yana hükümete Cortona Kardinali Silvio Passerini nezaret ediyordu). Büyük Halk Konseyi ve Özgürlük ve Barış Onlusu Konseyi ivedilikle yeniden hayata geçirilerek geniş tabanlı bir cumhuriyet hükümeti kuruldu. Birkaç gün sonra Floransa'ya geri dönen Machiavelli, şehrin özgürlüğüne yeniden kavuştuğunu öğrenince "defalarca" iç çekip hayıflanacaktı. Onu üzüntüye gark eden, şehrin özgürlüğünü geri kazanması değildi, yeniden bir halk hükümetinin kurulmasıydı (*Konuşmalar*'da

35 Johann Georg Walch (yay.haz.), *Dr. Martin Luther's Saemmtliche Schriften*, 24 cilt, Concordia Publishing House, St. Louis, 18. cilt, sa. 245.

bunu bizzat kendisi istememişti sanki). O kendi haline yanıyordu, zira yeni rejimde istikbali hiç de parlak değildi. Yıllarca Medici parası yemek için çabalamıştı; şimdi büyük zahmetle kazandığı bu mensubiyet başına dertti. Kaderin acımasız sillesi bir kez daha yüzünde patlamıştı.

Machiavelli istikbalinden endişe duymakta haklıydı. Kañçılarlıktaki makamına geri dönme umuduyla yaşamıştı yıllarca, ama (her ikisi de sürgünden dönmüş olan) eski dostları Zanobi Buondelmonti ve Luigi Alamanni'nin gayretlerine rağmen İkinci Kañçılarlık görevi bir başkasına verildi. 1512'de olduğu gibi iktidar kapıları yine yüzüne kapanmıştı Machiavelli'nin. Roma'daki korkunç katliamın üzerine yaşadığı bu son hayal kırıklığı sağlam bünyesini sarsmıştı. Haziran ortasında mide ve baş ağrısından şikâyet ediyordu. Hastalandığında başvurduğu şifalı otlarla (sarısabır, safran ve mürresafi) iyileşeceğini sandı. Ama otlar işe yaramamıştı, durumu hızla kötüye gidiyordu. Zanobi ve Luigi hasta yatağında onu yalnız bırakmadı; Filippo Strozzi gibi dostları da haberi alır almaz yanına koştu.

Hastadan ümit kesilmişti. Bizim "Machia" ise dostlarını gülüp eğlen-dirmekten geri kalmıyordu. Onlara son bir hikâye anlattı. Rüyasında görmüştü; açlıktan bir deri bir kemik kalmış fakir bir ayak takımı önünden geçip gidiyordu. Kim olduklarını sordu. "Yolu Cennet olan azizler," dedi içlerinden biri. Onların peşinden, görünüşleri büsbütün farklı bir grup adam geldi. Üstlerinde saray kıyafetleri, ağırbaşlı bir edayla devlet meselelerini tartışıyorlardı. Aralarında Platon, Plutarkhos ve Tacitus gibi Antik dönem filozof ve yazarları da vardı. Nereye gittiklerini sordu. "Cehenneme!" dediler hep bir ağızdan. Machiavelli, burada durup dostlarına gülümseyerek, "İşte benim yarenler!" dedi. Ne buyurmuştu *Adamotu*'nda Callimaco: "Ne çok faziletli adam gidiyor Cehenneme! Ne diye gocunacakmışsın ki sen de oraya gitmekten?"

Ölüm yatağında söylenen bu son sözden de anlaşılacağı üzere, Machiavelli ruhuna ihtimam göstermeyi hiçbir zaman ihmal etmemişti. Ölmeden önce Matteo Kardeş'e günah çıkardı; cenaze törenini de aynı rahip düzenledi. Oğlu Piero'nun söylediğine göre, otuz üç yaşındaki Matteo Kardeş, son nefesini verene kadar Machiavelli'nin baş ucundan hiç ayrılmadı. Ecel tez vakitte geldi; yaz gündönümünde, 21 Haziran günü, hayata gözlerini yumdu Machiavelli. Tesellimiz odur ki, saray esvabını kuşanıp Antik dünyanın mümtaz şahsiyetlerinin huzuruna çıkmıştı.

SONSÖZ

Savaş Sanatı, Machiavelli'nin hayattayken yayımlanan tek eseri idi. Her ne kadar el yazması halinde elden ele dolaşmışsa da, *Hükümdar* ancak yazarının ölümünden dört yılı aşkın bir süre sonra basılabildi. 1531 yazında Papa VII. Clemens, 16. yüzyılda Roma'nın en büyük matbaacısı olan Antonio Blado'ya *Konuşmalar ve Floransa Tarihi*'yle birlikte bu eseri de basması için onay verdi. Blado basımı 1532 yılının ilk günlerinde ortaya çıktı. Aynı dönemde Clemens Floransa'daki bir matbaaya kendi kopyalarını hazırlaması için yetki verdi. Floransa baskısı 1532 Mayıs'ında yayımlandı. O zamana kadar sadece birkaç seçkin kişinin erişebildiği eserler artık geniş bir okuyucu kitlesine ulaşabilecekti.

Hükümdar Machiavelli'ye hayattayken kötü bir şöhret kazandırmıştı. Machiavelli'nin öldüğü sıralarda bir yorumcu, "*Hükümdar* yüzünden herkesin ondan nefret ettiğine" dikkat çekiyordu: "İyi yürekli bir günahkâr, kötü yürekli bir ise kendilerine taş çıkartacak kadar kötü biri olduğunu düşünüyor; sonuçta herkes ondan nefret ediyordu."³⁶ Yorumcumuz a-bartıyordu kuşkusuz. Machiavelli'nin devlet yönetimi üzerine bir risale yazdığı pek bilinmezdi, o daha çok popüler bir oyun yazarı ve sorunlu bir devlet memuru olarak tanınırdı. Ama ne hikmetse, bu gazez sonraki

36 Yorum Giovan Battista Busini'ye aittir. Aktaran Roberto Ridolfi, *The Life of Niccolò Machiavelli*, s. 248. Ridolfi, Busini'nin yorumunu "kötü niyetli ve hasmane" bulduğunu belirtir.

yıllarda da hiç dinmedi. Papa IV. Paul, basılmasından yirmi beş yıl sonra *Hükümdar*'ı kilisenin yasaklı kitaplar listesinde (*Index librorum prohibitorum*) en üst sıralara koymuştu. Yüzyıl bitiminde Machiavelli, şeytanın yeryüzünde vücut bulmuş halinin efsanevi bir örneği olarak belleklere kazınacak, ismi riyakârlık ve ateizmle eşanlamlı tutulacaktı. Christopher Marlowe ve William Shakespeare gibi Elizabeth dönemi oyun yazarları, sahnede habis ruhlu bir adam yaratırken onun ismini kullandılar. Marlowe'un *The Jew of Malta* (Malta Yahudisi) adlı oyunu "Machevill" adlı bir karakterin giriş konuşmasıyla başlar; Machiavelli'nin öğretilerini izleyerek servet kazanan Barabas adlı bir Yahudinin trajedisini anlatır. Oyunda Barabas'ın hırs, tamahkârlık, dolandırıcılık ve toplu katliamlarına tanıklık ederiz; bu cani adam sonunda kendini fokurdayan bir yağ kazanının içinde bulur.

Hükümdar 1640'a kadar İngilizce'ye çevrilmemişti. Anlaşılan o ki, Marlowe ve Shakespeare, Simon Patericke'nin 1577 tarihli *Contre-Machiavel* (Machiavelli'ye Karşı) çevirisindeki şeytani Machiavel imgesine kendilerini fazla kaptırmışlardı. Kitabın yazarı Innocent Gentillet adında bir Fransız Protestandı. Gentillet, Fransa Kraliçesi Catherine de' Medici'nin *Hükümdar*'ın ithaf edildiği adamın kızı olduğunu hatırlatarak, 1572 Ağustos'unda binlerce Fransız Protestanın bir Katolik grup tarafından katledildiği Aziz Bartholomeus Günü Katliamı'ndan Machiavelli'nin doktrinlerini sorumlu tutmaktaydı. Aziz Bartholomeus Günü Katliamı, Machiavelli'nin günah keçisi ilan edildiği ne ilk ne de son vahşetti. Daha 1539'da Reginald Pole adında bir İngiliz kardinal, VIII. Henry'nin gizli gizli Machiavelli okuduktan sonra manastırları tasfiye ettiğini iddia ederek, Machiavelli'yi "insan ırkının bir düşmanı" olarak mahkûm etti. Daha sonraları Osmanlı padişahlarının, *Hükümdar*'ın çevirisini okuduktan sonra kardeşlerini boğazlatmaya daha fazla itina gösterdiği iddia edildi.

Catherine de' Medici, VIII. Henry ve Osmanlı padişahları *Hükümdar*'dan feyz almışlar mıydı bilinmez ama, Machiavelli'nin başka yazarlara oranla suç ortaklığı ithamlarına daha fazla maruz kaldığı kesindi. Her ne kadar Lorenzo di Piero de' Medici 1516'da kitabı elinin tersiyle geri çevirmişse de, basıldığı günden beri pek az diktatör ya da tiran kitaptaki dersleri göz ardı etmişti. Oliver Cromwell'de bir el yazması kopya mevcuttu; Waterloo Savaşı'na giderken Napoléon Bonaparte'ın yanında sayfaları yıpranmış bir baskısı vardı; Adolf Hitler de komodini üzerinde bir kopya bulundurur-

du. Henry Kissinger'ın, 1972'de *The New Republic*'le yaptığı bir mülakatta, Machiavelli doktrinlerinden etkilendiğini inkâr ederken duyduğu tedirginlik hiç de şaşırtıcı değildi. Bunu söylemekte beis görmeyenler de vardı. Mafya patronlarından Carlo Gambino ve John Gotti, Machiavelli'nin çömezleri olmaktan gurur duyarlardı. 1980'lerde seçimlere hile karıştırdığı ortaya çıkan merhum Cumhuriyetçi Parti Danışmanı Lee Atwater, *Hükümdar*'ı yirmi üç kez okumaktan iftihar ediyordu. Rahmetli Amerikalı rap şarkıcısı Tupac Shakur, herkesi irkiltecek yeni bir lakap ararken sonunda "Makaveli" isminde karar kıldı. 1995'te on bir ay yattığı hapisshanede eserlerini elinden düşüremediği adamı bu şekilde onurlandırmak istemişti.

Machiavelli ismi zihinlerde düzenbazlık ve yalancılığı çağrıştıran bir özdeyiş haline gelmiştir. *Oxford English Dictionary* "Makyavelci"yi "üçkâğıtçı, ahlaksız düzenbaz" biri olarak tanımlar. Psikologlar bile bu terimi kibir, sahtekârlık, kinizm ve yalancılık özellikleri gösteren bir kişiliği tanımlamak için kullanır.³⁷ Gelgelelim, bu aşağılayıcı niteliklerin Machiavelli'nin düşüncesini doğru yansıtmadığını düşünenler de vardır. 1640 gibi erken bir tarihte Fransız yazar Louis Machon, *Apologie pour Machiavelle* (Machiavelli Savunması) kitabında, *Hükümdar* yazarının yanlış anlaşıldığını, aslında Hristiyan bir ahlakçı olduğunu savunur. Giuseppe Prezzolini, 1954 tarihli *Machiavelli anti-cristo* (Deccal Machiavelli) ironik başlıklı eserinde, körü körüne inanılan dinsel ve politik hurafeler yüzünden tarihte başka hiçbir yazarın bu denli çarpıtılmadığını iddia eder. Michael White'ın kitabının altbaşlığına yazdığı gibi, aradan elli yıl geçmesine rağmen Machiavelli hâlâ "yanlış anlaşılmış bir adam"dır.

Aslına bakılırsa, Machiavelli uzun süre yalınkat bir sahtekâr ve yalancı kötü adam imgesiyle hiçbir şekilde bağdaşmayan gayet saygın bir kişilik olarak anılmıştır. 1585'te, henüz Marlowe ve Shakespeare'in esamesi okunmazken, sonradan Oxford Üniversitesi'nde Medeni Hukuk Profesörü olacak İtalyan yargıç Alberico Gentili, demokrasiyi savunup tiranlığa itibar etmeyen sağduyulu ve bilge bir kişi olarak Machiavelli'den övgüyle bahseder. (Her ikisi de *Hükümdar*'ın taşlama amaçlı yazıldığına inanan³⁸)

37 Richard Christie, *Studies in Machiavellianism*, Academic Press, St. Louis, 1970.

38 *Hükümdar*'ı yergi olarak okuyanlardan biri de Garrett Mattingly'dir: "Machiavelli's Prince: Political Science or Political Satire?", *American Scholar*, sayı 27, 1958, s. 482-91. Machiavelli'nin Aydınlanma döneminde yeniden itibar kazanmasıyla ilgili yararlı bir tartışma için bkz. Viroli, *Machiavelli*, Oxford University Press, Oxford, s. 115.

Denis Diderot ve Jean-Jacques Rousseau'ya göre Machiavelli cumhuriyet ve özgürlük savunucusudur; Benedetto Croce ve Leo Strauss onu yeni siyaset "bilim"inin kurucusu ilan ederler. Risorgimento döneminde Machiavelli, İtalya'nın birliğini savunan bir vatansever olarak yüceltilir. Bu görüşü daha yakın zamanda Garrett Mattingly, Eric Vögelin ve Maurizio Viroli gibi tarihçi ve siyaset bilimciler de entelektüel bir perspektiften dile getirmiştir. Bazı siyaset bilimciler onu modern Batı düşüncesinin kurucu figürlerinden biri kabul eder: Ondan bize miras kalan şiddet ve zalimlik öğütleri değil, klasik cumhuriyetçilik, politik özgürlük ve yurttaşlık erdeminde ilişkin teorik açılımlardır. Bunlar, başka değerlerle birlikte, Amerikan Anayasası'nın çerçevesini oluşturur.³⁹

Machiavelli, yaygın kanının aksine, yazılarında düşmanı kirli oyunlarla alt etmeyi öğütleyen basit bir doktriner değildir. Öyle olsaydı, hakkında bu kadar çeşitli yorum yapılamazdı. Karmaşık bir düşünür olduğu içindir ki, Isaiah Berlin, 1971'de *New York Review of Books*'ta yayımlanan bir makalesinde, *Hükümdar*'ın yirmi farklı okumasından söz edebilmiştir. Örneğin Bertrand Russell eseri bir "gangster el kitabı" olarak tanımlarken; Bolşevik bir yazar, iktidar ilişkilerinin diyalektiğini kavrayışıyla Machiavelli'yi Marx ve Lenin'in habercisi olarak görür. Berlin'in sorusu şudur: "Başka hangi yazar, amaçları konusunda bu kadar derin ve bu kadar geniş bir görüş ayrılığı yaratabilmiştir?" 1971'den bu yana bunlara yeni yorumlar eklenmiştir. Sözelimi, ilginç bir feminist okumaya göre eser, hukuk ve siyaset gibi eril kurumları, adına "Kader" denilen karanlık ve tekinsiz bir dişil faille çatıştıran bir "aile dramı"dır.⁴⁰

Dolayısıyla Machiavelli, izan sahibi okurlar arasında, insanları dosdoğru kötülüğe yönlendiren bir hatip olarak ne şeytanlaştırılmış ne de çarpıtılmıştır. Aksine, farklı politik görüşlerin ateşli savunucuları onu kendi davalarının bayraktarlığını üstlenmesi için işe koşturmaktadır. Diderot ve Rousseau gibi Aydınlanma düşünürleri Machiavelli'yi siyasal özgürlüğün sözcüsü

39 Mattingly, "Machiavelli's Prince"; Vögelin, *History of Political Ideas: Renaissance and Reformation*, yay.haz. David Morse ve William Thompson, University of Missouri Press, Columbia, Missouri, 1998; Viroli, *Machiavelli*; J.G.A. Pocock, *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, Princeton University Press, Princeton, 1975; ve Quentin Skinner, *The Foundations of Modern Political Thought 1: The Renaissance*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978.

40 Hanna Fenichel Pitkin, *Fortune Is a Woman: Gender and Politics in the Thought of Niccolò Machiavelli*, University of California Press, Berkeley, 1984.

yapar; 19. yüzyılın İtalyan vatanseverleri onu İtalya'nın birleşmesinin tutkulu bir savunucusu kabul eder; Bolşevikler Maksist-Leninist ideolojinin neferi olarak onu selamlar; 20. yüzyılın sonunda feminist akademisyenlerin yazılarında kadın tehdidinin erkek iktidarı üzerinde yarattığı anksiyeteleri okur. Bu ve diğer yorumlar, Machiavelli'nin fikriyatının eğilip bükülerek, birbiriyle taban tabana zıt ideoloji ve yaklaşımlara uyarlanabildiğini gösterir. Bu uyarlamaların çeşitliliği ve genişliği onun eserlerindeki çeşitliliğe ve çokyönlülüğe işaret eder.

Yorumlardaki farklılık aynı zamanda Machiavelli'nin fikirleri arasındaki karşıtlıklara işaret eder. Metinlerinde birçok yetkin siyaset bilimcisinin hâlâ birbiriyle bağdaştırmaya çabaladığı yığınla çelişki bulunur. Machiavelli hakikaten de bir demir yumruklu despotizm kuramcısı mıydı? Yoksa özgürlüğü ve halk iktidarını her şeyin üstünde tutan cumhuriyetçi bir yurtsever mi? *Hükümdar* ve *Konuşmalar*'ın savları arasında belirgin uyumsuzluklar vardır; dahası bu eserler kendi içinde de birçok çelişki barındırır.

Yazarın bizzat kişiliğine bakarak bu anlam karmaşasına ilişkin bazı ipuçları yakalayabiliriz. Her şeyden önce Machiavelli çokyönlü bir kişiliktir: diplomat, oyun yazarı, şair, tarihçi, siyaset kuramcısı, çiftçi, askeri mühendis, ordu komutanı vb. Bu özelliği onu, tıpkı dostu Leonardo gibi, bir Rönesans insanı yapar. Savaşı “hayvanca bir kudurmuşluk” olarak görüp dehasını ölümcül silahlara adayan Leonardo gibi, o da paradokslar ve tutarsızlıklar içinde yüzer. Bir yandan siyaset biliminin temellerini atarken, diğer yandan müneccim ve falcıların iki dudağı arasından çıkacak söze bakan şaşırtıcı bir modern düşünürdür. Özgürlüğe gönül vermiştir, ama zorunluluk yasasının eylem özgürlüğümüzü kesinkes kısıtladığına inanır. Hükümdarlık konusunda liderlere önerilerde bulunmak için incelemeler yazar, ama doğanın hiçbir şekilde söz dinlemediğini, bu yüzden de liderlerin her zaman doğalarının buyurduğu şekilde hareket edeceğini vaaz eder. Cumhuriyeti savunur, ama Floransa Cumhuriyeti'ni paramparça eden ve özgürlükleri baskı altına alan bir aileye hizmet etmeye can atar. İkiyüzlü kişilere hayranlık duyar (aldatmayı öven bir şiir bile yazmıştır), ama mizacı ne dalkavukluğa ne de hilekârlığa müsaittir.

Belki de en büyük çelişkisi, 16. yüzyılda siyasi iktidarı ele geçirme ve avucunda tutmanın yolunu herkesten daha iyi bilmesine rağmen iktidardan sürekli mahrum kalmış olmasıdır. 1512'de görevinden ihraç edildikten

sonra uzun yıllar siyaset arenasından uzakta, mevkisini yeniden kazanmanın yollarını aramış, ama her defasında hüsrana uğramıştır. Kaderin dize getirilebileceği fikrinin geniş kesimlerce kabul görmesini sağlamış, ama “yüce ve bağışlayıcı” Tanrıçanın şerrinden hiç kurtulamamıştır.

Kader’e karşı verilen mücadele Machiavelli’nin hem yaşamında hem de eserlerinde değişmez bir temadır. “Kötü kaderim neden bana karşı bu kadar acımasız,” diye hayıflanır Cleandro *Clizia*’da. “Ne istediğimi asla bilmemek yazılmış demek alınma.” Machiavelli’nin mezar taşına bu söz yazılabiliirdi pekâlâ. Ama yazılan söz bundan çok farklıydı. 22 Haziran 1527 tarihinde, Floransa’daki Santa Croce Kilisesi’nin mezarlığında babasının yanına defnedilmişti. Yüzyıllar sonra, 1787’de, Innocenzo Spinazzi, kilisenin güney sahnasında onun için büyük bir mezar taşı oydu. Michelangelo, Galileo ve Leonardo Bruni gibi muhterem şahsiyetlerin mezarının birkaç adım ötesindeki mermer anıtın üzerine diplomasıyı simgeleyen alegorik bir figür işledi. Altına da merhumu onurlandıracak bir söz yazdı: TANTO NOMINI NVLLVM PAR ELOGIVM. “Hiçbir ağıt böyle bir isme lâayık değildir.” Ne diyelim, Kader hiç olmazsa öldükten sonra Machiavelli’ye o kadar da kötü davranmadı.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- Machiavelli, Niccolò, *Machiavelli: The Chief Works and Others*, 3 cilt, çev. Allan Gilbert, Duke University Press, Durham, N.C., 1965.
- Machiavelli, Niccolò, *Legazioni e commissarie*, 3 cilt, çev. Sergio Bertelli, Feltrinelli, Milano, 1964.
- Machiavelli, Niccolò, *The Prince*, çev. George Bull, Penguin, Londra, 1999.
- Machiavelli, Niccolò, *The Comedies of Machiavelli*, yay.haz. ve çev. James B. Atkinson ve David Sices, University Press of New England, Hanover, N.H., 1985.
- Machiavelli, Niccolò, *Machiavelli and His Friends: Their Personal Correspondence*, yay.haz. ve çev. James B. Atkinson ve David Sices, Northern Illinois University Press, DeKalb, Ill., 1996.
- Ridolfi, Roberto, *The Life of Niccolò Machiavelli*, çev. Cecil Grayson, University of Chicago Press, Chicago, 1963.
- Villari, Pasquale, *Niccolò Machiavelli e i suoi tempi illustrati con nuovi documenti*, 3 cilt, Le Monnier, Floransa, 1877-82.

DİZİN

95 Tez (Martin Luther) 151

Acquasparta (Umbria, İtalya) 29

Adamotu/La Mandragola (Machiavelli) 140

Adriani, Marcello Virgilio, 7

Adrian VI (Papa) 155, 164

Adriyatik 13, 27, 41

Aeneid (Vergilius) 120

Agathokles (Siracusa hükümdarı) 118

Alamanni, Luigi (şair) 130, 137, 146, 155, 176

Alberti, Leon Battista 154

Albret, Charlotte de (Cesare Borgia'nın karısı) 29

Alexander VI (Papa) 1, 16, 28, 45, 46, 64, 122

Alexander V (Papa) 89

Alfonso II (Kral) 12

alla gogna (ceza türü) 84

Alp Dağları/Alpler 23, 96

Alviano, Bartolomeo de (paralı asker) 56, 59, 73

Amboise, Georges de
(Rouen Kardinalı) 23

Androslu Kadınlar (Machiavelli) 140, 143

Anghiari Savaşı 55

Apologie pour Machiavelle (Louis Machon) 179

Appiano, Jacopo de (Elba ve Monte Cristo adalarının hükümdarı) 14-16, 18, 22, 29, 45

Apuleius, Lucius 138

Aquinas, Thomas 48, 117, 121

Aragón ailesi 12, 52

Aretini ailesi 36

Aretino, Pietro 170

Arezzo viii 13, 36, 37, 87

Ariosto, Ludovico 137

Aristoteles 48

Ascanio kalesi 17, 57

astroloji 47, 48

Astroloji Karşıtı Görüşler
(Giovanni Pico) 48

Astrolojiye Övgü
(Bartolomeo Vespucchi) 48

ateşli silahlar 70

Atwater, Lee 179

Aydınlanma 179, 180

Aziz Bartholomeus Günü Katliamı 178

Aziz Francis Yasası 149

Azizler Yortusu 90

Aziz Petrus Bazilikası 65, 71

Baglioni ailesi 66

Baglioni, Filippo (Perugia hükümdarı) 66

Baglioni, Gianpaolo (Perugia hükümdarı) 39, 43, 59, 61, 66, 67, 123, 155

- Baglioni, Grifonetto 66
 Baglioni, Orazio (*condottiere*) 155
 Bahtsız Piero 12, 90, 100, 127
 Barbarlar 83
 Barberino (Floransa, İtalya) 96
 Bardi (Floransa, İtalya) 31
bargello 63, 72
 Bartolomea (Machiavelli'nin kızı) 2, 113
 Battifolle kalesi 37
Belfagor Masalı (Machiavelli) 139
 Bembo, Pietro 137
 Benedict XIII (Papa) 89
 Bentivoglio, Giovanni (*condottiere*) 67, 68, 69
 Berlin, Isiah 180
 Berni, Francesco (şair) 173
 Bibbiena, Bernardo Dovizi da 143
 Biondo, Flavio 147
 Bisenzio Vadisi 96
 Blois (Fransa) 23, 90
 Boccaccio, Giovanni 82
 Bologna, viii 12, 27, 60, 65, 67-69, 88, 89,
 92, 96, 172, 173
 Bolşevikler 181
 Bolzano (Tirol) 72, 73
 bomba
 Bonaparte, Napoléon 178
 Borgia, Cesare 28, 29, 33, 35, 36, 38, 39,
 45, 47, 52, 54, 61, 63, 67, 73, 79, 100,
 118, 126
 Borgia, Rodrigo 28
 Borgoforte (Mantova, İtalya) 171
 Borgo San Donnino (Fidenza, İtalya) 90
 Borgo San Sepolcro (Toscana, İtalya) 37
 Botticelli, Sandro 5
 Bracciolini, Poggio 146
 Bracessi, Alessandro 7
 Bramante, Donato (mimar) 66
 Brescia (İtalya) 92
 Brucioli, Antonio 130
 Brunelleschi, Filippo (mimar) 53
 Bruni, Leonardo 24, 32, 146, 165, 182
 Buonaccorsi, Biagio 8, 16, 17, 40, 51, 70
 Buondelmonti, Zanobi 131, 146, 155,
 156, 176
 Burgonya 23
 Büyük Halk Konseyi 7, 18, 21, 38, 56, 60,
 70, 129, 144, 175
 Büyük İskender 115, 118
 Büyük Perhiz 150
 Caesar, Julius 40
calcio (oyun türü) 63
 Calendimaggio şöleni 110
 Cambrai Birliği 80, 83
 Camerino (İtalya) 35, 64
 Campana (İtalya'da köy) 63, 77
 Canale, Altobello da
 (Acquasparta şehrinin hükümdarı) 29
 Cancellieri ailesi 30
 Canto de' Pazzi (Floransa) 87
 Capponi, Agostino 104, 157
 Capponi, Niccolò 74
 Cardano, Ramón de (Napoli valisi) 91
 Carpi (Floransa, İtalya) 149, 150-152, 154
 Casa Francesco della (Fransa elçisi) 22
 Casa Machiavelli 32, 103, 108
 Casentino (Floransa, İtalya) 62, 63, 64, 72,
 166
Casina (Plautus) 162
 Castiglione, Baldassare 98, 137
 Castiglione del Lago (Floransa, İtalya) 59
 Castruccio, Castruccio (*condottiere*) 145, 146
Cehennem (Dante Alighieri) 47, 119
 Cellini Benvenuto 54, 175
 Cenova (İtalya) viii, 60, 72, 169
census 27
 Cerignola (Napoli, İtalya) 52
 Ceri, Renzo da (*condottiere*) 155
 Cesena (Romagna, İtalya) 27, 41
 Charlemagne (Şarlman) 71
 Charles, VIII (Fransa Kralı) 11-13, 22, 47,
 52, 76
 Cicero 3, 15, 17, 106, 107
 Città di Castello (İtalya) 13, 14, 27, 45
 Clemens, VII (Papa) 164, 165, 169, 177
Clizia (Machiavelli) 162, 163, 182
 Cognac 169
 Colombino (mühendis) 55, 56
 Colonna, Fabrizio (*Savaş Sanatı*'nın ana
 karakteri) 152, 155
 Colonna, Marcantonio (*condottiere*) 65
 Colonna Pompeo 175
 Coluccio Salutati (Floransa Kançıları) 3, 7
 Compagnia della Cazzuola ("Mala Cemi-
 yeti") 161
condottieri 14, 27, 39, 43, 44, 47, 60, 61
 Confraternità de Neri
 ("Kara Biraderler") 105
 Constance (İtalya) 72, 73, 89

- Constance Konsili 89
 Constantinus 175
 Contre-Machiavel
 (Innocent Gentillet) 178
 Corbaccio (Boccaccio) 82
 Córdoba Gonsalvo (*El Gran Capitán*) 52
 Corella, Miguel da (Don Michelotto) 44
 Corno Donato del (Machiavelli'nin dostu
 kunduracı) 160
 Corpus Christi Yortusu 155
 Corsini, Andrea 31
 Corsini, Marietta
 (Machiavelli'nin karısı) 31
 Cortona (İtalya) 29, 175
coup d'état (hükümet darbesi) 99
 Credi, Lorenzo di (ressam) 16
 Cremona (İtalya) 80, 171
cricca (kâğıt oyunu) 115
 Croce, Benedetto 180
 Cromwell, Oliver 178
- Dante Alighieri 4, 6, 27, 46, 47, 115, 119,
 123, 138, 139
Davacılar 143, 144
 Vinci, Leonardo da 51, 54, 83
Decameron (Boccaccio) 82, 119, 143
Decretum (Gratia) 32
De fortuna (Giovanni Pontano) 119, 124
De inventione (Cicero) 106
De oratore (Cicero) 15
De principatibus (Machiavelli) 116
De regimine principum (Aegidius Romanus/
 Romalı Giles) 117, 121, 123
De regimine principum (Thomas Aquinas)
 117, 121, 123
De remediis utriusque fortunae
 (Petrarca) 119
De rerum natura (Lucretius) 5
De vita solitaria (Petrarca) 114
 Diderot, Denis 180
Dieci di Libertà e Pace (Özgürlük ve Barış
 Onlusu Konseyi) 2
 Donatello 8
 Don Ferrante **bkz.** Ferdinando I (Napoli
 Kralı) 12
 Don Michelotto (Miguel da Corella) 44,
 63, 64, 72
 Doria, Andrea 175
- Dostluk Komedi* (Jacopo Nardi) 143
doublet 171
Dönüşümler (Ovidius) 174
*Dük Valentino'nun Vitellozzo Vitelli, Olive-
 rotto da Fermo ve Diğerlerini Öldürürken*
Uyguladığı Yöntemlerin Tasviri (Machia-
 velli) 45
- Elba Adası 14
 Enkizisyon 130
 Este, Alfonso de (Ferrara Dükü) 92, 153,
 171
 Eufferducci, Oliverotto 43
 Faenza (Romagna, İtalya) 27-29, 79, 166,
 167
Falargo (Lorenzo Strozzi) 152
falconet
 Federigo IV (Kral) 52
 Feo, Giacomo (Caterina Sforza'nın ikinci
 kocası) 16
 Ferdinando, I (Napoli Kralı) 12
 Fermo (İtalya) 39, 43, 45, 64
 Fermo, Oliverotto da 45, 64
 Fernando II (Aragón Kralı) 52
 Ferrara (İtalya) viii, 92, 137, 143, 144, 154
 Ficino, Marsilio 76
 Fiorentina, Barbera 161, 167, 173
 Firenze, Giovanni Gualberto da ("II Rova-
 io" adlı Fransiskan rahip) 150
 Firenzuola (maden kasabası, İtalya) 13, 96
 Fiume Morto ("Ölü Nehir") 74, 103
 Fivizzano (Floransa kalesi) 12
 Floransa Cumhuriyeti 57, 65, 89, 115,
 146, 172, 181
Floransa Halkı Tarihi
 (Leonardo Bruni) 146
 Floransalılar 12, 13, 14, 22, 38, 63, 75, 80,
 83, 88-90, 96, 97, 99
Floransa Tarihi (Machiavelli) 145, 146, 149,
 165
 Fogliani, Giovanni
 (Fermo hükümdarı) 43
 Foix, Gaston de (XII. Louis'nin akrabası
 komutan) 91, 92
 Folchi, Giovanni 105
 Forlì (İtalya) viii
 Fortuna (tanrıça) 9, 121
 Francesco, Troche (Papa VI. Alexander'ın
 sekreteri) 64

- François I (Fransa Kralı) 129, 154, 164
 Fransa 11, 12, 21-24, 28-30, 37-40, 46, 47, 52, 53, 56, 57, 60, 71, 80, 83-85, 88-93, 95, 104, 122, 126, 129, 145, 153-155, 160, 164, 169, 178
 Fransiskan Tarikati 149
 frengi 11, 36, 47, 60, 130, 142
 Frundberg, Georg von (Mindelheim Prensi) 171
- Galileo 182
Galya ve İç Savaş Üzerine Yorumlar (Julius Caesar) 40
 Gambino, Carlo 179
 Garda Gölü 172
 Garigliano Nehri 52
 Garigliano Savaşı 65
 Garrett, Mattingly 179, 180
 Gaurico, Luca (astrolog) 69
 Gentili, Alberico 179
 Gentillet, Innocent 178
 Ghirlandaio, Domenico (Michelangelo'nun ilk ustası) 8, 11
 Giovanni delle Bande Nere (Giovanni de' Medici) 170
 Gonzaga, Francesco (Mantova Markisi) 60
 Gotti, John 179
 Granada Antlaşması 52
 Gregory XII (Papa) 89
 Guanta, Filippo di (Floransalı matbaacı) 152
 Guicciardini, Francesco (Machiavelli'nin dostu vakânüvis) 1, 11, 56, 76, 79, 80, 97, 150, 154, 161, 166, 172, 173
 Guicciardini, Luigi 80, 81
- halk ordusu 98, 166
 halk oyunları 143
 Hannibal 118
 Hazreti Meryem Yortusu 17
 Henry VIII (İngiltere Kralı) 178
Historia de duobus amantibus (Aeneas Silvius Piccolomini) 7
 Hitler, Adolf 178
- Hükümdar* (Machiavelli) 36, 116-118, 120, 121, 123-125, 129, 131-135, 140, 142, 144, 145, 161, 165, 167, 170, 175, 177-181
 "hükümdarlara tutulan aynalar" 121
- Il Convivio* (Dante Alighieri) 139
 Imola (İtalya) viii, 16, 27, 28, 39-41, 55, 61, 174
 Impruneta (İtalya) 17, 18
 Innocenzo, Spinazzi 182
 Innsbruck 71, 109
 Isaac, Heinrich 73, 110
- İlahi Komedi* (Dante Alighieri) 27, 47, 138
impalmamento (evlilik töreni) 31
 İngiltere 154
 "İnsan Eylemleri ve Davranış Biçimleri" 67
İnsanın Özsaygısı Üzerine Söylev (Giovanni Pico della Mirandola) 69
 İspanya 53, 59, 126
 İspanyol askerleri 92, 175
 İspanyollar 96, 97
 İsviçreliler 83
 İtalya Yarımadası 11
- Jean II (Fransa Kralı) 164
 John XXIII (Papa) 89
 Julius II (Papa) 46, 52, 65, 67-69, 73, 79, 83, 87, 91, 100, 108, 118, 122, 134, 151, 169, 175
 Justinianus 3
 Juvenalis 82
- Kader 9, 101, 119-121, 124, 129, 135, 141, 146, 163, 180, 182
 Kanarya Adaları, 129
 Karl V (Kutsal Roma İmparatoru) 151, 154, 164, 169
 karnaval 110, 131, 143, 162
 karnaval şarkıları 110, 131
 kehanet 91

- Kirke 138
 Kissinger, Henry 179
Konuşmalar (Machiavelli) 67, 76, 131-135, 138, 139, 144, 151, 153, 154, 156, 157, 161, 175, 177, 181
 Ksenophon 115
 Kudüs 52, 75
 Kutsal Birlik 91, 92, 96, 98, 169-172
 Kutsal Roma İmparatorluğu 71
 kuyruklu yıldız 76
- La Calandra* 143, 145
La Campana del Leone (Bernardo Dovizi de Bibbiena) 77
La Cassaria (Aristo) 143
 Lactantius 3
 Landino, Cristoforo 4
La Piagnona (San Marco Manastırı'nın çanı) 2
Laudatio Florentinae Urbis (Leonardo Bruni) 24
la via di mezzo 37
 Lenin 180
 Leo III (Papa) 71
 Leo X 108-110, 126-128, 143, 144, 146, 154, 155, 164, 170
 Livius 3, 32, 131, 132
 Livorno (İtalya) 13, 18
Lorenzo'nun Ölümünden Sonra Floransa'nın Gidişatı Üzerine Konuşmalar (Machiavelli) 144
 Lucca (İtalya) 53, 54, 55, 59, 61, 145, 146
 Lucretius (Romalı filozof) 5
 Luther, Martin 145, 151, 175
 Lutherciler 172
 Lyons (Fransa) 22, 23, 53, 85
- “Macchia” (Machiavelli'nin takma adı) 5
Machiavelli anti-cristo (Giuseppe Prezzolini) 179
 Machiavelli, Bernardo (Machiavelli'nin babası) 2, 3, 22, 32, 84
 Machiavelli, Giovanni 6
 Machon, Louis 179
 Macrobius 3
- Madrid Antlaşması 169
Magna Moralia (Aristoteles) 48
 makineli tabancalar 54
 Makyavelci 179
 Mala Cemiyeti 161
 Malatesta, Sigismondo 27
 malikâne 113
 mancınık 54
man cuerda (işkence yöntemi) 69
 Manfredi ailesi 27
 Marciano (İtalya) 13, 14, 29
 Marciano, Ludovico da (Floransa komutanı) 13, 14
 Marignano (İtalya) 153, 154, 170, 171
 Marignano Savaşı 154
 Marlowe, Christopher 178
marrai uoli 36
Martinella (Floransa'da seferlik çağrısı yapılan çan) 61
 Marx, Karl 180
 Maximilian I (Habsburglu) 71
 Medici, Catherine de' 178
 Medici, Clarice de' 100
 Medici, Cosimo de' 5, 6, 104, 165, 170
 Medici, Giovanni de' 16, 90, 108, 170
 Medici, Giuliano de' 6, 96, 98-100, 104, 105, 108-110, 116, 117, 119, 124, 126, 129, 165
 Medici, Lorenzo de' 5, 128-130
 Medici, Piero de' 37, 127, 144, 178
 Mediciler 5, 57, 145
 mekanik güvercin 75
 Melun (Piza, İtalya) 23
 Michelangelo 6, 8, 65, 99, 128, 137, 163, 182
 Michelozzi, Niccolò 101
 Milano Düklüğü 12, 80, 128
 Milano (İtalya) viii, 12, 14-16, 21, 22, 38, 54, 55, 57, 69, 71, 72, 80, 89, 91, 126, 128, 154, 155, 157, 164, 169, 170, 183
 milis kuvvetleri 99
 mim gösterisi 143
 Mindelheim (Almanya) 171
 Minerbetti, Piero 147
 Mirandola, Giovanni Pico della 69
 Mirandola (İtalya) 48, 69, 88, 89
 Modena (İtalya) 150, 163, 171

- Mona Lisa* 55
 Montano, Cola 157
 Montaperti Savaşı 61
 Montargis (Fransa) 23
 Monte Cristo Adası 14
 Montefeltro ailesi 35, 39, 45, 47, 123
 Montefeltro, Guidobaldo da (Urbino hükümdarı) 35, 39, 45
moresca (bir dans gösterisi) 143
 More, Thomas 119
 Mugello (İtalya) 62, 63
 Muhteşem Lorenzo 11, 12, 16, 48, 67, 68, 73, 76, 88, 90, 99, 101, 105, 106, 108-110, 126, 127, 129, 163, 165
 müneccim, 47, 181

 Nantes, 24
 Napoli (İtalya) viii, 12-14, 52, 57, 91, 152, 154, 169
 Napoli Krallığı 12, 52
 Nardi, Jacopo (oyun yazarı) 130, 143
 Nepi (İtalya) 66
 Neri, Filippo de' 130
 Nevers (Fransa) 23
 Nicholas V (Papa) 71
nozze (düğün töreni) 31

 Oddi ailesi 43
 Onlar Konseyi 8, 13, 39, 51, 55, 70, 74, 75, 80, 85, 88-90
Orlanda Furioso (Ludovico Ariosto) 137
 Orti Oricellari 130-133, 137, 138, 143, 144, 146, 152, 155, 157, 159, 161
 Osmanlı padişahları 178
Otto di Guardia (Nöbetçi Sekizli) 2
 Otto di Pratica Konseyi 149
ottomati 72, 74
 Ovidius 174

 Padua Üniversitesi 48
 Palazzo della Signoria 8, 18, 24, 52, 55, 75-77, 80, 83, 98, 99, 101, 103, 104, 108, 113, 155
 Palazzo del Podestà 19, 104
 Palazzo Ducale 35, 36, 45
 Palazzo Medici 99, 108, 155
 Palazzo Panciatichi 30
 Palazzo Rucellai 129, 130, 152, 156
palla 144, 145
 Palla, Battista della 144
 Pamplona (İtalya) 28
 Panciatichi ailesi 30
 Papalık Devletleri 12, 27, 166
 paralı asker(ler) 14, 61, 64, 152, 170
 Paris 23
 Parma (İtalya) viii, 154, 172, 173
 Passerini, Silvio (Cortona Kardinali) 175
 Paul II (Papa) 27
 Paul IV (Papa) 178
 Pavia Savaşı 169
 Pazzi Suikastı 165
 Percussina (Floransa, İtalya) 3, 111, 113, 114, 118, 129, 140, 159, 174
 Perugia (İtalya) viii, 13, 29, 36, 39, 43, 59, 65-67, 69, 90
 Peruzzi (İtalya) 31
 Pesaro (İtalya) 27, 28
 Petrarca 107, 111, 114, 115, 119, 120, 121
 Petrognano (İtalya) 63
 Phares, Simon (müneccim) 47
 Philarghi, Pietro (Milano Başpiskoposu) 89
 Piccolomini, Aeneas Silvius 7, 121
 Pico, Giovanni (Mirandola Kontu) 48, 69
 Pifféro, Giovanni (müzisyen) 54
 Piombino (İtalya) viii, 13-15, 29, 45
 Pistoia (İtalya) 13, 30, 31, 33, 146
 Pius II (Papa) 7
 Piza (İtalya) 4, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 29, 36, 43, 53, 54, 56, 59, 60, 64, 65, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 83, 87, 89, 90, 91, 96, 120, 134
 Pizalılar 13, 36, 53, 56, 59, 74, 75
 Platon 3, 130, 176
 Platon Akademisi 130
 Plautus 143, 154, 162
 Plinius (Genç) 114
 Plutarkhos 40, 120, 176
 Poggibonsi (İtalya) 13, 31
 Pole, Reginald (Kardinal) 178
 Poliziano, Angelo 110
 Pondera (Pisa, İtalya) 14

- Pontano, Giovanni
(Napolili şair ve bilgin) 119
- Po Ovası 172
- Pratello della Giustizia
(Adalet Meydanı) 105
- Prezzolini, Giuseppe 179
- Primavera (Machiavelli'nin ablası) 25, 114
- Primerana (Machiavelli'nin kızı) 45, 113
- Protagoras 4
- Pucci, Lorenzo (Papa elçisi) 92
- Rafaello 98, 137, 144
- Ravenna (İtalya) 13, 79, 91, 92, 153
- Rhetorica ad Herennium* 107
- Rhineland 151
- Riario, Girolamo (Imola ve Forlì Derebeyi) 16
- Riario, Ottaviano (*condottiere*) 15
- Ricordo ai palleschi* (Machiavelli) 100
- Ridolfi, Giovanbattista (Başyargıç) 99
- Rimini (İtalya) 27, 28, 29, 79
- Ripafraffa Kalesi 53, 60
- Ripa, Ottaviano 160
- Roland Şarkısı 107
- Roma viii, 3, 12, 27, 28, 32, 36, 45, 46, 51, 56, 66, 70, 71, 87, 89, 91, 92, 100, 104, 109, 110, 114, 116, 117, 125, 126, 128, 131, 132, 137, 140, 144, 145, 147, 151-155, 163, 164, 166, 167, 169, 172-177
- Roma Cumhuriyeti 70
- Romagna (İtalya) 27-29, 35, 39, 41, 45-47, 52, 61, 65, 66, 79, 126, 127, 166
- Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü Sonrasında Tarihî Onyıllar*
(Flavio Biondo) 147
- Roma Tarihi* (Livius) 3, 131
- Romanus, Aegidius 117, 121
- Romolo, Andrea di
(kançılarlık sekreteri) 25
- Rousseau, Jean-Jacques 180
- Rovere, Guilianno della (Kardinal) 46
- Rönesans 107, 181
- Rucellai, Bernardo 129, 130, 152
- Rucellai, Cosimo 130, 146, 152
- Russell, Bertrand 180
- Sala dei Gigli (Zambaklar Salonu) 8
- San Casciano (İtalya) 13, 113
- Sangallo, Antonio da 74, 87
- Sangallo, Giuliano da (Machiavelli'nin dostu) 87, 163
- San Giovanni Yortusu 35
- San Lorenzo Kilisesi 128
- San Marco Manastırı 2
- San Miniato (İtalya) 83
- San Pietro 74
- San Regolo (İtalya) 13
- San Vincenzo (İtalya) 60
- Santa Croce Kilisesi 21, 92, 104, 182
- Santa Maria Novella Kilisesi 11, 129
- Sant' Andrea (Floransa, İtalya) 3, 111, 113-115, 118, 129, 140, 159, 174
- Santi, Gismondo (Carpi Kançıları) 150
- Saray Adamı Kitabı* (Baldassare Castiglione) 98
- Sarto, Andrea del (ressam) 161
- Savaş Sanatı* (Machiavelli) 152, 154, 169, 171, 177
- Savelli, Lucca (*condottiere*) 59, 61
- Savonarola, Girolamo (Ferrara Domini-ken rahibi) 1, 11, 108
- Scala, Bartolomeo (Floransa Başyargıcı) 3
- Scarperia (İtalya) 39
- Seksenlik Konsey 7, 56, 92
- Senigallia (İtalya) 41, 43, 44
- Sforza, Caterina 16, 18, 28, 157, 170
- Sforza, Ludovico (Milano Dükü) 12
- Sforza, Maria 16, 71, 157, 165
- Shakespeare, William 178
- Shakur, Tupac 179
- Siena (İtalya) viii, 14, 53, 60, 61, 155
- Signoria 2, 6-8, 12-18, 22-24, 29, 31, 35-41, 45, 51-53, 55, 56, 59, 60, 62-66, 71-73, 75-77, 80, 83, 89, 90, 92, 95, 96, 98-101, 103, 104, 108, 113, 128, 130, 143, 155, 160, 164, 173
- Sistine Şapeli 66, 163
- sivil ordu 57, 62
- Sixtus IV (Papa) 16
- Soderini, Piero 38, 40, 55, 56, 70, 72, 74, 75, 83, 88, 90, 92, 96, 98, 100, 129, 130, 133, 134, 155
- Somnium de Fortuna* (Aeneas Silvius Piccolomini) 121

Son Akşam Yemeği 54
sponsalia (düğün töreni) 31
strappado (ışkence türü) 105
 Strauss, Leo 180
 Strozzi, Filippo 100, 176
 Strozzi, Lorenzo 144, 152
 Studio Fiorentino 4, 7, 36
 suikast 16, 28, 88, 89, 104, 105, 156-158, 165
Summa theologiae (Thomas Aquinas) 48
 Swift, Jonathan 82

Şarlken (V. Karl) 154

Tacitus 176
 tank 54
 Tatar yayı 54
 Tedaldi, Lattanzio (müneccim) 76
 Terentius 140, 143, 154
The Jew of Malta (Christopher Marlowe) 178
 Tirol 72
 tiyatro 143, 145
 Tiziano 137
 top 54, 96, 108, 126
 Torrella, Gaspar (İspanyol müneccim) 47
 Toskana 12, 13, 14, 29, 37, 38, 53, 56, 60, 87, 93, 146, 163, 173, 174
 Totto (Machiavelli'nin erkek kardeşi) 21, 25, 109, 159, 174
 Trasimeno Gölü (İtalya) 13, 59
tric-trac 115
 Tucci, Agnolo (kâğıt tüccarı) 51, 75
 tüccar(lar) 80

Umbria (İtalya) 14, 29, 66
 Urbino (İtalya) viii, 27, 35-40, 45, 98, 128, 143
 Üstat Matteo (Machiavelli'nin Latince hocası) 4

Vaftizci Yahya 11, 97
 Val di Chiana (Floransa, İtalya) 36
 Valencia (İtalya) 28

Valentino (İtalya) 28, 36, 45, 46
 Valle, Antonio della 41
 Valori, Niccolò 104
 Varano, Giulio Cesare da (Camerino hükümdarı) 64
 Vatikan 46, 47, 65, 66, 88, 108, 109, 114, 126, 143, 154, 164, 166, 169
 veba 11, 16, 23
 Venedik viii, 12, 38, 60, 65, 73, 79, 80, 83, 88, 154, 169, 172
 Venedik Cumhuriyeti 12, 80
 Venedikliler 79, 83
 Venedik Senatosu 79
 Vergilius 120
 Verona (İtalya) 80-83
 Vespucci, Agostino 8, 23, 29, 55, 95, 160
 Vespucci, Amerigo 8
 Vespucci, Bartolomeo (astronomi hocası) 48, 68, 118
 Vettori, Francesco 72, 109, 113, 117, 124, 125, 159
 Via Aemilia 27
 Via Romana 113
 Villa di Careggi 6, 130
 Villari, Pasquale 106, 108
 Viroli, Maurizio 104, 180
virtù 120, 124, 127, 132, 133, 135, 146
virtus 120
 Vitelli, Paolo 14, 17, 22, 29, 43, 61
 Vitelli, Vitellozzo 36, 37, 39, 41, 43, 45, 60, 64, 170
 Voltaire 71
 Vögelin, Eric 180

Waterloo Savaşı 178
 Worms 151

Yasalar ve Yasal Hükümler Üzerine Diyalog (Bartolomeo Scala) 3
Yaşamlar (Plutarkhos) 40
 Yeni Platoncu Akademi 6
Yergiler (Juvenalis) 82
 yıldız falı 76
 Yunanistan 129
 Yün Tüccarları
 Loncası 150

Machiavelli bir iktidar filozofu. Kimilerine göre siyaset biliminin kurucusu, iktidar ilişkilerinin soğukkanlı ve sağduyulu düşünürü, kimilerine göreyse ahlaksız, düzenbaz ve yalancı bir iktidar budalası, sakil bir insan kaçkını, hatta yeryüzüne inmiş bir iblis. Ona bu müphemî şöreti kazandıran *Hükümdar* adlı eserinde, bir hükümdarın iktidarı ele geçirmek ve sonra da elinde tutmak için ne yapması gerektiğinin reçetesini sunar muhterem. Bu bakımdan ne ilk ne de sondu. Onu özgün, öncekilerden tamamen farklı ve sonrakiler için bir ilkömek ve rehber yapan, hisımları için yetkin ve hasımları için sapkın kılan, siyasetin değerlerini kendi içkin, dünyevi hatta seküler kıtasları içinde tanımlama, yani onu ahlakın, vicdanın ve ilahî adaletin sultanından azat etme çabası.

Söylediği en temelde şu: Bir hükümdarın en büyük erdemi "köşülük yapmasını bilmesi"dir. Yeni geldiğinde insafsız ve zalim olabilmesi, düşmanını dize getirmek için gözünü karartabilmesi ve eyleme geçecek kadar yürekli, cıvannert olabilmesi. Peki, bu reçete tutar mı? Adanmış "iyi" eder mi? Hükümdarın basireti kendine iktidar ve itibar, ülkeye dirlik ve düzen, halka refah ve mutluluk getirir mi? Bu biraz da kader kismet işi filozofa göre. Ne yapacağı belli olmayan, kapırdı ve tekimsiz Tanrıça'nın eşref saatine denk gelerseniz ne âlâ! Modern bir bilmişin ağzından söylenek, zamanın, çağın ruhunun, tarihsel koşulların gerektirdiği şekilde davranma meselesi bir bakıma... Peki ya fıtrat, mizaç, soy sop, tarihsel zorunluluklar, alınyazısı... Neşeyle çağkıldayan özgürlük pınarı duruluverir bu kara bulutların kavnen çökünce... Basiret ile Kader'in mücadelesi. Machiavelli'nin hem dünyaya hem de kendi hayatına bakışının bir temsili ifadesi. Ve bu bakımdan ne ilk ne de son.

Şen sakrak, muzip hatta edepsiz bir oyun yazarı; fahişelerle düşüp kalkın sefa düşkünlü bir zampara, iktidarın sert tokadını yemiş, muktedirlerin şımar oğlanına dönmüş geçimsiz bir diplomat ve komutan; zoraki çekildiği inzivada "zorunluluğu erdeme dönüştürmüştü" bir bilge Machiavelli.

ALFA
www.alfa.com.tr

TARİH BİYOGRAFİ

ISBN 978-605-196-343-0

9 786051 063430